Frans H. van Eemeren
Rob Grootendorst

ARGUMENTARE, COMUNICARE ȘI SOFISME

O perspectivă pragma-dialectică

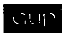
ARGUMENTARE, COMUNICARE, ŞI SOFISME

O perspectivă pragma-dialectică

Frans H. van Eemeren
Rob Grootendorst

Universitatea din Amsterdam

Traducere din limba engleză de Corina Andone şi Anca Gâţă

Galati University Press

Colecția *Argumentare, Retorică, Comunicare*

Galati University Press - Cod CNCSIS 281
Editura Universității "Dunărea de Jos"
Str. Domnească, nr. 47, 800008 - Galați, ROMANIA
Tel. 0336 130 139; Fax: 00 40 236 46 13 53
gup@ugal.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
EEMEREN, FRANS H. van
Argumentare, comunicare și sofisme : o perspectivă pragma-dialectică / Frans H. van Eemeren, Rob Grootendorst ; trad. din lb. eng. de Corina Andone și Anca Gâță. - Galați : Galați University Press, 2010
Bibliogr.
Index
ISBN 978-606-8008-73-8

I. Grootendorst, Rob
II. Andone, Corina (trad.)
II. Gâță, Anca (trad.)

1

Tipărit la Atelierul de multiplicare al Universității "Dunărea de Jos".

CUPRINS

Prefaţă la ediţia originală

Ne declarăm întru totul de acord cu Gilbert Harman (1986), care afirma că există o diferenţă de categorie între „reguli de inferenţă" şi „reguli de implicaţie". Schimbarea pe cale raţională a unei opinii nu trebuie confundată cu ajungerea pe cale logică la o concluzie. După părerea noastră, separarea de logică ar trebui să meargă chiar mai departe de atât. Dacă ne interesează inferenţa argumentativă, schimbarea pe cale raţională a unei opinii trebuie situată în contextul comunicativ în care una dintre părţi încearcă să convingă cealaltă parte de acceptabilitatea unui punct de vedere. Ceea ce nu înseamnă că logica nu joacă niciun rol în studiul argumentării. O diferenţă de opinie poate fi rezolvată numai dacă discursul argumentativ se supune unui ansamblu de norme ale discuţiei critice. Validitatea logică îşi are propriul loc printre diversele norme incluse între „regulile discuţiei critice".

În lucrarea de faţă, discuţia critică este concepută ca procedură interacţională care are drept scop rezolvarea unei diferenţe de opinie prin intermediul unui schimb de acte de vorbire supus unor reguli. Lucrarea de faţă oferă o perspectivă asupra unui cadru teoretic de analiză şi evaluare a discursului argumentativ ca discuţie critică. Acordăm o atenţie specială disfuncţiilor care pot apărea în diversele etape ale discuţiei critice. Se arată că mişcările[i] verbale cunoscute în mod tradiţional drept sofisme[ii] pot fi privite ca nişte încălcări specifice ale regulilor discuţiei critice.

În numele celor interesaţi de problematica argumentării, ne propunem ca scop major al acestei lucrări pe acela de a clarifica propria noastră abordare de analiză şi evaluare a discursului argumentativ: pragma-dialectica. Aceasta reuneşte perspectiva pragmatică cu privire la actele de limbaj şi perspectiva dialectică cu privire la discuţia critică. Deşi facem adesea referire la literatura dedicată studiului argumentării, evităm deocamdată să facem comparaţii detaliate cu alte abordări. Nu a sosit încă momentul unei viziuni comparatiste. Menţinem aceeaşi atitudine şi în ceea ce priveşte alte dezvoltări şi aplicaţii ale abordării noastre. Sperăm că cei care îndrăgesc rigoarea ştiinţifică vor aprecia faptul că ne impunem anumite limite.

Mulţumiri

În primul rând, dorim să îi mulţumim lui Tjark Kruiger, cu care am lucrat la Universitatea din Amsterdam; mare parte din această lucrare se bazează pe această colaborare. Prin comentariile lor valoroase şi detaliate asupra primelor versiuni ale manuscrisului, Trudy Govier şi John Woods au contribuit la cristalizarea lucrării. Dorim să le mulţumim pentru discuţiile fructuoase pe care le-am avut în timpul stagiilor domniilor lor în departamentul nostru în 1987 şi 1988. Le mulţumim, de asemenea, lui

Maurice Finocchiaro şi lui Charles Willard pentru deosebita atenţie acordată manuscrisului şi lui Anthony Blair pentru reacţiile la unele dintre controversele noastre.

Pe parcursul elaborării acestei lucrări, am beneficiat de finanţări oferite de Institutul olandez de cercetări în domeniul ştiinţelor umane şi sociale (NIAS[iii]). Suntem profund îndatoraţi Academiei Regale Olandeze pentru Artă şi Ştiinţă care ne-a acordat sprijinul în scopul înfiinţării grupului de cercetare „Sofismele ca încălcări ale regulilor discursului argumentativ"; îi suntem îndatoraţi în egală măsură şi pentru posibilitatea oferită de a petrece anul universitar 1989-1990 alături de experţii în argumentare de la NIAS.

Sugestiile făcute de membrii grupului NIAS, Douglas Walton, John Woods, Scott Jacobs, Sally Jackson, Agnes Haft-van Rees, Agnes Verbiest şi Charles Willard ne-au încurajat să finalizăm această carte. Sperăm că rezultatul final demonstrează faptul că am folosit în mod optim remarcile lor uneori radicale.

Eveline Feteris, membră a Academiei Regale Olandeze pentru Artă şi Ştiinţă, precum şi asistenţii noştri Rinke Berkenbosch, Susanne Gerritsen, Peter Houtlosser, Willem Koetsenruijter, Pauline Slot, Francisca Snoeck Henkemans şi Erik Viskil ne-au ajutat la realizarea notelor şi a bibliografiei. Mulţumim în egală măsură referenţilor anonimi de la editura Lawrence Erlbaum Associates.

Frans H. van Eemeren
Rob Grootendorst

Prefață la ediția în limba română

Argumentarea este un element de bază în rezolvarea diferențelor de opinie în mod constructiv. De aceea, cultura argumentării este indispensabilă în orice societate civilizată. Acesta este și motivul pentru care în universitățile moderne din întreaga lume studiul argumentării câștigă tot mai mult teren. În studiul de față am expus, alături de regretatul meu coleg Rob Grootendorst, propria noastră abordare teoretică a argumentării. Am plasat argumentarea în contextul comunicării raționale, în cadrul căreia se cer respectate anumite standarde de raționalitate, și am analizat sofismele care apar uneori în discursul argumentativ, considerându-le ca reprezentând încălcări ale acestor standarde.

Deși această lucrare a fost publicată pentru prima oară în 1992, conținutul este încă de actualitate. Traducerile în limbile chineză, franceză, rusă și spaniolă ale ediției în limba engleză demonstrează acest lucru. Considerăm că publicarea traducerii lucrării în limba română este un eveniment fericit. Anca Gâță și Corina Andone au o experiență deosebită în abordarea teoretică a argumentării care se regăsește în studiile proprii; prezenta traducere a monografiei noastre în limba română a fost realizată cu deosebită atenție. Sunt convins că această traducere va atrage numeroși cercetători către studiul argumentării și incitantele probleme intelectuale pe care aceasta își propune să le rezolve.

Faptul că această lucrare reprezintă încă un punct de reper nu înseamnă că dezvoltarea teoretică a abordării propuse s-a oprit după publicarea studiului în 1992. Trebuie menționat mai întâi faptul că abordarea 'pragma-dialectică' a argumentării expusă în această monografie a fost ulterior reconfigurată prin eforturi sistematice în scopul de a îmbogăți metoda de analiză și evaluare propusă. A fost astfel integrată abordării inițiale a studiului argumentării o perspectivă retorică pentru a permite explorarea 'ajustării strategice' care se desfășoară în spațiul argumentativ cu scopul de a aduce la același numitor eforturile vorbitorilor îndreptate în același timp către realizarea obiectivului lor retoric și satisfacerea dezideratului dialectic de netransgresare a limitelor raționalității. În al doilea rând, au fost realizate cercetări experimentale pentru a vedea în ce măsură standardele pragma-dialectice ale raționalității, ca set de reguli de conduită în discuția critică, apte de a valida problematica argumentării, pot valida și intersubiectivitatea vorbitorilor obișnuiți angajați în procesul argumentativ. În al treilea rând, pragma-dialecticienii au examinat 'indicatorii de prezentare' care fac vizibilă funcția argumentativă a unor mișcări[iv] lingvistice și non-lingvistice în procesul de rezolvare a unei diferențe de opinie. Toate cele trei direcții de cercetare, constituite ca proiecte distincte au drept scop publicarea unei monografii în limba engleză. Majoritatea

rezultatelor acestor cercetări au fost deja publicate în reviste științifice.

Monografia de față constituie o bază solidă pentru valorificarea noilor dezvoltări teoretice ale abordării pragma-dialectice și ale studiului argumentării în general. Independent de celelalte lucrări publicate în aceeași direcție, monografia de față reprezintă în principal o introducere completă în teoria pragma-dialectică a argumentării.

Frans H. van Eemeren, Universitatea din Amsterdam

Nota traducătoarelor

La optsprezece ani după apariție, volumul de față își menține actualitatea și constituie un punct de reper fundamental în abordarea studiului argumentării. Traducerea lucrării de față, începută în vara anului 2004, a fost revizuită de mai multe ori, reprezentând în același timp o provocare și o satisfacție pentru autoarele versiunii în limba română a volumului.

Provocarea a fost dublă. În primul rând, a existat confruntarea permanentă cu demersul teoretic propus de autori, pe care ni l-am însușit înainte de a porni pe această cale, dar și cu terminologia de specialitate în limba engleză, nu ușor de adaptat în limba română (a se vedea, spre exemplu, echivalența propusă pentru *commitment*, pentru care am identificat ca unică posibilitate *responsabilitatea vorbitorului cu privire la ceea ce spune*, sintagmă pe care a fost necesar, în funcție de context, să o modelăm și să o schimbăm). În al doilea rând, a existat confruntarea cu numeroasele exemple pe care se sprijină demersul teoretic, pe care a trebuit să le adaptăm, să le modificăm sau să le înlocuim pentru a le recontextualiza în cultura românească: în majoritatea exemplelor, numelor proprii de persoane le-au fost substituite nume românești; referințele la diverse produse sau mărci au fost, de asemenea, înlocuite cu denumiri de produse sau de mărci mai ușor identificabile de cititorul român. Am considerat, în acest sens, că se obține o transparență care facilitează lectura exemplelor. În cazurile în care am considerat că este necesară o remarcă terminologică, teoretică sau de orice altă natură, am intervenit cu note la finalul textului, pe care le-am marcat – pentru a se distinge de notele autorilor – cu cifre romane. Traducerea în limba franceză a lucrării, publicată în anul 1996 la Éditions Kimé, cu titlul *La Nouvelle dialectique*[v], ne-a servit drept reper în situațiile în care ezitam între diferite posibilități de traducere. Fără să adoptăm totdeauna soluția traducătorilor francezi, am încercat să ne fundamentăm actul traductiv pe toate elementele de care am dispus.

Satisfacția este și ea dublă. Considerăm, pe de o parte, că, fără a lăsa deoparte niciunul dintre dezideratele metodice și sistematice ale autorilor,

am furnizat o traducere în spiritul versiunii originale, chiar dacă nu întotdeauna în litera acesteia. Se impunea adesea o abordare nuanțată a unor pasaje din textul sursă, motiv pentru care, supunându-ne canoanelor stilistice și normelor de exprimare ale limbii române, am încercat să redăm cât de fidel sensul textului. Pe de altă parte, avem convingerea că, prin editarea și publicarea traducerii acestei lucrări, am deschis publicului român – studenți, lingviști, literați, specialiști în comunicare, profesori, ziariști – un drum al cărui capăt poate fi mai departe sau mai aproape pentru fiecare, în funcție de dăruirea cu care se consacră studiului argumentării nu doar în scopuri teoretice, ci mai ales pragmatice, căci demersul propus în paginile ce urmează, odată însușit și pus în aplicare, este de un real folos gândirii critice și practicii argumentative, dezvoltării unui sistem personal de reprezentare și construcție a realității lingvistice complexe în care ne desfășurăm existența, sistem ce se poate însă în permanență raporta la un ideal de raționalitate, consecvență și rigoare.

Mulțumim colegelor Alina Ganea și Gabriela Scripnic care au asigurat o ultimă lectură a textului românesc înainte de intrarea sa în tipar. Adresăm calde mulțumiri domnului profesor Viorel Mînzu, rectorul Universității „Dunărea de Jos" din Galați, care a susținut acordarea sprijinului financiar inițial pentru editarea și publicarea traducerii în editura universității. Recunoștința noastră se îndreaptă și către deținătoarea copyright-ului acestei monografii, editura Francis and Taylor, care, prin doamna Christina Taranto, ne-a furnizat toate detaliile necesare pentru ducerea demersului nostru la bun sfârșit și ne-a creditat, acordându-ne permisiunea de a însoți textul original cu această *Notă* și cu *Notele de traducere* care apar la finalul fiecărui capitol al textului tradus. Frans H. van Eemeren ne-a însoțit în permanență pe drumul parcurs, iar publicarea traducerii românești a acestei cărți deschizătoare de drumuri este expresia recunoștinței noastre pentru susținerea sa permanentă.

În acest context, sperăm ca fiecare dintre aceste eforturi să fie răsplătit printr-o lectură creativă și generatoare de studii noi în arealul cercetării românești de profil.

Anca Gâță, Corina Andone – august 2010

Note cu privire la traducere

N.B.: Notele la prezenta traducere au fost realizate de Anca Gâță.
Notele de traducere, numerotate cu cifre romane, sunt plasate la sfârșitul fiecărui capitol.

[i] Ne regăsim în fața uneia dintre deciziile dificile pentru traducerea românească. Pentru termenul engl. *move*, al cărui corespondent mai apropiat ar fi termenul rom. *mutare* (cu sensul aproximativ de "mutare de șah"), am optat după numeroase ezitări pentru o echivalare (convențională) prin rom. *mișcare* (argumentativă, lingvistică, verbală etc.). Adesea o asemenea 'mișcare' poate corespunde unui "enunț cu o anumită forță ilocuționară", însă ar fi mai redusă paleta de semnificații a termenului dacă am opera o asemenea echivalare. În contextul de mai sus, traducătorii ediției în limba franceză au optat pentru fr. *manœuvre*, pentru care am fi putut propune rom. *manevră*. Dată fiind însă, pe de o parte, polisemia și, mai ales, sensul peiorativ al termenului românesc *manevră*, am preferat să nu facem o asemenea alegere. Cu atât mai mult cu cât, pe de altă parte, evoluția abordării pragma-dialectice din ultimii zece ani a făcut loc unui concept nou, numit engl. *strategic maneuvering*, care reprezintă și o nouă etapă de dezvoltare a pragma-dialecticii, parțial diferită de cea pe care o avansează prezenta lucrare. (Termenul *strategic maneuvering* a fost tradus în limba franceză prin termenul *ajustement stratégique*; v. Eemeren, Frans H. van & Houtlosser, Peter (2004). Une vue synoptique de l'approche pragma-dialectique, in Doury, Marianne & Moirand, Sophie (éds.) *L'argumentation aujourd'hui: Positions théoriques en confrontation*, pp. 45-77. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.)

[ii] Termenul *fallacy*, căruia i se poate da oricare dintre semnificațiile "argument invalid (din punct de vedere logic / înșelător", "raționament greșit / (voluntar) incorect", a fost echivalat în prezenta traducere în mod constant prin termenul *sofism* (și nu *paralogism*), cu toate riscurile pe care le presupune această alegere. Am fi dorit să putem traduce titlul acestei monografii utilizând termenul rom. *falacie* (*Argumentare, comunicare și falacii*), cu atât mai mult cu cât familia cuvântului este bine reprezentată în latină (*fallere*, "a înșela" > *fallax*, "înșelător" > *fallăcia*, "înșelătorie, înșelăciuni"), iar în română dicționarele înregistrează adjectivul *falacios*. Sau, într-o variantă mai liberă, am fi propus ca echivalente *Argumentare, comunicare și vorbe înșelătoare*. Pentru această ediție rămânem mai aproape de ceea ce ne indică dicționarele bilingve (engleză-română) cele mai bune, conformându-ne absenței, la această oră, a termenului rom. *falacie* (subst.; atestat în două-trei contexte pe web; susținem introducerea acestui termen ca neologism și ca termen aparținând unei (sub)discipline umaniste. Cititorul care va duce la bun sfârșit lectura acestei monografii va înțelege sensul restrâns cu care este folosit termenul *sofism* în abordarea pragma-dialectică a argumentării. Într-o tentativă de definiție care o anticipă pe cea a autorilor, aici, un *sofism* reprezintă "încălcarea unei reguli conforme cu modelului pragma-dialectic de discuție critică orientată către rezolvarea unei diferențe de opinie pe cale rațională". Prezența termenului *fallacy* în titlu a fost probabil și unul dintre motivele nedeclarate ale propunerii de echivalare total diferită în limba franceză a titlului prezentei monografii. V. nota v, mai jos.

[iii] *Netherlands Institute for Avanced Study in the Humanities and Social Sciences.*

[iv] V. nota i, mai sus.

[v] Eemeren, F. H. van & R. Grootendorst (1996). *La Nouvelle dialectique* [Noua dialectică], traduit par S. Bruxelles, M. Doury et V. Traverso, traduction coordonnée par Ch. Plantin. Paris: Éditions Kimé.

PARTEA I: ARGUMENTARE ŞI COMUNICARE

1. Abordarea pragma-dialectică

Studiile asupra argumentării

În ultimii zece ani, studiul argumentării s-a constituit într-un domeniu autonom.[1] La baza acestei evoluţii stau eforturile interdisciplinare ale filosofilor, ale specialiştilor din domeniul logicii formale şi non-formale, ale analiştilor discursului şi conversaţiei, ale cercetătorilor din domeniul comunicării, precum şi ale reprezentanţilor multor altor discipline. În funcţie de diversele perspective asupra discursului argumentativ, au fost elaborate mai multe paradigme. Este vorba în principal despre: noua retorică concepută de Chaim Perelman şi Lucie Olbrechts-Tyteca, cadrul analitic dezvoltat de Stephen Toulmin, problematologia lui Michel Meyer, epistemica socială propusă de Charles Willard, logica non-formală elaborată de către Anthony Blair şi Ralph Johnson, abordarea sofismelor de către John Woods şi Douglas Walton, logica naturală a lui Jean-Blaise Grize, dialectica formală propusă de Else Barth şi Erik Krabbe, precum şi multe alte contribuţii teoretice care propun perspective mai mult sau mai puţin elaborate asupra studiului argumentării.[2]

În America de Nord, precum şi în Europa, studiul argumentării a fost dominat mult timp de lucrările elaborate de Toulmin şi de Perelman. Atât Toulmin cât şi Perelman au încercat să găsească o alternativă la logica formală, care să fie mai potrivită pentru analiza discursului argumentativ obişnuit. Ambii au avut ca model de bază raţionamentul juridic. După părerea noastră, totuşi, rezultatul nu este în niciunul dintre cazuri satisfăcător. Aceasta se datorează, cel puţin în parte, prejudecăţii neîntemeiate a acestor autori, care consideră că logica nu are nimic de oferit analizei argumentaţiei. Fără a se avea în vedere dezvoltările moderne, logica formală este fie asimilată logicii clasice de tip silogistic, fie pur şi simplu declarată de neaplicat în cazul discursului argumentativ obişnuit.

---

[1] Studiul argumentării dispune astăzi de propria infrastructură ştiinţifică: reviste ştiinţifice (*Argumentation, Argumentation and Advocacy, Informal Logic*), colecţii (*Studies of argumentation in Pragmatics and Discourse Analysis*, Foris Publications / Mouton de Gruyter), societăţi (*American Forensic Association; Association for Informal Logic and Critical Thinking; International Society for the Study of Argumentation*) şi conferinţe (AFA / SCA la Alta, SUA; Informal Logic, la Windsor, Canada; ISSA la Amsterdam, Olanda).

[2] Cf. Perelman şi Olbrechts-Tyteca (1958 / 1969), Toulmin (1958), Meyer (1986a), Willard (1989), Blair şi Johnson (1980), Woods şi Walton (1982a, 1989), Barth şi Krabbe (1982).

Mai mult, și propunerea lui Toulmin, și alternativa lui Perelman păcătuiesc prin aceea că nu consideră argumentarea ca fenomen de limbaj obișnuit care trebuie tratat în consecință. Luând în considerare argumentații izolate și neglijând aspectele pragmatice ale contextelor verbal și non-verbal ale actului de comunicare în cadrul căruia apar argumentațiile, Toulmin și, respectiv, Perelman oferă de fapt mai puțin *decât pretind* în ceea ce privește studiul argumentării ca alternativă la logica formală.

În *The Uses of Argument* [vi] (1958), Toulmin propune un model menit să reflecte structura argumentației. Modelul său constituie o descriere a formei procedurale a argumentațiilor. Conform lui Toulmin, această formă este „independentă de domeniu", adică independentă de natura problemelor pe care le tratează argumentația în cauză. După părerea sa, validitatea unei argumentații nu depinde fundamental de forma procedurală în sine, ci de măsura în care „suportul" (engl. *backing*) face „garantul" (engl. *warrant*) acceptabil. Deoarece conținutul suportului – spre deosebire de forma sa – depinde de natura problemei la care se referă argumentele, Toulmin a ajuns la concluzia că, în evaluarea validității argumentației, criteriile folosite trebuie să fie dependente de domeniul avut în vedere.

Pe lângă câteva obiecții teoretice majore pe care le avem cu privire la abordarea lui Toulmin, merită reținut faptul că modelul său este greu de aplicat discursului argumentativ cotidian. În primul rând, distincția crucială dintre „date" (engl. *data*) și „garanți" este cu adevărat evidentă doar în cazul unor exemple bine alese. În practica de zi cu zi, dacă aplicăm definițiile propuse de Toulmin, este imposibil de stabilit o distincție între cele două tipuri de enunțuri. Ceea ce reduce modelul la o variantă a silogismului, sau a entimemului, în cazul în care garantul rămâne implicit. [3]

În *Noua retorică*, Perelman și Olbrechts-Tyteca (1958 / 1969) descriu tehnicile de argumentare existente. Aceștia consideră argumentația ca fiind validă dacă ea conduce la efectul dorit, cu alte cuvinte dacă produce sau face să crească adeziunea auditoriului la teza propusă. Prin urmare, validitatea este în acest caz totuna cu eficiența față de grupul țintă. Pentru Perelman și Olbrechts-Tyteca, după cum reiese din lucrările lor publicate, teoria se reduce la un inventar de tipuri de elemente care pot servi drept „puncte de plecare" sau „scheme argumentative", susceptibile de a convinge un auditoriu „particular" sau auditoriul „universal". Ca o critică, trebuie subliniat faptul că, în inventarul de categorii astfel realizat, acestea nu sunt bine definite și nu se exclud una pe alta. Pe lângă acestea, există numeroase alte lacune care nu dau posibilitatea unei aplicări neechivoce a acestei teorii

---

[3] Pentru o evaluare mai detaliată a meritelor și a neajunsurilor teoretice și practice ale contribuției lui Toulmin la studiul argumentării, vezi van Eemeren, Grootendorst și Kruiger (1987).

în analiza argumentării.[4]

În același mod în care Perelman și Olbrechts-Tyteca au pornit de la tradiția retorică pentru a dezvolta „noua retorică", cei care propun „noua dialectică", ca de exemplu Barth și Krabbe, stabilesc reguli dialectice pentru părțile care încearcă să rezolve o dispută folosind un dialog critic.[5] Metodele care au dat formă unei astfel de dialectici aparțin lui Paul Lorenzen, Kuno Lorenz și altor membri ai școlii de la Erlangen; sunt totodată integrate și ideile unor teoreticieni ai argumentării, cum ar fi Rupert Crawshay-Williams și Arne Naess. Terminologia folosită a fost inspirată de studiile lui Charles Hamblin (1970): „dialectica" se referă la discuția critică care are drept scop rezolvarea unei dispute, iar termenul „formal" se referă la respectarea unor reguli stricte.

Componentele programului de cercetare

Cercetătorii din domeniul argumentării studiază modul în care discursul argumentativ reușește să justifice sau să combată o anumită poziție pe cale rațională. De aceea, discursul argumentativ ar trebui studiat ca un exemplu de comunicare și de interacțiune verbală cotidiană și totodată comparat cu un ideal de raționalitate. Dacă se consideră că pragmatica este studiul utilizării limbii, atunci se poate admite necesitatea convergenței dintre idealismul normativ și descrierea empirică prin conceperea studiului argumentării ca făcând parte din pragmatica „normativă".

Se cere adoptarea unei perspective asupra discursului argumentativ care să depășească atât limitele abordării exclusiv normative din logica modernă, cât și pe cele ale abordării exclusiv descriptive din lingvistica contemporană. Cei mai mulți logicieni moderni se rezumă la o „înregimentare" non-empirică; majoritatea lingviștilor contemporani, în special analiștii

---

[4] Pentru o evaluare mai detaliată a meritelor și a neajunsurilor teoretice și practice ale contribuției autorilor Perelman și Olbrechts-Tyteca la studiul argumentării, vezi van Eemeren, Grootendorst și Kruiger (1987).

[5] Înțelesul termenilor „retorică" și „dialectică" poate fi lărgit într-atât încât să fie folosiți unul în locul celuilalt. Ni se pare însă important să nu punem în umbră distincția de bază conform căreia retorica reprezintă arta de a influența un auditoriu printr-un discurs eficace, iar dialectica arta de a rezolva o diferență de opinie printr-o dispută supusă unor anumite reguli (Finocchiaro, 1987b). Din perspectivă retorică, auditoriul este cel care decide în cele din urmă acceptabilitatea argumentației, pe când, din perspectivă dialectică, acceptabilitatea unei mișcări argumentative depinde și de măsura în care ea este o contribuție constructivă în rezolvarea diferenței de opinie. Bineînțeles, se pot impune constrângeri externe asupra acceptabilității retorice, făcând-o astfel identică cu cea dialectică. În acest caz, diferențele care rămân între retorică și dialectică ar fi o chestiune de procedură și de interes acordat anumitor elemente. Cf. și Rescher (1977).

discursului și ai conversației, se limitează la observația pură și nemediată. Totuși, studiul argumentării nu se poate baza exclusiv nici pe experiență, nici pe simpla reconstrucție intelectuală, fiind necesară o întrepătrundere strânsă a acestor două abordări într-un program de cercetare integrator, care să creeze o linie de comunicare – un *trait d'union*[vii] – între latura normativă și cea descriptivă.[6]

După părerea noastră, cercetătorii din domeniul argumentării ar trebui să își propună ca obiectiv găsirea unei punți de legătură între abordarea normativă și cea descriptivă. Problemele complexe existente pot fi rezolvate în mod adecvat numai printr-un program de cercetare cuprinzător. În concepția noastră, acest program cuprinde următoarele componente: filosofică, teoretică, analitică, empirică și practică.[7]

Pe de o parte, este necesar un ideal filosofic de raționalitate; pornindu-se de la acest ideal, trebuie dezvoltat un model teoretic de argumentare acceptabilă. Pe de altă parte, trebuie investigată empiric realitatea argumentativă, determinându-se unde apar probleme în practică. Apoi trebuie puse în relație sistematică dimensiunile normativă și descriptivă prin dezvoltarea unor instrumente analitice care să permită abordarea realității argumentative din perspectiva idealului de raționalitate adoptat.

La nivel filosofic, se pune problema importantă a raportului dintre argumentare și raționalitate. Abordarea problemelor legate de raționalitate implică abordarea aspectelor fundamentale ale studiului argumentării. În fapt, constatăm că cercetătorii din domeniul argumentării au concepții de raționalitate radical diferite, astfel încât există păreri distincte asupra a ceea ce constituie o argumentație acceptabilă.[8]

Cercetătorii din domeniul retoricii care favorizează abordarea de tip antropologic văd raționalitatea ca reprezentând normele în vigoare ale unei

---

[6] Printre autorii care favorizează o abordare pur normativă a argumentării se numără Biro și Siegel (1991), care refuză abordările descriptive, considerând că acestea duc la relativism. Pentru o critică a relativismului epistemologic contemporan, vezi Siegel (1987). Biro și Siegel doresc să aplice argumentării doar standarde normative obiective. Willard (1983, 1989) susține o abordare pur descriptivă a argumentării și respinge orice abordare normativă: „Domeniul argumentării nu trebuie să se alieze cu niciun fel de formă anume de 'raționalitate', nici să se prindă în jocul ierarhizării 'raționalităților' [...]. Ar fi mult mai potrivit să se studieze numeroasele manifestări ale 'raționalității' și diversitatea modalităților de utilizare a acesteia" (1989, p. 167). Willard (1983) face o pledoarie în favoarea relativității normelor (și a autonomiei domeniilor).

[7] Cf. van Eemeren (1987).

[8] Conform opiniei lui Toulmin (1976), se pot distinge la modul brut trei perspective asupra raționalității: „geometrică" (formală), „antropologică" (empirică) și „critică" (transcendentală). Acestea corespund în mare, respectiv, abordărilor de tip logic, retoric și dialectic ale argumentării.

comunități date și consideră argumentarea ca fiind acceptabilă dacă determină adeziunea auditoriului. Dacă idealul de raționalitate se referă la un grup aflat într-un anumit loc și într-un anumit moment, atunci abordarea retorică poate fi caracterizată drept *antropo-relativistă*.

Pentru cercetătorii din domeniul dialecticii care au o poziție critică, raționalitatea nu este determinată numai de norma acordului intersubiectiv, ci depinde și de norma „externă" care cere să se ajungă la acest acord folosindu-se o procedură validă. Deoarece acești cercetători consideră argumentarea ca făcând parte dintr-o discuție critică între două părți care au ca scop rezolvarea unei diferențe de opinie, criteriul suplimentar de raționalitate propus ține de adecvarea procedurii argumentative la atingerea acestui scop. Datorită legăturii stabilite între acest ideal de raționalitate și desfășurarea metodică a unei discuții critice, abordarea dialectică poate fi caracterizată ca fiind *critic-raționalistă*.

La nivel teoretic, cercetătorii din domeniul argumentării își concretizează idealurile de raționalitate propunând un model specific a ceea ce se presupune a fi o conduită rațională în discursul argumentativ. Un model ideal își propune să furnizeze o imagine adecvată asupra discursului argumentativ prin punerea în evidență a modurilor de argumentare acceptabilă pentru un judecător rațional, în funcție de o anumită concepție filosofică a raționalității. Se creează astfel un cadru teoretic care are – atunci când totul se desfășoară normal – funcții euristice, analitice și critice în abordarea discursului argumentativ.

Într-un model retoric, pornindu-se de la cunoștințele și opiniile unui anumit auditoriu, se prezintă tehnicile de argumentare considerate eficiente. Deoarece acceptabilitatea unei argumentații este astfel legată de cadrul de referință epistemic specific unui anumit public, această abordare este numită *epistemico-retorică*. [9]

Dat fiind că cercetătorii din domeniul dialecticii consideră argumentarea ca o componentă a unei discuții critice implicite sau explicite, modelul lor prezintă reguli care specifică mișcările[viii] care contribuie, în diversele etape ale discuției critice, la rezolvarea diferenței de opinie. Dacă acest schimb verbal metodic este considerat, din punct de vedere pragmatic, ca o interacțiune de acte de vorbire, abordarea pe care o propunem și pentru care pledăm poate fi numită *pragma-dialectică*.

Fie că folosim un model retoric sau unul dialectic, discursul argumentativ – așa cum se prezintă el în realitate – trebuie supus unei interpretări

---

[9] Teoria argumentării propusă de Willard este un bun exemplu de abordare epistemico-retorică: „retorica epistemică" (1989). Încă de la apariția lucrării *Argumentation and the Social Grounds of Knowledge* [Argumentația și bazele sociale ale cunoașterii] (1983), Willard a abordat raționalitatea pornind de la retorică, punând în legătură sistematică argumentarea și cunoașterea.

analitice înainte de a i se aplica, în situații concrete, perspectiva oferită de modelul teoretic. Similar analiştilor freudieni, cercetătorii din domeniul argumentării, în demersul lor analitic, își propun să lege în mod sistematic aspectul exterior, identificat în practică, de modelul ideal. La nivel analitic, interesul principal este reprezentat de identificarea modalității de reconstrucție a discursului argumentativ astfel încât să se scoată în evidență exclusiv toate aspectele pertinente în funcție de modelul ideal ales.

În analiza retorică, prin reconstrucția discursului argumentativ se evidențiază aspectele discursului care produc efect persuasiv asupra auditoriului. Punându-se accentul pe eficacitatea tehnicilor argumentative în funcție de publicul țintă a cărui adeziune trebuie câștigată, reconstrucția retorică poate fi caracterizată ca fiind *orientată către auditoriu*.

În analiza dialectică, prin reconstrucția discursului argumentativ se evidențiază aspectele pertinente în rezolvarea diferenței de opinie. Punându-se accentul pe funcția argumentării în rezolvarea diferenței de opinie printr-o încheiere adecvată a disputei, reconstrucția dialectică poate fi caracterizată ca fiind *orientată către rezolvarea diferenței de opinie*.

Pentru a se determina dacă un anumit tip de reconstrucție inspirată de un model teoretic anume este într-adevăr fondată, trebuie examinate datele practicii argumentative, ceea ce se poate realiza prin intermediul cercetării empirice. La nivel empiric, cei care studiază argumentația descriu procesele reale de producere, identificare și evaluare a discursului argumentativ, precum și factorii care influențează rezultatele acestor procese. O astfel de cercetare empirică are în vedere atât aspecte cantitative cât și calitative.

Într-o perspectivă retorică, se pune accentul pe explicarea eficacității unei varietăți de modele argumentative asupra mai multor tipuri de public. Se examinează modul în care fenomenele stilistice și de alte tipuri, în contexte diferite, contribuie la schimbarea opiniei auditoriului. Astfel, cercetarea empirică este focalizată către factorii care afectează *persuasivitatea* discursului argumentativ („factori de persuasiune”). [10]

Într-o perspectivă dialectică, accentul se pune pe explicarea modului în care diverse mişcări argumentative contribuie la rezolvarea diferenței de opinie. Se identifică elementele lingvistice și non lingvistice care au un rol în procesul de acceptare sau de respingere rațională a punctului de vedere. Astfel, interesul cercetării empirice este focalizat către factorii care afectează

---

[10] Literatura despre persuasiune conferă argumentării diverse roluri. În *Elaboration Likelihood Model*, Petty și Cacioppo (1981, 1986) disting între calea periferică de schimbare a atitudinii, în care argumentarea nu joacă niciun rol, și calea centrală, în care intervine argumentarea. Persuasivitatea este influențată de factori care variază în funcție de gradul de implicare a receptorului în „elaborarea” informației pertinente pentru chestiunea dezbătută (cf. O'Keefe, 1990).

puterea de convingere [xi] a discursului argumentativ („factori de convingere" [xii]) [11].

Competența argumentativă este o deprindere complexă care poate fi dobândită în mod treptat și care se raportează la o anumită situație de comunicare. Aceasta înseamnă că nu poate fi evaluată corect decât în funcție de normele inerente contextului de comunicare. De aceea, pentru a îmbunătăți practica argumentativă, argumentarea ar trebui studiată în cadre educaționale sau, alternativ, în diverse contexte instituționalizate sau neinstituționalizate care îi sunt proprii, de la diversele forme ale discursului juridic practicat în cadrul instanțelor de judecată, până la contextul informal al unei conversații familiare.

La nivel practic, cercetătorii din domeniul argumentării își folosesc instrumentele filosofice, teoretice, analitice sau empirice pentru a dezvolta metode de îmbunătățire a practicilor argumentative având în vedere în mod sistematic diversitatea situațiilor de comunicare. Există astfel preocuparea de a îmbunătăți în mod metodic deprinderile și competențele de producere a discursului argumentativ, precum și cele de analiză și evaluare a acestuia.

Din perspectivă retorică, aceste eforturi practice se rezumă în principal la furnizarea de indicații a căror aplicare să permită o argumentare eficace. Cei care învață să își convingă auditoriul sunt educați prin exemple și prin exerciții de imitare. De aici tendința de a oferi exerciții model; astfel, abordarea retorică a problemelor practice poate fi caracterizată ca fiind *orientată prescriptiv*.

Din perspectivă dialectică, practica argumentativă este îmbunătățită prin încurajarea unei atitudini favorabile discuțiilor și prin evidențierea condițiilor procedurale necesare rezolvării diferenței de opinie, stimulându-se conștientizarea obstacolelor. Considerând cursanții ca pe niște parteneri activi de discuție, care pot reacționa în mod critic, dialecticienii încearcă să le dezvolte capacitatea de a înțelege mai bine problemele care apar în producerea, analiza și evaluarea discursului argumentativ. Punând accentul pe stimularea gândirii independente asupra discursului argumentativ, abordarea dialectică a problemelor practice poate fi caracterizată ca fiind *orientată către reflecție*.

Postulate pragma-dialectice

Deși argumentarea este un fenomen specific utilizării limbii, este clar că

[11] Unii psihologi cognitiviști, precum Evans (1982) și Johnson-Laird (1983), propun o abordare interesantă a puterii de convingere a discursului argumentativ, dar își limitează experimentele la raționamentul deductiv. Pentru cercetări asupra puterii de convingere orientate către factorii care afectează identificarea argumentării, vezi, de exemplu, van Eemeren, Grootendorst și Meuffels (1989).

discursul argumentativ, contrar părerii analiştilor conversaţiei, nu poate fi abordat numai prin prisma lingvisticii, mai ales când aceasta se limitează doar la a descrie. Dacă s-ar proceda aşa, nu s-ar lua în considerare aspectele normative ale raţionamentului, astfel încât teoria care ar rezulta nu ar permite o evaluare critică a acceptabilităţii argumentelor. Pe de altă parte, contrar opiniilor multor logicieni, argumentarea nu poate fi tratată doar de logica normativă, cu siguranţă nu atât timp cât aceasta refuză să ia în considerare date lingvistice empirice. În acest caz, nu s-ar lua în considerare aspecte pertinente ale argumentării obişnuite şi, prin urmare, nu este clar dacă o astfel de teorie a argumentării ar avea legătură cu realitatea.

Propunerea noastră se referă la o abordare a argumentării care combină sistematic aspectele normative şi descriptive. Lingvistica, în special pragmalingvistica, poate servi la abordarea aspectelor descriptive; aprofundarea se poate baza pe teoria actelor de vorbire dezvoltată de filosofii limbajului obişnuit, Austin (1962) şi Searle (1969, 1979). Aspectul normativ este luat în considerare prin includerea elementelor din logică, în special a celor din „noua dialectică", care se referă la validitate, consecvenţă şi alte elemente determinante ale raţionalităţii. Această convergenţă a punctelor de vedere ar trebui să stimuleze, într-un anumit sens, o întoarcere integratoare la originile clasice ale studiului argumentării, aşa cum le găsim la Aristotel în analitice, dialectică şi retorică.

Acesta este scopul pe care dorim să-l atingem în abordarea argumentării pe care o propunem atunci când explicăm punctele de vedere teoretice de sorginte pragma-dialectică bazându-ne pe filosofia critică raţionalistă. Dăm astfel o formă concretă idealului de raţionalitate în discuţia critică. Aspectul dialectic este reprezentat de faptul că două părţi încearcă să rezolve o diferenţă de opinie printr-o discuţie metodică. Aspectul pragmatic este reprezentat de descrierea mişcărilor dintr-o astfel de discuţie ca acte de vorbire.

În teoria pragma-dialectică a argumentării pe care o dezvoltăm, argumentarea este considerată un act de vorbire complex, al cărui scop este de a contribui la rezolvarea diferenţei de opinie (a disputei). Obiectul acestei teorii se construieşte pornindu-se de la patru principii: externalizarea, funcţionalizarea, socializarea şi dialectificarea obiectului de studiu al argumentării. [12]

Externalizarea se realizează pornindu-se de la ceea ce a fost exprimat, implicit sau explicit, şi nu făcându-se speculaţii în legătură cu ceea ce cred sau gândesc vorbitorii. Stările mentale interne nu sunt accesibile, sau cel puţin nu sunt direct accesibile unei observări din afară. Prin externalizarea

[12] Pentru detalii asupra principiilor privind externalizarea, funcţionalizarea, socializarea şi dialectificarea, vezi van Eemeren şi Grootendorst (1984).

argumentării se evită eforturile inutile de descoperire a motivelor, însă sunt exploatate toate indicațiile disponibile oferite de autorul sau vorbitorul care își asumă responsabilitatea celor spuse. În măsura în care elementele implicite pot fi explicitate printr-o reconstrucție adecvată, ele pot fi folosite, astfel încât să se ia în considerare responsabilitatea asumată a participanților la discuție cu privire la ceea ce spun.

Funcționalizarea se realizează prin abordarea secvențelor argumentative ca elemente instrumentale în situațiile de comunicare cotidiană prin limbaj, și nu ca inferențe logice izolate. Se poate identifica rolul precis al anumitor expresii verbale numai dacă acestea sunt considerate acte de vorbire integrate contextului de comunicare în care sunt produse. Într-o situație de comunicare, inferențele logice nu au totdeauna funcția argumentativă de a convinge un alt vorbitor; acestea pot face parte dintr-o explicație sau dintr-un alt act de vorbire complex. Pe lângă toate acestea, și actele de vorbire prin care nu se efectuează nicio inferență logică pot avea rol constitutiv.

Socializarea se realizează prin considerarea argumentării ca parte a unui proces interactiv cu doi sau mai mulți utilizatori ai limbajului, și nu ca raționament produs de un singur vorbitor. Dacă argumentarea este considerată ca fiind virtual un monolog, atunci nu se dă atenția cuvenită faptului că ea vizează întotdeauna drept efect acceptarea de către interlocutor a unui anumit punct de vedere.

Dialectificarea se realizează prin tratarea argumentării ca mijloc rațional de a convinge un oponent critic și nu ca simplu mijloc de persuadare. Disputa nu trebuie încheiată oricum, ci soluționată prin înlăturarea metodică a îndoielilor unui critic rațional în cadrul unei discuții critice care se desfășoară după reguli bine stabilite.

Înainte de a prezenta pe larg punctele de plecare ale propriei noastre abordări dialectice, prezentăm pe scurt concepția noastră asupra componentelor constitutive ale unui program coerent de cercetare a studiului argumentării. Din motive de claritate, facem acest lucru relevând diferențele dintre varianta noastră dialectică și o presupusă variantă retorică (Tabelul 1.1).

TABELUL 1.1

Presupusa variantă retorică VS Varianta dialectică a programului de cercetare

Programul retoric	*Programul dialectic*
Filosofie antropo-relativistă	Filosofie raționalist critică
Teorie epistemico-retorică	Teorie pragma-dialectică
Reconstrucție orientată către auditoriu	Reconstrucție orientată către rezolvarea diferenței de opinie
Descriere focalizată pe persuasiune	Descriere în funcție de puterea de convingere
Practică prescriptivă	Practică orientată către reflecție

Privire de ansamblu asupra structurii lucrării

Lucrarea de față propune o prezentare teoretică a modului în care poate fi analizat și evaluat discursul argumentativ. În acest scop, argumentarea este văzută mai întâi din perspectivă comunicativă (*Partea întâi*), apoi sunt discutate sofismele[viii] care apar atunci când sunt încălcate anumite reguli de comunicare (*Partea a doua*). Prin perspectiva pragma-dialectică oferim astfel o alternativă atât la abordarea descriptivă a argumentării făcută pe baze lingvistice, cât și la abordarea normativă realizată pe baze logice.

Partea întâi a lucrării, „Argumentare și comunicare", propune un cadru teoretic pentru abordarea discursului argumentativ. Luăm în discuție actele de vorbire care joacă un anumit rol într-o discuție critică al cărei scop este rezolvarea unei diferențe de opinie. Sunt evidențiate diversele etape ale discuției critice și sunt examinate aspectele interactive și comunicative ale actelor de vorbire realizate în rezolvarea disputelor simple sau complexe. În etapa argumentării, argumentarea este văzută ca act de vorbire complex. Pentru a contracara caracterul aparent nerealist al idealului de discuție critică, acordăm o atenție deosebită diverselor probleme pe care le pune discursul argumentativ în practica de zi cu zi. Se formulează câteva principii pentru analiza actelor de vorbire indirecte și a premiselor neexprimate și se discută diferențele structurale dintre argumentarea simplă, multiplă, cea compusă prin coordonare și cea compusă prin subordonare.

După discutarea acestor aspecte cruciale ale analizei, *Partea a doua*, „Comunicare și sofisme", pune în relație evaluarea și analiza discursului argumentativ, concentrându-se asupra obstacolelor care apar în calea rezolvării unei dispute. Pornind de la cadrul teoretic stabilit în prima parte, prezentăm zece reguli de bază pentru discuția critică. Explicăm, pentru fiecare etapă a discuției, tipurile de sofisme care pot apărea: în modul de prezentare a punctelor de vedere și a punerii acestora la îndoială în etapa confruntării; în modul de distribuire a rolurilor și de fixare a punctelor de plecare ale discuției în etapa deschiderii; în ceea ce privește mijloacele de apărare (inclusiv premisele neexprimate, punctele de plecare, schemele argumentative și formele logice) în etapa argumentării; în modul de stabilire a rezultatului discuției din etapa închiderii. Sunt discutate separat sofismele de limbaj, care pot apărea în toate etapele.

[vi] Titlul lucrării lui Toulmin s-ar putea traduce *(Despre) Folosința argumentației*, având în vedere polisemia cuvântului *use* în limba engleză, care înseamnă și „folosire" și „folos".

[vii] „o trăsătură de unire" – în limba franceză în text.

[viii] V. nota i de la sfârșitul capitolului introductiv.

[ix] În text, *conclusion*. Preferăm să dăm ca echivalent *încheiere (a disputei)* pentru că modelul pragma-dialectic presupune că aplicarea corectă a regulilor expuse în continuare duce – și de fapt presupune – rezolvarea diferenței de opinie, și, prin urmare, dispariția obiectului disputei.

[i] În text, *persuasive*.
[ii] În text, *cogency*, pentru care propunem în traducere *putere de convingere*. Am luat această decizie deoarece se folosește adesea termenul engl. *cogent argument*, cu sensul de "argument cu putere de convingere", și chiar "puternic persuasiv", fără relație însă cu o componentă persuasivă sau cu o conduită discursivă de natură retorică, ci dimpotrivă, *cogent* atrăgând atenția asupra conduitei raționale adoptate în argumentare.
[iii] În text, *operatives*, pentru care propunem *factori de convingere (rațională)*; prin utilizarea termenului *operatives* se face referire și la eficiența argumentației (raționale).
[iiii] V. nota ii de la sfârșitul capitolului introductiv.

2. *Puncte de vedere și diferențe de opinie*

Rezolvarea diferențelor de opinie

Abordarea pragma-dialectică se concentrează asupra rezolvării diferențelor de opinie prin intermediul discursului argumentativ. Pentru a înțelege ce presupune o diferență de opinie, trebuie mai întâi să explicăm ce înțelegem prin discurs argumentativ, sau mai curând prin *text discursiv*[xiv], după cum numim acea parte a discursului argumentativ în care se urmărește în mod concret rezolvarea unei diferențe de opinie. În lucrarea de față, noțiunea de *text discursiv* este definită ca fiind întreaga constelație de enunțuri (orale sau scrise) care au fost avansate pentru a susține un punct de vedere.

Este necesar ca un punct de vedere să fie susținut numai dacă nu este pe deplin acceptat de toată lumea. Pot exista situații în care acest dezacord este evident, alteori este suficient să existe doar o suspiciune cu privire la existența unui dezacord. În principiu, un text discursiv poate fi totdeauna considerat ca reprezentând o parte a unei discuții, reale sau imaginate de către cel care argumentează, în care acesta reacționează la criticile care au fost sau ar fi putut fi aduse punctului său de vedere. [13] Caracteristic unei astfel de discuții este faptul că o diferență de opinie face obiectul unei dispute, iar vorbitorii implicați în rezolvarea diferenței de opinie încearcă să facă acest lucru prin intermediul argumentării.

Enunțurile avansate în cursul argumentării sunt motivații, sau, după cum preferăm noi să le numim, *argumente* cu privire la un punct de vedere. Doar funcția acestor enunțuri este cea care distinge argumentele și punctele de vedere de alte enunțuri: nici argumentele, nici punctele de vedere nu sunt caracterizate în primul rând prin formă sau prin conținut. În comunicarea în care se propune un punct de vedere, se exprimă o opinie care presupune o anumită poziție adoptată de vorbitori în cadrul disputei; prin intermediul unui argument se face un efort de susținere a acestei poziții.

Același enunț poate avea funcții diferite. De exemplu, enunțul *Capitalismul nu mai are viitor* poate fi un argument într-un text discursiv în care punctul de vedere susținut este acela că toate întreprinderile trebuie naționalizate. Același enunț poate funcționa însă ca punct de vedere și într-un text discursiv în care, să spunem, s-a avansat argumentul incapacității capitalismului de a împiedica criza economică. În alte contexte, același enunț poate avea valoare de predicție sumbră, de profeție de bun augur sau

---

[13] În principiu, în discursul argumentativ sunt implicate totdeauna două părți; într-un text argumentativ, contribuțiile uneia dintre părți sunt, de regulă, reprezentate doar implicit: discursul argumentativ, care este fundamental dialogic, se manifestă monologic în acest caz.

de avertisment ce presupune o acțiune imediată.

Punctul de vedere poate avea orice conținut, deoarece este posibil să existe o opinie în legătură cu orice subiect. Punctele de vedere pot exprima opinii referitoare la fapte, idei, acțiuni, atitudini etc. Ele se pot referi nu numai la probleme relativ simple, ci și la chestiuni de mare complexitate. Putem susține că Amsterdamul este cel mai murdar oraș din Europa, că Baudelaire este cel mai bun poet francez, că dictatorii sunt întotdeauna de dreapta, că este nepoliticos să stai jos în autobuz când o doamnă în vârstă stă în picioare, că aruncătorii de disc par să aibă mai multe kilograme decât arată cântarul, dar putem adera și la puncte de vedere precum: altruismul este un egoism mascat cu viclenie, predarea gramaticii are efecte benefice asupra felului în care se exprimă elevii, structuralismul este o teorie învechită, teoria cuantelor este confirmată de teoria relativității.

Dacă se susține un punct de vedere, aceasta înseamnă că se pune problema *acceptabilității* lui. Cel care argumentează pornește de la ideea că alții pun la îndoială sau ar putea pune la îndoială acceptabilitatea punctului de vedere avansat, chiar dacă nu este considerat ca fiind complet inacceptabil. Astfel, scopul unui discurs este de a-i convinge pe alții de acceptabilitatea punctului de vedere al celui care îl avansează.

Cel care argumentează poate rezolva în mod rațional o dispută cu privire la un punct de vedere numai dacă reușește să convingă pe cel căruia i se adresează, prin intermediul argumentației, de acceptabilitatea punctului de vedere. [14] Argumentația cuprinde întreaga constelație de enunțuri avansate în scopul susținerii unui punct de vedere. Argumentația poate fi foarte scurtă și simplă, constând dintr-un singur argument, sau complexă și elaborată, conținând mai multe argumente.

La fel, o dispută poate fi mai mult sau mai puțin complexă. Într-un text discursiv, în situația cea mai simplă, se susține un singur punct de vedere. Dacă se susțin mai multe puncte de vedere, ele pot fi toate în legătură cu același subiect sau se pot referi la mai multe subiecte. În cazul din urmă, există mai mult decât o singură dispută. Iată o situație simplă:

1. *Maria*: Nu cred că ar trebui să obiectezi că eu fumez .
2. *Ion*: Nu sunt așa de sigur.
3. *Maria*: La urma urmei, eu n-am nimic împotriva faptului că tu *nu* fumezi.

---

[14] Atunci când vorbim în general despre roluri asumate în comunicare și argumentare, precum ar fi cele de vorbitor, ascultător, cititor, cel care argumentează, cele de protagonist sau antagonist – folosim genul masculin. Ne dăm seama că unii cititori pot considera aceasta o formă de discriminare sexuală din partea noastră, dar nu este cazul. Diferența de sex are importanță numai în cazuri concrete. În astfel de situații indicăm întotdeauna sexul vorbitorului.

Din (1) și (2) reiese în mod clar că Maria și Ion au o dispută. În (3), Maria avansează un argument pentru a-și susține punctul de vedere exprimat în (1). Dacă reușește să-l convingă pe Ion de acceptabilitatea punctului ei de vedere, disputa lor se va rezolva. Însă acest lucru nu pare atât de probabil, căci, oricât de simplă ar fi argumentația Mariei, pare să existe cel puțin o premisă discutabilă care nu a fost exprimată, dar care este de fapt absolut necesară: se poate obiecta la obiceiul de a nu fuma în aceeași măsură în care se poate obiecta la obiceiul de a fuma.

Puncte de vedere pozitive și negative

Să presupunem că trei persoane asistă la un curs și îl aud pe vorbitor exprimându-și părerea că structuralismul este o teorie depășită. Se poate întâmpla ca unul dintre cei trei să fie de acord cu această părere, al doilea să nu fie de acord, iar al treilea să nu știe ce să creadă. Aceste poziții se pot exprima prin următoarele enunțuri:

1. Este adevărat că structuralismul este o teorie depășită.
2. Nu este adevărat că structuralismul este o teorie depășită.
3. Nu știu dacă este adevărat sau nu că structuralismul este o teorie depășită.

Aceste trei reacții reprezintă cele trei poziții fundamentale ce pot fi adoptate față de propoziția „Structuralismul este o teorie depășită". [15] Trăsătura comună a enunțurilor (1)-(3) este că toate au același conținut propozițional „Structuralismul este o teorie depășită", față de care se adoptă puncte de vedere diferite.

În (1) se afirmă că structuralismul este o teorie depășită: se exprimă un punct de vedere *pozitiv* cu privire la conținutul propozițional. În (2) se neagă faptul că structuralismul este o teorie depășită: se exprimă un punct de vedere *negativ* cu privire la aceeași propoziție. În sfârșit, în (3), faptul că structuralismul este o teorie depășită nu este nici afirmat, nici negat: *nu se exprimă nici un punct de vedere pozitiv, nici unul negativ.*

S-ar putea considera că enunțul (3) nu exprimă niciun punct de vedere sau, pentru a ne exprima altfel, se adoptă un punct de vedere zero. Acest lucru se întâmplă, de exemplu, dacă cineva nu vrea să-și asume un anumit punct de vedere sau nu are pur și simplu nicio idee în legătură cu un anumit fapt. Acea persoană poate chiar crede că nu este înțelept să aibă o părere în legătură cu structuralismul, deoarece nu există destule dovezi în niciunul din sensuri. În acest caz, vorbitorul are o părere, dar în legătură cu *altă* propoziție (*Este adevărat că nu este posibil să decizi dacă structuralismul*

[15] În sens strict, mai există și o altă posibilitate: (4) „Este adevărat și nu este adevărat că structuralismul este o teorie depășită", dar în logica clasică (4) nu este posibil (*tertium non datur*).

este o teorie depășită).

Un punct de vedere poate fi formulat în diverse moduri, de la o formulare explicită și clară, precum: *Punctul meu de vedere este pur și simplu că structuralismul este o teorie depășită*, până la formulări mai prudente și mai puțin agresive, precum: *Cred că structuralismul este o teorie depășită*. Propoziția de care se leagă punctul de vedere se poate extinde la o perspectivă globală, ca în *Punctul meu de vedere este că structuralismul este o teorie depășită*, sau poate avea un domeniu de aplicație mai restrâns, așa cum este cazul enunțului *Punctul meu de vedere este că anumite aspecte ale structuralismului sunt depășite*.

Reprezentăm cele trei tipuri de puncte de vedere posibile astfel [16]:

1. + / *p*: punct de vedere *pozitiv* în legătură cu propoziția *p*
2. – / *p*: punct de vedere *negativ* în legătură cu propoziția *p*
3. ø / *p*: punct de vedere *zero* în legătură cu propoziția *p*

Cel care avansează un punct de vedere pozitiv este astfel *angajat pozitiv* față de propoziția la care se referă punctul de vedere, așa după cum cel care avansează un punct de vedere negativ este *angajat negativ* față de propoziția la care se referă punctul de vedere. Consecința pragmatică constă în faptul că, în oricare dintre cazuri, protagonistul este obligat să susțină punctul de vedere (pozitiv sau negativ) dacă este atacat, adică dacă acceptabilitatea punctului de vedere este pusă la îndoială. Această obligație există atât timp cât nu se renunță la punctul de vedere. Cel care adoptă un punct de vedere zero *nu se angajează nici pozitiv, nici negativ* față de propoziție. Deoarece nu există niciun punct de vedere, nu există nicio obligație de a-l susține. Evident, cel care nu adoptă niciun punct de vedere poate fi atacat tocmai din acest motiv, dar aceasta este o altă problemă.

Dispute simple și dispute complexe

Pentru ca o dispută să existe, trebuie să existe o *îndoială* cu privire la un punct de vedere, adică acceptabilitatea acestuia nu vine de la sine. Un punct de vedere este pus la îndoială atunci când nu este încă acceptat și există îndoieli cu privire la acceptabilitatea sa. A ne exprima îndoiala înseamnă a-l provoca pe cel care propune un punct de vedere să îl susțină; ceea ce nu înseamnă un angajament de acceptare a punctului de vedere opus.

Nu este neapărat necesar să existe două puncte de vedere opuse pentru a apărea o dispută, deși în practică se întâmplă adesea astfel. Cel mai simplu tip de dispută este cel în care cineva avansează un punct de vedere, iar apoi se confruntă cu o îndoială[xvi]. Nu este relevant cât de puternică este îndoiala

---

[16] Distincțiile de natură terminologică făcute în capitolele 2-7 sunt indispensabile pentru înțelegerea corectă a Părții a doua a cărții. Notațiile permit o descriere fără echivoc a discursului argumentativ.

şi modul în care este exprimată. Deseori, disputa este rezolvată înainte ca aceasta să fie astfel percepută de cei implicaţi. Trebuie subliniat că o dispută nu este în mod necesar o ceartă sau un conflict.

Exprimarea îndoielii poate varia de la *E o adevărată prostie* şi *Nu cred* până la *Mă cam îndoiesc* sau *Nu-s chiar aşa de sigur*. În anumite cazuri, îndoiala nu este atât de clar exprimată, dar trebuie să se presupună că aceasta există. Vorbim în aceste cazuri de *dispute implicite*.

Disputele complexe pot fi analizate prin segmentarea lor în mai multe dispute mai puţin complexe. Complexitatea disputelor se poate descrie în mai multe moduri. În primul rând, trebuie să distingem între dispute *simple* şi dispute *multiple*. În cazul disputei simple, se pune în discuţie un punct de vedere cu privire la o singură propoziţie, în timp ce într-o dispută multiplă este pus în discuţie un punct de vedere care se referă la două sau mai multe propoziţii. Punctul de vedere negativ *Nu este adevărat că femeile gătesc mai bine decât bărbaţii* ar putea da naştere, de exemplu, unei dispute simple. Apare o dispută multiplă atunci când, de exemplu, este exprimat punctul de vedere negativ *Nu este adevărat nici că femeile gătesc mai bine, nici că femeile şofează mai bine decât bărbaţii*".

În al doilea rând, trebuie să distingem între *disputele mixte* şi *disputele non-mixte*. Într-o dispută non-mixtă, se pune în discuţie fie un punct de vedere pozitiv, fie un punct de vedere negativ în legătură cu o propoziţie, pe când într-o dispută mixtă se pun în discuţie atât punctul de vedere pozitiv cât şi punctul de vedere negativ referitor la aceeaşi propoziţie. De exemplu, dacă se pune în discuţie doar punctul de vedere pozitiv *Este absolut indiscutabil că femeile şofează mai bine decât bărbaţii*, fără a se mai avansa punctul de vedere negativ *Nu este deloc adevărat că femeile şofează mai bine decât bărbaţii*, avem de a face cu o dispută non-mixtă. Este vorba tot de o dispută non-mixtă dacă singura reacţie la un punct de vedere exprimat iniţial este *N-am de unde să ştiu*.[xvii] Dacă ar fi fost avansat punctul de vedere negativ în opoziţie cu punctul de vedere pozitiv, atunci disputa ar fi fost mixtă.

Disputa mixtă se caracterizează nu numai prin negarea de către ambele părţi a punctelor de vedere opuse, ci şi prin adoptarea unei atitudini de îndoială reciprocă cu privire la acceptabilitatea punctelor de vedere opuse. Nu are rost să avansăm punctul de vedere opus dacă nu există nicio îndoială cu privire la punctul de vedere iniţial; în absenţa îndoielii asupra celui de-al doilea punct de vedere, disputa nu ar exista, deoarece primul punct de vedere ar fi abandonat în favoarea celui de-al doilea (de exemplu, pentru că al doilea vine din partea unei persoane cu autoritate reală în domeniu). A presupune că există două puncte de vedere opuse fără a se adopta totodată o atitudine de îndoială reciprocă, ar însemna a accepta în acelaşi timp două puncte de vedere contradictorii. Atunci nu ar mai avea niciun sens să

discutăm despre dispută.

Disputa care este în același timp simplă și non-mixtă reprezintă forma cea mai puțin complexă, sau forma elementară, de dispută. [17] Disputele multiple și disputele mixte sunt mai complexe. Apar dispute și mai complexe atunci când se combină caracterul multiplu și mixt al disputelor. De exemplu:

> Ana: Nu este adevărat că femeile gătesc mai bine decât bărbații, dar este adevărat că șofează mai bine.[xviii]
>
> Ion: Nu sunt de acord. După părerea mea, este exact invers: femeile gătesc mai bine, dar cu siguranță nu șofează mai bine decât bărbații.[xix]

Posibilitățile pe care le-am observat în ceea ce privește complexitatea disputelor se constituie în patru tipuri standard:

1. dispute simple non-mixte (forma elementară)
2. dispute simple mixte
3. dispute multiple non-mixte
4. dispute multiple mixte

Întrucât punctul de vedere adoptat într-o dispută cu privire la o propoziție poate fi pozitiv sau negativ, există două variante ale formei elementare de dispută. Desemnăm persoanele care participă la dispută prin Locutor 1 (L_1) și Locutor 2 (L_2) și marcăm prin semnul întrebării existența îndoielii. Putem astfel obține următoarele reprezentări:

Cele două variante (a și b) ale formei elementare de dispută

1a. $L_1: +/p$ 1b. $L_1: -/p$
$L_2: ?/(+/p)$ $L_2: ?/(-/p)$

Folosind aceleași abrevieri, simboluri și variabile, putem reprezenta schematic celelalte tipuri de dispute:

Forma generală a unei dispute simple mixte

2. $L_1: +/p$, $?/(-/p)$
$L_2: ?/(+/p)$, $-/p$

Forma generală a unei dispute multiple non mixte

3. $L_1: +/p_1$; $+p_2$; ...; $+/p_n$
$L_2: ?/(+/p_1)$; $?/(+/p_2)$ ...; $?/(+/p_n)$

Forma generală a unei dispute multiple mixte

4. $L_1: +/p_1$, $?/(-/p_1)$; ... ; $+/p_n$, $?/(-/p_n)$
$L_2: ?/(+/p_1)$, $-/p_1$; ... ; $?(+/p_n)$, $-/p_n$

---

[17] Disputa elementară este forma cea mai ușor abordabilă; cele mai multe tipuri de dispută cotidiană iau naștere în acest fel. De aceea, în scopuri didactice, ne concentrăm mai întâi asupra acestora. Din acest motiv, competițiile de dezbateri academice" din Olanda s-au limitat la rezolvarea unor dispute simple.

Într-o dispută multiplă, simbolul p este totdeauna indexat pentru că o astfel de dispută conține mai mult de o propoziție. Se folosește punct și virgulă pentru a indica luarea în discuție a unei alte propoziții, în timp ce elementele unei dispute mixte care se referă la aceeași propoziție se separă numai prin virgulă.

Exemple de dispută – cele patru tipuri standard

1. Disputa simplă non-mixtă (Disputa elementară)

1a. L_1: Această problemă va fi ușor de rezolvat.
L_2: Da?

L_1: $+ / p$
L_2: $? / (+ / p)$

1b. L_1: Această problemă nu va fi ușor de rezolvat.
L_2: Nu?

L_1: $- / p$
L_2: $? / (- / p)$

2. Disputa multiplă non-mixtă

L_1: Azi lumea se căsătorește prea devreme, divorțează prea repede și fiecare e extrem de egoist.
L_2: De ce prea devreme? Și ce înțelegi prin „prea repede"? Și nu prea pricep de ce-i faci egoiști.

L_1: $+ / p_1$; $+ / p_2$; $+ / p_3$
L_2: $? / (+ / p_1)$; $? / (+ / p_2)$; $? / (+ / p_3)$

L_1: Olandezii nu sunt romantici ...
L_2: Nu-s chiar așa de sigur.

L_1: ... Și nici spirituali nu sunt ...
L_2: De ce nu?

L_1: ... Dar măcar poți conta pe ei ...
L_2: Mă îndoiesc.

L_1: $- / p_1$; $- / p_2$; $+ / p_3$;
L_2: $? / (- / p_1)$; $? / (- / p_2)$; $? / (- / p_3)$;

3. Disputa individuală mixtă

L1: Niciodată nu trebuie să iei aspirina cu lapte.
L2: Ba se poate!

L_1: $-/p$, $?/(+/p)$
L_2: $?/(-/p)$, $+/p$

L_1: Totdeauna trebuie să iei aspirina cu lapte.
L_2: Ba nu!

L_1: $+/p$, $?/(-/p)$
L_2: $?/(+/p)$, $-/p$

4. Disputa multiplă mixtă

L_1: N-ar trebui să se tot opună ...
L_2: Nu sunt de acord cu tine.

L_1: ... Şi ar trebui să se lase în pace unii pe alţii ...
L_2: Nici cu asta nu-s de acord.

L_1: ... Şi oricum nu serveşte la nimic dacă tot protestează ...
L_2: Ba da.

L_1: ... Iar oamenii serioşi au lucruri mai bune de făcut ...
L_2: Ce vederi limitate!

L_1: $-/p_1$, $?/(+/p_1)$; $+/p_2$, $?/(-/p_2)$;
L_2: $?/(-/p_1)$, $+/p_1$; $?/(+/p_2)$, $-/p_2$;
L_1: $-/p_3$, $?/(+/p_3)$; $+/p_4$, $?/(-/p_4)$
L_2: $?/(-/p_3)$, $+/p_3$; $?/(+/p_4)$, $-/p_4$

Dispute simple VS dispute multiple

În enunţul *E adevărat că o atitudine pozitivă faţă de folosirea dialectelor este adesea concomitentă cu competenţelor de utilizare a unui anumit dialect*, punctul de vedere se referă la o propoziţie care este mai complexă decât propoziţia din enunţul *Saul Below este scriitor*. Pe lângă o asemenea complexitate propoziţională „calitativă", există şi o formă de complexitate în care punctul de vedere se referă la mai multe propoziţii diferite. Această complexitate „cantitativă" apare, de exemplu, în punctul de vedere *Săracii devin tot mai săraci, iar poluarea creşte*. În cazul exprimării unui punct de vedere pot apărea combinaţii şi mai complexe de propoziţii, aşa cum se întâmplă când, în cadrul unei dispute, este pusă în discuţie acceptabilitatea unei teorii în ansamblu.

În cazurile de complexitate cantitativă, disputa multiplă poate fi totdeauna segmentată în mai multe dispute simple. Apoi, fiecare dintre propoziţii poate fi verificată separat pentru a se vedea dacă punctul de vedere se poate susţine. Într-o dispută cu privire la punctul de vedere *Politologii ştiu multe despre ştiinţele politice, dar puţin despre politică*, de

exemplu, ar putea reieși în mod ironic că este foarte ușor de demonstrat că politologii știu puține despre politică, dar nu că știu multe despre științele politice.

Tocmai în cazurile de complexitate propozițională nu este întotdeauna clar de la bun început dacă o dispută este individuală sau multiplă. De fapt, chiar atunci când este vorba de o complexitate propozițională cantitativă, depinde de reacțiile celeilalte părți față de un anumit punct de vedere dacă se justifică sau nu ca disputa să fie considerată multiplă. Dacă mai mult de o singură propoziție duce la îndoială sau la opoziție, atunci disputa este multiplă. Dar se poate întâmpla, de asemenea, ca doar una dintre propoziții să dea naștere unei reacții. În acest caz disputa trebuie considerată individuală: celelalte propoziții nu sunt puse în discuție.

Dispute non-mixte VS dispute mixte

Deoarece este uneori greu de făcut distincția între exprimarea îndoielii și exprimarea unui punct de vedere negativ, deosebirea dintre dispute mixte și non-mixte poate fi și ea o problemă. În practică, din motive de politețe sau de păstrare a imaginii față de ceilalți, se întâmplă ca cineva care nu este de acord cu un punct de vedere să-și mascheze opinia negativă prin exprimarea îndoielii. Dacă reacția la un punct de vedere este, de fapt, nu doar o expresie a îndoielii, ci un punct de vedere negativ, atunci disputa devine mixtă. Întrebarea esențială la care trebuie să răspundem în acest caz este următoarea: vorbitorul care își exprimă îndoiala cu privire la un punct de vedere se angajează să-și asume și punctul de vedere negativ asupra propoziției exprimate în punctul de vedere? Numai atunci îi poate fi atribuit un punct de vedere negativ, astfel încât disputa să poată fi considerată mixtă.

Cel care susține un anumit punct de vedere se va comporta adesea ca și când persoana pe care încearcă să o convingă a adoptat punctul de vedere opus, chiar dacă cealaltă parte nu a spus explicit așa ceva; disputa este atunci abordată ca și când ar fi mixtă. La prima vedere s-ar părea că disputele non-mixte nu apar frecvent în formă pură, însă la o observație mai atentă se dovedește că ele sunt destul de frecvente în discursul argumentativ obișnuit: adesea ridicăm din sprânceană sau apelăm la un alt indice al incertitudinii numai ca să arătăm că nu admitem în totalitate punctul de vedere.

Deși situația este mai complicată în contexte juridice, normele de procedură penală din multe țări europene furnizează un exemplu interesant de dispută non-mixtă între procuror și judecător. În dreptul penal, procurorul susține un punct de vedere, iar judecătorul îl pune sistematic la îndoială. Procurorul afirmă că acuzatul a comis un delict, iar judecătorul trebuie să cerceteze dacă această aserțiune este corectă. În acest caz nu

există puncte de vedere opuse[18], spre deosebire de procesul civil, în care reclamantul și apărătorul adoptă adesea puncte de vedere opuse, iar judecătorul rămâne pasiv.

Poate fi util să ne reamintim, în legătură cu disputele mixte și non-mixte, că expresia „a adopta punctul de vedere opus" poate da naștere la neînțelegeri, deoarece relațiile contradictorii și contrarii sunt adesea confundate. De exemplu, se consideră adesea că punctul de vedere *Femeile șofează mai bine decât bărbații* ($+/p_1$) se opune punctului de vedere *Femeile șofează mai prost decât bărbații* ($+/p_2$), când, de fapt, punctul de vedere opus este *Nu este adevărat că femeile șofează mai bine decât bărbații* ($-/p_1$). Punctul de vedere *Femeile șofează mai prost decât bărbații* ($+/p_2$) exclude posibilitatea ca ele să șofeze la fel de bine, iar *Nu este adevărat că femeile șofează mai bine decât bărbații* ($-/p_1$) nu o exclude.

În punctul de vedere *Nu este adevărat că femeile șofează mai bine decât bărbații* ($-/p_1$) este negat punctul de vedere *Femeile șofează mai bine decât bărbații* ($+/p_1$). În punctul de vedere *Femeile șofează mai prost decât bărbații* ($+/p_2$), conținutul propozițional al punctului de vedere *Femeile șofează mai bine decât bărbații* ($+/p_1$) este, într-un fel, răsturnat. De îndată ce ne opunem punctului de vedere *Femeile șofează mai bine decât bărbații* ($+/p_1$) prin exprimarea punctului de vedere *Bărbații șofează mai bine decât femeile* ($+/p_3$), disputa trebuie considerată atât multiplă, cât și mixtă, deoarece există două propoziții diferite în discuție, în legătură cu care se presupune că ambele părți au opinii opuse:

L_1: $+/p_1$; $?/(+/p_3)$
L_2: $?/(+/p_1)$; $+/p_3$

Prezentarea lingvistică a punctelor de vedere și a îndoielii

În principiu, trebuie să presupunem totdeauna că forma lingvistică reflectă intențiile celui care vorbește sau scrie. În practică pot exista totdeauna probleme legate de exprimare. Totuși, dacă nu putem cere lămuriri, trebuie să ne bazăm interpretarea pe forma lingvistică așa cum apare ea, încercând să dăm enunțurilor obscure, opaci sau vagi interpretarea care se potrivește cel mai bine în context.

Uneori este clar că vorbitorul nu este conștient de faptul că a spus altceva decât ceea ce a vrut. Poate fi vorba de o scăpare, de un lapsus, dar poate fi și o chestiune de utilizare incorectă a limbii, așa cum se întâmplă cu cei care învață o limbă străină și au tendința să folosească în limba „străină" structuri din limba maternă. Felul de a se exprima al unor indivizi sau

[18] Cf. Feteris (1987, pp. 335-336).

grupuri se poate caracteriza, de asemenea, prin particularități care creează impresia că spun altceva decât au intenția să spună: *Aș pune un semn de întrebare* în loc de *Refuz să admit*, sau *În ceea ce mă privește, am îndoieli*, în loc de *Nu cred*.

În toate aceste cazuri, interpretarea trebuie să țină seama de intenția pe care se presupune că o poate avea vorbitorul în condiții de sinceritate. Bineînțeles că toate acestea implică o oarecare nesiguranță. Însă poate fi de real ajutor cunoașterea stereotipurilor și obiceiurilor lingvistice ale unor anumite persoane și grupuri. Să presupunem că ne dăm seama că una dintre caracteristicile limbajului sportivilor este frecvența cu care aceștia spun *știi*. În acest caz, ar însemna să nu fim corecți față de ei dacă am presupune că de fiecare dată când sportivii spun *știi*, își imaginează că într-adevăr *știi*.

Exprimarea punctelor de vedere

De obicei, punctul de vedere discutat într-o dispută este foarte clar. În discursul obișnuit, nici măcar cel care vrea să se exprime limpede nu trebuie neapărat să fie întru totul explicit pentru ca punctul de vedere să fie identificat. În cele mai multe cazuri, contextul va clarifica ceea ce vorbitorul vrea să spună. Mai mult, vor exista adesea în enunț indicații foarte clare cu privire la faptul că avem de a face cu un punct de vedere:

După părerea mea, copiii sunt speranța viitorului.

Cred că copiii sunt cele mai crude ființe umane.

Dacă mă întrebi, esența cea mai profundă a lucrurilor nu se poate exprima.

Concluzia mea e că oamenii fac tot felul de nebunii de plictiseală.

De aceea te liniștește să faci distincția între teamă și anxietate.

Deci e imposibil să o fi făcut.

Ergo: Săracii rămân cu traista goală, iar bogătașii fac avere.

Pe scurt, așa ceva nu trebuie să facem niciodată.

Așa văd eu lucrurile: chiar dacă nu servește la nimic, măcar nu face rău.

Problema e, vezi tu, că dragostea romantică a fost inventată doar ca femeile să poată fi manipulate.

Am dreptate să cred că legea lui Verner a fost prima lege a foneticii?

Faptul asupra căruia trebuie să cădem de acord este că e mai periculos să înoți la momentul refluxului decât la momentul fluxului.

Afirmația aceea este *atunci* falsă.

Afirmă în mod eronat că „drăguță" e adverb.

E un nonsens să spui că eu am obligația de a aduce dovezi.

Ar fi o idee bună să anunțăm ședința cu mult timp înainte.

Dacă ținem cont de toate, nu prea poate fi adevărat.

Există, de asemenea, cazuri în care ar fi o exagerare să se spună că prezentarea lingvistică indică faptul că se avansează un punct de vedere, însă trebuie remarcate acele situaţii în care apare adesea o anumită formulare atunci când se exprimă un punct de vedere, o asemenea formulare făcându-l mai uşor de reperat:

Trebuie să dăm fiecăruia ce i se cuvine.

Nu trebuie să laşi mâncarea să ţi se răcească.

Oamenilor săraci cu duhul *nu ar trebui să li se permită* să aibă copii.

Revoluţia *ar trebui să* înceapă cu fiecare dintre noi.

Nu fac decât să-mi dau cu părerea, dar cu siguranţă munca oricăruia dintre noi este la fel de importantă.

Cu alte cuvinte: oamenii care înnobunesc sunt prea sensibili.

Aşa ceva e imposibil.

A mânca prea mult *este* un delict.

Ultimul exemplu (*A mânca prea mult* este *un delict*) e o bună ilustrare a faptului că nu este de ajuns să ne bazăm pe prezentarea lingvistică atunci când interpretăm un enunţ. Trebuie să ne folosim şi cunoştinţele despre context, cunoştinţele generale, şi chiar orice altă informaţie specifică situaţiei pe care o putem avea la îndemână. La urma urmei, enunţul *A mânca prea mult* este *un delict* poate fi un punct de vedere atunci când este produs într-o ţară precum Statele Unite, unde mâncarea abundă, în timp ce acelaşi enunţ produs într-o regiune lovită de foamete, precum Sahelul, poate fi o afirmaţie factuală în afară de orice îndoială. După cum am observat anterior, punctele de vedere sunt categorii funcţionale care nu depind în primul rând de formă sau de conţinut.

În textele discursive de dimensiuni mai mari, punctele de vedere principale sunt adesea repetate de mai multe ori. Dat fiind că formulările alese nu sunt totdeauna aceleaşi, există pericolul ca disputa să fie considerată în mod eronat multiplă. Punctul de vedere care se află în centrul disputei nu este neapărat afirmat la început o dată pentru totdeauna. Din dorinţa de claritate, sau fiindcă are impresia că astfel este mai eficient, vorbitorul îşi poate reformula punctul de vedere pe parcursul discursului sau chiar la sfârşit.

Deoarece punctele de vedere pot fi exprimate cu mai multă emfază (*Este desigur adevărat că...*) sau cu mai puţină emfază (*E plauzibil că...*) şi pentru că se pot referi la propoziţii cu domeniu de aplicaţie mai larg (*Toţi marii artişti sunt homosexuali*) sau mai restrâns (*Unii artişti mari sunt homosexuali*), locutorul, atunci când îşi repetă punctul de vedere, se poate prevala de dreptul de a face acest lucru mai mult sau mai puţin emfatic, mai general sau mai specific faţă de cum fusese prezentat la început.

Dacă se schimbă în mod substanţial caracterul emfatic sau domeniul de

aplicaţie al unui punct de vedere, punctul de vedere nu mai este acelaşi. Dacă o asemenea schimbare are loc pe parcursul discursului argumentativ, disputa care iniţial fusese individuală se poate transforma în dispută multiplă; un alt caz este cel în care o dispută complet nouă poate lua locul disputei iniţiale. Când interpretăm discursul, este bine ca din motive de economie să nu uităm de briciul lui Occam: nu trebuie identificate mai multe puncte de vedere (şi mai multe dispute) decât este necesar.

Exprimarea îndoielii

Dacă se întâmplă ca un punct de vedere să nu poată fi identificat de la bun început ca atare, acelaşi lucru este valabil, în şi mai mare măsură, despre îndoială. Dintre expresiile care indică în mod mai mult sau mai puţin clar îndoiala, pot fi enumerate cele care apar în următoarele enunţuri:

Nu sunt deloc sigur că n-ar fi putut-o face.

N-ar putea fi mai periculos să înoţi la momentul refluxului decât la momentul fluxului?

Chiar crezi asta? Nu sunt chiar aşa de sigur că Ion pare bolnav.

Chiar să fie copiii speranţa viitorului ? *Nu ştiu.*

De fapt, tot nu pot să înţeleg de ce revoluţia ar trebui să înceapă cu fiecare dintre noi.

Da, e puţin cam greu, dar poate nu e adevărat că săracii rămân cu traista goală, iar bogătaşii fac avere.

O să trebuiască să mai reflectez asupra convingerii mele că nu există niciun mod de a exprima esenţa cea mai profundă a lucrurilor.

Îndoiala rămâne adesea implicită. Chiar şi aşa, o oarecare formă de îndoială este întotdeauna asumată de cel care susţine un punct de vedere. Uneori, fiindcă acestuia i se pare că a văzut pe cineva ridicând din sprâncene, alteori, pentru că a încercat să se pună în pielea altuia şi îşi închipuie că punctul său de vedere ar putea da naştere la îndoieli.

Din nou trebuie menţionată o altă problemă care ar putea apărea chiar dacă îndoiala a fost exprimată în mod explicit: exprimarea unei îndoieli este uneori greu de diferenţiat de un punct de vedere negativ. Acest lucru se petrece mai cu seamă când se avansează un punct de vedere negativ cu o oarecare ezitare sau cu unele nuanţări, situaţie în care acesta poate fi uşor confundat cu exprimarea unei îndoieli.

---

xiv Sau *text argumentativ*. În ediția originală, *discursive text*. Deși această alăturare de cuvinte poate părea nefericită în limba română, după mai multe echivalențe propuse (*text argumentativ, secvență discursivă argumentativă, secvență textuală argumentativă*), am optat în cele din urmă pentru menținerea acestui termen într-o traducere literală, din mai multe motive:

1) Termenul *text discursiv* apare în limba română în cel puțin un text de natură instituțională, publicat în Republica Moldova: *Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare – predare – evaluare*, document elaborat de Comitetul Director pentru Educație „Studierea limbilor și cetățenia europeană", Consiliul Europei, Diviziunea Politici lingvistice, traducere din limba franceză coordonată și revizuită de Gheorghe Moldovanu, Chișinău, 2003.

2) Din punct de vedere metodic și didactic, există un tip textual numit *text discursiv*: "Textul discursiv prezintă și discută probleme și opinii. Scopul poate fi de a convinge (*convince*) pe cineva sau a-i câștiga adeziunea (*persuade*) cu privire la faptul că un anumit mod de a acționa sau o anumită acțiune e important(ă) sau necesar(ă), sau, pur și simplu, de a expune toate laturile unei argumentații. Prin intermediul unui text discursiv se pot de obicei compara sau pune în contrast două sau mai multe elemente, se poate prezenta o problemă și sugera o soluție, se pot prezenta argumentele pro sau contra unei acțiuni. Partea introductivă poate descrie situația sau diverse aspecte ale argumentului. Ea este urmată de o dezvoltare în care sunt descrise și ilustrate diverse elemente. Încheierea rezumă opțiunile sau soluțiile." (*MED Magazine*, revistă electronică editată de *Macmillan English Dictionaries*, Issue 15, January, 2004.
http://www.macmillandictionaries.com/med-magazine/January2004/15-Language-Study-Reviews-Discursive-UK.htm)

3) Delimitarea metodică și didactică a conceptului de *text discursiv* poate fi utilă și în cazul de față, deoarece identificarea unui fragment discursiv ca reprezentând un asemenea tip de text are o componentă metodică, relevată și de faptul că un asemenea text este abordat, în pragma-dialectică, cu instrumente analitice și supus evaluării, dezvoltarea unor asemenea competențe ducând potențial și la dezvoltarea competențelor de producere a unor "texte discursive" pe baza unor norme de comunicare și argumentare.

xv În text, *proposition*. Am ales ca echivalent de principiu termenul *conținut propozițional*, care ni se pare cel mai adecvat. Astfel, vorbitorul, prin enunțul pe care îl produce, își asumă sau nu conținutul propozițional, sau se declară în imposibilitatea de a-l asuma sau a nu îl asuma. Totuși, din motive de simplitate și concizie, vom utiliza adesea echivalentul *propoziție* în continuarea traducerii. [n.t.]

xvi De obicei, îndoiala vine din partea altcuiva, dar poate fi și imaginată de cel care avansează punctul de vedere, sau o poate formula chiar el, dedublându-se într-un *alter ego*. [n.t.]

xvii În acest caz, deși avem de a face din partea interlocutorului cu un punct de vedere zero cu privire la propoziția *p* (Ø/*p*), se poate presupune că cel care a avansat punctul de vedere se consideră obligat să se angajeze în susținerea acestuia, ca și când ar fi întâlnit o îndoială. [n.t.]

xviii Disputa se anunță multiplă, dar fără avansarea unui punct de vedere sau a mai multora de către interlocutor poate rămâne non-mixtă. [n.t.]

xix Prin intervenția interlocutorului cu primul enunț, se naște o diferență de opinie și se creează premisele pentru desfășurarea unei dispute multiple. Prin al doilea enunț, se avansează două puncte de vedere opuse celor avansate inițial, ceea ce transformă disputa într-una multiplă mixtă. [n.t.]

3. *Argumentarea ca act de vorbire complex*

Aspectul comunicativ şi aspectul interacţional

Când vorbim sau scriem, folosim cuvinte şi expresii care îndeplinesc anumite funcţii în comunicare şi în interacţiunea cu ceilalţi. Din punct de vedere comunicativ, enunţurile vorbitorului pot funcţiona ca întrebări, promisiuni, afirmaţii etc.; din punct de vedere interacţional, acestea pot, de exemplu, să ducă la un răspuns, la un zâmbet de mulţumire sau la o cerere de informaţii suplimentare. Exprimându-şi astfel intenţiile, vorbitorul realizează diverse tipuri de acte de vorbire. [19]

Fiecare act de vorbire angajează vorbitorul, sau îi angajează responsabilitatea, într-un anumit mod. Dacă a pus o întrebare, de exemplu, se presupune în mod legitim că aşteaptă un răspuns; dacă face o promisiune, se presupune că va îndeplini acea promisiune; iar dacă face o afirmaţie trebuie să o poată susţine.

Într-un act de vorbire se exprimă una sau mai multe propoziţii prin care se face referinţă la ceva şi se atribuie un anumit predicat acelui referent. Prin realizarea actului de vorbire, propoziţiei i se acordă o anumită „forţă ilocuţionară", care conferă actului de vorbire funcţia sa comunicativă. De exemplu, dacă vorbitorul face referinţă la ascultător şi îi atribuie predicatul „are înclinaţie pentru logică", atunci îi poate atribui acestei propoziţii funcţia comunicativă a unei întrebări spunând: *Ai înclinaţie pentru logică?*

Actele de vorbire nu sunt pe deplin înţelese de ascultător atât timp cât acesta nu ştie ce propoziţii sunt exprimate, cât şi funcţia comunicativă pe care acestea o au. Înţelegerea unui act de vorbire reprezintă *efectul comunicativ* pe care îl vizează vorbitorul. De regulă, vorbitorul speră să obţină şi un *efect interacţional*: acceptarea de către ascultător a actului de vorbire realizat sau o anumită reacţie din partea acestuia. Acceptarea de către ascultător a actului de vorbire reprezintă un efect interacţional urmărit în realizarea oricărui act de vorbire, indiferent de alte reacţii aşteptate. Tocmai această încercare de a face ca actul de vorbire să fie acceptat îi conferă acestuia un sens din punct de vedere interacţional.

Efectul comunicativ de înţelegere a unui act de vorbire şi efectul interacţional de acceptare a acestuia nu trebuie neapărat să coincidă. De aceea este necesar să se facă o distincţie teoretică între înţelegerea actului de vorbire şi acceptarea actului de vorbire. În primul caz, ne referim la actul

---

[19] Această abordare a comunicării şi interacţiunii se bazează pe versiunea adaptată a teoriei standard a actelor de vorbire expusă în van Eemeren şi Grootendorst (1984). Teoria standard este cea elaborată de Austin (1962) şi de Searle (1969, 1979). Cf. şi Fogelin (1972).

de vorbire ca *act comunicativ*, în al doilea, ca *act interacţional*. [20]

Nu este necesar să existe o coincidenţă între măsura în care ascultătorul înţelege un act de vorbire şi măsura în care îl acceptă. O înţelegere deplină se poate realiza în paralel cu o acceptare completă a actului de vorbire, dar şi cu un refuz absolut sau cu o acceptare parţială a acestuia. Pentru a se obţine, totuşi, un grad minim de acceptare este necesar ca în principiu să se atingă un anumit grad de înţelegere.

Aspectul comunicativ şi aspectul interacţional corespunzătoare actelor de vorbire nu sunt complet independente unul de altul. Ele sunt componente ale aceluiaşi enunţ. Uneori există o asociere mai mult sau mai puţin stabilă între aspectul comunicativ şi cel interacţional. În absenţa unei astfel de asocieri, există indicii cu privire la relaţia dintre ele, care sunt oferite de vorbitorul în mod intenţionat sau neintenţionat. În alte cazuri, relaţia dintre ele poate fi recunoscută numai cu ajutorul contextului în care este realizat actul de vorbire.

Identificarea aspectelor comunicativ şi interacţional

Nu există un criteriu formal lipsit de ambiguitate pentru a distinge între aspectul comunicativ şi aspectul interacţional corespunzătoare actelor de vorbire. O modalitate simplă[xx] de a stabili statutul comunicativ presupus al unui act de vorbire este reprezentată de „testul *prin aceasta / prin acestea / prin prezenta / spunând acestea*" [xxi]:

> Utilizaţi la persoana întâi singular verbul care corespunde cel mai bine aspectului comunicativ asociat enunţului, folosiţi expresia « prin aceasta / prin acestea / prin aceste cuvinte / prin prezenta / prin prezentul enunţ » la începutul enunţului sau imediat după verb şi verificaţi dacă enunţul obţinut este corect; în acest caz verbul identifică o funcţie comunicativă.

De exemplu, „Prin aceasta *promit* că voi veni mâine", „Prin aceste cuvinte *confirm* că ai sosit la timp". Dacă „testul *prin aceasta*" produce un rezultat ciudat sau chiar imposibil, precum în enunţurile „Prin aceste cuvinte te *conving* că am dreptate" şi „Prin aceasta te *conduc* acasă", verbul nu indică o funcţie comunicativă. Verbul *a convinge* indică mai curând aspectul interacţional al unui act de vorbire, iar *a conduce* nu indică niciun fel de act de vorbire.

„Testul *prin aceasta* ..." dă naştere unor enunţuri care există în viaţa reală, deşi numai în contexte formale. Preşedintele poate deschide o şedinţă cu cuvintele *Prin aceasta declar şedinţa deschisă* şi o poate încheia cu cuvintele *Declar prin aceasta şedinţa încheiată*. Scrisorile de afaceri, contractele şi alte acorduri similare abundă în astfel de construcţii: *Prin*

---

[20] În felul acesta, acordăm un sens mai clar şi mai specific distincţiei simpliste făcute de Austin şi de Searle între actele „ilocuţionare" şi actele „perlocuţionare".

prezenta(,) vă informăm că..., Prin prezenta vi se aduce la cunoştinţă că..., Subsemnatul, X, certific prin prezenta că..., Prin prezenta se hotărăşte că... etc.

Din păcate „testul *prin aceasta...*" nu poate fi folosit pentru a identifica funcţia comunicativă a tuturor actelor de vorbire. Uneori, acest test produce rezultate care sună destul de artificial: „Prin aceasta presupun că...", „Prin aceste cuvinte argumentez că...", „Prin aceasta critic..." etc. Cu toate acestea, pornind de la cazuri clare, şi forţând puţin lucrurile, este posibil să determinăm dacă o anumită caracterizare nominală a unui enunţ poate fi o desemnare corectă a aspectului comunicativ al actului de vorbire în cauză.

Pentru a identifica statutul interacţional al actului de vorbire poate fi util „testul *zicând / spunând aceasta / acestea*" [xxii]:

> După enunţul iniţial, utilizaţi expresia « Zicând / Spunând aceasta / acestea, m-a .... », înlocuind spaţiul liber cu forma de trecut a verbului care descrie cel mai bine aspectul interacţional vizat. Verificaţi dacă se obţine un enunţ obişnuit: în acest caz verbul identifică, într-adevăr, un aspect interacţional.

De exemplu, „Zicând aceasta / acestea m-*a înveselit*", „Zicând aceasta / acestea m-*a convins*".

Acte de vorbire elementare şi complexe

Există diferenţe importante între actul de vorbire *a argumenta* şi alte acte de vorbire, precum a face o aserţiune, a cere, a promite, a anula, a anunţa, a sfătui, a prezice, aşa cum sunt discutate în teoria standard a actelor de vorbire.

În primul rând, spre deosebire de aserţiuni, cereri, promisiuni şi altele, care pot fi exprimate într-o singură frază, argumentarea, în principiu, constă într-o înşiruire de fraze: *Ar fi mai bine să nu ia lecţii de conducere pentru că are deja 61 de ani, intră uşor în panică şi nu îşi va permite niciodată să-şi cumpere din pensie o maşină.* Uneori, la prima vedere, o argumentaţie pare că se reduce la o singură frază, reprezentând totuşi o susţinere completă a punctului de vedere, dar la o privire mai atentă, se descoperă întotdeauna că o parte din argumentaţie a rămas neexprimată, ca în enunţul *Ar fi mai bine să nu ia lecţii de conducere pentru că intră uşor în panică*, în care conţinutul propoziţional corespunzător enunţului *Oamenii care intră uşor în panică nu ar trebui să obţină permis de conducere* este neexprimat. Pe de altă parte, enunţul *Mâine am să te ajut să dărâmi peretele*, este prin el însuşi o promisiune completă, enunţul *Nu mai plouă* este o aserţiune completă, iar enunţul *Cel mai bun lucru pe care îl poţi face este să mergi să te întinzi puţin* este un sfat complet.

În al doilea rând, fără a fi acte de vorbire indirecte, toate enunţurile care

formează argumentația au două funcții comunicative în același timp. [21] Cineva care susține punctul de vedere *Ar fi mai bine să nu ia lecții de conducere* spunând *Are deja 61 de ani; intră ușor în panică; nu își va permite niciodată să-și cumpere mașină din pensie* enunță trei propoziții care, luate împreună, constituie argumentația. La un loc, aceste trei enunțuri au funcția comunicativă de a argumenta, dar fiecare enunț în parte are în plus o funcție comunicativă diferită prin faptul că reprezintă o aserțiune, o afirmație, sau orice altceva.

Există, bineînțeles, mai multe acte de vorbire cu o astfel de funcție comunicativă dublă. De exemplu, o explicație, o amplificare sau o elucidare constau toate din enunțuri care, luate separat, sunt aserțiuni, afirmații sau orice altceva, iar luate împreună servesc drept explicație, amplificare sau elucidare. Un alt caz, puțin diferit, dar totuși apropiat, este reprezentat de instrucțiunile care, luate la un loc, constituie o rețetă: *Spălați strugurii, rupeți boabele de pe ciorchini, tăiați-le în două și scoateți sâmburii. Umpleți golul format cu brânză topită amestecată cu usturoi și condimente. Lăsați în frigider să se întărească.* În orice caz, dubla funcție a argumentației este trăsătura care o face un act de vorbire mai complex decât cererea, promisiunea sau afirmația.

În al treilea rând, constelația de acte de vorbire care constituie argumentația nu poate exista de sine stătător. Trebuie să fie legată într-un anumit mod de alt act de vorbire: actul de vorbire prin care este exprimat punctul de vedere susținut de argumentație. Actele de vorbire cum ar fi promisiunile, afirmațiile și cererile nu trebuie să fie legate de alte acte de vorbire într-un anumit mod.

Diferența dintre argumentație și aceste acte de vorbire poate fi mai bine înțeleasă când se observă că argumentația nu are o funcție comunicativă la nivelul frazei, ci la nivel textual, superior celui al frazei. Numim actele de vorbire realizate la nivelul frazei *acte de vorbire elementare*, iar actele de vorbire realizate la nivelul textual, superior, *acte de vorbire complexe*. Argumentația aparține categoriei din urmă.

Deși argumentația este uneori ușor confundată cu elucidarea, amplificarea și explicația, există o diferență importantă. Se presupune că ceea ce este elucidat, amplificat sau explicat a fost, în principiu, deja acceptat de ascultător, pe când atunci când se avansează o argumentație, tocmai acceptabilitatea acesteia este pusă la îndoială. În discursul cotidian, pentru a convinge ascultătorul, vorbitorul poate prezenta uneori argumentația ca pe o amplificare, o elucidare sau ca pe ceva similar acestora. Astfel, vorbind despre punctul de vedere ca și cum ar fi fost deja acceptat, vorbitorul

[21] În cazul actelor de vorbire indirecte, dubla funcție depinde de diferența dintre sensul literal al enunțului și sensul neliteral, acesta din urmă determinându-i funcția „primară", indirectă (cf. capitolul 5).

sugerează că punctul său de vedere nu are nevoie de argumentare, iar acceptabilitatea lui este în afara oricărei îndoieli. [22]

Condiţii de identitate şi de corectitudine ale argumentaţiei

Condiţiile de reuşită pe care interlocutorul le consideră îndeplinite când este vorba de o argumentaţie sunt condiţiile de *identitate* şi condiţiile de *corectitudine*. [23] Este necesară îndeplinirea condiţiilor de identitate pentru ca un enunţ să realizeze un anumit act de vorbire şi să poată fi identificat ca atare. [24] Dacă aceste condiţii nu au fost îndeplinite, ascultătorului îi este imposibil să decidă dacă este vorba de o promisiune, o cerere sau o afirmaţie şi la ce conduce acest act. Este necesară îndeplinirea condiţiilor de corectitudine pentru ca enunţul în cauză să reprezinte o realizare adecvată a unui anumit act de vorbire.

Bineînţeles, se pot întâmpla diverse lucruri neaşteptate chiar şi în cazul unui act de vorbire care satisface condiţiile de identitate. De exemplu, este evident că vorbitorul poate pune o întrebare fără să fie interesat de răspuns, sau poate afirma ceva neadevărat, sau poate promite ceva fără să aibă intenţia de a îndeplini promisiunea.

Ascultătorului îi poate fi greu să determine dacă au fost îndeplinite complet condiţiile de corectitudine, însă vorbitorul este în permanenţă răspunzător pentru ceea ce spune: ascultătorul poate astfel presupune că vorbitorul care a pus o întrebare este interesat de răspuns, că cel care a

---

[22] În mod deosebit, credem că este necesar să facem o distincţie clară între argumentaţie şi explicaţie (cf. Govier, 1987, pp. 159-176). Bineînţeles, acceptabilitatea explicaţiei poate fi pusă la îndoială, dar în acest caz se discută acceptabilitatea *explanans*-ului şi nu acceptabilitatea *explanandum*-ului.

[23] Noţiunea de condiţii de reuşită pentru realizarea unui act de vorbire îşi are sorgintea în demersul lui Austin (1962). Diferenţa dintre condiţiile de identitate (sau recognoscibilitate) şi condiţiile de corectitudine a fost prezentată de van Eemeren şi Grootendorst (1984): condiţiile de reuşită pentru actul complex de vorbire *a argumenta* pot fi motivate prin evidenţierea diverselor consecinţe ale încălcării lor.

[24] De aceea, condiţiile de identitate pot fi privite drept condiţii de recognoscibilitate ale unui act de vorbire. În Searle (1969), condiţiile pregătitoare au un rol în determinarea identităţii unui anumit act de vorbire, pe când noi le considerăm drept condiţii de corectitudine în loc să le privim ca pe nişte condiţii de recognoscibilitate. Ele se referă la două aspecte diferite de eficacitate. Identitatea unui act de vorbire este, după părerea noastră, determinată de condiţiile esenţiale şi de conţinutul propoziţional. Deşi aceste condiţii de recunoaştere reprezintă precondiţii pentru identificarea unui act de vorbire, ele nu indică exact ce mijloace lingvistice sau alte mijloace comunicative fac actul de vorbire recognoscibil, adică cum poate fi astfel recunoscut acesta în practică.

făcut o afirmație este convins că afirmația este adevărată, sau că cel care promite ceva chiar intenționează să facă acel lucru etc.

Formulând condițiile de identitate și de corectitudine pentru argumentare, vom presupune că vorbitorul, în plus față de argumentație, a realizat un alt act de vorbire în care se avansează un punct de vedere față de o propoziție *p* și că se adresează ascultătorului cu enunțurile 1, 2, ..., n. Dacă se consideră că aceste enunțuri reprezintă realizarea actului de vorbire complex *a argumenta*, trebuie îndeplinite două tipuri de condiții de identitate:

1. *Condiția cu privire la conținutul propozițional*: enunțurile 1, 2, ..., n constituie actele de vorbire elementare 1, 2, ..., n în care se asumă o responsabilitate cu privire la propozițiile exprimate.

2. *Condiția esențială*: realizarea constelației de acte de vorbire care constă din actele de vorbire elementare 1, 2, ..., n constituie o încercare a locutorului de a justifica *p*, adică de a convinge ascultătorul de acceptabilitatea punctului de vedere cu privire la *p*.

Felul în care este formulată condiția esențială sugerează că argumentarea este exclusiv folosită pentru a susține puncte de vedere pozitive, însă lucrurile nu stau așa. Deși nu se menționează în condiții, pot fi de asemenea susținute printr-o argumentație și puncte de vedere negative; în acest caz, în condiția esențială trebuie să se facă referire la respingerea propoziției („contra-argumentație") în loc de justificarea ei („pro-argumentație"). [25] Pentru a evita confuzia, trebuie să ne amintim că propoziția la care se referă punctul de vedere poate ea însăși să conțină elemente negative (*Nu cred că femeile nu au o logică a lor*).

Există două feluri de condiții de corectitudine:

3. *Condiții pregătitoare:*

a. Vorbitorul crede că ascultătorul nu acceptă (sau cel puțin nu acceptă în mod automat sau complet) punctul său de vedere cu privire la *p*.

b. Vorbitorul crede că ascultătorul este pregătit să accepte propozițiile exprimate în actele de vorbire elementare 1, 2, ..., n.

c. Vorbitorul crede că ascultătorul este pregătit să accepte constelația de acte de vorbire elementare 1, 2, ..., n ca pe o justificare acceptabilă a lui *p*.

4. *Condiții de responsabilitate:*

a. Vorbitorul crede că punctul său de vedere cu privire la *p* este acceptabil.

b. Vorbitorul crede că propozițiile exprimate în actele de vorbire elementare 1, 2, ..., n sunt acceptabile.

---

[25] Naess (1966), printre alții, a folosit termenul *contra-argumentație* pentru a face referire exclusiv la argumentația avansată cu scopul de a se opune argumentației adversarului. În termenii folosiți de noi, această restricție ar însemna că o contra-argumentație poate apărea numai în discuții care au drept scop rezolvarea unei dispute mixte.

c. Vorbitorul crede că actele de vorbire elementare 1, 2, ..., n formează o constelație care reprezintă o justificare acceptabilă a lui *p*.

Felul în care sunt formulate condițiile pregătitoare 3 și 4 nu spune nimic despre forța cu care vorbitorul trebuie să creadă că ascultătorul este pregătit să accepte propozițiile și justificarea. O astfel de formulare poate însemna absolută certitudine, dar și așteptare vagă sau slaba speranță că se va obține acceptarea. Ea înlătură, totuși, posibilitatea ca vorbitorul să presupună de la început că nu există șanse de acceptare. Oricine încearcă la modul serios să îi convingă pe alții cu privire la un punct de vedere ar trebui cel puțin să presupună că există o *oarecare* șansă de reușită, cât de mică.

Formularea primei condiții de responsabilitate nu exclude cazurile de raționament ipotetic și *reductio ad absurdum*, în care cel care argumentează acționează ca și cum condiția de corectitudine a fost îndeplinită, deși știe că în fapt nu e așa. Folosind *reductio ad absurdum*, de exemplu, cel care argumentează speră ca în cele din urmă să demonstreze că punctul de vedere pus în discuție este fals. Respectând inițial prima condiție de responsabilitate, locutorul își asumă pentru moment responsabilitatea față de ceea ce se afirmă în această condiție. El adoptă această procedură argumentativă mai ales crezând că aceasta servește scopului său de a-și asuma o responsabilitate temporară, scop care poate fi abandonat după ce își va fi îndeplinit sarcina. Pornind de la un astfel de angajament temporar va fi mai ușor să demonstreze falsitatea punctului de vedere. În loc să creadă în acceptabilitatea punctului de vedere în orice sens psihologic mai profund, vorbitorul recurge la exprimarea unei convingeri pentru care acceptă responsabilitatea atât timp cât o poate folosi, oricât de nesinceră poate fi în fond această convingere.

Felul în care sunt formulate condițiile de responsabilitate a doua și a treia pare să excludă posibilitatea ca vorbitorul să nu creadă cu adevărat că propozițiile exprimate în argumentarea sa sunt acceptabile sau că acestea justifică propoziția exprimată în punctul său de vedere. Cu toate acestea, el poate avea desigur ca obiectiv să-și convingă interlocutorul, deși știe – și se folosește de acest lucru – că, spre deosebire de el, ascultătorul consideră acceptabile aceste propoziții și această justificare. Acest mod de a proceda nu vine neapărat din dorința vorbitorului de a obține ca efect adeziunea auditoriului cu orice preț; un astfel de demers poate fi motivat și de interesul real de a ști exact care sunt consecințele avansării unor argumente. [26]

[26] În primul caz, obiectivul locutorului este retoric, în sensul noii retorici, iar în cel de al doilea – dialectic, în sensul noii dialectici (cf. Perelman și Olbrechts-Tyteca, 1958. Barth și Krabbe, 1982). Pentru o concepție mai largă asupra retoricii, care include dialectica, vezi Wenzel (1980, 1987, 1990).

TABELUL 3.1

Condițiile și efectele actului de vorbire complex de argumentare: exemplu

NIVELUL FRAZEI	acte de vorbire elementare	1. Are deja 61 de ani. 2. Intră ușor în panică. 3. Nu are bani de mașină.	Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere.
NIVELUL TEXTUAL	acte de vorbire complexe	Argumentare	punct de vedere
Condiția de conținut propozițional		(1)-(3) exprimă responsabilitatea locutorului cu privire la acceptabilitatea conținuturilor propoziționale : 1. are 61 de ani; 2. intră ușor în panică; 3. nu are bani de mașină.	
Condiția Esențială		Producerea enunțurilor (1)-(3) constituie o încercare a locutorului L de a convinge ascultătorul A de acceptabilitatea punctului de vedere că ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere.	
Condiții pregătitoare		1. L crede că A nu acceptă punctul de vedere *Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere.* 2. L crede că A va accepta propozițiile exprimate în (1)-(3), adică (1) are 61 de ani, (2) intră ușor în panică și (3) nu are bani de mașină. 3. L crede că A va accepta constelația (1)-(3) ca pe o justificare a propoziției *Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere.*	
Condiții de responsabilitate		1. L crede că punctul de vedere *Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere* este acceptabil. 2. L crede că propozițiile exprimate în (1) - (3) sunt acceptabile. 3. L crede că ceea ce am numit constelația (1)-(3) constituie o justificare acceptabilă a propoziției „Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere".	
EFECTUL COMUNICATIV (ÎNȚELEGERE)		A înțelege că (1)-(3) constituie argumentația pentru punctul de vedere *Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere.*	
EFECTUL INTERACȚIONAL (ACCEPTAREA)		A acceptă (1)-(3) ca o justificare a propoziției „Ar fi mai bine ca ea să nu ia lecții de conducere".	

Condițiile de responsabilitate – este important să admitem acest lucru – nu implică faptul că vorbitorul trebuie să fie mereu sincer: poate minți și poate gândi ceva destul de diferit de ceea ce spune, dar chiar și atunci își asumă o responsabilitate față de ceea ce spune, și, prin urmare, ascultătorul îl poate considera responsabil pentru cuvintele sale. [27] De exemplu, dacă

[27] Dacă într-adevăr condițiile de responsabilitate ar fi condiții de sinceritate, care ar cere o anumită stare, cf. Searle (1969), tehnicile de argumentare comune și utile, precum raționamentul ipotetic și *reductio ad absurdum* ar fi excluse din discuție. Principala consecință a condițiilor de responsabilitate este că vorbitorului, pentru că are responsabilitatea asupra a ceea ce spune, i se poate cere să acționeze *ca și cum ar fi sincer* – chiar dacă este sincer sau nu. Pentru

vorbitorul își exprimă îndoieli față de o propoziție enunțată de el însuși anterior în argumentația sa, ascultătorul îl poate acuza de inconsecvență (Tabelul 3.1).

---

ceea ce avem noi în vedere, contează enunțurile pentru care vorbitorul poate fi tras la răspundere, nu ceea ce gândește în sinea lui. Uneori, pentru a evita un limbaj artificial, vorbim totuși de „sinceritate" în loc de „responsabilitate".

[xx] Cele două teste prezentate în cele ce urmează corespund, respectiv, identificării forței ilocuționare (« *hereby test* ») și efectului perlocuționar (« *thereby test* ») care pot fi atribuite enunțului produs.

[xxi] În limba engleză, « *hereby test* », expresia *hereby* având putere de sinteză și o deosebită forță deictică, prin care se permite vorbitorului referința directă la însuși enunțul produs în care expresia apare. După părerea noastră, în limba română există o problemă în cazul testului cu *spunând acestea*, reprezentată, în varianta scrisă a unor astfel de enunțuri, de prezența sau absența virgulei. Dacă virgula este sau pare justificată din rațiuni sintactice, din punct de vedere comunicativ ni se pare că putem avea de-a face cu două situații distincte. Situația în care ar trebui folosită virgula, în opinia noastră, este cea în care o expresie de tipul *spunând acestea* este un simplu conector discursiv (cu valoare temporală), care poate fi utilizat pentru a face o simplă trecere la secvența discursivă următoare ; astfel, expresia în cauză urmată de virgulă (sau, în varianta orală, de o pauză mai mare) este echivalentă cu *după ce am spus acestea* sau *având în vedere ceea ce am spus*, în care *acestea* sau *ceea ce am spus* trimit anaforic la secvența precedentă; situația în care nu ar trebui folosită virgula este cea în care expresia *acestea* face referire la conținutul și forma enunțului în care apare, având o utilizare deictică, de autoreflectare atât a enunțului în care expresia este utilizată, cât și de indicare a (unor elemente ale) situației de comunicare. Considerând că în practica limbii române scrise o asemenea distincție este puțin probabilă și, mai ales, neconformă cu gramatica normativă, considerăm justificat să menționăm de ce nu folosim virgula și că este sarcina analistului de a identifica cu precizie statutul unor expresii precum cele propuse de noi în traducere.

[xxii] În limba engleză, the « *thereby test* », unde *thereby* face referire la "cele spuse anterior".

4. Acte de vorbire în discuția critică

Etapele rezolvării unei dispute

Disputa încetează atunci când nu mai există o diferență de opinie. Există diverse moduri prin care una dintre părți poate fi convinsă să-și retragă punctul de vedere sau îndoielile privind un punct de vedere, punând astfel capăt disputei. Când vorbim despre încheierea disputei din punct de vedere pragma-dialectic, este important să facem o distincție clară între *aplanarea* și *rezolvarea* ei.

Aplanarea unei dispute înseamnă că diferența de opinie este pur și simplu abandonată. Disputa poate fi aplanată, într-un mod mai mult sau mai puțin civilizat, dând cu banul; este chiar mai civilizat apelul la o a treia parte neutră pentru a media: un arbitru, un mediator sau un judecător. [28] Se poate face într-un mod mai puțin civilizat, recurgând la violență, sau chiar și mai rău, obținând ceea ce vrei prin intimidare sau șantaj.

Disputa este rezolvată numai dacă cineva renunță la îndoială pentru că a fost convins de argumentația celeilalte părți sau pentru că își retrage punctul de vedere, fiindcă își dă seama că argumentația sa nu face față criticilor celeilalte părți. Reacțiile critice și argumentația joacă un rol important în rezolvarea disputei. Pentru a rezolva cu adevărat o dispută, punctele care sunt dezbătute trebuie să facă obiectul unei *discuții critice*, care are ca scop ajungerea la o înțelegere privind acceptabilitatea sau neacceptabilitatea punctelor de vedere în cauză, văzându-se dacă pot fi susținute în mod adecvat sau nu prin argumentare, în cazul în care există îndoială sau critici.

În mod ideal, rezolvarea unei dispute parcurge patru etape, care corespund celor patru faze diferite dintr-o discuție critică. Pentru o discuție critică care se dezvoltă dintr-o dispută simplă, modelul ideal are următoarea formă:

1. *Etapa confruntării*. În etapa confruntării, se stabilește că există o dispută. Se avansează și este pus la îndoială un punct de vedere.

2. *Etapa deschiderii*. În etapa deschiderii, se ia decizia de a se încerca o rezolvare a disputei printr-o discuție argumentativă supusă unor reguli. Una dintre părți își asumă rolul de *protagonist*, ceea ce înseamnă că este pregătită să își susțină punctul de vedere prin argumentare; cealaltă parte

---

[28] Un alt mod civilizat de încheiere a unei dispute este stabilirea unui compromis, care implică, mai curând decât rezolvarea disputei inițiale, o modificare a punctului de vedere în discuție. Este ceea ce se întâmplă în diplomație sau în negocieri.

își asumă rolul de *antagonist*, ceea ce înseamnă că este pregătită să provoace protagonistul în mod sistematic pentru ca acesta să-și susțină punctul de vedere. Într-o dispută non-mixtă, partea care acționează ca protagonist nu are altă sarcină decât pe aceea de a-și susține punctul de vedere, iar partea care joacă rolul de antagonist nu are altă sarcină decât pe aceea de a critica susținerea punctului de vedere de către protagonist, fără să fie necesar să susțină un punct de vedere propriu. În această etapă, ambele părți trebuie să cadă de acord cu privire la principiile și regulile discuției.

3. *Etapa argumentării*. În etapa argumentării, protagonistul își susține punctul de vedere, iar antagonistul, dacă mai are îndoieli, solicită noi argumente. Datorită rolului său foarte important în rezolvarea disputei, etapa argumentării este privită uneori ca „adevărata" discuție. Într-o dispută non-mixtă, există doar un singur protagonist care avansează argumente; într-o dispută mixtă, mai mulți protagoniști trebuie să avanseze argumente.

4. *Etapa închiderii*. În etapa închiderii, se stabilește dacă disputa a fost rezolvată datorită faptului că se renunță fie la punctul de vedere, fie la îndoiala cu privire la punctul de vedere avansat inițial. Dacă se renunță la punctul de vedere, disputa a fost rezolvată în favoarea antagonistului; dacă se renunță la îndoială, disputa a fost rezolvată în favoarea protagonistului. În cazul în care protagonistul renunță la punctul său de vedere, el poate adopta un punct de vedere opus punctului de vedere exprimat inițial; dar nu se întâmplă neapărat așa. Protagonistul poate, de asemenea, atenua sau schimba punctul de vedere inițial, sau poate adopta un punct de vedere zero. În cazul în care antagonistul renunță la îndoiala sa, trebuie să accepte punctul de vedere al protagonistului.

De îndată ce disputa a fost rezolvată, participanții la discuție pot începe o nouă discuție, în legătură cu o dispută complet diferită sau cu o versiune mai mult sau mai puțin schimbată a aceleași dispute. În această nouă discuție, rolurile participanților se pot inversa. Oricum, în oricare dintre cazuri, discuția trebuie să fie luată de la început.

Aceste etape sunt parcurse complet doar în modelul ideal de discuție critică. Într-o anume măsură, discursul argumentativ obișnuit deviază totdeauna de la modelul ideal. [29] Se trece rareori prin toate etapele discuției critice în

[29] În lucrarea publicată de van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs (1993), unde modelul ideal este folosit atât ca instrument euristic, cât și ca standard critic, sunt discutate exemple de astfel de devieri reale în cadrul unei discuții obișnuite, al unor negocieri și schimburi verbale care au loc într-un campus studențesc între niște misionari evangheliști și publicul incredul care îi interpelează.

mod explicit, cu atât mai puțin în aceeași ordine[xxiii]. Uneori, una sau mai multe etape sau părți ale acestora rămân implicite. Cu toate acestea, orice discurs argumentativ prin care se rezolvă o dispută poate fi reconstruit ca discuție care conține toate etapele modelului ideal. [30] De aceea, modelul oferă un instrument euristic util analizei dialectice a discursului argumentativ. [31]

Ca instrument euristic, modelul reprezintă un instrument util în luarea unei decizii cu privire la funcția comunicativă a actelor de vorbire atunci când aceasta nu este imediat evidentă. Modelul sugerează opțiunile cele mai relevante pentru rezolvarea disputei în etapa la care a ajuns discuția, astfel încât analistul are cel puțin un element după care să se ghideze, dacă îi poate credita pe cei care discută ca fiind raționali. Modelul ideal îndeplinește, de asemenea, o funcție critică. El oferă un standard după care judecătorul rațional se poate orienta dacă vrea să determine în ce măsură un eșantion de discurs argumentativ se îndepărtează de modelul abstract. Modelul specifică actele de vorbire care contribuie la rezolvarea disputei, și etapele în care acestea apar. Astfel, modelul îi permite criticului să stabilească ce acte de vorbire lipsesc din discurs și ce acte de vorbire dintre cele care există sunt inutile sau au chiar efect perturbator.

În practică, discursul argumentativ nu este totdeauna analizat corect dacă este privit ca având drept unic scop pe acela de a rezolva disputa. Există de obicei o altă dimensiune a discursului argumentativ legată de obținerea adeziunii auditoriului cu privire la poziția vorbitorului. Pentru a trata corect acest aspect persuasiv, este mai potrivită analiza retorică. [32]

În tradiția clasică, retorica este teoria care se referă la a vorbi bine în fața unui auditoriu, o teorie a discursului public încununat de succes. [33] Un

---

30 Reconstrucția normativă necesară în analiza discursului argumentativ din punct de vedere pragma-dialectic constituie ea însăși o problemă. Pentru o discuție a acestei probleme vezi van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs (1993).

31 Există asemănări importante între abordarea noastră normativă în analiza discursului cotidian și analiza descriptivă a lui Edmondson (1981). În modelul lui Edmondson, evenimentele discursive sunt privite ca înlănțuiri de acte de vorbire a căror coerență depinde de structura interacțională a evenimentului discursiv. Mișcările, care sunt unitățile interacționale de bază, se combină în schimburi, unități minimale de interacțiune socială; schimburile însele se combină în faze sau etape care formează un eveniment discursiv ordonat. În cadrul evenimentului discursiv, cei care au o conversație rațională încearcă să ajungă la anumite efecte interacționale realizând anumite acte comunicative (ilocuționare).

32 Termenul „retoric" este folosit aici în sensul său limitat.

33 Pentru o discuție a tradiției clasice retorice, vezi Kennedy (1963, 1972, 1980). O scurtă introducere în retorica clasică și modernă se găsește în van Eemeren, Grootendorst și Kruiger (1987, cf. și Meyer, 1986b).

discurs este bun şi are succes în funcţie de genul textual: în discursul juridic, o pledoarie are succes dacă judecătorul ia o decizie care este favorabilă apărătorului; în discursul deliberativ, o pledoarie politică are succes dacă demersul propus este într-adevăr adoptat; în discursul epidictic, lauda sau condamnarea au succes dacă sunt apreciate în mod general ca fiind potrivite evenimentului. Judecătorul din sala de tribunal trebuie abordat diferit faţă de modul în care este abordat un auditoriu care nu vrea nimic altceva decât să audă laude sau un blam, în timp ce o comisie parlamentară cere la rândul său un alt mod de abordare.

Toate tipurile de discurs identificate în retorică cer ca vorbitorul să facă mai mult sau mai puţin aceleaşi pregătiri, cum ar fi luarea în considerare a subiectului pe care îl va aborda, a ordinii în expunere şi a selecţiei metodei de prezentare. Ca şi în abordarea discursului din perspectivă dialectică, se pot distinge patru etape. Aceste etape retorice sunt: *exordium, narratio, argumentatio* şi *peroratio.*

Exordium este o introducere prin care vorbitorul îşi propune să cucerească simpatia auditoriului şi să-i atragă interesul asupra subiectului abordat. În *narratio*, vorbitorul continuă să prezinte subiectul sau cursul evenimentelor despre care doreşte să vorbească. Aceasta este pregătirea pentru *argumentatio*, care deseori constă din două părţi: o parte în care aduce dovezi pentru propriul său punct de vedere (*confirmatio*) şi o parte în care încearcă să contrazică punctul de vedere opus (*refutatio*). *Peroratio* conţine o recapitulare şi o concluzie. Uneori, *argumentatio* este începută şi finalizată cu o digresiune care serveşte ca tranziţie (*digressio*).

În modelul dialectic şi în cel retoric, etapa argumentării este aproximativ identică. De fapt, toate etapele au anumite asemănări. Cu toate acestea, există şi diferenţe importante. În modelul retoric, ascultătorul joacă doar un rol pasiv, iar vorbitorul poate încerca să atingă efectul dorit asupra auditoriului prin orice mijloace de persuadare. În practică nu este totdeauna uşor de stabilit în ce măsură un discurs necesită o analiză dialectică sau o analiză retorică.

Distribuţia actelor de vorbire în cadrul etapelor dialectice

Modelul ideal de discuţie critică poate fi într-adevăr util din punct de vedere practic dacă este clar ce acte de vorbire, în ce etape, pot contribui la rezolvarea disputei. Acest lucru poate fi explicat cu ajutorul clasificării actelor de vorbire realizată de către Searle. [34]

---

[34] Taxinomia lui Searle (1979) se bazează în mare parte pe observaţiile făcute de Austin in *How to Do Things with Words* (1962); ea este comparabilă în mare parte cu clasificarea clasică a funcţiilor limbajului propusă de Bühler (1934, cf. de

Deși, în principiu, toate tipurile de acte de vorbire pot apărea în discursul argumentativ, numai anumite tipuri pot contribui direct la rezolvarea disputei. Alte acte de vorbire nu joacă un rol constructiv în rezolvarea disputei sau contribuie doar indirect la aceasta. Pentru fiecare tip de act de vorbire, se pot indica tipurile de acte de vorbire care joacă un rol în discuția critică.

Asertivele

Actele de vorbire asertive, precum aserțiunile, afirmațiile și supozițiile, sunt acte comunicative prin care vorbitorul afirmă cum este ceea ce se exprimă în conținutul propozițional al actului de vorbire. Într-un fel, vorbitorul se face într-un anumit mod responsabil de acceptabilitatea (sau inacceptabilitatea) conținutului propozițional: își angajează responsabilitatea față de conținutul propozițional astfel încât se obligă să ofere dovezi privind acceptabilitatea acestuia în cazul în care ar fi pus la îndoială de către ascultător. Conform condiției de responsabilitate, se poate considera că vorbitorul crede în corectitudinea conținutului propozițional.

Prototipul unui act asertiv este un enunț prin care vorbitorul garantează adevărul propoziției exprimate. Există și asertive care dau un sens mai larg noțiunii de acceptabilitate. Toate actele de vorbire asertive pot juca un rol într-o discuție critică. În etapa confruntării, ele pot exprima punctul de vedere în cauză; în etapa argumentării pot exprima argumentele aduse în sprijinul acelui punct de vedere; în etapa închiderii pot exprima rezultatul discuției.

Deși se exprimă în mod obișnuit prin aserțiuni, punctul de vedere sau argumentele pot fi exprimate și prin afirmații, declarații, revendicări, supoziții și altele. În plus, trebuie observat că un conținut propozițional poate fi asumat într-o foarte mare măsură, precum în cazul unei aserțiuni sau a unei afirmații ferme, sau în mai mică măsură, precum în cazul unei presupuneri. Bineînțeles, cu cât mai puternic este avansat conținutul propozițional în formularea punctului de vedere, cu atât trebuie să fie mai puternică susținerea argumentativă.

---

asemenea versiunea extinsă a acestei clasificări, propusă de Popper, 1974). Principala noastra adăugire la taxinomia lui Searle constă în introducerea declarativelor de uzaj. Precum Searle, intenționăm o clasificare analitică. O astfel de abordare este criticată, printre alții, de către Kreckel (1981). Alegând o perspectivă emică, sau pur „internă", autoarea a pornit, în schimb, de la clasificările făcute de către chiar utilizatorii limbajului. Pentru alte critici privind taxinomia lui Searle, vezi, de exemplu, Ballmer și Brennenstuhl (1981).

Directivele

Actele de vorbire directive, precum cererile, întrebările, ordinele, recomandările, sunt acte de vorbire comunicative prin care vorbitorul încearcă să determine ascultătorul să facă ceea ce este exprimat în conținutul propozițional al actului de vorbire (sau să nu facă acest lucru). Conform condiției de responsabilitate, se consideră că vorbitorul dorește ca acțiunea să (nu) aibă loc.

În discuția critică joacă un rol numai acele acte de vorbire directive care îl provoacă pe protagonist să își apere punctul de vedere (etapa confruntării) sau să ofere argumente în favoarea punctului său de vedere (etapa argumentării). În modelul ideal, protagonistul nu poate fi somat să facă altceva decât să ofere argumente în sprijinul punctului său de vedere, și nu i se poate cere să renunțe pur și simplu la punctul de vedere avansat inițial numai pentru că într-un anumit context este mai bine așa – pentru a calma spiritele sau pentru a evita consecințe dezagreabile pentru el sau alții.

Promisivele

Actele de vorbire promisive, precum promisiunea, acceptul, acordul, sunt acte de vorbire comunicative prin care vorbitorul se angajează să facă ceea ce este exprimat în conținutul propozițional al actului de vorbire (sau să nu facă acest lucru). Conform condiției de responsabilitate, se consideră că vorbitorul are intenția reală de a face ceea ce se obligă să facă.

Actele de vorbire promisive pot îndeplini mai multe roluri într-o discuție critică. În etapa confruntării și în cea a închiderii pot fi folosite pentru a accepta sau a respinge un punct de vedere; în etapa deschiderii, pentru a accepta provocarea de a susține punctul de vedere, pentru a decide începerea discuției, pentru a cădea de acord în privința distribuției rolurilor în discuție și a modalității de încheiere a discuției; în etapa argumentării, pentru a accepta sau nu argumentarea; în etapa închiderii, pot fi folosite pentru a decide reînceperea unei discuții.

Expresivele

Actele de vorbire expresive, precum felicitările, condoleanțele, exprimarea bucuriei, dezamăgirii, furiei sau regretului sunt acte de vorbire comunicative prin care vorbitorul își exprimă sentimentele față de un anumit eveniment sau față de o stare de lucruri. Conform condiției pregătitoare, se consideră că această stare de lucruri chiar există sau că evenimentul chiar a avut loc. Conform condiției de responsabilitate, vorbitorul simte în mod real emoțiile exprimate în actul de vorbire.

Deoarece actele de vorbire expresive exprimă sentimente ale vorbitorului și nu conduc la asumarea niciunei responsabilități care să aibă vreo funcție

în rezolvarea disputei, ele nu joacă niciun rol în discuția critică. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că ele nu pot afecta în niciun fel procesul de rezolvare a disputei. Un oftat al antagonistului care nu este mulțumit de argumentele protagonistului reprezintă un comentariu emoțional care poate distrage atenția de la argumente și de la faptul că protagonistul se supune de fapt tuturor regulilor stabilite în comun. [35] Pe de altă parte, expresivele pot, de asemenea, încuraja sau stimula un schimb de idei cu rol semnificativ în comunicare.

Declarativele

Actele de vorbire declarative, precum deschiderea unei ședințe, declararea unui cuplu soț și soție, concedierea unui angajat, sunt acte de vorbire comunicative prin care locutorul creează starea de lucruri exprimată în conținutul propozițional.

De obicei, declarativele sunt realizate în contexte mai mult sau mai puțin instituționalizate cum ar fi sălile de tribunal, întâlnirile și ceremoniile religioase, în toate cazurile fiind clar cine are autoritatea de a efectua un anumit act de vorbire declarativ. O excepție importantă, totuși, sunt *declarativele de uzaj*, cum ar fi explicațiile, clarificările, amplificările și definițiile, ca în enunțul *Termenul* retoric *este folosit aici în sensul de „convingător"*. Scopul lor este de a facilita sau de a crește gradul de înțelegere a altor acte de vorbire, indicând cum trebuie interpretate. În mod normal, realizarea unui declarativ de uzaj nu implică o anumită autoritate.

Tocmai pentru că declarativele, cu excepția declarativelor de uzaj, depind de autoritatea vorbitorului într-un anumit context instituționalizat, declarațiile care nu aparțin categoriei declarativelor de uzaj nu contribuie în mod direct la rezolvarea disputei. În cel mai bun caz, pot contribui la aplanarea disputei, nu la rezolvarea ei. De aceea, ele nu joacă un rol în discuția critică.

Declarativele de uzaj pot juca un rol important în toate etapele discuției critice. În etapa confruntării, pot scoate la iveală disputele false; în etapa deschiderii, pot clarifica confuziile privitoare la punctele de plecare sau la regulile discuției; în etapa argumentării, pot împiedica acceptarea prematură a punctului de vedere sau neacceptarea acestuia; iar în etapa închiderii, pot împiedica rezolvările ambigui. De aceea, într-o discuție critică,

---

[35] Precum directivele „nepermise" și alte acte de vorbire care nu fac parte integrantă din discuția critică, expresivele pot fi uneori acte de vorbire indirecte prin care se exprimă acte de vorbire „primare" care *chiar* joacă un rol în discuția critică. În astfel de cazuri actele expresive indirecte ar trebui, în mod normal, să fie luate în considerare în analiza dialectică (cf. actele de vorbire indirecte, capitolul 5).

pot avea un rol foarte util cererile de declarative de uzaj, cum ar fi specificările și amplificările.

Discursul argumentativ ca discuție critică

Discuțiile științifice se apropie probabil cel mai mult de modelul ideal de discuție critică. În principiu, scopul lor este cel puțin dialectic. [36] În orice caz, într-o discuție științifică, niciun punct de vedere nu este acceptat fără a fi verificat, iar argumentarea avansată este verificată pentru a se vedea cât este de solidă. Totuși, ar fi prematur să privim discuțiile științifice pur și simplu ca realizări ale modelului ideal. Chiar și în acest caz, practica diferă deseori de normele teoretice. Oamenii de știință au propriile presupuneri neprobate, prejudecăți, raționamente ilogice și altele. Uneori, chiar și în cele mai stricte discipline științifice, patosul și alte mijloace retorice nu sunt complet eliminate.

Modelul ideal de discuție critică specifică ce acte de vorbire pot contribui direct la rezolvarea disputei în diversele etape ale discuției. Este de la sine înțelès că actele de vorbire neincluse în model – deoarece nu contribuie în mod direct la rezolvarea disputei – pot avea altă semnificație, de exemplu, psihologică. Glumele, anecdotele și alte digresiuni pot ajuta la desfășurarea relaxată a discuției și joacă astfel, de exemplu, un rol psihologic care nu trebuie subestimat. Deși nu sunt ele însele parte integrantă a procesului de rezolvare a disputei, pot ajuta la crearea unei atmosfere potrivite care să contribuie la aceasta.

În practică, se poate ca unele acte de vorbire menționate în model să fi fost realizate, într-o formă sau alta, înainte ca discuția să înceapă. Acordul privind regulile discuției are loc înainte, astfel încât această parte din etapa deschiderii poate fi omisă. Se poate ca aceste reguli să fi fost stabilite de către comunitate cu mult înainte ca participanții la discuție să se fi întâlnit prima oară, poate chiar înainte ca aceștia să fi putut avea o perspectivă asupra chestiunii abordate ; aceste reguli pot fi dobândite, spre exemplu, în școală. Este posibil ca ele să fi fost acceptate tacit și, prin urmare, în acest caz, nu mai există necesitatea realizării unor acte de vorbire referitoare la reguli. Alte acte de vorbire pot fi și ele acceptate tacit. De exemplu, dacă protagonistul avansează argumente imediat după exprimarea îndoielii de către ascultător, este evident că el percepe această reacție a antagonistului interlocutor drept o ocazie de a-și susține punctul de vedere. Astfel, nu mai este necesar ca el să afirme explicit că acceptă provocarea de a-și apăra punctul de vedere.

---

[36] O astfel de viziune dialectică asupra demersului științific ca discuție critică este, de exemplu, susținută de Albert (1967, 1975) și Popper (1972, 1974). Printre alții, Feyerabend (1970) și Kuhn (1970, 1974) au scos în evidență și aspectele iraționale ale științei.

De regulă, etapele discuției nu sunt nici explicit anunțate, nici complet externalizate. Elementele implicite, în ciuda faptului că sunt firești, pot face dificilă recunoașterea diverselor etape. După cum s-a explicat, una dintre etapele care este deseori doar parțial prezentă este etapa deschiderii. Deși uneori punctele de plecare sunt evidente, ca și regulile care se aplică discuției, alteori lucrurile nu stau așa. Pentru a ajunge la o rezolvare a disputei, este absolut necesar adesea ca anumite principii să fie explicitate, astfel încât să se cunoască clar termenii discuției. Decizia de a nu face acest lucru poate reprezenta un mijloc retoric de a da impresia că cealaltă parte este deja de acord cu regulile și punctele de plecare alese de vorbitor, când de fapt toate acestea sunt îndoielnice. De aceea, cei care sunt conștienți de importanța „parametrilor unei dezbateri corecte" vor insista asupra parcurgerii corecte a etapei deschiderii:

> Cererea lui Chris Ham referitoare la o dezbatere publică cu privire la prioritățile din domeniul sănătății este binevenită, cu condiția ca o astfel de discuție să nu se desfășoare după niște reguli prea stricte. O astfel de dezbatere ar trebui să includă o examinare critică a unor probleme cum ar fi luarea deciziilor clinice și administrative.
>
> (Robert Page, Profesor de Politici sociale, Universitatea din Nottingham, într-o scrisoare adresată ziarului *The Guardian*, 16 februarie, 1991)

Unele evenimente discursive instituționalizate se conformează unor proceduri de discuție mai mult sau mai puțin formalizate. Acest lucru este evident mai ales la tribunal. Când se analizează discursul argumentativ produs în contexte juridice, disertații științifice, dezbateri politice, rapoarte oficiale, pot fi foarte utile cunoștințele cu privire la convențiile aplicabile acestor evenimente discursive. Uneori, contextul verbal și nonverbal indică la ce ne putem aștepta. Când ascultătorul reacționează la modul serios față de o opinie exprimată, se poate presupune, de exemplu, că va aborda diversele aspecte atinse de vorbitor.

Cunoștințele cu privire la apartenența textului la un anumit gen discursiv dau analistului anumite idei despre tipurile de acte de vorbire la care ne putem aștepta. În cazul unui interogatoriu încrucișat, de exemplu, în care acuzatul este interogat și de apărare și de acuzare, o anumită înlănțuire de acte de vorbire va părea mai normală decât alta. Cunoștințele generale și specifice legate de context permit, de asemenea, anumite ipoteze. Putem ști, de exemplu, că într-un anumit cerc discuțiile se desfășoară totdeauna după același model sau că un anumit autor își construiește textele după același plan.

Luate împreună, aceste tipuri de cunoștințe pot constitui un model ipotetic, care poate servi drept cadru pentru interpretare și analiză: în continuare, se presupune că discursul se va derula ca de obicei și că se vor realiza actele de vorbire corecte.

În realitate, discursul argumentativ include mai multe discuții care se întrepătrund, realizându-se în același timp. Chiar dacă prima dispută este simplă, pot apărea noi discuții și oricât de multe subdispute pe baza argumentelor avansate pentru rezolvarea disputei inițiale. Acestea, la rândul lor, pot conduce la discuții și deci la avansarea de noi argumente. O dispută care inițial nu era mixtă poate conduce ușor la o dispută mixtă sau la subdispute mixte, iar o dispută simplă poate conduce la dispute sau subdispute multiple. Ceea ce nu face lucrurile cu nimic mai simple când este vorba de recunoașterea actelor de vorbire relevante pentru rezolvarea disputei principale.

În plus, adesea protagonistul nu încearcă, de fapt, să îl convingă pe cel care își asumă rolul de antagonist, ci se adresează unei a treia părți, ignorând presupusul antagonist. Într-o dezbatere politică, grupul țintă poate fi, de fapt, reprezentat de public; într-o scrisoare către editor, grupul țintă este format din cititorii ziarului. Atunci, există, de fapt, doi antagoniști: antagonistul „oficial" și ansamblul celor care reprezintă adevăratul grup țintă. În acest caz, dacă ne raportăm la antagonistul oficial, scopul urmărit este cvasi-dialectic, pe când, în raport cu grupul țintă, scopul dominant este retoric.

O altă complicație poate apărea din faptul că multe discursuri scrise sau orale nu sunt prin ele însele specimene de discurs argumentativ, ci prezentări ale unui astfel de discurs. Persoana care prezintă este, de exemplu, un reporter de știri care nu face decât să informeze cititorul despre cum au încercat alții să își rezolve neînțelegerile, neintenționând să rezolve el însuși disputa prin convingerea unui antagonist. Mai ales când nu se formulează o teză explicită și nu se trage nicio concluzie explicită, este greu de făcut o distincție între textele argumentative și astfel de prezentări, astfel încât o prezentare poate fi greșit analizată drept text argumentativ.

În principiu, discursul argumentativ poate fi întotdeauna analizat dialectic, chiar dacă este cazul unui text argumentativ care pare – la prima vedere – a fi monolog. Monologul este reconstruit, cel puțin parțial, ca discuție critică: părțile argumentative sunt identificate ca aparținând etapei argumentării, iar alte părți ca aparținând etapelor confruntării, deschiderii sau închiderii. De obicei, se pare că această reconstrucție nu pune probleme. Vorbitorul care dorește să convingă un auditoriu ar trebui să arate clar acestuia că există sau poate exista o diferență de opinie, că intenționează să ofere o soluție rațională acestei probleme, că va face acest lucru avansând argumente în favoarea punctului său de vedere care să anihileze orice îndoială, și că astfel s-ar pune capăt diferenței de opinie.

Vorbitorul care intenționează să rezolve o diferență de opinie va avea în vedere atât îndoielile implicite cu privire la punctul său de vedere, cât și îndoielile exprimate explicit. Poate avea în vedere și îndoieli pur imaginare.

Presupusul antagonist poate nici să nu existe, ca în cazurile în care vorbitorul își imaginează cum poate fi primit punctul său de vedere de către un auditoriu sceptic. Atunci, protagonistul anticipează potențialele îndoieli. În toate aceste cazuri se poate considera că discursul său argumentativ este parte a unei *discuții implicite* reale sau imaginare.

Într-o astfel de discuție implicită nu vor fi de fapt efectuate toate actele de vorbire care, conform modelului, se realizează într-o discuție critică. Pe lângă acestea, în discursul monologic argumentativ, în care niciun antagonist nu joacă un rol activ, protagonistul anticipează (sau reacționează la) acte de vorbire care, conform modelului, sunt efectuate de antagonist. Deși, la urma urmei, vorbitorul poate vorbi desigur doar cu sine, astfel de acte pot fi reprezentate în analiza dialectică sub formă de citări sau referințe la un alt discurs.

[xiii] Studiul la care se face trimitere în acest context în notele autorilor (van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs 1993) era în curs de editare la momentul apariției ediției originale a prezentei lucrări. Deși în bibliografia din ediția originală studiul este indicat ca fiind în curs de publicare (*in press*), am considerat oportun să operăm o modificare pentru a preciza, atât în note, cât și în bibliografia finală, anul apariției, 1993.

5. Actele de limbaj implicite și indirecte

Acte de limbaj implicite în discursul argumentativ

Când se analizează discursul argumentativ ca discuție critică, apare o problemă: funcția comunicativă a actelor de limbaj rămâne deseori implicită. În practică, realizarea explicită a unui act de limbaj este mai curând o excepție decât o regulă. Exprimarea explicită are loc mai ales când se subliniază ceva sau în situații formale, precum și în acele situații în care locutorul dorește să excludă orice risc de interpretare greșită a enunțului. În cazul unor anumite acte de limbaj nici nu există o formulă explicită:

*(Prin aceasta) amplific că...

*(Prin aceasta) explic că....

(* = neacceptabil)

Nici actul de limbaj complex de argumentare nu se poate realiza printr-o formulă standard:

*(Prin aceasta) argumentez că...

Un alt mod de a indica funcția comunicativă a actelor de limbaj este de a o prezenta explicit, fie înaintea actului (*Punctul de vedere pe care îl voi susține în acest articol este următorul*), fie după acesta (*A asculta cu atenție presupune mai mult efort decât a citi cu atenție. Acesta este punctul de vedere cu privire la care sper să vă fi convins prin acest curs*).

Argumentația în sprijinul unui punct de vedere poate fi anunțată înainte sau specificată ulterior:

Argumentul meu cu privire la aceasta este...

Acesta a fost argumentul meu principal. Un alt argument este...

Uneori, analistul trebuie să ia în considerare tot ce se spune înainte de a stabili dacă vorbitorul intenționează ca prin anumite enunțuri să efectueze anumite acte de limbaj.

Acest lucru nu este necesar dacă se folosesc expresii precum:

Motivele acestei scrisori sunt...

Există suficiente argumente pentru a susține ideea că...

Există, de asemenea, anumiți indicatori verbali ai funcției comunicative. Indicatorii punctului de vedere și ai argumentației sunt, de exemplu: *dat fiind faptul că*, *deoarece*, *din moment ce*, *deci*, *de aici rezultă că*, *de aceea*, *ergo*, *pe scurt* și *cu alte cuvinte*. În enunțul *A emigra în Australia e o decizie înțeleaptă, deoarece țara noastră e suprapopulată*, expresia *deoarece* indică atât faptul că ceea ce urmează este un argument, cât și faptul că ceea ce precede este un punct de vedere.

În acest caz, prezentarea punctului de vedere este „retrogresivă", întrucât expresia *deoarece* face referire în amonte la punctul de vedere pe care îl vizează argumentarea. În enunțul *Țara noastră e suprapopulată, deci a emigra în Australia e o decizie înțeleaptă*, prezentarea punctului de vedere este „progresivă". Din păcate, cuvintele și expresiile care pot servi ca indicatori ai argumentării sau ai punctului de vedere se pot referi, de asemenea, și la alte funcții comunicative: expresia *deci*, de exemplu, poate fi folosit „de umplutură", fără să aibă o anumită semnificație în analiza argumentativă.

Cu cât indicatorii lingvistici sunt mai puțin clari, cu atât este mai necesar să avem în vedere alți indicatori din contextul verbal și nonverbal. De obicei, sunt importante cunoștințele contextuale sau generale. Fără astfel de cunoștințe, ar fi greu să spunem că prin enunțul *Ar trebui să își cumpere un Rolls; nu există altă mașină mai bună*, se efectuează două asertive, dintre care primul reprezintă punctul de vedere și al doilea argumentul. Analistul atribuie o parafrază standard actelor de vorbire a căror funcție comunicativă nu este clar indicată. Într-o astfel de parafrază standard, funcția lor comunicativă se exprimă fără ambiguități: *Punctul de vedere al lui Florin este că ar trebui să îmi iau un Rolls.*

Structura discursului joacă adesea un rol în determinarea funcției comunicative a actelor de vorbire. De regulă, paragraful dintr-un text argumentativ, de exemplu, constituie o unitate în care argumentarea și punctul de vedere apar într-o ordine mai mult sau mai puțin logică. Este mai probabil ca punctul de vedere să se afle la începutul sau la sfârșitul unei înșiruiri de enunțuri, și mai puțin probabil să se afle la mijlocul unui enunț sau al unei înșiruiri de enunțuri; argumentele, de obicei, preced sau urmează punctul de vedere:

> Femeile iau permisul de conducere mai ușor decât bărbații. Și provoacă mai puține accidente. Șofează mai bine decât bărbații.
>
> Femeile șofează mai bine decât bărbații. Iau mai ușor permisul de conducere. Și provoacă mai puține accidente.

Se afirmă frecvent că argumentația conține totdeauna informațiile cele mai specifice, cele mai conforme cu realitatea, dar acest lucru nu este adevărat. Atât enunțul *Femeile șofează mai bine decât bărbații*, cât și enunțul *Femeile iau permisul mai ușor decât bărbații* reprezintă afirmații care, deși conforme cu realitatea, pot reprezenta un punct de vedere. Totuși, uneori este dificil de stabilit care enunț este cel mai specific sau cel mai conform cu realitatea. Așa este cazul de mai jos:

> Eva a rupt mărul din pom. Îi era foame.

Fără alte informații nu se poate ști dacă interpretarea corectă este *Eva a rupt mărul din pom* deoarece *îi era foame* sau *Eva a rupt mărul din pom,*

deci *îi era foame*. Dacă este evident că nu se știe cine a rupt mărul din pom, atunci prima interpretare poate fi corectă; atunci când se discută dacă Evei îi era foame sau nu, a doua interpretare poate fi corectă.

Uneori, în identificarea punctelor de vedere și a argumentării pot fi utile diverse cunoștințe cu caracter general sau particular, situațional, contextual:

Gabriel:	Fumatul îți face rău.
Florin:	Ce vrei să spui?
Gabriel:	Uită-te la George.

Fără cunoștințele contextuale care indică faptul că George este un fumător înrăit și a făcut cancer de plămâni, nu este clar că enunțul *Uită-te la George* este un argument în sprijinul punctului de vedere al lui Gabriel că fumatul îi face rău lui Florin; enunțul *Uită-te la George* ar putea fi și un sfat – fără legătură cu enunțurile anterioare – prin care Gabriel îi sugerează lui Florin să se uite la fiul său George, care, deși nu este un înotător experimentat, s-a avântat în mare.

În principiu, este în interesul propriu al vorbitorului să se asigure că funcția comunicativă a actelor de limbaj este clară. Când apare problema interpretării actelor de limbaj implicite neclare din discursul argumentativ, analistul trebuie să presupună, mai întâi de toate, că vorbitorul încearcă să contribuie la rezolvarea disputei. Cu toate acestea, există totdeauna riscul de a se atribui unui punct de vedere un rol diferit de cel avut în vedere de vorbitor. În analizarea discursului argumentativ, cel mai mare risc apare în cazul asertivelor, care joacă mai multe roluri în discuția critică: pot servi pentru a avansa un punct de vedere, pentru a-l retrage sau pentru a-l susține, pentru a argumenta, pentru a stabili rezultatul discuției sau pentru a defini un termen, pentru a explica o afirmație sau în alte scopuri.

Discursul argumentativ poate conține acte de vorbire implicite funcționale în argumentarea punctului de vedere susținut, dar care, la prima vedere, nu par să aparțină categoriei asertivelor:

Hai să luăm umbrela! Sau vrei să te uzi până la piele?

Luată în sens literal, această secvență enunțiativă este o propunere către ascultător însoțită de o întrebare (care poate fi retorică). Este clar, totuși, că această întrebare trebuie interpretată drept argument pentru punctul de vedere prin care se afirmă că ascultătorul ar trebui să ia umbrela.

Cu toate acestea, întrebarea pusă aici nu poate fi pur și simplu văzută ca argumentație, după cum nici propunerea nu poate fi văzută ca punct de vedere. Altfel, ar trebui să abandonăm ideea că argumentarea și punctele de vedere sunt avansate totdeauna prin intermediul unor asertive, și nu ar trebui să se ia în considerare responsabilitatea pe care o creează enunțarea punctelor de vedere. Însă, o analiză mai atentă arată că actele de vorbire

identificate mai sus (propunerea și întrebarea) sunt folosite indirect ca asertive. Deși enunțul *Hai să luăm umbrela!* poate fi considerat aici un punct de vedere, el nu reprezintă exprimarea directă a unui punct de vedere: este imposibil ca acest enunț să fie pus la îndoială sau să fie refuzat prin expresii ca *Nu sunt de acord cu tine*. O problemă similară apare când încercăm să parafrazăm enunțul *Sau vrei să te uzi până la piele?* ca argumentație. Această întrebare retorică nu poate fi privită direct ca argumentație.

O interpretare corectă a unui asemenea act de vorbire trebuie să indice clar în ce constă angajamentul vorbitorului. În cazuri precum cel din exemplul precedent, trebuie să se recunoască că e vorba despre un act de vorbire indirect și ca acesta să fie identificat ca atare. În exemplul de mai sus, locutorul anticipează o dispută cu ascultătorul referitoare la propunerea de a lua o umbrelă și avansează argumente pentru susținerea punctului de vedere.

Punctul de vedere al vorbitorului poate fi formulat astfel:

E recomandabil să luăm o umbrelă,

sau, reconstruit mai precis, sub forma:

Punctul meu de vedere este că e recomandabil să luăm o umbrelă.

În mod similar, argumentația sa pentru punctul de vedere poate fi reconstruită printr-un enunț de forma:

Altfel ne udăm,

sau, reconstruită mai precis, sub forma:

Argumentul meu în acest sens este că nu vrem să ne udăm.

O reconstrucție similară se poate face în cazuri precum:

Promit, pentru că așa măcar mă vei crede.
Poți să te bazezi pe asta, pentru că promit.
Felicitări, căci mă bucur că totul a ieșit bine până la urmă.
Discuția este încheiată, căci nu o să cădem niciodată de acord.
Ești concediat pentru că muncești prost.

Prin urmare, nu există motive întemeiate pentru a abandona ideea că punctele de vedere și argumentația pot fi totdeauna analizate ca asertive. Întâmplător, în practică, toate actele de vorbire importante într-o discuție critică pot fi realizate indirect prin intermediul unor acte de vorbire care, la prima vedere, nu exprimă funcția lor de bază[37], cea argumentativă :

---

[37] Deși nu a avut în vedere faptul că argumentele și punctele de vedere sunt în principal asertive, Jackson (1985), de asemenea, a subliniat faptul că

Exprimarea indirectă a punctului de vedere

Ce mult îi datorăm! (*expresiv*)

Dar nu crezi că universitățile sunt pline de ignoranți aroganți? (*directiv*)

Puteți să fiți siguri că nu se va auzi nimic. (*promisiv*)

Exprimarea indirectă a argumentației

..., sau vrei să te uzi până la piele? (*directiv*)

... pentru că garantez asta personal. (*promisiv*)

... pentru că mă simt groaznic. (*expresiv*)

Exprimarea indirectă a îndoielii

Chiar crezi asta? (*directiv*)

Mi se pare dubios. (*asertiv*)

Ce ciudat! (*expresiv*)

Provocări indirecte

N-ai s-o poți dovedi niciodată. (*asertiv*)

Ești pregătit să susții acest punct de vedere? (*directiv*)

Tare-aș vrea s-o mai văd și pe asta! (*expresiv*)

Solicitări indirecte de declarative de uzaj sau argumentare

N-am nici cea mai vagă idee ce înseamnă acest cuvânt. (*asertiv*)

Tare aș vrea să știu ce argumente ai ca să susții asta! (*expresiv*)

Te asigur că mă interesează să îți ascult argumentele. (*promisiv*)

Nerecunoașterea argumentației este una dintre greșelile fundamentale care pot fi făcute în analiza discursului argumentativ. Deși, la prima vedere, nu pare să se fi efectuat vreun act asertiv, discursul poate conține totuși argumente și poate fi reconstruit astfel. Pe de altă parte, ar trebui să reținem că nu orice asertiv face parte din argumentație.

În analiza discursului argumentativ ca discuție critică este recomandabil să optăm pentru interpretarea argumentativă și atunci când actul de vorbire poate fi considerat argumentativ, și atunci când nu este considerat astfel. Asertivele implicite care pot fi argumentative, dar care pot avea și alte funcții comunicative, pot fi astfel interpretate ca făcând parte din argumentație. Același lucru se aplică și actelor de vorbire implicite care la prima vedere par a fi promisive, directive, expresive sau declarative, dar care joacă un rol constructiv numai dacă sunt analizate ca părți constitutive ale argumentației. Recomandarea de a opta pentru o procedură orientată către rezolvarea disputei poate fi considerată ca fiind o strategie de *interpretare argumentativă maximală*.

---

argumentarea se poate servi de toate tipurile de acte de vorbire (cf. Jackson și Jacobs, 1980, 1981, 1982).

Recomandarea se aplică, de exemplu, următorului pasaj dintr-o reclamă pentru pantaloni:

> *Foarte confortabili şi mereu la modă.* Materialul, un jerseu de calitate bună, 100% diolen / poliester, este elastic pe lungime şi lăţime. Şi totuşi pantalonii îşi menţin forma perfect.
>
> *De asemenea, finisajul nu lasă nimic de dorit.* Este la fel de impecabil ca şi materialul şi, în plus, este supus unui control strict al calităţii.

Aici, argumentele aduse pentru a face ca cititorul să cumpere produsul sunt însoţite de amplificări care, după câte se pare, au tot funcţie argumentativă, aşa încât o interpretare argumentativă maximală este pe deplin justificată. Acelaşi lucru se aplică şi în cazul comentariului malițios din exemplul de mai jos[xxiv] referitor la propriul punct de vedere al vorbitorului, afirmat în mod indirect:

> *Ion* : Mă întreb cum poate fi considerat prieten de familie un bărbat care, cât eşti plecat de acasă, îţi vine zilnic în casă, se duce să îţi achite facturile şi îţi însoţeşte soţia la cumpărături.

Presupunând că vorbitorul este sincer în dorinţa de a ajunge la rezolvarea disputei, o interpretare argumentativă maximală este în interesul său deoarece altfel elementele importante din argumentaţia sa ar putea trece neobservate. Mai mult, este şi în interesul unei analize adecvate, pentru că, altfel, punctele slabe din argumentaţia sa ar putea rămâne neobservate. Dacă vorbitorul care vrea să convingă auditoriul nu reuşeşte să ofere suficiente indicii pentru funcţia comunicativă a celor mai importante acte de vorbire ale sale, atunci se poate totuşi considera, în contextul unei analize dialectice, că este răspunzător de rezultatele unei interpretări argumentative maximale.

Reguli de comunicare şi acte de vorbire indirecte

Pe lângă acte de vorbire implicite, discursul argumentativ poate conţine, de asemenea, acte de vorbire indirecte prin care vorbitorul vrea să spună mai mult sau altceva decât ceea ce spune de fapt. Pentru a analiza actele de vorbire indirecte, care deseori sunt şi implicite, este necesar să ţinem cont de regulile de comunicare cărora li se supun în mod normal vorbitorii şi ascultătorii. [38]

Cei care comunică între ei încearcă în general să se asigure că actul de comunicare se derulează fără obstacole. Prin urmare, când realizează acte de vorbire, ei se supun anumitor reguli care îi ajută să atingă acest scop. Aceste reguli se bazează pe nişte standarde raţionale, ce constituie laolaltă

---

[38] În cele ce urmează, facem o prezentare a versiunii noastre integrate a teoriei actelor de vorbire indirecte (Searle, 1979) şi a teoriei maximelor conversaţionale (Grice, 1975).

un principiu general care guvernează orice comunicare verbală, Principiul Comunicării [39]:

Fiţi clari, oneşti, eficienţi şi spuneţi esenţialul.

În practică, bineînţeles, nu este un lucru neobişnuit ca una sau mai multe reguli să fie încălcate, dar acest lucru nu înseamnă neapărat că Principiul Comunicării a fost abandonat. [40] Dacă ar fi abandonat, atunci cel care ar face acest lucru ar respinge o convenţie de bază a comunităţii în cadrul căreia comunică. [41] În absenţa unei probe contrarii, ascultătorii pot considera că vorbitorul respectă Principiul Comunicării.

Încălcarea unei reguli de comunicare, atunci când este remarcată de public sau ascultători, are consecinţe asupra interacţiunii. Implicaţiile încălcării unei anumite reguli depind de condiţiile care nu au fost îndeplinite în realizarea actului de vorbire în cauză.

Imperativul „Fiţi clari" se referă la condiţiile de identitate ale unui act de vorbire: vorbitorul trebuie să formuleze actul de vorbire astfel încât ascultătorul să poată identifica funcţia comunicativă şi conţinutul propoziţional exprimate. Acest lucru nu înseamnă că vorbitorul trebuie să se exprime complet explicit, ci că nu trebuie să facă imposibilă, sau aproape imposibilă, interpretarea corectă de către ascultător. Când condiţiile de identitate nu sunt îndeplinite, actul de vorbire nu poate fi înţeles. De aceea, prima regulă de comunicare spune: *Nu efectuaţi acte de vorbire care nu pot fi înţelese.*

Imperativul „Fiţi oneşti" se referă la condiţia de responsabilitate care aparţine condiţiilor de corectitudine a actului de vorbire: se consideră că

---

[39] Principiul Comunicării îndeplineşte în comunicare un rol similar cu cel al Principiului Cooperării al lui Grice şi are un statut epistemologic asemănător cu al acestuia. Suntem de acord cu ideea lui Kasher (1982) referitoare la faptul că respectarea standardelor inerente specifice maximelor lui Grice derivă dintr-un „principiu al raţionalizării" care se bazează pe principiul eficacităţii. Principiul raţionalizării afirmă că „scopul şi convingerile vorbitorului, în contextul enunţiativ, furnizează o justificare completă a comportamentului său, cu condiţia să nu existe dovezi care impun contrariul" (1982, p. 33).

[40] De fapt, în comunicarea obişnuită vorbitorii se joacă adesea cu regulile, făcând glume, amplificând o povestire, fără a intenţiona să renunţe la Principiul Comunicării. Bineînţeles, nu este nimic nelalocul lui într-un astfel de comportament comunicativ. Pentru a explica cum funcţionează acesta, mai ales în discursul argumentativ, am stabilit regulile care trebuie avute în vedere. Chiar dacă aceste reguli sunt încălcate fără să existe o astfel de intenţie comunicativă, după cum se poate întâmpla, aceasta nu este de obicei o mare problemă, dar nici nu se poate spune că astfel de mişcări ajută la rezolvarea diferenţei de opinie într-o discuţie critică.

[41] Cf. Grice (1975, 1989).

vorbitorul are starea de spirit presupusă de actul de vorbire efectuat. Dacă realizează un asertiv, se presupune că el crede sincer în acceptabilitatea conținutului propozițional exprimat; dacă realizează un directiv, se presupune că are dorința sinceră ca ascultătorul să execute acțiunea la care se referă. A doua regulă de comunicare spune: *Nu realizați acte de vorbire nesincere.* [42]

Imperativul „Fiți eficienți" se referă la condiția pregătitoare (complexă) care aparține, de asemenea, condițiilor de corectitudine: actul de vorbire nu trebuie să fie nici inutil, nici de prisos, nici lipsit de obiect, nici lipsit de sens[xxv]. De exemplu, realizarea actului complex de argumentare este inutilă dacă vorbitorul știe că ascultătorul este deja convins de acceptabilitatea punctului de vedere susținut (încălcarea primei condiții pregătitoare). Realizarea actului de argumentare este lipsită de obiect dacă vorbitorul știe dinainte că ascultătorul nu va fi convins, în nicio circumstanță, de argumentație (încălcarea celor de a doua și a treia condiții pregătitoare). În oricare dintre cazuri, realizarea actului de argumentare ar fi o pierdere de timp și de aceea ar fi ineficientă.

Se efectuează un asertiv de prisos dacă cineva spune că Ion și Maria sunt din nou împreună unei persoane care știe deja acest lucru. Se efectuează un asertiv lipsit de sens când cineva care nu are cunoștințe tehnice, adresându-i-se unei persoane neinteresate de funcționarea unui aparat, îi spune acesteia că presupune că aparatul pornește dacă apeși pe butonul din stânga. Se realizează un directiv de prisos dacă este clar că ascultătorul intenționa oricum să realizeze acțiunea cerută sau dacă a fost deja realizată; se realizează un directiv lipsit de sens dacă acțiunea nu poate fi îndeplinită. Promisivele de prisos sau lipsite de sens pot fi descrise în mod similar, deși în acest caz acțiunea este atribuită vorbitorului și nu ascultătorului. Un expresiv este de prisos dacă este deja clar ce simte vorbitorul; expresivul este lipsit de interes dacă ascultătorul nu este interesat de ceea ce simte vorbitorul. Dacă o ședință se desfășoară de ceva timp, declarativul *Declar ședința deschisă* este de prisos; dacă președintele unui club de fotbal, în această calitate, declară deschisă o ședință a Parlamentului, declarativul este lipsit de sens.

Încălcarea cerinței cu privire la eficacitate poate să nu aibă întotdeauna aceleași implicații pentru diverse tipuri de acte de vorbire, dar încercarea de a fi eficient înseamnă în orice caz pentru vorbitor încercarea de a evita ca actele realizate să fie de prisos și lipsite de sens. Deoarece încălcarea unei condiții pregătitoare conduce totdeauna la o formă de ineficacitate, care

[42] După cum s-a subliniat în Capitolul 3, pentru scopurile noastre, nu prea contează ce crede vorbitorul în sinea sa; contează responsabilitatea pe care și-o asumă în mod public. Pentru a simplifica lucrurile, termenii „responsabilitate" și „sinceritate" sunt folosiți aici ca echivalenți.

presupune realizarea unui act de vorbire de prisos sau lipsit de sens, cea de a doua și cea de a treia condiție de comunicare spun: *Nu realizați acte de vorbire superflue* și *Nu realizați acte de vorbire în afara discuției.*

Imperativul „Spuneți esențialul" nu se referă la condițiile pentru actele de vorbire individuale: se referă la legătura dintre actele de vorbire dintr-un eveniment discursiv. Pentru a se îndeplini această condiție, realizarea actului de vorbire trebuie să reprezinte o adăugire pertinentă la actele de vorbire deja realizate în contextul verbal și nonverbal. Cerința este îndeplinită numai dacă înlănțuirea de acte de vorbire este adecvată în discurs. De aceea, a cincea regulă de comunicare spune: *Nu realizați acte de vorbire care nu au o legătură adecvată cu actele de vorbire precedente.*

Este greu de specificat ce reprezintă o înlănțuire adecvată sau o reacție potrivită. Deoarece prin realizarea unui act de vorbire se încearcă obținerea efectului comunicativ de înțelegere a actului de vorbire de către ascultător și a efectului interacțional de acceptare a actului de vorbire, va fi întotdeauna pertinent acel act de vorbire care exprimă ideea că un alt act de vorbire a fost înțeles sau acceptat. Același lucru este valabil și pentru situațiile în care se exprimă ideea că un act nu a fost înțeles sau acceptat. După același principiu, este, de asemenea, pertinent să se prezinte motive pentru care ceva este sau nu acceptat. Uneori, există o posibilă complicație demnă de luat în seamă atunci când se încearcă să se determine cât de adecvat este un anumit mod de a continua discuția: o reacție pertinentă nu e neapărat adecvată pentru că satisface cel mai bine dorințele sau așteptările vorbitorului. Spre exemplu, refuzarea unei solicitări este la fel de pertinentă ca și acceptarea ei. [43]

De fapt, nu este întotdeauna ușor de observat că se încalcă o regulă de comunicare. În unele cazuri, regulile trebuie să fie aplicate mai strict decât în alte cazuri. De exemplu, unele discuții sunt bine organizate și supuse unor reguli stricte, caz în care este mai ușor de observat ce este și ce nu este potrivit (Regula a 5-a) decât în timpul unei conversații spontane. De asemenea, este mai ușor să se determine gradul de eficiență (Regulile a 3-a și a 4-a) în discuțiile formale cu limite temporale stricte decât într-o conversație liberă. Iar onestitatea (Regula a 2-a) este mai curând o regulă în cadrul unei întâlniri oficiale decât într-o conversație care are loc într-un bar.

---

[43] Pentru ca o parte a unui text să fie pertinentă în raport cu alta, trebuie să existe o relație funcțională între aceste două părți în funcție de un anumit obiectiv discursiv. În literatura de specialitate se disting două abordări privind pertinența textuală: Dascal (1977), Sanders (1980), Tracy (1982) și alți analiști ai discursului care adoptă o abordare interpretativă, în timp ce Johnson și Blair (1983), Govier (1985), Iseminger (1986) și alți reprezentanți ai logicii non-formale au adoptat o abordare normativă. (Pentru o concepție mai detaliată asupra pertinenței, cf. Sperber și Wilson, 1986.)

Într-o conversație cu privire la magazinul de la care se poate cumpăra un prăjitor de pâine, enunțul *Prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune* poate fi un exemplu de act de vorbire indirect. Prin realizarea unui act de vorbire cu funcția comunicativă de aserțiune (asertiv), vorbitorul realizează indirect un act de vorbire cu funcția comunicativă de sfat (directiv). Reacții precum *Mulțumesc pentru sugestie* și *Am să țin seama de asta* arată că ascultătorul a înțeles actul de vorbire indirect în mod corect.[xxvi]

Actele de vorbire indirecte pot surprinde în mai multe privințe. În primul rând, un act de vorbire indirect are simultan două funcții comunicative: exemplul precedent este atât o aserțiune, cât și un sfat. În unele cazuri, vorbitorul nu exprimă clar în mod intenționat faptul că enunțul său are o funcție indirectă.

În al doilea rând, actul de vorbire realizat literal rămâne același în orice context, pe când actul de vorbire realizat indirect poate varia în funcție de context. Dacă aserțiunea despre prăjitoarele de pâine reprezintă răspunsul la întrebarea *De unde pot cumpăra un prăjitor de pâine ?*, atunci actul de vorbire indirect este un sfat, dar într-un alt context poate fi o concluzie în urma unui test comparativ. În alte cazuri, în care vorbitorul nu exprimă clar funcția comunicativă, nici interpretarea nu poate fi foarte precisă. În asemenea situații, natura funcției comunicative poate fi stabilită cu mai multă exactitate printr-o negociere între vorbitor și ascultător.

În al treilea rând, actul de vorbire realizat literal este, de regulă, implicit. De obicei, sensul indirect poate fi redat tocmai datorită faptului că este implicit. Dacă în exemplul dat, vorbitorul ar sublinia *Afirm că prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune*, nu ar mai fi loc de o interpretare indirectă privind faptul că enunțul reprezintă un sfat de a cumpăra un prăjitor de pâine Philips. Însuși faptul că vorbitorul subliniază că actul său de vorbire este o afirmație poate fi considerat un indiciu că *nu* dorește să recomande ceva ascultătorului.

În sfârșit, sensul indirect al actelor de vorbire este legat de sensul literal. Putem presupune că s-a pus accentul în mod diferit pe *Philips* și *prăjitoarele de pâine* și că nu se intenționa să se sugereze că și filtrele de cafea Philips sunt bune dacă prăjitoarele de pâine Philips sunt bune; în acest caz, a răspunde la întrebarea *De unde pot cumpăra un filtru de cafea roșu?* spunând *Prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune* nu reprezintă o reacție potrivită și cu siguranță nu este un sfat. Iar dacă la întrebarea *De unde pot cumpăra un prăjitor de pâine?* nu se răspunde cu afirmația *Prăjitoarele Philips sunt cele mai bune*, ci cu întrebarea *Cel vechi s-a stricat?*, aceasta ar putea fi o reacție potrivită, dar tot nu reprezintă un sfat.

Nu orice act de vorbire pe care ni-l putem imagina ca potrivit într-un context dat poate fi considerat act de vorbire indirect. Actul de vorbire indirect efectuat depinde de actul de vorbire literal prin care este realizat.

Într-un context dat, pentru a se putea vorbi despre un act de vorbire indirect, actul de vorbire realizat literal trebuie să fie în relaţie semantică cu actul de vorbire indirect. În discursul obişnuit, aceasta înseamnă în mod normal că trebuie să existe o legătură fie cu conţinutul propoziţional, fie cu funcţia comunicativă a actului de vorbire efectuat anterior, fie cu contextul nonverbal.

În exemplul dat există o astfel de legătură semantică dacă afirmaţia *Prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune* este văzută ca o recomandare de a cumpăra un prăjitor de pâine Philips. Într-un asemenea caz, afirmaţia din acest enunţ este legată de solicitarea anterioară a unui sfat privind cel mai bun loc de unde se poate cumpăra un prăjitor de pâine nou, deoarece această afirmaţie oferă un motiv pentru care este posibil să se recomande un distribuitor Philips ca loc de unde se pot cumpăra prăjitoare de pâine, îndeplinindu-se astfel una dintre condiţiile pregătitoare pentru un sfat corect.

În practică, ascultătorii pot aproape totdeauna stabili perfect, în baza a ceea ce a spus vorbitorul, ce act de vorbire indirect a fost realizat. Dacă nu ar fi aşa, atunci nu ar avea niciun sens ca un astfel de act să fie efectuat.

Totuşi, spre deosebire de cei care comunică în situaţii reale, analistul nu are întotdeauna detalii suficiente despre factorii contextuali şi despre alţi factori. El trebuie să aducă argumente în sprijinul analizei sale. Când îşi asumă vorbitorul ceea ce spune? Cum se poate determina exact actul de vorbire indirect pornind de la actul de vorbire implicit efectuat literal? Pentru a răspunde la aceste întrebări importante sunt absolut necesare reguli generale de comunicare.

În cazul actelor de vorbire indirecte, una dintre implicaţiile interpretării literale este întotdeauna aceea că o regulă de comunicare a fost încălcată. Această încălcare poate fi remediată dacă actul de vorbire este interpretat ca act de vorbire indirect. În măsura în care putem înlocui interpretarea literală, care încalcă regulile de comunicare, cu o interpretare neliterală raţională care respectă aceleaşi reguli, atunci trebuie aleasă interpretarea neliterală. Dacă vorbitorul nu doreşte în mod ostentativ să fie considerat iraţional – aşa cum se poate întâmpla uneori – putem considera că şi el doreşte o astfel de interpretare. Doar în cazul ironiei sau sarcasmului se întâmplă deseori să nu fie foarte clar ce responsabilitate anume îşi asumă vorbitorul.

Regulile de comunicare fac posibile atât stabilirea faptului că interpretarea literală a actului de vorbire nu este corectă, cât şi identificarea modalităţii prin care se poate face interpretarea corectă. În contextul dat, a considera enunţul *Prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune* ca pe o simplă aserţiune înseamnă a pune pe seama vorbitorului o încălcare a Regulii 5, pentru că, prin ea însăşi, aserţiunea nu este o reacţie potrivită la

solicitarea unui sfat privind locul de unde se poate cumpăra un prăjitor de pâine nou. Problema poate fi rezolvată interpretând enunțul ca însemnând ceva de genul *Te sfătuiesc să cumperi un prăjitor de pâine Philips.* Conform acestei analize, vorbitorul a oferit un sfat, deci nu este necesar să considerăm că a încălcat Regula a 5-a. Legătura dintre actul de vorbire indirect și actul de vorbire literal constă în faptul că actul indirect pune în relație în mod adecvat actul literal cu întrebarea față de care actul de vorbire reprezintă o reacție.

În toate cazurile în care un enunț este interpretat ca un act de vorbire indirect trebuie să fie posibil să se indice regula de comunicare care ar fi încălcată dacă actul de vorbire ar fi analizat din punct de vedere literal. Trebuie, de asemenea, să fie clar că încălcarea poate fi remediată analizând enunțul ca un act de vorbire indirect.

De exemplu, enunțul *Puteți să mergeți mai departe?* este literal o întrebare referitoare la o capacitate fizică a cuiva. În situația în care vorbitorul și ascultătorul se cunosc bine și știu că nu există niciun motiv pentru a pune la îndoială respectiva capacitate fizică a ascultătorului, implicația unei analize literale este aceea că se consideră că Regula a 3-a a fost încălcată: vorbitorul a pus o întrebare la care știe deja răspunsul. Dacă acest lucru este adevărat, atunci actul său de vorbire este de prisos.

Dacă enunțul este interpretat ca o solicitare de a merge mai departe, Regula a 3-a nu mai este încălcată. În acest context, Regula a 4-a permite punerea în dependență a actului de vorbire literal și a actului de vorbire indirect. Una dintre condițiile pregătitoare pentru a face o cerere se referă la faptul că vorbitorul trebuie să presupună că ascultătorul are posibilitatea de a îndeplini cererea. Dacă ar ști dinainte că nu este așa, ar realiza un act de vorbire lipsit de sens, deci ar încălca Regula a 4-a. Punând întrebarea *Puteți să mergeți mai departe?*, vorbitorul se asigură că nu încalcă Regula a 4-a.

În multe cazuri, caracterul indirect al unui act de vorbire este motivat de dorința vorbitorului de a fi politicos. În loc să dea un ordin direct, care ar putea amenința imaginea ascultătorului, un șef se poate folosi de o întrebare politicoasă. În enunțuri precum *D-ra Georgescu, puteți da o mână de ajutor la ghișeul 4 ?*, este clară dorința vorbitorului de a face ca solicitarea să pară politicoasă.

Schemele generale de inferență care permit analizarea actelor de vorbire directe și indirecte sunt prezentate pe pagina următoare:

1. Vorbitorul / Scriitorul V a enunțat E.
2. Dacă enunțul E este luat în sens literal, V a realizat actul de vorbire 1, cu funcția comunicativă 1 și conținutul propozițional 1.

3a. În contextul C, actul de vorbire 1 respectă regulile de comunicare.	3b. În contextul C, actul de vorbire 1 este o încălcare a regulii de comunicare *i*.
4a. *Deci*: Actul de vorbire 1 este o interpretare corectă a enunțului E.	4b. În contextul C, actul de vorbire 2 respectă regula *i* și toate regulile de comunicare.
	5. *Actul de vorbire 1, actul de vorbire 2* și contextul C pot fi legate prin regula *j*.
	6. *Deci*: Actul de vorbire 2 este o interpretare corectă a enunțului E.
ACTE DE VORBIRE DIRECTE	ACTE DE VORBIRE INDIRECTE

Convenționalizarea actelor de vorbire indirecte

Contextul joacă un rol important în înțelegerea actelor de vorbire indirecte. Deși în unele cazuri speciale inferențele pot avea loc fără referire la context, în cele mai multe cazuri acest lucru nu este posibil. [44] Rolul contextului poate fi ilustrat prin referire la două exemple discutate anterior:

1. *Vorbitor 1*: De unde pot cumpăra un prăjitor de pâine nou?
   Vorbitor 2: Prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune.
2. *Vorbitor*: Puteți să mergeți mai departe?

În exemplul 1, enunțul vorbitorului 2 este o reacție la întrebarea vorbitorului 1. Nu poate fi interpretat ca asertiune pur și simplu, ci trebuie analizat ca sfat. Aceeași analiză funcționează și în alte contexte specifice în

[44] Pe parcursul unei conversații (sau al oricărei alte forme de discurs) contextul evoluează: din ceea ce se spune și din ceea ce se întâmplă contextul „aspiră" tot ceea ce este relevant pentru producerea și înțelegerea altor enunțuri. Înțelegerea celor mai multe enunțuri depinde de informațiile conținute în enunțurile anterioare. Sunt foarte rare cazurile de „contexte restrânse" în care participanții la actul conversațional nu se folosesc de cunoștințele anterioare despre fiecare dintre ei sau de „informațiile" comunicate în enunțurile anterioare, ci împărtășesc doar asumpțiile generale, convențiile și presupozițiile care guvernează acel „univers de discurs" din societatea căreia îi aparțin (cf. Lyons, 1971).

care asertiunea este o reacție la solicitarea unui sfat. Totuși, enunțul *Prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune* poate fi analizat ca sfat în contextul în care se cere un astfel de sfat; în alte contexte, același enunț poate fi un asertiv care funcționează ca un punct de vedere sau pur și simplu ca o afirmare a unui fapt. Analizarea acestuia ca sfat se justifică numai într-un context specific și bine determinat. [45]

Pe de altă parte, în exemplul 2, enunțul *Puteți merge mai departe?* este înțeles ca o cerere, cu condiția să nu fie enunțat într-un context specific în care este clar că se cere un răspuns direct la întrebarea literală. Un astfel de context specific apare, de exemplu, când ascultătorul s-a făcut bine după ce a avut piciorul rupt. Dacă nu există un context specific ca acesta, enunțul este interpretat mai degrabă ca o cerere indirectă decât ca o întrebare cu rolul de a afla informații despre capacitatea fizică a ascultătorului.

Pot fi găsite alte exemple de enunțuri care, interpretate literal, cer doar informații privind capacitatea ascultătorului de a duce la îndeplinire o anumită acțiune, dar care, în mod normal, trebuie interpretate ca directive indirecte: *Poți să dai muzica mai încet?*, *Poți să-mi dai maioneza?*, *Poți să mi-o dai înapoi?*, *Poți să tunzi iarba în după-amiaza asta?* La fel se întâmplă cu acele enunțuri care, atunci când sunt interpretate literal, se referă la dorința ascultătorului de a realiza o anumită acțiune: *Vrei să achiți?*, *Vrei să mă ajuți marți să-mi aranjez părul?*, *Vrei să taci o clipă?*, *Vrei să dai muzica mai încet?*, *Vrei să îmi dai maioneza?*

După cum reiese clar din aceste exemple, unele acte de vorbire indirecte realizate prin folosirea unor expresii încetățenite (*Poți să*, *Vrei să*) nu necesită un context bine definit pentru a fi interpretate. [46] Astfel de acte de vorbire indirecte sunt puternic convenționalizate: expresiile folosite în prezentarea actelor de vorbire respective sunt folosite în mod convențional pentru a realiza aceste acte de vorbire. Convenția poate fi atât de puternică încât pare că actul de vorbire nu este nicidecum indirect, ci direct. [47]

Cu toate acestea, nu este greu să găsim exemple de cazuri în care sunt realizate acte de vorbire de tipul *Poți să* fără ca acestea să fie cereri indirecte: *Poți să înoți până acolo?*, *Poți jongla cu trei mingi?* Chiar și în cazul întrebărilor de tip cerere este totdeauna posibil să se răspundă la

---

[45] Trebuie observat că termenul „context" este folosit aici într-un sens larg, similar cu cel folosit de Crawshay-Williams (1957), care înțelege prin „context" scopul enunțurilor într-un eveniment discursiv.

[46] În astfel de cazuri, contextul „restrâns"(cf. Lyons, 1971, p. 419) este suficient.

[47] Aceasta explică de ce unii autori sunt înclinați să considere aceste cazuri drept forme abreviate (Levinson, 1983) sau părți ale sensului literal (Sadock, 1974), în loc să le considere acte de vorbire indirecte. La urma urmei, depinde, bineînțeles, de ipotezele de bază ale fiecărei teorii semantice dacă aceste expresii sunt considerate directe sau indirecte.

întrebare literal: *Pot, dar nu vreau*; *Nu, nu pot*; *Nu, fă-o tu*. Deci, sensul indirect nu este singurul sens posibil.

Actele de vorbire indirecte variază de la cele slab convenționalizate (care cer un context bine definit) până la cele puternic convenționalizate (care nu cer un context bine definit); bineînțeles că în practică există multe cazuri aflate între aceste două extreme. [48] În toate cazurile, exprimarea indirectă poate afecta conținutul propozițional, precum și funcția comunicativă:

Interpretare literală	Interpretare indirectă
1. (Afirm că) prăjitoarele de pâine Philips sunt cele mai bune.	Vă sfătuiesc să cumpărați prăjitoare de pâine Philips.
2. (Vă întreb dacă) Puteți merge mai departe ?	Vă cer să mergeți mai departe.

Există acte de vorbire indirecte în care conținutul propozițional rămâne același, schimbându-se numai funcția comunicativă. Există, de asemenea, situații în care funcția comunicativă rămâne aceeași, schimbându-se conținutul propozițional. Enunțul *E un adevărat olandez* poate fi considerat un exemplu din această ultimă categorie, dacă această aserțiune într-un context bine definit înseamnă indirect *Vrea ca fiecare să-și plătească consumația*. Un exemplu în care se poate observa o schimbare limitată doar la funcția comunicativă este expresivul *Mi-ar plăcea să faceți acest lucru imediat*, care, în orice context, realizează indirect cererea *Vă cer să faceți acest lucru imediat*, având același conținut propozițional (*Faceți acest lucru imediat*).

Cu ajutorul schemei de inferență pentru analiza actelor de vorbire indirecte este posibil să se determine funcția indirectă sau conținutul propozițional care corespunde actului indirect din enunț (vezi Tabelele 5.1 și 5.2).

---

[48] Din cauza dependenței de uzaj și de context, exprimarea indirectă este, după părerea noastră, greu de clasificat într-un număr bine delimitat de expresii tip omogene care să se distingă clar unele de altele. Exprimarea indirectă poate fi considerată ca fiind graduală (cf. Jacobs și Jackson, 1983), așa cum o vedem și noi, poziție intermediară între cea a lui Searle (1979) și cea a lui Levinson (1983). Din perspectivă analitică, gradul de indirectivitate corespunde măsurii în care, în mod strategic, vorbitorul menține o distanță față de sensul comunicativ pe care dorește să îl exprime.

TABELUL 5.1
Acte de limbaj indirecte slab convenționalizate într-un context bine definit

Funcția comunicativă	Conținutul propozițional
a. Presupun că toaleta este la subsol.	b. Rulează un film fantastic la Mall.
1. V, care a venit în vizită la A, a enunțat (a).	V a enunțat (b) ca reacție la sugestia lui A de a rămâne acasă.
2. Interpretat literal, (a) este un asertiv (o presupunere).	Interpretat literal, (b) este un asertiv (afirmație) având conținutul propozițional care se referă la faptul că rulează un film fantastic la Mall.
3. În acest context, acest act de vorbire literal este de prisos, deoarece A știe sigur unde se află toaleta în casa sa (încălcare a Regulii a 3-a).	În acest context, acest act de vorbire literal nu este la obiect, deoarece nu este o reacție adecvată la sugestia lui (încălcare a Regulii a 5-a).
4. În acest context, directivul (întrebarea) *Unde este toaleta?* nu este de prisos, deoarece V vine prima oară în noua casă a lui A.	În acest context, directivul (sugestia) *Să mergem la cinema* este la obiect, deoarece este un refuz al sugestiei lui A (încălcare remediată).
5. Presupunând că toaleta este la subsol, V arată că nu știe răspunsul la întrebarea referitoare la toaletă: întrebarea nu este de prisos (legată prin Regula a 3-a).	Pentru V, faptul că rulează un film fantastic la Mall este un motiv de a refuza sugestia lui A și de a face propria propunere: (b) este o reacție potrivită la sugestia lui V (legătură prin Regula a 5-a).
6. *Deci*: Întrebarea *Unde este toaleta?* este o interpretare corectă a enunțului (a).	*Deci*: Sugestia *Să mergem la cinema* este o interpretare corectă a enunțului (b).

TABELUL 5.2

Acte de limbaj indirecte puternic convenționalizate în afara unui context bine definit

Funcția comunicativă	Conținutul propozițional
c. Aș dori să știu cât este ceasul.	d. Nu se vede nimic în depărtare.
1. V a enunțat (c).	V a enunțat (d).
2. Interpretat literal, (c) este un expresiv (exprimarea unei dorințe).	Intepretat literal, (d) este un asertiv (afirmație) în care V îl informează pe A că nu se vede nimic.
3. În cele mai multe contexte, acest act de vorbire literal este lipsit de sens, deoarece A nu este interesat de o astfel de dorință (încălcare a Regulii a 4-a).	În cele mai multe contexte, acest act de vorbire literal este de prisos, deoarece A nu este interesat de această informație (încălcare a Regulii a 4-a).
4. În cele mai multe contexte, directivul (cererea) *Vă rog să îmi spuneți cât este ceasul* nu este un act de limbaj lipsit de sens, doar dacă, de exemplu, A are ceasul la mână (încălcare remediată).	În cele mai multe contexte, directivul (recomandarea) *Mergeți mai departe* nu este un act de vorbire de prisos, decât dacă, de exemplu, A nu se poate mișca (încălcare remediată).
4. Exprimând dorința de a ști cât este ceasul, V îndeplinește condiția de responsabilitate privind sinceritatea cererii (legătură prin Regula a 2-a).	Faptul că nu se vede nimic poate fi un motiv pentru A de a pune în practică recomandarea de a merge mai departe: (d) este o reacție adecvată la recomandarea lui V (legătură prin Regula a 5-a).
Deci: Cererea *Vă rog să-mi spuneți cât este ceasul* este o interpretare corectă a enunțului (c).	*Deci*: Recomandarea *Mergeți mai departe* este o interpretare corectă a enunțului (d).

[illegible] Am decis înlocuirea exemplului din textul original cu unul propriu. Exemplul original era reprezentat de „un comentariu malițios al lui Yoko Ono cu privire la propriul ei punct de vedere enunțat în mod implicit, cu privire la seriozitatea bărbaților". Cităm aici în limba engleză exemplul pe care am decis să îl înlocuim: "I wonder why men can get serious at all. They have this delicate long thing hanging outside their bodies which goes up and down by its own will [...]" (p. 49, în ediția originală a lucrării).

[illegible] Am optat în traducere pentru următoarele echivalente: *needless* = „inutil", *superfluous* = „de prisos", *pointless* = „lipsit de obiect", *futile* = „lipsit de interes, lipsit de sens, în afara discuției".

[illegible] În mod normal, un prăjitor de pâine de marcă (Philips în cazul de față), fiind mai scump, nu se vinde la magazinele de cartier sau din piață, ci la magazinele specializate distribuitoare. Indicația numelui de marcă este implicit o indicație asupra tipului de magazine în care se poate găsi produsul.

6. Premisele neexprimate în discursul argumentativ

Analiza la nivel pragmatic şi la nivel logic

În cazul în care discursul argumentativ este analizat ca discuţie critică, pentru a stabili cu precizie responsabilităţile vorbitorului care avansează argumente, trebuie realizată o analiză atât la nivel pragmatic, cât şi la nivel logic. La nivel pragmatic analiza se concentrează asupra reconstrucţiei actului de vorbire complex realizat prin avansarea de argumente, în timp ce la nivel logic se reconstruieşte raţionamentul care se afla la baza argumentaţiei. În practică, analiza logică poate fi utilă analizei pragmatice.

Dacă în argumentaţie unele părţi din argumente rămân implicite, atunci este indispensabilă o analiză logică. Pot exista premise neexprimate, dar şi concluzii neexprimate. [49] În ambele cazuri, elementele care lipsesc pot fi identificate corect pornindu-se de la elementele explicite şi apoi reconstruindu-se argumentaţia astfel încât să devină validă din punct de vedere logic. [50]

Este absolut normal ca discursul argumentativ să conţină elemente care rămân implicite sau acte de limbaj care sunt realizate indirect. Din punct de vedere pragmatic, aceasta nu înseamnă în mod automat că discursul este incorect.

Uneori identificarea actelor de limbaj implicite şi indirecte se face destul de uşor în argumentaţie. De exemplu, unei femei care spune (a) *Toate femeile sunt curioase* şi (b) *Cu siguranţă Ana e o adevărată femeie* i se poate

---

[49] Alţi autori vorbesc despre elemente „ascunse" sau „suprimate" de către vorbitor. Deoarece nu vrem să speculăm asupra a ceea ce „a avut în minte" vorbitorul când a avansat o argumentaţie, şi cu atât mai puţin asupra strategiilor retorice, preferăm termenul neutru „neexprimat". Conform principiului externalizării, a explicita elementele neexprimate înseamnă a reconstrui cu ajutorul regulilor de comunicare ceea ce se consideră că se poate înţelege în mod raţional din discurs. Premisele şi concluziile neexprimate sunt, prin urmare, elemente implicite specifice ale argumentaţiei.

[50] Deşi este necesară adoptarea unui criteriu clar de validitate, aceasta nu implică în mod necesar adeziunea dogmatică la deductivism. În acest punct nu dorim să luăm o poziţie definitivă cu privire la tipul de criteriu de validitate logică pe care îl preferăm. Pentru simplitate, ne vom limita în această discuţie asupra premiselor neexprimate la utilizarea instrumentelor bine cunoscute şi bine puse la punct ale logicii propoziţionale şi ale logicii predicatelor de ordinul întâi. Aceasta nu înseamnă în mod automat că suntem de acord cu perspectiva lui Rescher asupra „inferenţei inductive" ca „inferenţă deductivă ratată, deşi vizată" (1980, p. 10). Pentru o discuţie privind dezavantajele presupuse ale deductivismului dogmatic, vezi Govier (1987).

atribui punctul de vedere neexprimat (c) *Ana este curioasă*. Adăugând (c) drept concluzie la argumentația ale cărei premise sunt exprimate în (a) și (b), ajungem la un argument valid din punct de vedere logic. Deși vorbitorul a afirmat doar (a) și (b), dacă se presupune că avansează o argumentație și, făcând aceasta, dorește să se supună regulilor de comunicare, i se poate atribui și (c).

Totuși, în multe cazuri nu este la fel de simplu de identificat exact ce trebuie adăugat într-o argumentație incompletă. Acest lucru este adevărat mai ales dacă elementul care lipsește nu este o concluzie, ci o premisă, pentru că atunci există de obicei mai multe posibilități.

Pentru a stabili premisa neexprimată, trebuie să se facă apel la regulile de comunicare și la criteriul validității logice. A lăsa o premisă neexprimată pare, la prima vedere, o încălcare a unei reguli de comunicare. Totuși, acest lucru se întâmplă numai dacă se ia în considerare doar ceea ce este exprimat explicit și dacă se realizează o interpretare strict literală. Încălcarea unei astfel de reguli se poate remedia dacă premisa neexprimată este văzută ca un tip aparte de act de vorbire indirect realizat implicit prin argumentație.

O diferență importantă dintre o premisă neexprimată și alte acte de vorbire implicite rezidă în faptul că, în analiza premisei neexprimate, se poate folosi criteriul validității logice, pe când în alte cazuri nu există astfel de instrumente disponibile pentru analiză. Luat literal, într-o argumentație în care premisa este neexprimată, argumentul în cauză este invalid. Dacă acesta este analizat ca și cum prin el s-ar realiza un act de limbaj indirect, premisa care lipsește poate fi totuși adăugată argumentului, astfel încât invaliditatea este corectată.

Vorbitorul care realizează actul de vorbire complex de argumentare o face pentru a convinge ascultătorul de faptul că punctul său de vedere este acceptabil. Datorită condiției de responsabilitate, ascultătorul este în măsură să presupună că vorbitorul crede că argumentația este o susținere acceptabilă a punctului său de vedere; dacă nu crede acest lucru se face vinovat de manipulare sau înșelăciune. Datorită condiției pregătitoare, ascultătorul este, de asemenea, în măsură să presupună că vorbitorul crede că ascultătorul îi va accepta argumentația: dacă vorbitorul nu crede acest lucru, realizarea actului de vorbire este, din acest punct de vedere, fără sens.

Dacă vorbitorul este sincer și nu crede că argumentația sa este superfluă, aceasta înseamnă, de asemenea, că el presupune că ascultătorul este înclinat să aplice aceleași criterii de acceptabilitate ca și el însuși. Aceste criterii vor include criteriul validității logice: datorită condiției de responsabilitate, se presupune că vorbitorul crede că argumentul care stă la baza argumentării sale este valid, iar datorită condiției pregătitoare se presupune că el crede că și ascultătorul crede acest lucru.

Dacă o interpretare literală a argumentației produce un argument invalid,

vorbitorul pare să fi realizat un act de vorbire lipsit de sens, încălcând astfel a patra regulă de comunicare. De asemenea, poate părea nesincer, încălcând astfel a doua regulă de comunicare. Totuşi, discursul argumentativ trebuie analizat în baza faptului că vorbitorul respectă principiul de comunicare şi doreşte, în principiu, să se supună tuturor regulilor de comunicare. De aceea, analistul trebuie să examineze posibilitatea de a completa argumentul invalid astfel încât acesta să devină valid.

Dacă este într-adevăr posibil să se adauge la argumentul invalid o propoziţie care l-ar putea valida, se remediază încălcarea Regulilor a 2-a şi a 4-a. Presupunând că factorii contextuali şi alţi factori situaţionali sunt pe deplin luaţi în considerare, premisa care se adaugă poate fi privită drept premisa neexprimată din argumentaţie. Iată un exemplu:

1. Ana este cu-adevărat femeie.
2. Deci, Ana este curioasă.

Sub această formă, argumentul „(1), deci (2)" este invalid, iar Regula a 4-a, şi poate chiar Regula a 2-a, au fost încălcate. Argumentul poate deveni valid prin adăugarea propoziţiei (1a) *Femeile sunt curioase*, remediind astfel încălcarea Regulii a 4-a (şi a Regulii a 2-a). Prin urmare, în principiu, (1a) ar putea fi privit drept premisa neexprimată din argumentare.

Dacă, în cazul acestui exemplu, vorbitorul acţionează conform presupunerii general înţelese că femeile sunt într-adevăr curioase, atunci realizarea actului de vorbire *Femeile sunt curioase* este superfluă. Dacă este produs un asemenea enunţ, acesta ar fi o încălcare a Regulii a 3-a de comunicare. Încălcând aparent Regula a 4-a, vorbitorul evită de fapt o încălcare a Regulii a 3-a. Astfel, regulile de comunicare nu reprezintă doar instrumente pentru identificarea premiselor neexprimate, ci fac posibilă şi explicarea motivului pentru care o premisă rămâne neexprimată.

Dacă o argumentaţie în care una dintre premise rămâne neexprimată poate fi reconstruită astfel încât se produce un argument valid, atunci nu se mai pune problema existenţei unui element lipsă. Dacă totuşi, din cauza acestui element lipsă, argumentaţia este văzută ca incorectă, atunci se consideră în mod eronat că cerinţa logică privind validitatea formală este una dintre condiţiile de reuşită pentru realizarea actelor de vorbire, confundându-se astfel nivelele de analiză logic şi pragmatic.

Premisele neexprimate ca acte de limbaj indirecte

Premisele neexprimate sunt un tip special de acte de vorbire indirecte. Acest lucru poate fi ilustrat arătându-se că schema de inferenţă pentru identificarea premiselor neexprimate este, de fapt, o versiune modificată a schemei generale de inferenţă pentru analizarea actelor de vorbire indirecte:

1.

Vorbitorul V a enunțat enunțul E_1, în susținerea punctului său de vedere Pved

2.

V a realizat prin aceasta un act de limbaj complex de argumentare care este direcționat către justificarea Pved

3.

Argumentul exprimat în „E_1, deci Pved" (a) este invalid;

realizarea actului de vorbire de argumentare reprezintă o încălcare a Regulii a 4-a (și poate și a Regulii a 2-a)

4.

Adăugând E_2 la argumentul (a) se produce un argument valid (b) „E_1 și E_2, deci Pved";

realizarea actelor de vorbire E_1 și E_2 constituie o argumentare care se supune tuturor regulilor de comunicare

5.

Deci:

E_2 este o premisă neexprimată a argumentației lui V

Bineînțeles, există diverse mijloace de a completa o argumentație incompletă pentru a o face validă. Teoretic, există, de fapt, prea multe posibilități logice. Totuși, după cum se afirmă în (4), o premisă neexprimată este potrivită din punct de vedere pragmatic numai dacă reconstrucția respectă *toate* regulile de comunicare. Astfel, nu este suficient ca premisa adăugată să facă argumentația validă. [51]

Când se identifică o premisă neexprimată, problema alegerii celei mai potrivite premise se rezolvă ușor dacă se face o distincție între „minimul logic" și „maximul pragmatic". „Minimul logic" este premisa care constă din propoziția „dacă..., atunci..." care are ca antecedent premisa explicită și drept consecvent concluzia argumentului explicit. Argumentația validă care rezultă din această adăugire are forma *modus ponens*. Astfel, minimul logic constă în stabilirea unei legături între informațiile existente deja: în acest mod doar se afirmă explicit că este permisă inferența concluziei date din premisa dată.

Din punct de vedere pragmatic, acest lucru nu este suficient. Chiar prin faptul că avansează această argumentație pentru punctul său de vedere, este deja clar că vorbitorul presupune că această concluzie urmează acestei premise. Minimul logic nu aduce nimic nou și este, prin urmare, inutil. Identificarea acestui minim logic ca premisă neexprimată înseamnă că o

[51] Această observație este făcută de mai mulți autori. Scriven (1976) a propus alegerea ipotezei optimale, iar Hitchcock (1987) propune reținerea generalizării universale a enunțului condițional asociat.

încălcare a Regulii 3 de comunicare nu este în mod necesar atribuită vorbitorului.

Optimul pragmatic reprezintă premisa care face argumentația validă și, de asemenea, împiedică o încălcare a Regulii 3 și a oricărei reguli de comunicare. În general, este vorba de o generalizare a minimului logic, făcându-l pe cât de informativ posibil[xxvii] fără a atribui vorbitorului angajamente arbitrare și formulându-l într-o manieră colocvială care se potrivește cu restul discursului argumentativ. În *Ana este femeie, deci este curioasă*, aceste cerințe pot fi satisfăcute prin adăugarea enunțului *Femeile sunt curioase*. Aici, minimul logic (2a) și optimul pragmatic (2b) sunt:

1.
Ana este femeie.

2a.	2b.
[Dacă Ana este femeie, atunci este curioasă]	[Femeile sunt curioase]

3.
Deci: Ana este curioasă.

Rolul contextului în determinarea optimului pragmatic

Se pune următoarea întrebare: cât de departe poate merge analistul în „pragmatizarea" minimului logic? După părerea noastră, factorul decisiv constă în faptul că, în mod normal, ar trebui să se atribuie vorbitorului premisa adăugată în contextul în care se desfășoară argumentarea. [52] Dacă vorbitorul afirmă într-o conversație obișnuită că Ana este femeie și că este, deci, curioasă, el se angajează totodată față de propoziția referitoare la faptul că femeile sunt curioase. A face prima afirmație și a o nega pe a doua ar fi o contradicție pragmatică. Există totuși întotdeauna pericolul ca prin premisa adăugată să i se atribuie vorbitorului mai mult decât ceea ce acesta își asumă.

Analistul trebuie să determine ce anume își asumă vorbitorul pe baza a ceea ce acesta a spus. Trebuie să stabilească dacă este corect să presupună că o așa zisă premisă neexprimată aparține, de fapt, vorbitorului. Altfel, s-ar putea chiar să îi atribuite ceea ce vorbitorul consideră fals. Fără motiv, acesta ar putea fi atunci acuzat de încălcarea Regulii 2 de comunicare.

Chiar dacă sunt satisfăcute toate cerințele, acest lucru nu implică automat

[52] Folosirea termenului *context* corespunde tradiției retorice. Prin *context* facem referire la contextul verbal și la cel situațional. Contextul situațional poate fi determinat de circumstanțele în care are loc comunicarea și de cadrul instituțional al evenimentului discursiv, ca de exemplu o procedură legală într-o curte de justiție sau luarea unei decizii într-un congres.

că analistul a descoperit singura premisă neexprimată care poate exista. Acest lucru se poate ilustra prin exemplul următor:

1.
Maria este liberală
2a.
Dacă Maria este liberală, ea are spirit progresist
2b.
Liberalii au spirit progresist
2c.
Oamenii interesați de politică au spirit progresist
2d.
Toate femeile au spirit progresist
3.
Deci: Maria are spirit progresist

În acest exemplu, vorbitorul a afirmat: *Maria este liberală, deci are spirit progresist.* Enunțul (1) reprezintă argumentul avansat în susținerea punctului de vedere (3). Literal, argumentația „(1), deci (3)" este invalidă. Această argumentație poate deveni validă prin adăugarea minimului logic (2a), care, bineînțeles, face parte dintre propozițiile pe care vorbitorul și le asumă ca fiind adevărate. Totuși, deoarece acest enunț nu adaugă nimic nou, nu se supune regulii de a nu fi de prisos. Dacă enunțul (2b) se referă la toți liberalii, atunci acesta validează argumentul. Spre deosebire de enunțul (2a), enunțul (2b) adaugă un element nou și acesta face referință fără îndoială la unul dintre conținuturile propoziționale asumate de vorbitor: dacă nimic din context nu indică altceva, el nu poate susține că nu crede că liberalii au spirit progresist fără a se face vinovat de contradicție. Deci, enunțul (2b) se supune tuturor regulilor de comunicare.

Cu unele modificări minore, enunțurile (2c) și (2d) pot, de asemenea, să facă argumentația validă. Fără îndoială, acestea aduc un element nou, dar din informațiile contextuale disponibile nu este clar dacă acest element nou corespunde celui pe care și-l asumă vorbitorul. Dacă în context nu există alte indicii, conținuturile propoziționale ale enunțurilor (2c) și (2d) nu pot fi obținute prin inferență din ceea ce a spus vorbitorul. Pericolul ar fi, prin urmare, ca vorbitorului să i se pună pe seamă ceva ce nu crede.

În unele cazuri, contextul permite analistului să atribuie vorbitorului conținuturi propoziționale mai precise sau mai substanțiale, după cum sunt cele din (2c) sau (2d). La începutul conversației, vorbitorul poate, de exemplu, să afirme că a fi liberal înseamnă pentru el a fi interesat de politică sau că a fi liberal este totuna cu a fi femeie. Se poate, bineînțeles, ca pe parcursul conversației, vorbitorul să își asume responsabilitatea pentru mai multe decât cele asumate inițial pe baza a ceea ce spune, dar astfel de

conținuturi propoziționale asumate suplimentar nu pot fi niciodată văzute ca premise neexprimate în argumentația avansată. Cu alte cuvinte, dacă un context bine definit nu indică altceva, (2b) este singurul enunț demn de luat în seamă ca reprezentând optimul pragmatic.

Din păcate, contextul nu este totdeauna suficient de clar pentru a se putea lua o decizie în legătură cu optimul pragmatic. Să luăm în discuție următorul fragment dintr-o conferință intitulată „Distrugerea frumuseților și uitarea trecutului":

> Simplificarea regulamentelor de conservare a patrimoniului reprezintă o politică neghioabă. Un asemenea demers duce nu numai la ștergerea amintirii trecutului în mintea tuturor, ci și la o sărăcire iremediabilă a frumuseții naturale a peisajului rural.

În acest caz nu este deloc informativ să se adauge enunțurile *Ștergerea amintirii trecutului este un demers neghiob* și *Sărăcirea iremediabilă a frumuseții naturale a peisajelor rurale este o neghiobie* ca premise neexprimate. Totuși, în acest caz, este dificil să se găsească alte enunțuri care pot aduce mai multe informații și care pot fi atribuite vorbitorului. În asemenea cazuri, este foarte ușor să apară un conflict între cerințele privind gradul de informativitate și ceea ce își asumă vorbitorul. Astfel, analistul trebuie să navigheze între stâncile banalei informativități și recifele neasumării unui anumit conținut propozițional de către vorbitor. Uneori, precum în exemplul precedent, poate fi chiar nevoit să considere minimul logic ca optim pragmatic. Dacă din context nu apare nici un indiciu în legătură cu ceea ce este neexprimat, ar trebui adoptată *o strategie a complementarizării minimale*, care înseamnă alegerea unei premise adăugate identică de fapt cu minimul logic.

Procedura generală care trebuie urmată de către analistul care dorește să determine optimul pragmatic poate fi rezumată astfel:

1. Se determină argumentația în care una dintre premise a rămas neexprimată.
2. Se determină cât este de bine definit contextul în care se desfășoară argumentarea.
3. Se determină care dintre premisele adăugate ar putea valida argumentul aflat la baza argumentării.
4. Se determină care dintre aceste premise adăugate poate, în acest context, să fie considerată ca făcând parte dintre propozițiile asumate de vorbitor.
5. Se determină care dintre premisele adăugate este cea mai informativă în acest context, aceasta fiind selecționată dintre enunțurile asumate ca adevărate de către vorbitor.

Exemple referitoare la explicitarea premiselor neexprimate

Tatăl, mama și fiica își termină masa de seară. Fiica pare cam deprimată.

Mama: Draga mea, nu are nici un sens să-l aștepți pe Făt Frumos: eu nu l-am așteptat.

Analiză

Punct de vedere:	Nu are niciun sens să-l aștepți pe Făt Frumos.
Argument:	Eu nu l-am așteptat.

Reconstrucția argumentului: minimul logic (2a) și optimul pragmatic (2b)

Premisa 1:	Eu nu l-am așteptat pe Făt Frumos.
Premisa 2a:	[Dacă (1), atunci (3)]
Premisa 2b:	[În dragoste ar trebui să faci totdeauna ca mine]
Concluzia 3:	Nu are niciun sens să-l aștepți pe Făt Frumos.

Procedura de inferență a premiselor neexprimate

a. Pentru a-și susține punctul de vedere (3) referitor la faptul că nu are niciun sens ca fiica sa să-l aștepte pe Făt Frumos, mama aduce argumentul (1) referitor la faptul că ea nu l-a așteptat niciodată pe Făt Frumos.

b. Argumentația este avansată în contextul unei conversații dintre mamă și fiică privind problema găsirii un soț potrivit. Mama a avut o experiență dezamăgitoare.

c. Argumentația *Eu nu l-am așteptat niciodată pe Făt Frumos* (1), *deci nu are niciun sens ca tu să-l aștepți* (3) poate fi, de exemplu, validat prin adăugarea premisei:

(2a) „(1), deci (3)"
sau (2b) În dragoste ar trebui să faci totdeauna ca mine.
sau (2c) Ar trebui să faci totdeauna ca mine.
sau (2d) Eu fac totdeauna lucruri raționale.
sau (2e) Oamenii ar trebui să facă totdeauna lucruri raționale.

d. În acest context, vorbitorul, mama, își asumă în orice caz (2a) și (2b), dar nu și (2c), (2d), (2e), deoarece (2c) nu ia în considerare faptul că mama se poate considera expert doar în chestiuni de dragoste, (2d) nu ia în considerare faptul că știe foarte bine că face multe greșeli când este vorba de alte probleme de viață, iar (2e) nu ține cont de faptul că poate observa că alții pot face greșeli fie în dragoste, fie în alte situații.

e. În acest context, (2b) este mai informativ decât (2a), astfel încât (2b) este optimul pragmatic și trebuie, prin urmare, să fie considerat drept

premisa neexprimată din argumentaţia mamei.

Rolul logicii în explicitarea premiselor neexprimate

Punctul de plecare pentru explicitarea premiselor neexprimate constă în reconstrucţia raţionamentului aflat la baza argumentaţiei ca argument valid din punct de vedere logic, a cărui concluzie nu poate fi falsă dacă premisele sunt adevărate. Deseori, este mai uşor de admis că argumentul este invalid în forma în care este prezentat decât să se formuleze o premisă sau mai multe premise care să-l valideze. Mai mult, nu este totdeauna clar dacă argumentul chiar trebuie validat. La urma urmei, e posibil ca vorbitorul să fi produs o argumentaţie invalidă.

Problema validării unui argument incomplet poate fi simplificată presupunând că fiecare argument, fie că face sau nu parte dintr-un lanţ de raţionamente, constă din două premise şi o concluzie. În realitate, lucrurile nu stau neapărat astfel, dar nu e o mare problemă dacă se face o astfel de presupunere. Pentru a se realiza reconstrucţia sa logică, argumentaţia trebuie apoi împărţită în argumente separate, fiecare conţinând două premise şi o concluzie. De obicei, în prezentarea acestor argumente din argumentaţie una dintre cele două premise rămâne neexprimată.

Un avantaj al simplificării este acela că analistul poate lucra cu unităţi mici, uşor de manipulat. Urmând logica clasică silogistică în această situaţie, poate presupune că fiecare unitate conţine o premisă *majoră* (care conţine termenul *major*) şi o premisă *minoră* (care conţine termenul *minor*). Termenul minor (B) este subiectul concluziei, iar termenul major (A) este predicatul. Deoarece premisele majore şi minore au şi ele un subiect şi un predicat, există patru modalităţi de distribuţie:

	a.	b.	c.	d.
	1. A este M	1. A este M	1. M este A	1. M este A
	2. B este M	2. M este B	2. M este B	2. B este M
/∴	3. B este A	3. B este A	3. B este A	3. B este A

Există o parte comună (subiect sau predicat) în ambele premise: termenul *median* M. Dacă lipseşte una dintre premise, în astfel de cazuri ea este mai uşor de reconstruit pornind de la concluzie şi de la premisa care a fost formulată. Numărul posibilităţilor este, cel puţin acum, redus la două: una cu termenul median ca subiect şi una cu termenul median ca predicat.

În unele contexte poate lipsi premisa majoră, în altele cea minoră. În oricare dintre cazuri, factorii pragmatici, nu cei logici, sunt cei care determină termenul exclus de vorbitor (şi care *poate* fi exclus fără probleme). Iată un exemplu care poate clarifica cele două posibilităţi:

1a. Charlie Parker a fost un mare cântăreţ de jazz

2a. [Toţi marii cântăreţi de jazz mor tineri]

3. *Deci*: Charlie Parker a murit tânăr

1b. Toți cântăreții de jazz mor tineri
2b. [Charlie Parker a fost un mare cântăreț de jazz]
3. *Deci*: Charlie Parker a murit tânăr

Cineva care susține (3) prin (1a) presupune că ascultătorul nu știe cine a fost Charlie Parker, dar *știe* că marii cântăreți mor totdeauna tineri, pe când cineva care susține același punct de vedere prin (1b) presupune că ascultătorul știe că Charlie Parker a fost un mare cântăreț de jazz. Deși argumentația din (1a) este diferită de cea din (1b), în ambele cazuri se exprimă același raționament valid din punct de vedere logic.

Bineînțeles, deși nu sunt întâlnite în mod obișnuit, există unele argumente care nici nu au două premise, nici nu pot fi reconstruite ca argumente cu două premise:

1. $p \vee q$	Îmbrăcămintea fie urmează moda, fie nu o respectă
2. $p \rightarrow r$	Dacă urmează moda, e purtată de snobi
3. $q \rightarrow s$	Dacă nu respectă moda, e purtată de cei fără spirit artistic
/∴ 4. $r \vee s$	Îmbrăcămintea e purtată fie de snobi, fie de cei fără spirit artistic

În plus, procedura de simplificare propusă funcționează numai în cazul propozițiilor „categorice", care pot aparține unuia dintre următoarele patru tipuri: *Toți S sunt P*, *Niciun S nu este P*, *Unii S sunt P* și *Unii S nu sunt P*. În discursul argumentativ, nu toate premisele sunt de aceste tipuri, deși deseori pot fi reformulate astfel.

În afara formelor de argumente valide din logica silogistică, există, bineînțeles, multe alte forme de argumente valide în alte sisteme logice. [58] În logica clasică propozițională și logica predicatelor, pe care le-am ales drept puncte de plecare, *modus ponens* și *modus tollens*, de exemplu, sunt două forme de argumentație validă binecunoscute. Cu ajutorul acestor forme de argumentare o propoziție poate fi în mod metodic justificată sau contrazisă:

1. Dacă *p*, atunci *q*
2. *p*
3. Deci: *q* (*modus ponens*)

Dacă este adevărat că „Dacă (propoziția) p, atunci (propoziția) *q*" și „(propoziția) *p*", atunci este adevărat că „(propoziția) *q*":

1. Când Mihai merge la dans își pune pantofii negri de dans.
2. Mihai merge să danseze.

---

[58] Pentru o discuție referitoare la diversitatea de sisteme logice, vezi Haack (1978). Barth and Krabbe (1982) au arătat în ce pot consta diferențele între diversele sisteme logice.

3. Deci își pune pantofii negri de dans.

În cazul în care concluzia (3) se dovedește falsă, deoarece argumentul este valid, fie premisa (1), fie premisa (2) este falsă sau ambele sunt false. Dacă una sau ambele premise sunt false, atunci nu există garanția că este adevărată concluzia.

1. Dacă *p*, atunci *q*
2. Non *q*
3. Deci: non *p* (*modus tollens*)

De exemplu:

1. Când se încălzește vremea, zăpada se topește.
2. Zăpada nu se topește.
3. Deci vremea nu e în încălzire.

În această argumentație, propoziția referitoare la încălzirea vremii este respinsă. Dacă această respingere a propoziției, cu formă de argument valid din punct de vedere logic, este însoțită și de premise adevărate, atunci propoziția „Vremea se încălzește" a fost fără îndoială respinsă. Dacă rezultă cumva că (3) este o concluzie falsă, atunci iarăși, cel puțin o premisă este necesar falsă, sau chiar ambele sunt false. Dacă *într-adevăr* se încălzește vremea, zăpada, conform premisei (1), ar trebui să se topească. Conform premisei (2), exact acest lucru nu se întâmplă. În acest caz, premisa (1) și premisa (2) nu pot fi ambele adevărate, astfel încât fie (1), fie (2) este falsă.

Cunoștințele logice care trebuie folosite în reconstrucția argumentării includ, printre altele, faptul că, în logica propozițională clasică, o dublă negare a propoziției echivalează tocmai cu acea propoziție. Atunci, o argumentație care inițial pare fără sens poate fi uneori reconstruită ca o argumentare de tipul *modus tollens*. De exemplu:

> Ion nu merge să danseze, pentru că atunci când se duce el la dans, Mihai nu se duce. Iar acum Mihai se duce!

Textul poate fi abreviat astfel:

1. non A

deoarece

2. a. Dacă A, atunci non B
   b. B

La prima vedere, argumentul de bază este:

2. a. $A \rightarrow \neg B$
   b. B

/∴ 1. $\neg A$

Acest argument poate părea invalid la prima vedere, dar deoarece B este echivalent cu $\neg\neg B$, argumentul este de fapt valid (*modus tollens*):

2. a. $A \rightarrow \neg B$
   b. $\neg\neg B$

/∴ 1. $\neg A$

Dacă analistul s-ar baza pe prezentarea lingvistică literală a argumentației, ar găsi puține argumente complete în discursul argumentativ, și cu atât mai puține valide. În discursul argumentativ, de obicei, nu există două enunțuri complet identice. Să presupunem că cineva spune o poveste care poate fi analizată astfel:

1. Punctul meu de vedere este că Cezar se duce la dans.
2. Argumentația mea în acest sens este următoarea:
   a. Andrei se duce la dans.
   b. Fie vecina de alături, fie Karina se duce la dans.
   c. Dacă Dora se duce la dans, se duce și Eduard.
   d. Fie Fred, fie Georgiana se duce la dans, iar Horia se duce sigur.
   e. Dacă vecinul se duce la dans, sora lui nu merge sigur.
   f. Dacă toți prietenii lui se duc la dans, și fratele meu se duce la dans.

Acesta poate fi formalizat astfel:

2. a. A
   b. $W \vee K$
   c. $D \rightarrow E$
   d. $(F \vee G) . H$
   e. $M \rightarrow \neg S$
   f. $P \rightarrow B$

/∴ 1. C

Niciun enunț sau vreo parte a unui enunț nu apare mai mult de o singură dată în text. Luat în forma în care apare, ar fi dificil de spus dacă argumentul este valid. Acest lucru se schimbă, totuși, când se ține cont că Cezar este fratele vorbitorului, Karina este sora vecinului său Andrei, Dora este vecina de alături, iar prietenii fratelui vorbitorului sunt Andrei, Dora, Eduard și Horia. Enunțuri care aparent diferă pot exprima aceleași propoziții (după cum un enunț în engleză și unul în olandeză pot avea același conținut propozițional). Dacă toate acestea se iau în considerare în cazul unei interpretări la nivel logic, ajungem la următoarea înlănțuire (validă) rațională:

2. a. A
   b. $D \vee K$
   c. $D \rightarrow E$
   d. $(F \vee G) . H$
   e. $A \rightarrow \neg K$
   f. $(A . D . E . H) \rightarrow C$

/∴ 1. C

Va fi necesar să apelăm la cunoştinţele de ordin pragmatic, de exemplu, pentru a interpreta o argumentaţie precum *Dacă Dora merge la dans, Eduard merge şi el. Şi vecina de alături, tocmai mi-a zis, merge sigur. Deci Eduard va merge la dans.* Argumentul valid aflat la baza acestei argumentaţii poate fi reconstruit cu ajutorul cunoştinţelor anterioare referitoare la faptul că Dora este vecina vorbitorului.

Pentru a stabili dacă *Este deja trecut de 10 şi trenul trebuia să plece la şi 5* mă conduce la concluzia (neexprimată) *Am pierdut trenul* sau la concluzia *Trenul întârzie*, analistul are nevoie de mai multe informaţii despre context (se are în vedere contextul nonverbal). Locutorul aşteaptă pe peron de 20 de minute sau coboară în gară din taxi? În cazul de faţă, sunt absolut necesare mai multe informaţii contextuale şi cunoştinţe generale specifice.

[xvii] Adăugarea unor astfel de enunţuri este realizată de analist în scopul reconstrucţiei argumentaţiei.

7. Structuri argumentative complexe

Argumentația multiplă

Argumentația avansată în susținerea unui punct de vedere poate avea o structură mai mult sau mai puțin complexă. [54] Bineînțeles, complexitatea structurii argumentative depinde nu numai de complexitatea disputei pe care protagonistul încearcă să o rezolve, dar și de modul în care el crede că ar trebui să își organizeze apărarea punctului de vedere avansat. În principiu, fiecare mișcare argumentativă servește la înlăturarea unei anumite îndoieli pe care antagonistul o poate avea cu privire la punctul de vedere. În cel mai simplu caz, este suficientă o argumentație care conține doar *un* argument având, de obicei, o premisă explicită și una neexprimată. În alte cazuri, protagonistul poate avansa o combinație de argumente simple.

Din punct de vedere analitic, argumentarea complexă poate fi descompusă în mai multe argumentări simple. Așa cum o dispută multiplă poate fi analizată ca o combinație de două sau mai multe dispute simple, tot astfel este posibil să se analizeze argumentația *multiplă* ca o combinație de una sau mai multe argumentații simple. În argumentația multiplă, argumentațiile simple constitutive reprezintă, în principiu, mijloace alternative de susținere ale aceluiași punct de vedere.

Un exemplu de argumentație multiplă este următorul:

> Serviciile poștale olandeze nu sunt perfecte. Nu poți fi sigur că o scrisoare va ajunge a doua zi după ce a fost trimisă, că va ajunge la adresa corectă și că va ajunge dimineața la primele ore.

În acest exemplu, trei argumentații independente susțin punctul de vedere referitor la faptul că serviciile poștale olandeze nu sunt perfecte:

1. Livrarea unei scrisori durează uneori mai mult de o zi.
2. Scrisorile nu ajung totdeauna la adresa corectă.
3. Scrisorile nu ajung la destinație dimineața la primele ore.

Deoarece fiecare dintre aceste argumentații simple reprezintă, în principiu, o susținere suficientă a punctului de vedere, se poate pune o întrebare referitoare la utilitatea celorlalte două. Acestea par a fi de prisos. Totuși nu este neapărat așa: se poate ca vorbitorul să încerce astfel să răspundă diverselor tipuri de îndoială cu privire la punctul său de vedere, referitoare

---

[54] Alți autori care s-au ocupat de argumentarea complexă sunt Beardsley (1975), Scriven (1976), Finocchiaro (1980), Nolt (1984), Thomas (1986), Fisher (1988) și Freeman (1988).

la diferite aspecte. [55]

Argumentația multiplă poate fi folosită și în scopuri retorice: abundența argumentelor face ca apărarea să pară mai puternică. Vorbitorul dă impresia că a luat în considerare fiecare posibilă obiecție adusă punctului său de vedere. Ar trebui totuși să nu uite că această abundență de argumente poate da naștere unor suspiciuni: de ce un asemenea exces? Pe de altă parte, vorbitorul își poate da seama că este posibil ca ascultătorul să nu considere toate elementele argumentației multiple la fel de convingătoare. Din punct de vedere psihologic, acceptarea unuia dintre argumente poate duce la acceptarea altora, nefiind nevoie neapărat să existe o legătură între ele. Deoarece gradul de acceptare a fiecărui argument poate fi diferit, atunci când se aduc mai multe argumente, vorbitorul poate îndepărta treptat și ultima urmă de îndoială din partea ascultătorului.

De asemenea, se poate pur și simplu ca, după ce a avansat un argument, vorbitorul să avanseze un altul destul de diferit în speranța că următorul va avea mai mult succes:

> *Tatăl*: Nu vrei să mergi mâine la vot. *Cu cine* ai vota, de fapt? Tot chinul... trezitul cu noaptea-n cap... Votul nu e până la urmă o acțiune de dreapta?... Mai bine te duci la un miting de protest dacă nu-ți convine ceva. Cel mai bine e să stai acasă, băiete.
> *Fiul*: Bună mutare, tată.

Un exemplu interesant de argumentație multiplă apare în capodopera literaturii olandeze *Max Havelaar*, al cărei autor este Multatuli:

> *Agentul de poliție*: Onorată instanță, acesta este bărbatul care a ucis-o pe Barbetje.
> *Judecătorul*: Trebuie spânzurat. Cum a ucis-o?
> *Agentul de poliție*: A tăiat-o bucățele și a turnat sare deasupra.
> *Judecătorul*: Foarte grav. Trebuie spânzurat.
> *Lothario*: Onorată instanță, nu eu am ucis-o pe Bartbetje. Am hrănit-o și am îmbrăcat-o și am avut grijă de ea. Există martori care pot depune mărturie că sunt un om bun, nu un ucigaș.
> *Judecătorul*: Omule, trebuie să fii spânzurat. După ce că ești criminal, mai ești și orgolios. Cine e acuzat de un delict nu se mai poate considera un om bun.
> *Lothario*: Onorată instanță, dar există martori care pot depune mărturie. Iar dacă mă acuzați de crimă...
> *Judecătorul*: Trebuie să fii spânzurat. Ai tăiat-o pe Barbetje bucățele, ai pus sare deasupra și ești orgolios... trei delicte capitale! Tu cine ești, femeie?
> *Femeia*: Sunt Barbetje.

---

[55] Mai mult, vorbitorul consideră că propoziția care reprezintă punctul de vedere poate fi descompusă în mai multe componente care pot fi puse fiecare în parte la îndoială.

Lothario: Slavă Domnului! Vedeți, onorată instanță că nu am omorât-o?
Judecătorul: În fine... în regulă. Dar cum rămâne cu sarea?
Barbetjie: Nu, onorată instanță, n-a pus sare. Din contră, a fost foarte bun cu mine. Este o ființă nobilă!
Lothario: Vedeți, onorată instanță, chiar ea spune că sunt un om bun.
Judecătorul: Ei bine... atunci rămâne *a treia* învinuire. Jandarmi, luați-l, trebuie spânzurat. Se face vinovat de orgoliu. Grefier, ca precedent, citează din jurisprudența Patriarhului despre care ne povestește Lessing.

În cuvintele sale de încheiere, judecătorul se referă la piesa lui Lessing, *Nathan der Weise*, în care patriarhul nu ține cont de nicio dovadă și condamnă un evreu la ardere pe rug.

De fapt, nu este totdeauna la fel de evident că argumentele nu au legătură între ele. Chiar dacă se referă la aproximativ același lucru, e posibil să existe intenția ca două sau mai multe argumentații distincte să poată fi văzute și ca o argumentație multiplă. Ceea ce contează cel mai mult este ca argumentele individuale să reprezinte mijloace independente de susținere a aceluiași punct de vedere.

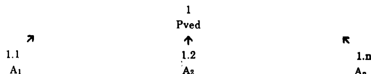
Anumite expresii și cuvinte, atunci când sunt folosite în discursul argumentativ, pot servi ca indicatori ai argumentației multiple. Una dintre complicații este aceea că pot fi folosite și în alte moduri. Exemple de indicatori clari sunt *apropo*, *în plus* și *în treacăt / paranteză fie spus*: [xxviii]

Nu se poate ca Popescu să fi scris vreodată acea scrisoare. Nu știe nimic despre economie. Apropo, este chiar analfabet.

Printre cuvintele și expresiile care se folosesc pentru a indica o argumentație multiplă pot fi enumerate și expresii comune precum *spre deosebire de*, *și nici măcar nu am menționat faptul că* și *nu mai e nevoie să adaug că*.

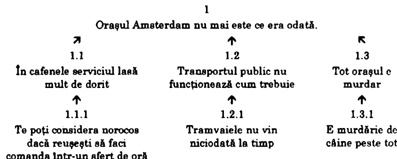
Este posibil, de asemenea, să se afirme explicit că se va face apel la o argumentație multiplă: *Voi aduce în continuare patru argumente, fiecare suficient ca să dovedesc că...* Mai există, de asemenea, expresii care sugerează clar că argumentația *nu* este multiplă. De exemplu, dacă o succesiune de argumente este urmată de expresia *aceasta dovedește că...*, se poate presupune că expresia trimite mai degrabă la toate argumentele anterioare luate împreună decât la fiecare argument luat în parte.

Argumentația multiplă poate fi reprezentată schematic după cum urmează:

Pved reprezintă punctul de vedere, iar A reprezintă o argumentație simplă. Argumentația multiplă constă din cel puțin două argumentații simple, numerotate în ordine A_1, A_2 și așa mai departe. Pentru a indica clar că fiecare argumentație simplă este, în principiu, un mijloc independent de susținere a punctului de vedere Pved, fiecare argumentație simplă este legată individual de Pved printr-o săgeată.

Prin această notație se poate indica poziția precisă a fiecărei componente a argumentației multiple. De exemplu:

În acest exemplu avem de a face cu o argumentație multiplă care constă din trei argumentații simple: 1.1, 1.2, 1.3 (și trei subargumentații simple: 1.1.1, 1.2.1, 1.3.1).

Argumentația compusă prin coordonare

Argumentația compusă constă dintr-o combinație de argumentații elementare care, spre deosebire de argumentația multiplă, sunt prezentate colectiv ca o apărare eficientă a punctului de vedere. În multe cazuri, nu este posibil să se înlăture toate îndoielile antagonistului prin intermediul unui singur argument. Când își susține punctul de vedere, protagonistul trebuie să avanseze două sau mai multe argumente legate între ele despre care se presupune că, doar luate împreună, constituie o susținere convingătoare și închegată.

Există două căi diferite prin care argumentațiile simple pot fi combinate într-o argumentație complexă: prin coordonare sau prin subordonare. În primul caz, vorbim de argumentație *compusă prin coordonare*; în cel de al doilea caz, vorbim de argumentație *compusă prin subordonare*. În cazul argumentației compuse prin coordonare, toate argumentele se leagă direct de punctul de vedere; în cazul argumentației compuse prin subordonare, primul argument se leagă direct de punctul de vedere, al doilea argument de primul argument, care servește astfel ca subpunct de vedere, și așa mai

departe.

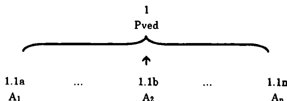
În cazul argumentației compuse prin coordonare, spre deosebire de argumentația multiplă, sunt necesare, în principiu, pentru susținerea punctului de vedere, toate argumentațiile simple constitutive. De exemplu:

> Serviciile poștale olandeze sunt perfecte. Poți fi sigur că o scrisoare va ajunge la destinație a doua zi, că va ajunge la adresa corectă și că va ajunge dimineața la primele ore.

În acest exemplu, cele trei argumentații care susțin punctul de vedere referitor la perfecțiunea serviciilor poștale olandeze sunt interdependente: numai dacă sunt luate împreună se poate considera că oferă suficiente motive pentru acceptarea punctului de vedere. Dacă oricare dintre argumentațiile elementare se dovedește a fi inacceptabilă, întreaga argumentație compusă prin coordonare este distrusă.

În cazul argumentației prin coordonare, fiecare argument individual este prezentat ca fiind un sprijin parțial al punctului de vedere, dar numai în combinație cu celelalte argumente este prezentat ca o susținere convingătoare. Deși expresia *prin coordonare* poate sugera faptul că argumentația constă dintr-o serie de argumente importante în egală măsură, nu este neapărat astfel. Este, de exemplu, destul de probabil ca unul dintre argumente să furnizeze, să zicem, 60% din puterea de convingere a argumentării, următorul 10%, iar al treilea 20%.

Argumentația compusă prin coordonare poate fi reprezentată schematic astfel:

Pentru a scoate în evidență faptul că argumentațiile simple par a fi împreună o susținere convingătoare a punctului de vedere, ele sunt grupate printr-o acoladă și apoi legate în grup de punctul de vedere printr-o singură săgeată. Pentru a scoate și mai mult în evidență legătura dintre ele, se folosește o linie orizontală, iar argumentațiile simple au același număr urmat de a, b și așa mai departe.

De exemplu:

1
Serviciile poștale olandeze sunt perfecte

1.1a------------------------------1.1b------------------------------1.1n

1.1a	1.1b	1.1n
Poți fi sigur că o scrisoare va ajunge la destinație a doua zi	Poți fi sigur că o scrisoare va ajunge la adresa corectă	Poți fi sigur că o scrisoare va ajunge la destinație dimineața la primele ore

Când se analizează o structură argumentativă complexă, apare o problemă importantă care constă în faptul că adesea nu este clar dacă avem de a face cu o argumentație multiplă sau cu o argumentație compusă. Dacă se aduc argumente și fiecare argument poate fi privit în mod neîndoielnic ca o susținere independentă și convingătoare a punctului de vedere în discuție, atunci există motive temeinice pentru a privi structura argumentației ca fiind multiplă. Dimpotrivă, dacă este clar că argumentele avansate sunt concepute ca o susținere convingătoare numai dacă sunt luate împreună, și cu siguranță nu luate individual, atunci argumentația în cauză ar trebui mai degrabă considerată drept compusă prin coordonare. [56] Astfel de cazuri sunt destul de rare, totuși pot fi întâlnite:

Mă înșală. A zis că este bolnav, dar ieri era la o cafenea în Piața Rembrandt. A promis că-i va spune soției sale despre noi luna trecută, dar n-a făcut-o. Spune că mă iubește, dar pe la spate mă vorbește de rău.

Acesta este un caz de argumentație multiplă. Un exemplu clar de argumentație prin coordonare este următorul:

Hârtia Rizla pentru țigări este cea mai bună. Se rulează mai bine, se lipește mai bine și arde mai bine decât altă hârtie pentru țigări.

În primul exemplu este clar că fiecare dintre argumente reprezintă prin el însuși o argumentație convingătoare pentru punctul de vedere susținut. Este adevărat, unul din argumente poate fi mai puternic decât altul, iar o informație poate atrage ascultătorul mai mult decât alta, dar argumentele avansate luate individual (dacă sunt adevărate) sunt suficiente pentru a susține punctul de vedere al vorbitorului în mod convingător. Este posibil ca

[56] Pentru unii autori, precum Finocchiaro (1980) și Govier (1988), dependența este singurul criteriu pentru a distinge între două tipuri de argumente legate pe orizontală. Govier a considerat premisele ca interdependente dacă fiecare premisă luată individual nu poate oferi fără celelalte niciun fel de sprijin concluziei. Și pentru Govier, și pentru Finocchiaro, motivele nu trebuie să fie individual suficiente pentru a fi independente, atât timp cât fiecare motiv nu depinde de celelalte pentru a sprijini concluzia.

unul dintre ele să fie omis fără a slăbi argumentația.

În cel de al doilea exemplu, dacă unul din cele trei elemente care sprijină punctul de vedere este omis pentru că este fals, acceptabilitatea punctului de vedere este afectată. Este chiar foarte puțin probabil ca simplul fapt că hârtia Rizla pentru țigări se lipește mai ușor sau că arde mai bine să fie suficient pentru a o numi cea mai bună. Numai în combinație cele trei argumente pot constitui o argumentație convingătoare în sprijinul punctului de vedere.

Iată un exemplu de text în care nu este clar dacă argumentația este multiplă sau coordonată:

> Pisicile siameze sunt mai nostime decât cele obișnuite. Sunt mai frumoase, sunt o companie mai plăcută și sunt mai jucăușe.

În acest caz, este posibil ca argumentațiile simple luate individual să fie privite ca susțineri convingătoare ale punctului de vedere al vorbitorului, dar este la fel de posibil ca ele să fie convingătoare doar luate împreună. Dacă structura argumentației este analizată ca fiind multiplă, atunci aspectul exterior al unei pisici siameze este aparent suficient în sine pentru a le considera pisici mai nostime decât cele obișnuite; același lucru se aplică și în cazul celorlalte calități menționate. Dacă structura argumentației este analizată ca fiind prin coordonare, niciunul dintre argumentele individuale nu este privit drept convingător în sine, iar omiterea unuia dintre argumente afectează negativ întreaga argumentație.

Există puțini indicatori expliciți ai structurii argumentative. Uneori vorbitorul anunță că va avansa două, trei sau mai multe argumente pentru susținerea punctului de vedere și că aceste argumente luate împreună constituie o susținere convingătoare a punctului de vedere, însă de obicei nu există astfel de indicatori expliciți. În unele cazuri, tonul vocii care anunță o enumerare sau prezentarea tipografică (enumerarea punctelor sub formă de listă, împărțirea paragrafelor și altele asemenea) pot reprezenta motive pentru a caracteriza argumentația fie ca multiplă, fie ca bazată pe coordonare. De regulă, analistul nu se poate baza decât pe conectorii prezenți în text, precum *și* sau *de asemenea*.

Absența din text a unor indicatori expliciți și lipsiți de ambiguitate nu înseamnă că analistul poate face alegerea care îi convine. De asemenea, nu înseamnă că orice analiză este clar validă. Trebuie să se facă o alegere bine gândită, luându-se în considerare, printre altele, tipul textual și intențiile care pot fi atribuite vorbitorului pe baza interpretării atente a textului. Trebuie dată o atenție deosebită atribuirii corecte de intenții vorbitorului.

În orice caz, structura argumentației trebuie stabilită independent de judecățile personale ale analistului. În analiza discursivă a judecății presupusului ucigaș al lui Barbetje, analistul se află în fața următoarei situații: inițial, argumentația avansată de judecător pentru a susține că

Lothario trebuie spânzurat (*Ai tăiat-o pe Barbetje bucățele, ai pus deasupra sare și ești orgolios*) pare a fi realizată prin coordonare; la o analiză mai atentă se dovedește că argumentația este multiplă: în ochii judecătorului, orgoliul este deja un delict suficient pentru a-l spânzura pe Lothario. O astfel de situație avertizează analistul cu privire la riscul unei interpretări sau al unei analize greșite.

Când decide asupra existenței unei anumite structuri argumentative, analistul trebuie să se bazeze pe bun simț și pe indiciile din prezentarea lingvistică a argumenttiei. Să luăm următorul exemplu:

> Această carte nu are nicio calitate din punct de vedere literar: intriga este prea puțin originală, povestea este prea simplă, dialogurile sunt artificiale, iar stilul este stângaci.

Dacă cele patru argumente din acest exemplu nu sunt prezentate cu pretenția că fiecare argumentație simplă constituie o susținere convingătoare a punctului de vedere, argumentația este compusă prin coordonare. Apoi vorbitorul ia în considerare faptul că este posibil ca totuși povestea să aibă o oarecare profunzime psihologică și să manifeste o anumită finețe a structurii narative, dar că stilul este stângaci, astfel încât ascultătorul nu este convins de meritul literar al cărții. La fel după cum este posibil ca dialogurile să fie sclipitoare, dar intriga lipsită de originalitate. În lipsa unor indicatori verbali clari, judecând după bunul simț ce înseamnă calități literare, este de preferat ca în urma analizei structurii argumentative să nu se decidă că argumentația este multiplă, ci că este compusă prin coordonare.

Anumite cuvinte și expresii pot fi considerate indicatori ai argumentării compuse prin coordonare: *combinarea acestor două aspecte conduce la concluzia că, dacă ne amintim că* și altele. Să luăm ca exemplu acest comentariu editorial:

> La Națiunile Unite a fost numit ca reprezentant al Cambodgiei un adept al regimului sângeros al khmerilor roșii conduși de Pol Pot, care s-a aflat la originea exterminării unei mari părți din populația țării. Votul de recunoaștere a acestui regim care a practicat genocidul e absurd. Ceea ce devine clar dacă ținem cont de faptul că khmerii roșii au fost alungați din Phnom Penh în 1979 și dacă ne amintim că în Cambodgia adevărata putere a fost exercitată în cea mai mare parte de guvernul lui Heng Samrin pus la conducere de Hanoi.

Alți indicatori ai argumentației prin coordonare sunt: *în plus față de faptul că* și *(precum) și faptul că*. Unele cuvinte și expresii sunt cam pretențioase pentru a concluziona sau pentru a încheia o argumentație simplă și desigur nu se pot referi la argumentația multiplă, dar se pot referi la argumentația compusă, fie prin coordonare, fie prin subordonare: *în concluzie, de aici rezultă că, acest lucru rezultă din, dacă luăm totul în considerare, ergo, la*

urma urmei şi altele. Alte cuvinte frecvente precum *de asemenea, şi de asemenea* sau *în plus* pot face referire atât la argumentaţia prin coordonare, cât şi la cea multiplă.

Enumerarea argumentelor (*în primul rând, în al doilea rând, în al treilea rând*) poate sugera că argumentaţia este multiplă, dar la o analiză mai atentă se poate vedea clar că nu este astfel şi că argumentaţia este compusă prin coordonare. Iată un exemplu:

> Trebuie neapărat să cumperi filtrul acela de cafea la care se face reclamă la televizor. Mai întâi pentru că este foarte convenabil şi în al doilea rând pentru că îl poţi schimba oricând.

Dat fiind că unui om întreg la minte nu-i trece prin cap să cumpere un filtru pentru care a văzut o reclamă la TV doar pentru că îl poate schimba, această argumentaţie nu poate fi considerată multiplă, în ciuda expresiei *în al doilea rând*.

În cazurile limită, o bună strategie este ca analiza să pornească de la ideea că argumentaţia este multiplă dacă nu există motive întemeiate pentru a o considera realizată prin coordonare. În acest fel există, cel puţin, garanţia că forţa fiecărui argument este luată pe deplin în considerare. Dat fiind că, urmând o astfel de cale, se atribuie un maximum de forţă argumentativă fiecărui argument simplu individual, această opţiune pe care o recomandăm se numeşte *analiză argumentativă maximală*.

Prin această strategie se acordă credit maxim fiecărei argumentaţii simple. Dacă fiecare argumentaţie simplă se dovedeşte prin ea însăşi convingătoare, atunci reiese clar că discursul argumentativ conţine două sau mai multe dintre aceste susţineri argumentative. Dacă, pe de altă parte, una dintre aceste argumentaţii simple se dovedeşte inacceptabilă şi nu mai joacă un rol în susţinerea punctului de vedere, acest lucru nu mai are alte efecte asupra argumentaţiei: celelalte argumentaţii simple se menţin. În acest sens, o analiză argumentativă maximală este foarte favorabilă celui care argumentează. [57]

Pe de altă parte, dacă cel care argumentează are de fapt intenţia (fără a arăta clar acest lucru) de a avansa o argumentare ale cărei diverse argumente sunt convingătoare numai luate împreună, el este dezavantajat pe nedrept dacă analistul face o analiză argumentativă maximală: în cazul argumentaţiei multiple, fiecare argumentaţie simplă luată individual este analizată cu privire la puterea sa de convingere, astfel încât optând pentru strategia argumentativă maximală există pericolul ca întreaga argumentaţie să nu fie acceptată deoarece niciuna dintre argumentaţiile simple luate individual nu se dovedeşte a fi convingătoare prin ea însăşi, pe când luate împreună ar fi convingătoare. În acest sens, o analiză

[57] Pentru o discuţie cu privire la principiile favorabilităţii, vezi Govier (1987).

argumentativă maximală nu pare favorabilă celui care argumentează.

În concluzie, analiza structurii argumentative ca multiplă poate fi totodată considerată mai mult sau mai puțin „favorabilă" decât dacă ar fi analizată ca realizându-se prin coordonare. Este mai favorabilă pentru că în argumentația multiplă se presupune că fiecare argument individual are propria sa forță argumentativă independentă și, în plus, renunțarea la un argument inacceptabil nu compromite automat întreaga argumentație. Este mai puțin favorabilă, deoarece în argumentația multiplă, în principiu, fiecare argument individual trebuie să fie el însuși convingător. Totuși, din perspectivă dialectică, mai important decât caracterul favorabil al analizei față de argumentație și cel care argumentează este faptul că se examinează în mod critic calitatea fiecărui argument individual. În cazurile în care nu se pot formula decizii pe baze pragmatice, alegerea unei analize argumentative maximale este cea mai bună cale de a ne asigura că acest lucru se va întâmpla într-adevăr.

Argumentația compusă prin subordonare

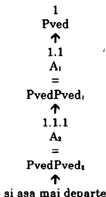
Argumentația compusă prin subordonare apare atunci când cel care argumentează presupune că o argumentație simplă nu va fi acceptată imediat deoarece și argumentul furnizat are nevoie de susținere. Susținerea unei argumentații conduce la o serie mai lungă sau mai scurtă de argumentații simple „legate pe verticală". Fiecare argument din această înlănțuire contribuie la susținerea punctului de vedere și numai întreaga serie poate constitui o susținere convingătoare. Spre deosebire de argumentația compusă prin coordonare „legată pe orizontală", argumentația compusă prin subordonare „legată pe verticală" nu constă din argumentații simple care se referă toate direct la același punct de vedere.

În cazul argumentației compuse prin subordonare, punctul de vedere este susținut în mod convingător dacă ascultătorul consideră ultima subargumentație din înlănțuire drept susținere acceptabilă a subpunctului de vedere la care se referă. În mod normal, toate subargumentațiile care se găsesc între argumentația principală și ultima subargumentație trebuie să fie și ele acceptabile pentru ascultător. În cazul argumentației prin subordonare, susținerea punctului de vedere principal se face totdeauna prin urmarea mai multor etape intermediare. [58]

---

[58] Este important să observăm că un punct de vedere poate fi susținut suficient doar printr-o argumentație compusă prin subordonare numai dacă premisele neexprimate sunt și ele acceptabile și că acest lucru se aplică în mod egal și etapelor care conțin un singur argument explicit. *(1) Apolodor zboară, pentru că (1.1) Apolodor este pasăre, deoarece (1.1.1) Apolodor este pinguin*, ar putea fi considerată o argumentație acceptabilă deoarece (1.1.1) pare a justifica (1.1), iar (1.1) pare a justifica (1), pe când adăugarea premisei neexprimate

Cea mai simplă formă de argumentație prin subordonare apare atunci când argumentația pentru un punct de vedere constă dintr-un argument, iar acest argument – care acum servește ca subpunct de vedere – este susținut printr-o subargumentație care este și ea simplă. Subordonarea repetată conduce la subsubargumentație, subsubsubargumentație și așa mai departe. Structura argumentației compuse prin subordonare poate fi reprezentată schematic după cum urmează:

În această diagramă, A_1 reprezintă argumentația principală pentru punctul de vedere principal Pved, A_2 reprezintă argumentația secundară (sau subargumentația), A_3 argumentația terță (sau subsubargumentația) și așa mai departe. A_1 servește drept prim subpunct de vedere PvedPved$_1$, A_2 ca al doilea subpunct de vedere (sau subsubpunct de vedere) PvedPved$_2$ și așa mai departe. 1.1 reprezintă argumentația principală și primul subpunct de vedere (A_1 / PvedPved$_1$), 1.1.1 subargumentația și subsubpunctul de vedere (A_2 / PvedPved$_2$) și așa mai departe.

O caracteristică a argumentației prin subordonare este că aceasta cuprinde o serie condițională de argumentații simple. Punctul de vedere principal are parte de o susținere convingătoare numai dacă o argumentație simplă oferă suficient sprijin alteia. Dacă vorbitorul presupune că argumentația sa nu mai necesită argumente deoarece este acceptabilă

(1.1') Păsările zboară, indică în mod clar ce este greșit: pinguinii sunt păsări, dar nu zboară (deci și fără a fi contestat, enunțul 1.1' este inacceptabil). După părerea noastră, cazuri ca acesta demonstrează clar de ce există multe motive pentru a analiza argumentul cu „o singură premisă" ca parte a unei argumentații simple în care o premisă este neexprimată. Îi mulțumim lui Frank Veltman pentru că ne-a atras atenția asupra acestei probleme.

pentru ascultător, atunci el poate pune capăt subordonării.

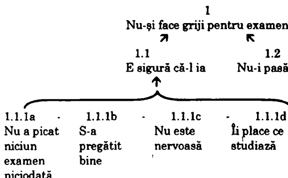
Dacă un anumit subpunct de vedere dintr-o argumentație subordonată nu este susținut în mod convingător, atunci toate punctele de vedere „de deasupra" lui nu vor fi nici ele susținute convingător, astfel încât în cele din urmă punctul de vedere principal nu este nici el susținut convingător. Argumentația prin subordonare constă dintr-o susținere pas cu pas a punctului de vedere principal, care poate fi văzută ca o înlănțuire rațională în care cea mai slabă legătură determină soliditatea întregului, necontând cât de puternice sunt celelalte legături.

Subargumentația care susține o argumentație simplă – care la rândul său servește drept argumentație principală – poate conține o singură argumentație simplă, dar poate fi, de asemenea, multiplă sau compusă prin coordonare. La fel se poate întâmpla și dacă susținerea principală constă într-o argumentație compusă prin coordonare sau o argumentație multiplă. Unul dintre argumentele constitutive din argumentația compusă prin coordonare poate, de exemplu, să fie susținut de trei subargumentații multiple, iar una din părțile constitutive ale argumentației multiple prin două subargumentații compuse prin coordonare. Aceste subargumentații ar putea ele însele să fie susținute de alte subsubargumentații și așa mai departe. În practica argumentativă apar toate tipurile de combinații de structuri argumentative:

> Ieri Președinta Corazon Aquino a depus mărturie într-un proces civil pe care l-a intentat pentru cauza adevărului. D-na Aquino susține că s-a simțit insultată în Manila când a citit articolul d-lui Beltran cu privire la o recentă încercare de lovitură de stat. Conform spuselor sale, articolul era o minciună sfruntată. „Nu m-am băgat sub pat", a declarat. „În plus, este fizic imposibil să mă ascund acolo pentru că patul meu nu are picioare și nu există spațiu între pat și covor."
>
> (*The Guardian*, 12 februarie, 1991)

O altă ilustrare a combinării de argumentație multiplă cu argumentație subordonată și coordonată este următorul:

> Nu-și face griji pentru examen. E sigură că-l ia. Nu a picat niciodată la un examen, s-a pregătit bine, nu este nervoasă și îi place ce studiază. În plus, nici nu-i pasă dacă ia sau nu examenul.

Dacă în sprijinul unuia dintre argumentele dintr-o argumentaţie multiplă apare argumentaţia prin subordonare, consecinţele respingerii unuia dintre argumentele constitutive ale acesteia din urmă sunt diferite de cele care apar în cazul respingerii argumentului care ar aparţine unei argumentaţii prin subordonare cu o singură linie clară şi simplă. În exemplul dat, argumentaţia pentru punctul de vedere constă dintr-o argumentaţie multiplă primară cu două părţi 1.1 şi 1.2 şi o subargumentaţie compusă prin coordonare 1.1.1a–d pentru prima argumentaţie principală. Dacă ar fi respinsă subargumentaţia 1.1.a–d, prima argumentaţie principală ar trebui să fie respinsă şi ea, dar aceasta nu ar afecta-o pe a doua. Drept urmare, punctul de vedere principal 1 poate fi încă susţinut în mod convingător.

Deseori argumentaţia subordonată nu este marcată verbal. Indicatorii generali ai argumentării pot fi folosiţi şi pentru argumentaţia subordonată: *căci*, *deoarece*, *prin urmare*, *astfel*, *de aceea*, *pentru acest motiv*, *din moment ce*, *datorită faptului că* şi altele. În cazul prezentării progresive, direcţia subordonării este exact opusul celei din prezentarea retrogresivă. Strict vorbind, ar fi probabil mai corect să vorbim de subordonare în primul caz şi de supraordonare în celălalt.

Un indicator exclusiv al argumentaţiei prin subordonare este dubletul *fiindcă deoarece* [xxix], care nu poate fi considerat o construcţie elegantă. Iată un exemplu:

> Ego-ul („Sinele") nu este „muritor" în sensul obişnuit al cuvântului, deoarece este independent de spaţiu şi timp. Deoarece este independent de timp nu poate „muri". Pe de altă parte nu putem spune exact ce i se întâmplă când trupul moare.
>
> În plus, Ego-ul este liber, *fiindcă deoarece* [since because] este independent de spaţiu şi de timp, este detaşat de legăturile cauzale şi nu există cauze materiale de acţiune.

Unele cuvinte pot fi folosite pentru toate structurile argumentative. Un exemplu comun este *și*. La prima vedere, argumentația prin subordonare cu *și* pare deseori a fi realizată prin coordonare. Totuși, după criteriul lui Boultbee, de exemplu, atunci când *și ar trebui* înseamnă „și *de aceea* ar trebui", *și* este folosit pentru argumentația prin subordonare :

> Dacă opusul unei afirmații este absurd, afirmația inițială este o insultă adusă inteligenței și ar trebui să nu fi fost făcută niciodată.

Din fericire, există și indicatori ai structurii argumentative care arată clar că *nu* avem de-a face cu o argumentație prin subordonare: *întâmplător*, *în plus*, *mai mult* și *mai ales deoarece*.

Argumentația complexă și premisele neexprimate

Așa cum am explicat în Capitolul al 6-lea, fiecare argumentație simplă are, de regulă, o premisă neexprimată. Îndoielile antagonistului se pot lega de premisa explicită sau de premisa neexprimată. În următoarea argumentare întâlnim un caz de subargumentare care se referă la o premisă neexprimată:

> Gabriel este răsfățat pentru că este singur la părinți. În astfel de situații părinții se simt vinovați că nu i-au putut oferi un prieten de joacă și încearcă să scape de sentimentele de vinovăție dându-i tot ce vrea.

Subargumentația prin coordonare din a doua propoziție nu se leagă de premisa explicită *Gabriel este singur la părinți*, ci de premisa neexplicită *Numai copiii singuri la părinți sunt răsfățați*. În astfel de cazuri premisa neexplicită ar trebui explicitată pentru a ajunge la o analiză corectă a structurii argumentative. Structura argumentativă a exemplului dat poate fi reprezentată schematic după cum urmează:

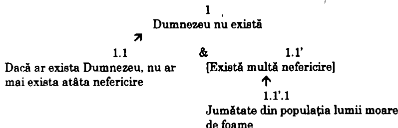
1.
Gabriel este răsfățat
↑
1.1 & 1.1'
Gabriel este singur la părinți [Copiii singuri la părinți sunt răsfățați]
↑
1.1.'1a..................................1.1.'1b
Părinții se simt vinovați că nu i-au putut oferi un prieten de joacă — Părinții încearcă să scape de sentimentele de vinovăție dându-i tot ce vrea

În diagrama de mai sus, premisa neexprimată (1.1') este indicată prin semnul ' (prim), pusă între paranteze pătrate și legată de premisa explicită prin semnul &.

Iată un exemplu de subargumentație, mai complicată din punct de vedere logic, care se leagă de o premisă neexprimată:

> Dacă chiar ar fi adevărat că există Dumnezeu, nu ar mai exista atâta nefericire în lume. Jumătate din populația lumii moare de foame. De aceea Dumnezeu nu există.

Structura argumentativă a acestui exemplu poate fi reconstruită după cum urmează:

Dacă analistul explicitează premisele neexprimate urmând procedura recomandată în Capitolul al 6-lea, în efortul său de a determina optimul pragmatic el poate fi uneori înclinat să formuleze premisa neexprimată astfel încât se presupune o structură argumentativă mai complexă. În enunțul *Maria este liberală, de aceea ea este progresistă*, în absența unui context bine definit, cel mai probabil element pentru optimul pragmatic este *Liberalii sunt progresiști*. Alte reconstrucții ale premisei neexprimate ar fi putut fi *Cei interesați de politică sunt progresiști* și *Toate femeile sunt progresiste*. Dacă analistul chiar optează pentru *Liberalii sunt progresiști*, atunci structura argumentativă nu este afectată: argumentația rămâne simplă. Structura poate fi reprezentată după cum urmează:

Dacă analistul optează pentru una dintre alternative, structura argumentativă *se schimbă*. Adăugând una din cele două premise, structura argumentativă devine compusă prin subordonare:

Soluția 1

1
Maria este progresistă
↑
1.1 & 1.1'
Maria este liberală [Liberalii sunt progresiști]
↑
1.1'.1' & 1.1'.1"
[Cei interesați de politică sunt progresiști] [Liberalii sunt interesați de politică]

Soluția 2

1
Maggie este progresistă
↑
1.1 & 1.1'
Maggie este liberală [Liberalii sunt progresiști]
↑
1.1'.1' & 1.1'.1"
[Toate femeile sunt progresiste] [Liberalii sunt femei]

Enunțul *Liberalii sunt progresiști* se repetă atât în soluția 1, cât și în soluția 2. De fapt, ar fi mai corect să nu considerăm enunțurile *Cei interesați de politică sunt progresiști* și *Toate femeile sunt progresiste* ca fiind *alternative* la optimul pragmatic *Liberalii sunt progresiști* (1.1'), ci pe cât posibil *suplimente* la 1.1', care pot reprezenta adăugiri adecvate într-un context bine-definit.

Acest exemplu indică în principal faptul că reconstrucția unei premise neexprimate într-un context nedefinit necesită totdeauna formularea „minimului" care face parte din argumentația simplă și leagă premisa explicită de punctul de vedere. Orice reconstrucție care merge mai departe de acest minimum presupune o structură argumentativă compusă prin subordonare și, prin urmare, una sau mai multe alte premise neexprimate. Dacă un context bine definit nu indică în mod clar altceva, atunci cea mai bună metodă de reconstrucție a premiselor neexprimate este să facem presupunerea că argumentația este simplă și să păstrăm premisa care se potrivește cel mai bine acestei structuri. Cu alte cuvinte, până în momentul în care se poate observa altceva, minimul pragmatic este văzut ca optim pragmatic. Doar dacă contextul nu ajunge să fie mai bine definit, acest optim pragmatic minimal poate fi suplimentat cu alte premise, astfel încât optimul pragmatic să fie redat printr-o structură argumentativă mai complexă.

Reconstrucția punctelor de vedere rămase neexprimate poate fi uneori

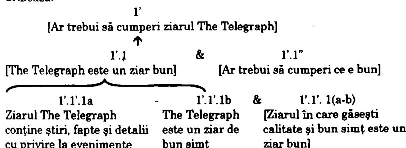
legitimată de contextul (verbal sau non-verbal al) argumentării. În următoarea reclamă, de exemplu, faptul că știm că reclamele sunt create pentru a-i convinge pe oameni să cumpere ceva face posibilă identificarea atât a punctului de vedere susținut, cât și a părților foarte importante ale argumentației compuse prin subordonare sau prin coordonare care oferă sprijin implicit punctului de vedere:

> Fapte, știri și explicații. Toate în The Telegraph. The Telegraph. Ziarul de bun simț. The Telegraph.

Mesajul acestei reclame poate fi parafrazat astfel:

> Ziarul The Telegraph conține știri, fapte și detalii cu privire la evenimente. The Telegraph este un ziar de bun simț. Deci: The Telegraph este un ziar bun. De aceea, ar trebui să cumperi The Telegraph.

Structura argumentativă inclusă în discurs poate fi reconstruită după cum urmează:

[illegible] În text, *by the way, moreover, incidentally*. La echivalentele propuse în traducere se pot adăuga și *în paranteză fie spus, pe lângă asta / (toate) astea, fiindcă / dacă (tot) (a) veni(t) vorba*.

[illegible] În text, *because because* și *since because*. În exemplul care urmează, *since because*.

PARTEA a II-a: Comunicare şi sofisme

8. Analiza şi evaluarea discursului argumentativ

Componentele prezentării analitice

Pentru a obţine o imagine de ansamblu asupra aspectelor importante ale discursului argumentativ în scopul rezolvării unei diferenţe de opinie, trebuie realizate următoarele operaţii analitice:

1. determinarea punctelor disputei;
2. recunoaşterea poziţiilor adoptate de părţi;
3. identificarea argumentelor explicite şi implicite şi
4. analiza structurii argumentative.

Prezentarea analitică indică diferenţa de opinie, rolurile dialectice, premisele exprimate şi neexprimate care formează argumentele şi structura argumentativă. Ilustrăm toate acestea printr-o scrisoare adresată unui editor într-un ziar olandez, care presupune o prezentare analitică:

> *Pornografia nu este o încălcare a integrităţii umane*
>
> Cum poate fi pornografia o încălcare a integrităţii umane? Femeile care susţin asta sunt nebune. Aş vrea să le văd cum şi-ar argumenta punctul de vedere. Dacă pentru ele regulile normale ale logicii înseamnă ceva, le pot explica că pornografia nu are nimic de-a face cu încălcarea integrităţii umane. Pornografia nu interzice nimic nimănui, nici nu se pune problema despre a face ceva împotriva propriei voinţe, deoarece nu se impune nimic nimănui. Mie mi se pare destul de clar. De aceea cred că am dreptate.

Conform scrisorii, unele femei adoptă un punct de vedere pozitiv faţă de propoziţia referitoare la faptul că pornografia este o încălcare a integrităţii umane. La început, autoarea indică în mod clar că nu acceptă punctul de vedere. După cum se poate observa din titlu, autoarea adoptă un punct de vedere negativ faţă de această propoziţie. Deci există doi protagonişti: femeile care sprijină punctul de vedere referitor la faptul că pornografia este o încălcare a integrităţii umane şi autoarea, care îl contestă. În acest caz disputa este simplă şi mixtă.

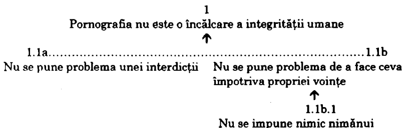
Punctul de vedere al femeilor care cred că pornografia este o încălcare a integrităţii umane şi neacceptarea acestui punct de vedere de către autoarea textului de mai sus fac parte din etapa confruntării. La fel stau lucrurile şi cu punctul de vedere opus al autoarei care crede că pornografia nu este o încălcare a integrităţii umane, punct de vedere care nu este acceptat de celelalte femei. Pentru că nu se indică nimic legat de poziţia ulterioară a celorlalte femei, orice contribuţie pe care acestea ar fi putut-o avea pentru rezolvarea disputei nu este cuprinsă în prezentarea analitică.

Etapa deschiderii începe atunci când autoarea provoacă femeile să își susțină punctul de vedere și anticipă că va fi ea însăși provocată. Ea se referă la regulile discuției, sugerând că ar trebui să se aplice regulile normale ale logicii.

Etapa argumentării este reprezentată de argumentația compusă prin coordonare, aparținând autoarei, conform căreia prin acceptarea pornografiei nu se interzice nimic nimănui și nici nu se pune problema de a face ceva împotriva voinței. Ultima parte a argumentației avansate de autoare este susținută de argumentul subordonat conform căruia nu se impune nimic nimănui.

În etapa închiderii, autoarea își menține punctul de vedere. Prin urmare, aceasta susține că disputa a fost rezolvată în favoarea sa.

Structura argumentației autoarei poate fi reprezentată schematic după cum urmează:

Schemele argumentative ca instrumente dialectice

Prezentarea analitică cuprinde elementele relevante în evaluarea discursului argumentativ. La urma urmei, dacă nu este clar care este punctul de vedere susținut, nu se poate spune dacă argumentația este convingătoare. Dacă se susțin mai multe puncte de vedere, trebuie să fie clar, de asemenea, care dintre vorbitori acționează ca protagonist și care este punctul său de vedere. Altfel este imposibil de spus dacă diversele argumente din susținerea unui punct de vedere constituie un întreg coerent. Iar dacă sunt omise unele premise neexprimate importante sau dacă structura argumentativă nu este bine reprezentată, atunci este imposibilă o evaluare adecvată a discursului argumentativ.

Plecând de la prezentarea analitică, evaluarea calității discursului argumentativ se poate face cel mai bine în mod progresiv. Mai întâi, se dă atenție discuției explicite și implicite din care face parte argumentația, iar apoi argumentelor specifice avansate în discursul argumentativ.

Cât privește discuția în ansamblul ei, procesul de evaluare impune să se stabilească dacă discuția chiar a urmat calea care poate conduce la rezolvarea diferenței de opinie. Trebuie identificate toate mișcările din

discuţie care reprezintă un obstacol în calea acestui scop şi demascate ca fiind greşite, sofistice. Următoarele capitole ale acestei cărţi se referă la sofisme. În următoarea secţiune explicăm abordarea noastră, iar această secţiune se referă la evaluarea argumentelor individuale.

În evaluarea diverselor argumente avansate în discurs, trebuie să se vadă mai întâi dacă discursul argumentativ nu conţine unele inconsecvenţe. Dacă se prezintă ceva în două feluri diferite, ce trebuie să credem? Contradicţiile logice, incoerenţele pragmatice sau de alte feluri fac ca discursul argumentativ să îşi piardă din calitate în măsură mai mare sau mai mică.

Filosoful analitic Frits Staal a subliniat importanţa evitării contradicţiilor[59] în toate situaţiile:

> Cineva nu poate susţine în mod raţional că afirmaţiile *Sunt la Montparnasse* şi *Nu sunt la Montparnasse* pot fi adevărate în acelaşi timp. Este uşor de spus că se respinge cămaşa de forţă a logicii, că viaţa este mai liberă, mai plăcută şi mai veselă fără logică, dar de fapt este un nonsens. De la Aristotel şi logicienii indieni încoace, oamenii au fost de acord că afirmaţii precum acestea trebuie evitate. Nicio fiinţă raţională nu ar susţine că *Telefonul este acolo* şi *Telefonul nu este acolo* pot fi ambele adevărate în acelaşi timp. Nicio fiinţă raţională: doar unii filosofi insistă că este aşa. (*Vrij Nederland*, 28 aprilie, 1984)

Pentru a evalua calitatea argumentelor individuale, trebuie determinat dacă raţionamentul de bază este valid din punct de vedere logic şi dacă porneşte de la premise acceptabile. Nu este necesar, însă, să se presupună imediat că cel care avansează un argument intenţionează să demonstreze cum este derivată concluzia în mod logic din premise. [60] Totuşi, într-un fel sau altul, trecerea de la argumente la punctul de vedere trebuie să se facă în aşa fel încât acceptabilitatea premiselor să fie transferată concluziilor. [61]

---

[59] Uneori contradicţiile sunt dificil de descoperit în discursul cotidian. Totodată, este frecvent greu de spus dacă chiar există o contradicţie sau orice alt fel de inconsecvenţă (*Guvernele nu au dreptul de a controla trupul femeilor / Avortul este o infracţiune*). După cum au scos în evidenţă Perelman şi Olbrechts-Tyteca (1958), contradicţiile nu sunt neapărat inacceptabile din punct de vedere retoric: în cazul argumentelor „cvasi-logice" contradicţiile clare pot fi mijloace eficiente de convingere. Nici nu trebuie considerate inacceptabile dintr-o perspectivă pragma-dialectică: de exemplu, poate fi clar din context că expresia se foloseşte cu două sensuri diferite (*(Din punct de vedere fizic) sunt la New York / (Cu mintea) sunt la Montparnasse*).

[60] Ca şi Harman (1986), care a identificat principiile de raţionament cu principiile de revizuire a credinţelor şi intenţiilor, nu echivalăm principiile de raţionament cu principiile logicii.

[61] În legătură cu această problemă, logica nu are multe de oferit. În ciuda diferenţelor de definiţie a obiectului, scopului şi metodelor activităţii logicienilor,

În efortul său de a transfera acceptabilitatea premiselor concluziei și de a obține efectul interacțional ca ascultătorul să accepte punctul său de vedere, vorbitorul încearcă să avanseze argumente astfel încât să-l convingă pe ascultător. El comunică, am putea spune, că știe calea care conduce de la ceea ce este deja acceptat la punctul de vedere.

Pentru a susține punctul de vedere *Daniel este preocupat de costuri* se poate pleca, de exemplu, de la ideea *Este tipic pentru americani să fie materialiști*, argumentându-se: *Deoarece Daniel este american (iar americanii sunt foarte preocupați de problema banilor), este sigur că îl interesează costurile*. Plecând de la ideea că *Ne confruntăm cu aceeași problemă ca anul trecut*, se poate argumenta: *Metoda pe care o propun a funcționat anul trecut (iar această problemă este similară cu cea de anul trecut), deci va funcționa din nou*. Plecând de la ideea că *Te poate durea capul groaznic de la băutură*, se poate argumenta: *Deoarece Tom a băut o cantitate uriașă de whisky (iar a bea prea mult whisky are drept consecință dureri de cap groaznice), probabil îl doare capul foarte tare*. [62]

Argumentând astfel, vorbitorul se bazează pe o *schemă argumentativă* prestabilită: un mod mai mult sau mai puțin convenționalizat de reprezentare a relației dintre ceea ce se afirmă prin argument și ceea ce se afirmă prin punctul de vedere.[63] După părerea noastră, fiecare argumentație poate fi caracterizată prin schema argumentativă folosită. Distingem trei categorii principale de scheme argumentative, care caracterizează trei tipuri diferite de argumentație.

În cazul primului tip de argumentare, vorbitorul încearcă să convingă ascultătorul cu privire la punctul de vedere arătând că ceva este *simptomatic* față de altceva. Acest tip de argumentare se bazează pe o schemă argumentativă în care acceptabilitatea premiselor este transferată concluziei lăsând să se înțeleagă că există o relație de *concomitență* între ceea ce se afirmă în argument și ceea ce se afirmă în punctul de vedere.

---

ei par a fi de aceeași părere relativ la faptul că preocupările lor referitoare la validitate privesc mai degrabă relațiile formale decât relațiile concrete dintre premise și concluzii, aspectele sintactico-semantice și nu cele pragmatice, raționamentul izolat și nu raționamentul în context, implicațiile și nu inferențele, și – cel mai important pentru noi la acest moment – transmiterea adevărului și nu a faptului că accepți ceva sau nu.

[62] Nu putem decât specula în legătură cu „ce are în minte" vorbitorul când legăm argumentul explicit de punctul de vedere. Căci Peirce are probabil dreptate când spune că „un obicei de gândire" este activ „astfel încât, examinând premisa admisă, printr-un fel de percepție se crede că concluzia este adevărată" (1955, p. 131).

[63] Conceptul de schemă argumentativă este folosit și de alți autori precum Hastings (1962), Windes și Hastings (1969) și Perelman și Olbrecths-Tyteca (1958).

Argumentația este prezentată ca și cum ar fi o expresie, un fenomen, un semn sau orice alt tip de simptom a ceea ce se exprimă în punctul de vedere, așa cum e cazul în *Deoarece Daniel este american (iar americanii sunt foarte preocupați de problema banilor), este sigur că îl interesează costurile.*

În cazul celui de al doilea tip de argumentare, vorbitorul încearcă să convingă ascultătorul cu privire la punctul de vedere arătând că un lucru este *similar* cu altul. Acest tip de argumentare se bazează pe o schemă argumentativă în care acceptabilitatea premiselor este transferată concluziei lăsând să se înțeleagă că există o relație de *analogie* între ceea ce se afirmă în argument și ceea ce se afirmă în punctul de vedere. Argumentația este prezentată ca și cum ar exista o asemănare, un acord, o similitudine, o paralelă, o corespondență sau orice alt tip de similaritate între ceea ce se afirmă în argument și ceea ce se afirmă în punctul de vedere, precum în *Metoda pe care o propun a funcționat anul trecut (iar această problemă este similară cu cea de anul trecut), deci va funcționa din nou.*

În cazul celui de al treilea tip de argumentare, vorbitorul încearcă să convingă ascultătorul cu privire la punctul de vedere arătând că un lucru este *instrumental* față de altul. Acest tip de argumentare se bazează pe o schemă argumentativă în care acceptabilitatea premiselor este transferată concluziei lăsându-se să se înțeleagă că există o relație de *cauzalitate* între argument și punctul de vedere. Argumentația este prezentată ca și cum ceea ce se afirmă în argumentație ar reprezenta un mijloc, o cale, un instrument sau orice alt fel de factor cauzator pentru punctul de vedere sau *vice versa*, precum în *Deoarece Tom a băut o cantitate uriașă de whisky (iar a bea prea mult whisky duce la o durere de cap groaznică), probabil îl doare capul foarte tare.*

Bineînțeles, există subcategorii ale schemelor argumentative. Dintre (sub)tipurile de argumentare bazată pe o relație de concomitență, de exemplu, se numără cele care prezintă un lucru drept o calitate inerentă sau drept o caracteristică a ceva mai general. (Sub)tipurile argumentative bazate pe o relație de analogie sunt, de exemplu, realizarea unei comparații, exemplificarea și referința la un model. (Sub)tipurile argumentative bazate pe o relație de cauzalitate le includ pe cele care se referă la consecințele unei acțiuni, la prezentarea a ceva ca reprezentând mijlocul de a obține un anumit efect și la sublinierea unui scop nobil pentru a justifica mijloacele.

Precum formele de argument logic de tipul *modus ponens*, schemele argumentative reprezintă un cadru abstract cu o infinitate de posibilități de înlocuire. Deoarece toate posibilitățile de înlocuire pot fi analizate din punct de vedere logic, urmând tradiția stabilită de a lua în considerare condiționalul ipotetic ca minimul logic, ca implicând inferențe de la premise la concluzie de tip *modus ponens*, forma logică a argumentului nu oferă în sine nicio posibilitate de a distinge între diversele tipuri de scheme

argumentative. Mai mult, doar reconstrucția formei logice a argumentului nu este suficientă pentru o evaluare adecvată a argumentării.

În tipologia noastră, schemele argumentative sunt categorizate conform modului în care ar trebui evaluate diversele tipuri de argumentare. Fiecare tip de argumentare corespunde anumitor criterii de evaluare care se referă la relația reprezentată în schema argumentativă.

De aceea, pentru ca argumentația să fie evaluată în mod adecvat, trebuie identificată mai întâi schema argumentativă folosită. Schema argumentativă indică traseul dialectic. Cel care avansează argumentația anticipă criticile, iar faptul că alege un anumit tip de argumentare, folosind una dintre schemele argumentative și nu alta, înseamnă că el crede că știe ce cale va conduce la justificarea punctului său de vedere. În orice caz, fie că el crede sau nu acest lucru, dacă vrea să fie luat în serios de cealaltă parte, trebuie să poată fi considerat apt de a face față întrebărilor critice referitoare la schema argumentativă inerentă argumentației avansate.

Bazându-se pe o anumită schemă argumentativă, cel care argumentează invocă o anumită metodă de testare dintr-o procedură dialectică, în care anumite reacții critice sunt pertinente, iar altele nu. Fiecare schemă argumentativă atrage după sine propriul set de reacții critice. Combinate între ele, aceste reacții critice constituie un set bine închegat pentru a verifica soliditatea argumentației de un anumit tip.

Dacă vorbitorul indică clar ascultătorului schema argumentativă pe care o folosește, el poate presupune că ascultătorul știe ce metodă de testare este necesară în folosirea acestei scheme. Vorbitorul mai poate presupune că ascultătorul știe ce presupune el, deci ascultătorul știe că vorbitorul este pregătit pentru reacțiile sale critice. Dacă aceste presupuneri sunt, într-adevăr, justificate, atunci sunt satisfăcute, cel puțin, cerințele comunicative ale discuției critice.

Vorbitorul poate indica, de exemplu, schema argumentativă folosită adăugând un proverb sau orice alt *topos*, în care se exprimă chintesența schemei argumentative. [64] xxx Poate folosi și expresii mai mult sau mai puțin standardizate pentru a indica o anumită schemă argumentativă, precum *X este caracteristic pentru Y*, *X este tipic lui Y* și *X-ii sunt în special Y* pentru a scoate în evidență o relație de concomitență:

Cred că Maria este încăpățânată deoarece este adolescentă și

- este caracteristic ca adolescenții să fie încăpățânați
- adolescenții *sunt* încăpățânați
- a fi încăpățânat este o caracteristică a adolescenților
- adolescenții sunt încăpățânați prin natura lor

---

[64] Cf. Goodwin și Wenzel (1979), care privesc proverbul sau *toposul* ca „justificare" [warrant] (sau „susținere" [backings] pentru „justificare").

- adolescenții sunt prin natura lor încăpățânați
- încăpățânarea este tipică adolescenților
- încăpățânarea este o caracteristică tipică a adolescenților
- a fi încăpățânat face parte din a fi adolescent
- toți adolescenții sunt potențial încăpățânați
- de fapt, adolescenții sunt încăpățânați

Printre expresiile folosite pentru a scoate în evidență o relație de analogie se numără *X este comparabil cu Y*, *X corespunde lui Y* și *X este la fel ca Y*:

Reforma educațională din Olanda din anii '70 era sortită eșecului, deoarece și reforma educațională din Marea Britanie a fost un eșec, iar reforma educațională din Olanda

- este comparabilă cu reforma educațională din Marea Britanie
- corespunde reformei educaționale din Marea Britanie
- ne amintește de reforma educațională din Marea Britanie
- este la fel cu reforma educațională din Marea Britanie
- este asemănătoare cu reforma educațională din Marea Britanic
- este legată de reforma educațională din Marea Britanie
- corespunde în mod fundamental cu reforma educațională din Marea Britanie
- se definește in linii mari (după aceleași criterii) ca și reforma educațională din Marea Britanie
- este la fel cu reforma educațională din Marea Britanie, un proiect sortit eșecului.

Relația de cauzalitate poate fi scoasă în evidență, de exemplu, prin expresii precum *X conduce la Y*, *X este un mijloc de a obține Y* și *Y rezultă din X*:

Victima a consumat probabil o cantitate importantă de alcool, deoarece părea mahmur, iar

- mahmureala este cauzată de consumul excesiv de alcool
- mahmureala e un rezultat al consumului excesiv de alcool
- consumul excesiv de alcool duce la mahmureală
- în urma consumului excesiv de alcool ai o stare de mahmureală
- consumul excesiv de alcool se sfârșește cu o stare dc mahmureală
- consumul de alcool este un mijloc de a obține o stare de mahmureală
- consumul de alcool provoacă starea de mahmureală

Dacă schema argumentativă nu este indicată într-un fel sau altul de către vorbitor, ascultătorul trebuie să o identifice singur. El trebuie să găsească justificarea implicită pe care s-a mizat atunci când s-a avansat un anumit argument în sprijinul unui anumit punct de vedere, definind astfel *toposul*

(locus) care desemnează schema argumentativă folosită. În acest scop, el trebuie să identifice premisa rămasă neexprimată în argumentare.

Ar trebui subliniat din nou că identificarea premisei neexprimate nu se rezumă la încercarea de identificare a premisei lipsă pe care chiar a avut-o în minte cel care a realizat argumentația. Căci poate fi cazul unei argumentări prin asociere, vorbitorul negândindu-se la nicio stabilire a vreunei legături, cu atât mai puțin la reconstrucția premisei neexprimate. Vorbitorul poate crede intuitiv că asocierea stabilită de el este convingătoare pentru auditoriu. Din punct de veder metodologic ar fi foarte greu de aflat cu exactitate ce a gândit vorbitorul.

Din fericire, în cazul evaluării dialectice nu e nevoie să se cunoască astfel de detalii deoarece ceea ce contează este responsabilitatea vorbitorului: analistul ar trebui să încerce să stabilească cu exactitudine aspectele pentru care vorbitorul poate fi considerat răspunzător. După cum se explică în Capitolul 5, în discursul cotidian, în mod normal, vorbitorul nu spune tot ce ar fi putut spune, deoarece nu are nici timp să facă așa ceva și nici nu este necesar. După cum știu toți vorbitorii din propria experiență, multe lucruri trebuie înțelese, deși nu sunt spuse. Vorbitorii știu că în multe privințe sunt responsabili pentru mai mult decât exprimă prin cuvinte. Atât timp cât doresc să fie considerați raționali, ei sunt răspunzători pentru mai mult decât ceea ce spun de fapt. [65]

Să presupunem că Joe și Charlie vorbesc despre Francisca, căreia i s-a furat bicicleta:

Charlie: N-o să fie prea marcată de asta.

Joe: Cum așa?

Charlie: Păi nu e din Amsterdam?

Argumentația lui Charlie cu privire la bicicleta furată a Franciscăi ar putea fi reconstruită drept *Francisca nu se va arăta prea marcată în privința bicicletei furate, deoarece este din Amsterdam.*

Bineînțeles, nu știm exact ce a gândit Charlie. Se poate să fi gândit ceva de genul *Locuitorii orașului Amsterdam nu prea au grijă de lucrurile lor.* Alte posibilități sunt *Locuitorii orașului Amsterdam, precum Francisca, nu prea sunt interesați de aspectele materiale ale vieții*, *Locuitorii orașului Amsterdam sunt obișnuiți să li se fure bicicletele*, *Locuitorilor orașului Amsterdam nu le pasă deloc de bicicletele lor* și *Locuitorii orașului Amsterdam sunt totdeauna indiferenți.* Nu putem fi cu adevărat siguri. De aceea, nu putem spune la care premisă neexprimată s-a gândit, chiar dacă aceasta există. De fapt, nici nu trebuie să știm, atât timp cât putem „urmări"

---

[65] Presupozițiile și implicațiile logice și pragmatice sunt simple ilustrări ale unor astfel de responsabilități. De exemplu, vorbitorul care întreabă *De când ești căsătorit?* poate nega apoi că a presupus că ascultătorul este căsătorit.

ce spune. În timp ce comunică cu Joe, Charlie știe că cel puțin Joe ar trebui, măcar în mică măsură, să îl poată urmări. Iar dacă lui Joe nu îi este clar că tipul de argumentare este corect, Charlie nu se poate aștepta în mod rațional ca argumentația sa în sprijinul punctului de vedere să fie acceptabilă pentru Joe.

Pentru a putea determina cât este de puternică argumentația lui Charlie, este necesară o analiză a schemei argumentative, astfel încât Joe să poată răspunde cu reacții critice potrivite atunci când se folosește o anumită schemă. În anumite situații, pentru a înțelege schema argumentativă, Joe l-ar putea întreba pe Charlie care este premisa neexprimată la care s-a gândit, dar chiar și așa nu există garanția că Charlie indică la ce s-a gândit într-adevăr. Ar putea indica o premisă neexprimată care pare, privind retrospectiv, cea mai potrivită pentru el. Și chiar și așa, nu ar fi liber să spună orice îi convine, pentru că, vorbind astfel și-a asumat anumite responsabilități care nu pot fi negate ulterior. Esențialmente, Charlie nu trebuie de fapt să indice premisa, cât mai ales să o reconstruiască, ca și Joe sau orice alt analist, pornind de la contextul conversațional.

Când reconstruiește argumentarea lui Charlie, analistul – oricine ar fi acesta – trebuie să stabilească ce factori din contextul comunicativ sunt relevanți pentru determinarea premisei neexprimate pe care o asumă Charlie din punct de vedere pragmatic. Dacă nu există dovezi contrare, ar trebui să se pornească de la presupunerea că Charlie chiar intenționează să elimine îndoielile lui Joe cu privire la punctul său de vedere. Atunci enunțul *Locuitorii orașului Amsterdam sunt obișnuiți să li se fure bicicletele* este preferabil ca premisă neexprimată celorlalte posibilități existente, deoarece se potrivește cel mai bine cu ceea ce se știe din contextul conversațional despre locuitorii din Amsterdam, despre bicicletele lor și despre atitudinea lor. Conform acestei premise neexprimate, a locui în Amsterdam înseamnă a nu fi supărat când ți se fură bicicleta, astfel încât argumentarea folosită aici este de tip simptomatic și se încearcă ca punctul de vedere să fie acceptabil scoțându-se în evidență faptul că există o relație de concomitență între ceea ce se exprimă în argument și ceea ce se exprimă în punctul de vedere. [66]

După ce se stabilește caracterul simptomatic al argumentării lui Charlie, argumentația sa poate fi verificată prin metoda dialectică de testare potrivită tipului de argumentare. Setul de reacții critice relevante argumentării pe baza unei scheme argumentative bazate pe o relație de simultaneitate include următoarele întrebări de evaluare: *Chiar este*

[66] În alte cazuri, în care schema argumentativă este clar indicată de către cel care argumentează, această schemă este deja parte din contextul care poate fi folosit pentru a identifica premisa neexprimată. Pentru scopuri practice, analiza ar trebui totdeauna să pornească de la ceea ce este clar și să meargă spre ceea ce este neclar.

Francisca un locuitor tipic al orașului Amsterdam? Este tipic ca locuitorii orașului Amsterdam să fie indiferenți cu lucrurile lor ? Sau este indiferența tipică și locuitorilor orașelor mari? Au locuitorii orașului Amsterdam și alte caracteristici predominante?

Dacă argumentarea ar fi de acel tip în care se scoate în evidență că există o asemănare izbitoare între cazul de față și unul mai cunoscut, folosindu-se o schemă argumentativă bazată pe o relație de analogie, următoarele întrebări ar fi fost reacții critice relevante: *Situația cu care se compară cazul de față chiar este corect descrisă? Chiar seamănă cu cazul de față? Sau există diferențe importante între ele? Există poate alte situații care seamănă mai bine cu cazul de față?*

În cazul argumentării instrumentale, care ar folosi o schemă argumentativă bazată pe cauzalitate, reacțiile relevante ar fi inclus următoarele întrebări de evaluare: *Chiar este de dorit efectul anunțat al măsurii propuse? Chiar se va produce acest efect? Sau ar putea fi realizat mai ușor prin intermediul altei măsuri? Măsura propusă nu are alte efecte negative nedorite?*

Sofismele ca încălcări ale regulilor discuției

Din motive practice am discutat mai întâi despre evaluarea argumentelor individuale, dar în evaluarea calității discursului argumentativ se face în primul rând în mod metodic evaluarea discuției în întregul ei. Din perspectiva noastră pragma-dialectică, această evaluare se concentrează asupra mișcărilor greșite care constituie un obstacol în calea rezolvării diferenței de opinie.

Conform definiției standard, sofismul este un argument care „pare a fi valid, dar de fapt nu este" (Hamblin 1970). Totuși, multe cazuri de sofisme recunoscute în general nu sunt incluse în această definiție. În unele cazuri, nici nu se pune problema existenței unor argumente (e.g. sofismul *întrebărilor multiple* și *argumentum ad baculum*). În alte cazuri, vorbind din punct de vedere logic, argumentul în cauză nu este deloc invalid (precum în *raționamentul circular*). În și mai multe alte cazuri, (precum în *argumentum ad verecundiam* și *argumentum ad populum*) am exagera dacă am căuta eroarea în invaliditatea argumentului.

Datorită lucrării lui Hamblin, *Fallacies* (1970), se știe că așa numita Abordare Standard a sofismelor are serioase imperfecțiuni teoretice și practice. Deși critica devastatoare a lui Hamblin pare să nu fi îngrijorat pe unii autori de manuale, ea a provocat reacții puternice și divergente din partea altora. La una dintre extreme, se găsesc cei care vor să interzică

studiul sofismelor din manualele de logică. [67] La cealaltă extremă, se găsesc autorii favorabili unei perspective pozitive asupra sofismelor. [68]

Lucrările lui John Woods şi Douglas Walton oferă o reacţie mai constructivă la critica lui Hamblin cu privire la Abordarea Standard. [69] Ei pleacă de la ideea că Abordarea Standard nu reuşeşte să funcţioneze deoarece foloseşte doar logica clasică silogistică, logica propoziţională şi logica predicatelor. După părerea lor, o rezolvare ar fi referirea la alte tipuri de logică care nu sunt clasice. Woods şi Walton doresc să arate că *este* posibil să se facă o analiză satisfăcătoare a sofismelor.

Explorarea sistematică a sistemelor logice avansate cu scopul de a analiza sofismele este caracteristică abordării propuse de Woods şi Walton. Ei folosesc, de exemplu, logica inductivă pentru a analiza sofismele *secundum quid* şi *post hoc ergo propter hoc*. Pentru analiza sofismului *ad verecundiam*, ei folosesc logica raţionamentului plauzibil, pentru analiza sofismului *întrebărilor multiple* şi *petitio principii* folosesc teoria jocului dialectic, iar pentru analiza sofismului *ignoratio elenchi* folosesc logica conexiunilor. În plus faţă de aceste tipuri de logică, ei discută despre utilitatea logicii epistemice, doxastice şi modale pentru a clarifica un număr de alte sofisme.

Această abordare face referire la aplicarea sistemului logic potrivit în analizarea unui anumit sofism. Fiecare sofism necesită, dacă se poate spune aşa, propria sa logică. Din motive practice, această abordare nu este foarte realistă. [70] Pentru a se putea realiza analiza sofismelor, sunt necesare multe cunoştinţe de logică. Bazându-se pe sisteme logice diferite, analistul obţine doar descrieri fragmentare ale diverselor sofisme, nu o imagine globală a

---

[67] Această excludere radicală a sofismelor din manuale (v. Lambert şi Ulrich 1980) pare o reacţie exagerată la neajunsurile Abordării Standard. Există pericolul ca, la urma urmei, studiul sofismelor să scape oricărei critici sistematice.

[68] Aceşti autori susţin, de exemplu, că *tu quoque* (Gerber, 1974), *panta alunecoasă* [slippery slope] (Govier, 1982) sau *compunerea şi diviziunea* [composition and division] (Broyles, 1975) nu trebuie să fie mereu condamnate ca practici greşite, ci pot fi argumente perfect legitime. După părerea noastră, a ne referi la circumstanţe atenuante care fac ca un sofism să nu mai fie sofism creează alte probleme grave. Deoarece fiecare caz trebuie examinat după criterii specifice, identificarea şi recunoaşterea sofismelor devine în cea mai mare parte o activitate ad hoc şi este foarte dificil, dacă nu imposibil, să se dezvolte o metodă generală care să funcţioneze pentru a distinge argumentele greşite de cele corecte.

[69] Vezi Woods şi Walton (1989) şi Walton (1988). Alte posibilităţi interesante sunt oferite de Finocchiaro (1981, 1987a) şi Hintikka (1987).

[70] În cele din urmă, spre deosebire de teoria cuantelor, teoria sofismelor ar trebui să aibă aplicaţii practice care să fie, cu o anumită educaţie, accesibile locutorilor comuni.

domeniului sofismelor în întregul său. În mod ideal, se dorește o teorie unificată care să poată avea în vedere diferite fenomene. Fără îndoială, sofismele constituie o categorie eterogenă, dar aceasta nu înseamnă în mod automat că pot fi analizate doar prin intermediul diverselor instrumente teoretice.

După părerea noastră, în analiza sofismelor este bine să nu exagerăm rolul logicii, chiar dacă astfel se sacrifică certitudinea absolută pe care o oferă aparent abordarea logică. Importanța practică a greșelilor „logice" în comparație cu alte mișcări eronate poate fi evaluată corect numai dacă este mai întâi clar care este locul argumentării sau al altui act de vorbire în contextul discuției critice. Argumentarea, ca orice alt act de vorbire, este un element funcțional în schimburile verbale dintre vorbitorii obișnuiți. Numai dacă se ia în considerare contextul comunicativ și interacțional, devine clar că argumentarea are un „rol reparator": urmărește înlăturarea îndoielilor unuia dintre vorbitori cu privire la punctul de vedere al altui vorbitor. Fără a ține cont de astfel de cunoștințe pragmatice, nu se poate justifica analiza acestor mișcări din discuție.

Ce cerințe ar trebui, după părerea noastră, să îndeplinească o teorie adecvată a sofismelor? În primul rând, ar trebui să ofere norme pentru a distinge între mișcările raționale și iraționale din discursul argumentativ. În al doilea rând, ar trebui să ofere criterii pentru a decide când se încalcă o astfel de normă. În al treilea rând, trebuie să ofere proceduri de interpretare pentru a determina dacă un enunț satisface aceste criterii.

După cum vedem noi lucrurile, analiza sofismelor se efectuează în trei etape: enunțul trebuie interpretat ca un anumit act de vorbire, acest act de vorbire trebuie recunoscut ca o încălcare a normei generale și trebuie stabilit dacă situația în care apare enunțul ține într-adevăr de această normă. Acordul cu privire la normele generale de comportament rațional într-o discuție critică nu coincide în mod automat cu acordul cu privire la criteriile de decizie asupra a ceea ce constituie o încălcare a acestor norme, nici cu acordul cu privire la procedura de interpretare conform căreia se determină dacă un enunț satisface criteriile.

În literatura despre sofisme, normele și criteriile sunt deseori confundate, iar problemele de interpretare sunt de obicei ignorate sau banalizate. Confundarea normelor și criteriilor creează așteptări nerealiste privind posibilitățile unei anumite teorii a sofismelor. Neglijarea problemelor de interpretare dă naștere unei teorii a sofismelor care nu este adecvată scopurilor sale practice.

În ce constă în linii mari propunerea noastră? Noi prezentăm un model ideal în care regulile unui discurs argumentativ rațional sunt specificate ca reguli pentru realizarea actelor de vorbire dintr-o discuție critică cu scopul de a rezolva o dispută. Pentru fiecare etapă a discuției, regulile arată când li

se permite participanților să îndeplinească o anumită mișcare sau când sunt obligați să facă acest lucru. Ei trebuie să se supună tuturor regulilor care ajută la rezolvarea disputei. [71] Orice încălcare a regulilor discuției, din partea oricărei părți și în oricare etapă a discuției, reprezintă o posibilă amenințare pentru rezolvarea disputei și de aceea trebuie privită ca o mișcare incorectă în cadrul discuției. Sofismele sunt analizate drept mișcări greșite în care s-a încălcat una dintre regulile discuției.

În abordarea noastră, termenul *sofism* este în acest fel legat în mod sistematic de regulile discuției critice. Considerăm că toate categoriile tradiționale au un loc corect în sistemul nostru și chiar dacă unul sau mai multe dintre sofismele tradiționale nu ar putea fi analizate din punct de vedere pragma-dialectic, acest lucru nu ar însemna în mod automat că este ceva în neregulă cu aparatul teoretic. Ar fi o greșeală să tratăm sofismele tradiționale ca un dar sfânt venit din cer. [72]

În abordarea noastră, comiterea unui sofism nu este considerată în mod automat echivalentă cu o conduită neetică: este o mișcare greșită în sensul că stă în calea eforturilor de rezolvare a disputei. Chiar faptul că ele toate reprezintă componente indispensabile ale unui cod de conduită pentru a rezolva o diferență de opinie este motivația introducerii celor 10 reguli ale discuției pe care le prezentăm în Capitolele 9-18. [73] Tocmai datorită capacității lor de a rezolva probleme, ele ar trebui să fie acceptabile pentru vorbitorii care doresc să rezolve diferențele de opinie.

Abordarea noastră cu privire la sofisme este mai largă și în același timp mai specifică decât abordarea tradițională centrată pe logică. Este mai largă pentru că sunt analizate, chiar de la început, toate încălcările regulilor discuției, nu numai erorile „logice" referitoare la validitate. Este mai specifică pentru că sofismele sunt legate în mod sistematic de rezolvarea unei diferențe de opinie. Consecința cea mai importantă este aceea că această abordare oferă o înțelegere a motivului pentru care vorbim despre sofisme.

---

[71] Numai în corelație cu îndeplinirea condițiilor corecte „de ordin superior", respectarea regulilor poate constitui și ea o condiție suficientă (de prim ordin) pentru a rezolva disputa. În ce privește condițiile de ordinul al doilea care se referă la atitudinile și dispozițiile celor care discută și condițiile de ordinul al treilea referitoare la circumstanțele în care se desfășoară discuția, vezi van Eemeren și Grootendorst (1988).

[72] În principiu, putem explica care este locul tuturor sofismelor tradiționale în sistemul nostru (cf. Capitolele 9-18), dar trebuie să avem în vedere posibilitatea ca unele sofisme tradiționale să nu fie astfel înregistrate. În caz contrar, ne întoarcem la aceeași abordare ad hoc precum mult criticata Abordare Standard.

[73] Aceste reguli sunt, de fapt, o versiune simplificată a regulilor mai elaborate și mai bine motivate din punct de vedere teoretic discutate de noi în van Eemeren și Grootendorst (1984).

Pentru o apreciere realistă a valabilității teoriei noastre cu privire la sofisme, este important de observat că nu este totdeauna justificată utilizarea normelor oferite de regulile discuției critice. Acestea se aplică numai atunci când discursul are de fapt scopul de a rezolva o dispută. Deși în multe cazuri de discurs argumentativ este evident (sau cel puțin este rațional să presupunem) că scopul principal al discursului *este* de a rezolva o diferență de opinie, în multe alte cazuri este la fel de evident că rezolvarea diferenței de opinie *nu* reprezintă scopul principal. Există și alte numeroase cazuri în care nu este atât de clar care este de fapt scopul discursului. Identificarea sofismelor este de aceea totdeauna limitată: doar în cazul unei anumite interpretări a discursului este justificată menținerea afirmației că a fost comis un sofism.

În practică, discursul este rareori orientat univoc spre rezolvarea disputei. În cazurile neclare, fie că discursul are sau nu ca scop rezolvarea disputei, un bun demers este reprezentat de folosirea strategiei de *analiză dialectică maximală* și interpretarea discursului în cauză (sau a unei părți a acestuia) ca discuție critică (sau ca o parte a unei discuții critice).

În principiu, regulile discuției critice corespund unor norme care joacă un rol în rezolvarea disputei. [74] Pe când abordările tradiționale centrate pe logică au doar o singură normă – validitatea formală, într-un sens sau altul – cele 10 reguli pragma-dialectice echivalează cu 10 norme diferite. Ele nu se referă doar la validitatea formală, ci și la alte disfuncții ale discursului argumentativ.

O normă poate fi încălcată în mai multe feluri și aceasta poate conduce la mai multe tipuri de sofisme. Pentru a respecta aceste norme, este necesar să fie satisfăcute mai multe tipuri de criterii. Teoria pragma-dialectică nu oferă în acest moment încă toate criteriile necesare pentru a decide dacă un anumit act de vorbire satisface normele sau nu. În stadiul său actual, este

[74] Pentru o logică a normelor propuse, vezi și van Eemeren și Grootendorst (1988). Ar trebui amintit că pentru a putea face recomandări practice clare și sistematice pentru rezolvarea disputei, trebuie luate în considerare nu numai condițiile de ordinal 1, dar și cele de ordinul al 2-lea și al 3-lea cu privire la atitudini și circumstanțe. În acest caz, poziția noastră este similară cu cea a lui Siegel (1988) și a altor reprezentanți ai Mișcării pentru Gândire Critică [Critical Thinking Movement]. Deși suntem de acord cu Paul (1982) conform căruia nu este suficientă o concepție „atomistă" a gândirii critice ca stăpânire a unor aptitudini tehnice, apreciem inventarul lui Ennis referitor la competențele fundamentale ale unui gânditor critic (1987), printre care se regăsesc cele de evitare a sofismelor tradiționale. Deoarece în abordarea noastră aceste competențe sunt puse într-o perspectivă generală și cuprinzătoare, nu se pune problema atomismului.

mai ales o teorie a normelor, nu o teorie a criteriilor. [75]

În principiu, teoria pragma-dialectică oferă procedurile de interpretare necesare pentru a determina dacă un enunț satisface un anumit criteriu sau nu. Dar aceasta nu înseamnă că aceste proceduri sunt astfel formulate încât conduc în mod automat la singura interpretare corectă. În orice caz, sunt luate în considerare în mod sistematic toate trăsăturile caracteristice ale discursului cotidian, mai ales implicitul și indirectivitatea. În abordările centrate pe logică, aceste fenomene sunt fie complet ignorate, fie tratate ca „neajunsuri" ale limbajului natural care trebuie înlăturate cât mai repede. În cel mai bun caz, li se acordă o atenție superficială, care duce numai la observații ad hoc.

[m] Pentru *warrant* se poate adopta unul dintre echivalenții *justificare, garanție, chezășie*.

[75] Pentru a dezvolta criterii precise și neechivoce în scopul de a distinge între diversele tipuri de încălcări ale aceleeași norme și tipuri similare de încălcare a diverselor norme este necesară o mai largă cercetare din punct de vedere pragma-dialectic: această cerecetare poate beneficia de pe urma lucrărilor realizate de Woods și Walton (cf. Woods și Walton, 1989).

9. Sofisme în etapa confruntării

Exprimarea punctelor de vedere şi a îndoielii

Apare o dispută atunci când cineva avansează un punct de vedere, iar altcineva îl pune la îndoială. Deşi poate părea paradoxal, pentru a contribui la rezolvarea disputelor, trebuie încurajată exprimarea diferenţelor de opinie.[76] Încercările sistematice de a rezolva o dispută devin posibile numai atunci când aceasta a fost complet expusă. În mod ideal, disputa ar trebui să devină evidentă în etapa confruntării, care precede procesul efectiv de rezolvare a sa prin discuţie critică.

A incuraja externalizarea disputelor înseamnă a avea drept scop crearea unui climat în care vorbitorilor li se dă posibilitatea de a-şi exprima orice punct de vedere doresc şi de a-şi exprima îndoiala asupra oricărui punct de vedere. Pentru început, trebuie subliniat că oricine are, în principiu, dreptul de a avansa un punct de vedere despre orice subiect şi de a aduce în discuţie orice punct de vedere, indiferent la ce se referă acesta. Deoarece argumentele în sprijinul unui punct de vedere pot fi privite şi ele ca subpuncte de vedere, putând fi aduse în discuţie, acest punct de plecare este valabil şi în cazul exprimării argumentelor, şi în cel al exprimării îndoielii asupra argumentelor.

Necesitatea libertăţii de exprimare se referă la faptul că nu există nicio restricţie asupra punctelor de vedere sau a argumentelor expuse sau criticate, nici asupra persoanelor care o pot face. Actele de vorbire prin care sunt exprimate aceste puncte de vedere nu trebuie să fie reprezentate în mod necesar de aserţiuni factuale, ci pot fi şi judecăţi de valoare sau evaluări estetice. Conţinutul lor propoziţional poate varia de la foarte simplu la foarte complicat.

Faptul că punctele de vedere se pot referi la orice este exprimat în regulile discuţiei critice prin sublinierea *non*-impunerii niciunei condiţii cu privire la tipul propoziţiei la care se poate referi punctul de vedere. Absenţa oricărei restricţii asupra persoanelor care pot exprima sau pune în discuţie un punct de vedere implică faptul că actele de vorbire care trebuie efectuate în acest scop nu pot fi supuse unor condiţii pregătitoare speciale în ceea ce priveşte statutul sau poziţia vorbitorului. Într-o discuţie critică, oricine are dreptul să afirme ceva sau să exprime o îndoială referitoare la ceva.[77]

---

[76] Acest lucru nu este totdeauna valabil pentru diferenţele de opinie din negocierile diplomatice şi de alte tipuri căci în astfel de cazuri principalul scop al discursului nu este rezolvarea conflictului prin intermediul unei discuţii critice.

[77] În etapa confruntării nu există excepţii de la această regulă, însă acest lucru nu duce în mod automat la obligaţia de a apăra un punct de vedere faţă de orice

Pentru a putea folosi cât mai bine dreptul fundamental de a-şi externaliza punctele de vedere, participanţii la discuţie trebuie să nu fie împiedicaţi să-şi exprime punctele de vedere şi să pună în discuţie punctele de vedere ale oponenţilor. Interdicţia de limitare a posibilităţilor unui oponent de a rezolva disputa prin restricţionarea dreptului său de a vorbi liber este formulată în Regula 1 a discuţiei critice: *Părţile nu trebuie să se împiedice una pe cealaltă să-şi exprime punctele de vedere sau îndoiala asupra punctelor de vedere.*

Regula 1 poate fi încălcată în diverse moduri. Participantul la discuţie poate impune anumite restricţii asupra punctelor de vedere care pot fi exprimate sau puse în discuţie, poate, de asemenea, interzice unui anumit oponent dreptul de a avansa punctul de vedere pe care acesta doreşte să-l avanseze sau dreptul de a critica punctul de vedere pe care acesta doreşte să-l critice. În primul caz sunt impuse restricţii cu privire la conţinutul punctului de vedere, în cazul al doilea este încălcată libertatea personală a celeilalte părţi.

Vorbim despre restricţii asupra conţinutului atunci când excludem anumite puncte de vedere din discuţie. Acelaşi lucru se poate realiza şi prin declararea unor anumite puncte de vedere ca « sfinte », astfel încât oponentului nu i se permite să le pună la îndoială, ele fiind astfel imune la critici: „Apoi îmi iau exemplarul celui mai recent număr din *Turnul de veghe* şi îl citesc identificând elementele principale ale fiecărui articol. De fapt, nu poţi pune în discuţie ce scrie în Biblie" (Viv Nicholson intervievată de *The Sunday Times*, 25 noiembrie, 1990). Excluderea unui punct de vedere din discuţie, fie că acest lucru se face printr-un proces de imunizare sau într-un alt mod, înseamnă a pune obstacole în calea desfăşurării unei discuţii critice.

Restrângerea libertăţii personale a oponentului prin negarea dreptului acestuia de a avansa un punct de vedere reprezintă o încercare de a-l elimina ca partener serios într-o discuţie. Acest lucru se poate face prin exercitarea de presiuni asupra lui pentru a-l determina să se abţină de la avansarea unui anumit punct de vedere sau de a-l pune la îndoială. Se poate realiza, de asemenea, prin discreditarea competenţei, imparţialităţii, integrităţii sau credibilităţii sale. Astfel de manevre sunt în general executate nu în mod direct, ci prin practici sofisticate şi înşelătoare. În loc să fie expuse în mod direct, ele sunt adesea direcţionate către un auditoriu care s-ar putea constitui într-o a treia parte.

---

vorbitor antagonist neraţional, care, în etapa de deschidere a discuţiei, se dovedeşte a nu fi dispus să accepte nimic sau este necooperant în vreun alt fel.

Exercitarea de presiuni asupra oponentului

Exercitarea de presiuni asupra oponentului în scopul de a-l împiedica să avanseze un punct de vedere sau să pună la îndoială un punct de vedere echivalează cu punerea de obstacole în calea dezvoltării unei discuții critice. Rezultatul poate fi acela că discuția nu depășește stadiul confruntării sau nici măcar nu ajunge până în acest punct. În acest caz, nu poate fi vorba despre rezolvarea disputei.

Orice încercare ca aceasta de a opri de la bun început o dispută reprezintă o încălcare a Regulii 1 și trebuie, de aceea, considerată un sofism. În principiu, oricare dintre cele două părți se poate face vinovată de acest sofism. Dacă se încearcă să se împiedice avansarea unui punct de vedere, este răspunzător de sofismul în cauză vorbitorul care ar fi jucat rolul de antagonist. Dacă se încearcă să se împiedice punerea la îndoială a unui punct de vedere, cel vinovat este protagonistul.

Modalitatea extremă de a împiedica oponentul să avanseze un punct de vedere sau să pună la îndoială un punct de vedere constă în a-l împiedica efectiv să vorbească. Modalitatea cea mai eficientă de a face acest lucru este desigur prin eliminare fizică. Poate fi suficientă doar amenințarea cu violența, după cum pot fi foarte eficiente amenințări de alte tipuri. Acest tip de încălcare a Regulii 1 se realizează prin amenințare, cu denumirea sa generică și îndeobște stabilită: *argumentum ad baculum*. [78]

Termenul latinesc *baculum*, care înseamnă „băț", se referă în acest caz, prin extindere, la amenințarea prin orice fel de violență („argumentul bățului"[xxxi]). Dacă lucrurile nu se opresc la amenințări, denumirea este o descriere literală. Dar dacă bățul devine real, nu mai poate fi bineînțeles vorba despre niciun fel de discuție, cu atât mai puțin despre discuție critică.

Când este eliminat oponentul prin metode precum amenințarea cu pumnul sau scoaterea cuțitului, însăși lipsa utilizării mijloacelor verbale distruge caracteristica fundamentală a discuției critice. Actele directive precum *Taci* și *Îți interzic să ridici această problemă / să deschizi această discuție* au, de asemenea, ca scop să producă efecte care intră în conflict cu trăsătura menționată anterior. În cazul amenințărilor verbale este vorba tot despre o încălcare a Regulii 1 deoarece prin actul de vorbire realizat prin enunțarea unei amenințări se intenționează obținerea unui efect interacțional asupra oponentului prin care acesta să aibă în minte o anumită consecință în legătură cu faptul că este amenințat (*Mai degrabă aș tăcea*), însă unicul efect interacțional urmărit într-o discuție este acela ca partea oponentă să fie convinsă de incorectitudinea punctului său de vedere

---

[78] Woods și Walton (1989) propun o analiză logică a sofismului *ad baculum*, însă autorii sugerează pe bună dreptate că nu logica este adecvată pentru discutarea acestui sofism (cf. Jason, 1987; Walton, 1987b; și Kielkopf, 1980).

sau a îndoielii sale.

Amenințarea oponentului înseamnă exercitarea de presiuni asupra sa pentru a îl împiedica să adopte o poziție. De obicei, amenințarea nu va consta în prea multe cuvinte: vor exista în cel mai fericit caz unele sugestii cu privire la consecințe neplăcute pentru oponent dacă acesta din urmă împiedică vorbitorul să-și mențină punctul de vedere. Acest lucru pare să se întâmple pentru că altfel ar fi prea evident că vorbitorul obstrucționează desfășurarea procesului de rezolvare a disputei și încalcă regulile discuției critice. Aparențele raționalității trebuie păstrate în permanență.

Datorită modului indirect în care se fac de obicei amenințările, în practică este de obicei dificil de identificat un *argumentum ad baculum*. Uneori, pot apărea mărci utile determinate de refugiul vorbitorului în formulări care asigură în mod emfatic ascultătorul că nu se exercită presiuni asupra lui: *Desigur, îți aparține în întregime decizia asupra punctului de vedere*, *Firește, tu ești acela care știi ce vrei să accepți sau nu*, și tot așa. Astfel de enunțuri încurajatoare sunt adesea urmate de un *dar / însă* care le anulează: *însă trebuie să înțelegeți că noi asigurăm cea mai importantă publicitate pentru dvs. (și dacă publicați articolul despre rolul nostru în Africa de Sud, putem da uitării înțelegerea noastră referitoare la publicitate)*.

O modalitate complicată – deși nu neobișnuită – de a exercita presiuni asupra oponentului este apelul la emotivitatea sa. În cazul în care, de exemplu, un punct de vedere începe să fie pus la îndoială de oponent, acesta poate fi lăsat să înțeleagă că va fi considerat vinovat că a rănit sau dezamăgit persoana care a avansat punctul de vedere în cauză. Amenințarea conținută în acest șantaj moral îl face să se simtă ca și cum nu ar mai fi liber să pună la îndoială punctul de vedere.

Deoarece tehnica îngrădirii libertății celeilalte părți de a critica un punct de vedere sau de a își avansa unul propriu face apel la sentimentele sale de compasiune, acest tip special de încălcare a Regulii 1 este numit *argumentum ad misericordiam*. [79] Astfel de încercări de a face apel la eventuala milă a oponentului pentru a-l reduce la tăcere și a face ca lucrurile să fie în favoarea vorbitorului apar cel mai frecvent în cazurile în care una dintre părți dorește ca cealaltă parte să facă ceva spre beneficiul său. Sancțiunile folosite pentru a face față amenințării pot varia de la evidențierea consecințelor neplăcute care vor apărea dacă celui care face apel la milă nu i se recunoaște punctul de vedere (*Dacă mă lași baltă, pierd fondurile*) până la izbucniri în plâns și manifestări chiar mai grave.

---

[79] Walton, crede, și în acest caz, că *ad misericordiam* nu este un sofism ce ține de logică: el implică mai curând chestiuni de ordin pragmatic sau psihologic (1987b). Conform lui Hamblin (1970) și lui Kielkopf (1980) nu toate cazurile de *ad misericordiam* sunt sofisme.

Atacul personal la adresa oponentului

Atacul personal asupra oponentului este o altă încercare de a-l elimina ca partener serios din discuție prin subminarea dreptului său de a avansa un punct de vedere sau de a pune la îndoială un punct de vedere. Când este catalogat drept prost, inconsecvent, corupt, dacă i se spune că nimeni nu se poate baza pe el, oponentul este redus la tăcere, deoarece acesta își pierde credibilitatea în cazul în care atacul reușește. De fapt, nu este împiedicat să-și avanseze un punct de vedere sau să critice un punct de vedere, însă în scopuri practice chiar ar putea fi. Orice încercare de producere a acestui efect reprezintă o încălcare a Regulii 1 și trebuie văzută ca sofism. Atât protagonistul cât și antagonistul se pot face vinovați de o asemenea încălcare. Deoarece atacurile la persoană au drept scop convingerea auditoriului mai curând decât a celeilalte părți, această tehnică are caracter retoric.

Se folosește în special termenul latinesc *argumentum ad hominem* pentru a denumi toate tipurile de atacuri la persoană. [80] Niciunul dintre aceste atacuri nu vizează meritele intrinseci ale punctului de vedere sau pe cele ale îndoielii oponentului. Dimpotrivă, ele vizează persoana acestuia. Există trei variante de *argumentum ad hominem*.

Prima variantă constă în desființarea oponentului prin punerea la îndoială a competenței, inteligenței, caracterului sau bunei credințe a oponentului. Acesta este un *atac personal direct*, cunoscut adesea ca varianta „abuzivă" a unui *argumentum ad hominem*.

În cea de a doua variantă, motivele punctului de vedere sau ale îndoielii oponentului sunt făcute să pară suspecte: are un anumit interes în acest sens și de aceea nu te poți baza pe el. Aceasta este varianta „circumstanțială" a unui *argumentum ad hominem*, care constituie un *atac personal indirect*.

În cea de a treia variantă a unui *argumentum ad hominem*, se încearcă să se găsească o inconsecvență în cuvintele unui oponent sau între cuvintele și faptele sale, subminându-i-se astfel credibilitatea. De obicei, o astfel de discrepanță între afirmațiile cuiva sau discrepanța dintre cuvintele și faptele sale din prezent și din trecut sunt numite cu termenul latinesc *tu*

---

[80] Din punct de vedere istoric, termenul *argumentum ad hominem* a avut un înțeles foarte diferit (cf. Finocchiaro, 1974). Primul care a folosit termenul *argumentum ad hominem* ca termen tehnic a fost Locke. În *Eseu asupra înțelegerii umane* din 1690, Locke a introdus trei alte argumente de tip *ad* (*argumentum ad verecundiam*, *argumentum ad ignorantiam* și *argumentum ad judicium*) (1961). Astfel, Locke este uneori numit „inventatorul" categoriei de sofisme de tip *ad*. Însă nici el nu spune foarte pe larg că ar considera sofisme cele patru argumente de tip *ad*, iar acest lucru nu este evident nici în explicațiile sale.

quoque. *Tu quoque*, în forma sa de bază, apare atunci când cineva pune la îndoială un punct de vedere la care anterior a aderat. [81]

În cazul unui atac personal direct, se presupune că o persoană ignorantă sau rea nu poate avea niciodată nici opinii corecte, nici îndoieli justificate. Intră în joc omul, nu mingea. Acest lucru se petrece de obicei în confruntările directe, când încep să se încingă spiritele, însă se mai întâmplă şi în polemicile scrise, după cum se observă în postscriptum-ul unei scrisori dintr-o revistă profesionistă de publicitate:

> Îl cunosc pe Gianotten ca pe un ratat în domeniul publicităţii; fiind un economist viclean de un excepţional egoism, ar putea comunica mai bine cu banii decât cu oamenii în mediul său de lucru şi pe piaţă, în general. În afară de faptul că citeşte prost ceea ce scriu eu (dar nici nu a fost capabil să asculte vreodată), biata lui teză scheletică ajunge să spună că publicitatea este doar o parte din totalitatea mixului de marketing, însă lucrul ăsta nu-mi era necunoscut. Ultimul rând al reacţiei sale este tipic lui, care a tratat cu neglijenţă oamenii şi cu stângăcie publicitatea. Estropiat din punct de vedere comunicativ în ambele sensuri. Iar în ceea ce priveşte minciunile sfruntate: Nu, Evert, niciodată, fir-ar să fie, n-ai putut sta treaz cu totul lângă altceva sau altcineva în afară de tine însuţi.

În cazul unui atac personal indirect, opinia unei persoane este identificată cu propriile sale interese, iar argumentele îi sunt „demascate" ca fiind prefăcute. Când a făcut propunerea ca redactarea de eseuri să fie scoasă din curriculum-ul şcolar, Preşedintele Comisiei de Educaţie pentru Limba Maternă din Olanda, dl. Bolle, a avut de înfruntat următorul atac indirect la persoană apărut într-un ziar:

> Redactarea de eseuri? O porcărie, s-a gândit Bolle. Problema e că el însuşi este incapabil să scrie eseuri, după cum se poate lesne vedea numai dacă te uiţi la un raport scris de el. Ce nu poate Bolle să facă nu au voie să facă nici alţii. Bolle se înfioară la gândul că fiul sau fiica unui măturător ar putea într-o bună zi să se dovedească mai bun în a-şi aşterne gândurile pe hârtie decât ar putea fi vreodată Bolle însuşi. Aşa că « Să sfârşim odată cu eseurile », recomandă ministrul Bolle.

---

[81] Hamblin (1970) se situează pe o poziţie specifică Abordării Standard, conform căreia un argument *ad hominem* circumstanţial nu este totdeauna un sofism, spre deosebire de un argument *ad hominem* abuziv. Gerber (1974) este de părere că un argument *ad hominem* constituie în numeroase cazuri, un argument valid. Govier (1981) subliniază că varianta *tu quoque* este un mod obişnuit şi adesea legitim de a argumenta. Potrivit lui Walton (1987a), argumentul *ad hominem* are o funcţie critică în deplasarea obligaţiei de a aduce dovezi prin evidenţierea unei inconsecvenţe pragmatice a celui care pledează pentru un punct de vedere. Vezi, de asemenea, şi Hoaglund (1982), Johnstone, Jr. (1952, 1970), Parker (1984), Walton (1985b), Woods and Walton (1989). Pentru o analiză dialectică a argumentului *ad hominem*, a se face comparaţie cu Barth şi Martens (1977).

În varianta *tu quoque* a unui *argumentum ad hominem*, se presupune că persoana care este inconsecventă nu poate avea dreptate. Denumirea *tu quoque* („tot tu") subliniază faptul că la origine s-a făcut referire la cineva care pune la îndoială un punct de vedere la care anterior aderase totdeauna pe deplin (sau care susține un punct de vedere pe care totdeauna l-a respins). Astăzi termenul se referă la orice formă de inconsecvență: schimbarea pe tăcute a unei păreri personale, savurarea unei fripturi atât timp cât se susține cu fervoare regimul vegetarian, și altele.

Ori de câte ori nu se practică ceea ce se susține, sau se aplică unități de măsură diferite, sau se retractează ceea ce s-a spus avem de a face cu o persoană inconsecventă. Ceea ce nu înseamnă neapărat că ultimul său punct de vedere este incorect. Pentru a se putea stabili acest lucru, este nevoie ca mai întâi să se testeze printr-o discuție critică orice argumente în favoarea acelui punct de vedere. Dacă se stabilește că în chestiuni similare oponentul a adoptat două puncte de vedere diametral opuse, poate ieși la iveală o discrepanță în atitudinea sa. Dar chiar și așa nu înseamnă că i-a fost testat punctul de vedere actual.

Complexitatea acestei problematici este ilustrată într-un mod interesant de un fragment dintr-un interviu cu președintele Partidului Democratic Creștin din Olanda, Piet Steenkamp. Steenkamp observă că, din cauza educației pe care o primesc catolicii, aceștia au conștiința subdezvoltată, iar cel care îi ia interviul reacționează astfel:

> Totuși aici există o inconsecvență. Cereți un fel de clemență pentru un comportament ca cel al unor politicieni catolici doar pentru că aceștia nu sunt tocmai la curent cu diferența dintre bine și rău, de fapt pentru că nu prea știu ce înseamnă viața. Dar pe de altă parte, când vine vorba despre avort, de exemplu, politicienii catolici încep deodată să creadă de-a binelea că au monopol asupra înțelepciunii: deodată nimeni nu mai poate gândi pentru sine.

Cel care ia interviul atrage atenția asupra unei contradicții din atitudinea lui Steenkamp. El nu leagă în mod explicit de această atitudine concluzia că dezaprobă încercarea lui Steenkamp de a justifica anumite tranzacții financiare dubioase ale politicienilor catolici, însă acest lucru se înțelege din comparația cu atitudinea politicienilor față de avort. Spunând ceea ce spune, cel care ia interviul nu poate fi acuzat de un sofism *tu quoque*, însă sugestia conținută în cuvintele sale poate fi considerată destul de puternică pentru a lăsa să se creadă altceva.

Probleme cu privire la etapa confruntării

Regula 1 formulează dreptul fundamental de a avansa sau de a critica orice punct de vedere fără a fi împiedicat în vreun fel de cineva. Totuși, în practică, se pot impune în anumite situații una sau mai multe restricții

asupra exercitării acestui drept. Acest lucru se întâmplă mai frecvent în contexte oficiale şi instituţionalizate, în care procedurile necesare sunt stabilite prin reguli, regulamente sau statute.

Ilustraţia cea mai evidentă este desigur oferită de legea pământului. De exemplu, într-un apel la sentinţă, faptele cazului nu sunt supuse discuţiei deoarece ele au fost deja stabilite. Altă ilustrare o reprezintă inadmisibilitatea mărturiei soţilor şi a altor membri ai familiei de gradul întâi. Însă, există multe alte exemple şi în afara situaţiilor juridice. De exemplu, în întrunirile oficiale discuţia va fi limitată nu numai în ceea ce priveşte subiectele menţionate în cadrul ordinii de zi, ci şi în ceea ce îi priveşte pe cei care au dreptul la cuvânt.

Astfel de restricţii şi altele asemenea vizează desfăşurarea în bune condiţii şi conform unei ordini prestabilite a procesului juridic sau a şedinţei de lucru. Fiind impuse, cu acordul direct sau indirect al celor implicaţi, ele nu reprezintă încălcări ale Regulii 1. Acesta este şi cazul acordurilor limitative în discuţiile mai puţin formale. Vorbim însă de o încălcare a Regulii 1 de îndată ce sunt impuse restricţii în mod unilateral şi împotriva voinţei celor implicaţi (*Eşti aici doar ca să priveşti, aşa că taci*). Nu este totuşi întotdeauna foarte clar dacă restricţiile sunt acceptate de către toţi cei implicaţi. În principiu, obligaţia de a aduce dovezi – sarcina probei – este totdeauna de partea celui care doreşte să impună restricţia.

Dacă oponentul este atacat fiind numit „prost" sau acuzat că nu prezintă încredere, sau fiindu-i tratate motivaţiile drept suspecte, este vorba tot despre o încălcare a Regulii 1 deoarece toate acestea reprezintă încercări de a-l elimina din discuţie pe oponent ca partener neserios. Totuşi, în practică, pot apărea situaţii în care un atac direct sau indirect la persoană poate fi justificat. Să presupunem că punctul de vedere supus discuţiei are legătură directă cu oponentul. Dacă un vorbitor se laudă, de exemplu, că este arheolog expert sau director de firmă şi are un caracter ireproşabil şi se discută despre aceste calităţi, atunci va fi evident relevant să se scoată în evidenţă lipsuri pe care le are în cunoştinţele sale despre arheologie sau să se dea exemple de corupţie din trecutul său.

A admite pertinenţa unor asemenea acuzaţii de lipsă de competenţă sau de corupţie nu înseamnă a face excepţie de la regula de bază care se referă la faptul că oponentul nu poate fi eliminat prin atac la persoană. La urma urmei, într-un astfel de caz, referinţa la persoana sa face parte din conţinutul propoziţional al punctului de vedere supus discuţiei, iar remarcile cu referire la persoană sunt, în principiu, argumente pertinente în discuţie. Dacă ar fi declarate nelalocul lor, rezolvarea disputei ar deveni imposibilă chiar de la început. Cum poţi arăta că cineva este necinstit dacă nu ţi se permite să dai exemple de ocazii în care a fost necinstit în ceea ce-l priveşte?

O altă situaţie în care atacul la persoană poate fi justificat este cel în care

se depune mărturie în timpul procedurilor juridice. Apelul la martori este motivat de faptul că nu există o altă modalitate de a descoperi care a fost desfăşurarea reală a evenimentelor. Măsura în care putem avea încredere într-o mărturie este de importanţă majoră. La urma urmei, măsura în care ne putem încrede în ea depinde în mod direct de măsura în care ne putem încrede în persoana care depune mărturie. Pe baza autorităţii acestei persoane se acceptă ce anume s-a întâmplat şi cum anume. Dacă există motive pentru a se pune la îndoială puterea sa de observaţie sau buna sa credinţă, este relevant să se evidenţieze acest lucru amintindu-se faptul că persoana respectivă este mioapă, sau că are un anume interes în acea situaţie. În asemenea cazuri, a proceda astfel nu înseamnă a te face vinovat de a fi comis sofismul atacului direct sau indirect la persoană.

Varianta *tu quoque* a unui *argumentum ad hominem* poate şi ea provoca complicaţii. Se comite acest tip de sofism dacă, de exemplu, se respinge punctul de vedere al oponentului pe motiv că acesta a avut altă părere cândva în trecut. Însă nu se comite un sofism dacă se evidenţiază contradicţii din punctul de vedere şi din argumente pe care oponentul le-a avansat *în decursul discuţiei*. Dimpotrivă, criticile de acest fel reprezintă o contribuţie extrem de importantă la procesul de rezolvare a disputei. A admite afirmaţii inconsecvente în cadrul aceleiaşi discuţii duce la imposibilitatea rezolvării disputei. De aceea este necesar să se facă diferenţa între discrepanţele din interiorul şi cele din afara discuţiei. Doar în cel de al doilea caz poate fi vorba despre un caz de *tu quoque*. Din nefericire, este greu să se stabilească cu precizie unde se termină o discuţie şi unde începe alta în realitate.

O altă complicaţie este reprezentată de faptul că nu este totdeauna imediat clar dacă avem sau nu de a face cu o inconsecvenţă. A purta pantofi de piele este incompatibil cu a fi vegetarian? A refuza să te înrolezi din motive pacifiste este în contradicţie cu a agresa un hoţ sau un răufăcător? Oricât ne-am strădui să răspundem la astfel de întrebări, există riscul ca elementul fundamental să rămână în umbră: chiar dacă *există* o contradicţie, aceasta nu are nimic de a face cu corectitudinea sau incorectitudinea punctului de vedere supus discuţiei.

Există variante şi mai complexe ale sofismului *tu quoque*, în care discrepanţa nu are legătură cu comportamentul oponentului, ci cu evaluarea de către acesta a comportamentului celorlalţi. Să presupunem că cineva este acuzat că lucrează ilegal, iar acesta replică la rându-i acuzând soţia oponentului că lucrează tot ilegal ca menajeră. O astfel de apărare ar putea însemna că cel care este atacat primul crede că are aceleaşi drepturi precum soţia oponentului său şi vrea să scoată în evidenţă acest lucru. Însă o asemenea reacţie înseamnă de obicei mai mult decât atât. Vorbitorul doreşte mai degrabă să spună în mod indirect că oponentul nu este consecvent:

acesta acuză într-o situație ceea ce în altă situație scuză. De aceea, nu are dreptul să judece din acest punct de vedere cealaltă parte. Chiar dacă în cazul de față este mai puțin evident că argumentul este un sofism de tipul *tu quoque*, acesta rămâne totuși un sofism. De aceea este bine să fim atenți când cealaltă parte dintr-o discuție este acuzată în mod implicit sau explicit de folosirea unor unități de măsură diferite.

[xci] *Argumentum ad baculum* poate fi numit și „sofismul impunerii prin forță", formulă pe care nu am preferat-o pentru a păstra referințele la „băț" din textul original.

10. Sofisme în distribuția rolurilor în discuția critică

Obligația de a susține un punct de vedere [xxxii]

Pentru a putea rezolva disputa cu privire la un punct de vedere, cel care a pus la îndoială punctul de vedere trebuie să fie pregătit să-și asume rolul de antagonist într-o discuție referitoare la punctul de vedere, iar cel care l-a avansat trebuie să fie pregătit să-și asume rolul de protagonist și să-și apere punctul de vedere. Această distribuție a rolurilor în discuție are loc în etapa deschiderii, în care cei implicați determină dacă există suficiente baze comune (reguli hotărâte de comun acord, prezumții și alte puncte de plecare) pentru a întreprinde o încercare de rezolvare a disputei. Dacă toate aceste condiții nu sunt îndeplinite, atunci nu are rost să se treacă la etapa argumentării. În acest caz, nu va exista o adevărată discuție și nu se va ajunge la rezolvarea disputei. De obicei, în practică se determină în mod tacit dacă au fost îndeplinite condițiile pentru a se putea începe o discuție critică.

Problemele care pot apărea cu privire la distribuția rolurilor în discuția critică nu au în general nicio consecință asupra antagonistului. La urma urmei, una dintre părți a provocat de bună voie cealaltă parte, punându-i la îndoială punctul de vedere, și din acest motiv nu prea are dreptul să obiecteze la preluarea rolului de antagonist. Astfel încât problemele care s-ar putea ivi cu privire la distribuția rolurilor în discuție nu privesc cel mai adesea decât rolul de protagonist. Când se naște o dispută, cel care trebuie să facă față unei opoziții este cel care a avansat punctul de vedere. El trebuie să decidă dacă punctul de plecare al discuției și angajamentul față de punctul său de vedere sunt de natură a-l face să se simtă pregătit pentru a prelua rolul de protagonist și de a-și apăra punctul de vedere față de antagonist mai curând decât să retragă punctul de vedere avansat.

Prin Regula 1 s-a stabilit că oricine are dreptul de a avansa sau de a contesta orice punct de vedere dorește. La fel de important este dreptul de a cere celui care avansează un punct de vedere să îl susțină. [82] Un astfel de drept ar fi nul dacă oricine ar putea decide în mod arbitrar să accepte sau nu o astfel de cerere. De aceea, Regula a 2-a a discuției critice statuează în mod explicit obligația de a susține punctul de vedere: *Partea care avansează un punct de vedere este obligată să îl susțină dacă cealaltă parte îi cere acest lucru.*

---

[82] Desigur că antagonistul nu trebuie să încalce Principiul Comunicării și regulile de comunicare explicate în Partea I (Capitolul al 5-lea). S-ar întâmpla astfel dacă și-ar provoca protagonistul să apere un punct de vedere deja acceptat de antagonist.

Totuși, se pune problema, conform unor criterii de raționalitate, dacă partea care avansează un punct de vedere are totdeauna obligația de a răspunde la provocare. Credem că există două cazuri importante în care această regulă nu se aplică.

Primul caz se referă la situația în care, față de un același antagonist, ar trebui susținut același punct de vedere care a mai fost susținut o dată până inclusiv în etapa închiderii, fără ca în punctul de pornire să se schimbe ceva (au rămas valabile aceleași reguli, prezumții, puncte de plecare). În acest caz, obligația de a susține un punct de vedere își pierde motivația pragmatică. La urma urmei, li se poate cere participanților la discuție să repete aceleași lucruri *ad infinitum*. Situația este alta atunci când un alt ascultător provoacă vorbitorul să-și susțină punctul de vedere sau când se schimbă regulile discuției, prezumțiile sau alte puncte de plecare: se presupune că susținerea punctului de vedere poate duce în această situație la un rezultat diferit.

Al doilea caz în care nu se aplică Regula a 2-a este reprezentat de situația în care cel care îl provoacă pe vorbitor nu acceptă nicio regulă de discuție, nicio prezumție, niciun punct de plecare. Dacă devine evident din etapa deschiderii că nu există bază pragmatică pentru ca părțile să se înțeleagă una pe alta, este evident și că șansa de rezolvare a disputei este oricum zero. Într-un astfel de caz nu are rost să se prelungească discuția.

Sustragerea de la obligația de a aduce dovezi

Obligația stabilită în cadrul Regulii a 2-a, de a susține un punct de vedere care a fost pus la îndoială, este cunoscută în mod tradițional sub denumirea de *obligație de a aduce dovezi* (*onus probandi*): partea al cărei punct de vedere a fost pus la îndoială trebuie să dovedească că punctul de vedere este acceptabil. [83] De fapt, este evident cui îi revine obligația de a aduce dovezi din aplicarea Regulii a 2-a, deoarece partea care este provocată trebuie, în principiu, să-și asume rolul de protagonist în susținerea punctului de vedere care a fost contestat.

O modalitate evidentă de sustragere de la obligația de a aduce dovezi este prezentarea punctului de vedere astfel încât să nu existe obligația de a-l susține de la bun început. Se poate face acest lucru dând impresia că antagonistul nu are dreptate când pune la îndoială punctul de vedere sau că nu are rost să îl conteste. În oricare dintre cazuri, protagonistul se face vinovat de sofismul *sustragerii de la obligația de a aduce dovezi*.

---

[83] Conceptul *onus probandi* își are originea în domeniul juridic. Într-un proces, cel care afirmă ceva trebuie să aducă dovezi pentru a spulbera orice urmă de îndoială aflată în limitele raționalității. În argumentația cotidiană, obligația de a aduce dovezi este adesea mai puțin strictă: sunt suficiente câteva dovezi care conving (cf. Hamblin, 1970; Walton, 1988a).

Prima modalitate de sustragere de la obligația de a aduce dovezi constă în prezentarea punctului de vedere ca evident de la sine. În practică, astfel de tentative pot fi adesea recunoscute după formulări care scot în evidență faptul că punctul de vedere este indiscutabil:

- E clar ca lumina zilei că ...
- Desigur, nu trebuie să mai spun că ...
- E clar pentru toată lumea că ..."
- Nimeni aflat în deplinătatea facultăților sale mintale nu ar putea nega că ...
- Se înțelege de la sine că ...
- Nu se poate nega că ...

Prin asemenea formulări se sugerează că cel care nu reușește să observe imediat justețea punctului de vedere este probabil incredibil de prost, în ciuda faptului că astfel de cuvinte pot fi doar un paravan care are drept scop disimularea lipsei de fundament a punctului de vedere. Cel care cade pradă unei astfel de stratageme își poate abandona îndoielile. În orice caz, într-o astfel de situație protagonistul își dorește chiar acest lucru.

Asemenea formulări trebuie să fie văzute, dimpotrivă, ca niște indicii că protagonistul ar putea încerca, printr-o modalitate simplă, să scape de obligația de a-și susține punctul de vedere. Aproape la fel stau lucrurile și în cazul formulărilor prin care protagonistul încearcă să indice că el garantează, să zicem, justețea punctului de vedere:

- Vă asigur că ...
- Poți să mă crezi că ...
- Nu-mi pot imagina nicio altă interpretare decât că ...
- Nu există pentru mine îndoială că ...
- Sunt absolut convins că ...

Prezentând o garanție personală asupra corectitudinii punctului de vedere, protagonistul face ca antagonistului să-i fie foarte greu să-și mențină îndoiala. La urma urmei, a și-o menține și în condițiile date ar însemna să pună la îndoială în mod direct competența sau chiar integritatea protagonistului. De aceea, asemenea formulări pot fi utilizate pentru a obliga oponentul să facă o alegere: fie acceptă punctul de vedere și și-l asumă, fie nu mai are încredere în protagonist. Cea de-a doua situație ar însemna deteriorarea imaginii publice a protagonistului, iar antagonistul, în mod normal, va încerca în măsura posibilului, să nu-l pună pe protagonist într-o asemenea situație stânjenitoare. Dacă protagonistul nu mizează pe acest mecanism social, poate avea toate motivele să presupună că antagonistul va ignora formulările de acest fel. Iar antagonistul poate crede că unui protagonist atât de sigur de părerea lui nu ar trebui să-i fie prea

greu să furnizeze o susținere a punctului de vedere încununată de succes.

O altă modalitate de sustragere de la obligația de a aduce dovezi este formularea punctului de vedere astfel încât să fie protejat de orice posibilitate de evaluare. Exemple de formulări „ermetice" sunt:

- Francezul este esențialmente intolerant.
- Tânărul din zilele noastre e leneș prin definiție.
- Biserica este conservatoare prin natura ei.
- Squatterul are tendințe anarhiste.[xxxiii]

Când sunt supuse criticilor puncte de vedere ca cele de mai sus? Dacă nu s-ar referi la francez*ul*, la tânăr*ul* de azi și așa mai departe, ar fi mai ușor de imaginat cum ar arăta atacul potrivit și susținerea adecvată a punctului de vedere. Dacă în locul articolului hotărât ar fi folosiți cuantificatori precum *toți*, *unii*, *majoritatea*, *media*, ar fi fost clar măcar că, pentru a-și susține punctul de vedere în mod satisfăcător, protagonistului ar fi trebuit să i se ceară niște exemple.[84]

Tocmai pentru că nu există asemenea cuantificatori și sunt folosite determinări intangibile care vizează esența, precum *esențialmente*, *prin definiție*, *prin natura ei*, nu este clar cum ar putea fi susținut în mod convingător punctul de vedere în discuție sau cum ar putea fi respins, tocmai din acest motiv. Câte exemple contrare sunt necesare? Dacă s-ar folosi cuvinte precum *toți* sau *unii*, ar fi foarte clar. Afirmațiile care vizează esența, în care se folosesc aceste articole hotărâte (sau chiar și cele în care se folosesc articolele nehotărâte), se sustrag oricărui test empiric și nu pot fi respinse. De aceea, ele nu pot fi folosite într-o discuție critică.

Formularea unui punct de vedere în mod non-falsificabil poate fi considerată o tentativă de a-l face imun la critici. Această „strategie de imunizare" este o modalitate sofisticată de sustragere de la obligația de a aduce dovezi.[85] Efectul de imunizare este adesea întărit alegându-se formulări și mai generale în care se folosește pluralul:

- Femeile sunt posesive de la natură.
- Francezii sunt esențialmente intoleranți.
- Squatter-ii au tendințe anarhiste.

Dacă se încearcă respingerea punctului de vedere care afirmă că femeile sunt posesive de la natură prin citarea unuia sau a mai multor exemple de femei care nu au nimic posesiv, oponentul va considera aceste exemple nepertinente. Se dovedește că asemenea afirmații trebuie tratate ca

[84] Pentru utilizările logoforice ale articolului hotărât în frazele generice, vezi Barth (1974).

[85] Albert introduce termenul *strategie de imunizare* când discută posibilitățile de ieșire din „trilema Münchhausen" (1975).

afirmații referitoare la „natura" femeilor, francezilor, și așa mai departe, și nu ca afirmații cuantificate din care s-a întâmplat să se omită cuantificatorul. Afirmațiile de mai sus sunt adevărate fiindcă femeile, francezii și așa mai departe „chiar sunt așa". Femeile citate ca exemple contrarii se dovedesc deodată a nu fi „adevărate" femei sau se dovedesc a nu fi ceea ce par. Toate tentativele de atac se lovesc astfel ca de un zid imunizator.

Inversarea obligației de a aduce dovezi

În afară de sustragerea de la obligația de a aduce dovezi, protagonistul se poate elibera de obligația de a-și apăra punctul de vedere care îi revine conform Regulii a 2-a, aruncând pe umerii oponentului obligația de aduce dovezi. Această încălcare a Regulii a 2-a este cunoscută sub numele de sofismul *inversării rolurilor privind obligația de a aduce dovezi*. Acesta constă în încercarea de a determina oponentul să dovedească de ce este greșit punctul de vedere pe care l-a contestat.

În disputa non-mixtă, numai una dintre părți avansează un punct de vedere și numai acea parte poate juca rolul de protagonist. Drept consecință, acea parte este deci și unica parte căreia îi poate reveni obligația de a apăra un punct de vedere. Dacă încearcă să deplaseze obligația de a aduce dovezi pe umerii celeilalte părți, care se presupune că trebuie să joace rolul de antagonist, se comite un sofism. Protagonistul ratat este singura parte care se poate face vinovată de acest sofism.

Într-un asemenea caz, inversarea rolurilor privind obligația de a aduce dovezi înseamnă că presupusul antagonist trebuie să dovedească că punctul de vedere pe care l-a contestat nu se poate susține. Ceea ce înseamnă că ia asupra sa astfel rolul de protagonist al punctului de vedere opus. Deoarece antagonistul nu a avansat el însuși un punct de vedere, el nu are de fapt obligația de a îl susține nici măcar pe cel opus punctului de vedere pe care l-a contestat.

Iată un exemplu de refuz al obligației de a aduce dovezi în favoarea unui punct de vedere și deplasarea (implicită) a acestei obligații către cei care nu acceptă cuminți punctul de vedere. Este oferit de W.J. Geertsema, Trimisul Reginei în provincia olandeză Gelderland:

> Într-un interviu acordat unui hebdomadar, Geertsema își exprimă convingerea că au fost utilizați bani din spargeri date la bănci pentru campanii de ocupare a locuințelor părăsite[xxxiv] și pentru campanii împotriva energiei nucleare. Este citat ca exemplu cazul campaniilor recente pentru locuințe din Nijmegen. Geertsema: « Mii de oameni s-au dus cu trenul la Nijmegen și au rămas acolo câteva zile. Banii aceia trebuie să fi venit de undeva. ... N-o pot dovedi », spune el, « și nu e treaba mea să o fac. »

În disputele mixte, situația este oarecum mai complicată. În asemenea dispute există două puncte de vedere opuse. Una dintre părți poate avansa, de exemplu, punctul de vedere că pornografia este nocivă pentru sănătatea poporului; cealaltă parte poate avansa ideea că așa ceva nu este nicidecum adevărat. Astfel, fiecare dintre părți pune la îndoială acceptabilitatea punctului de vedere al celeilalte părți. Se pune atunci întrebarea: cine are obligația de a aduce dovezi?

Deoarece ambele părți au avansat o teză, potrivit Regulii a 2-a ambii participanți la discuție au obligația de a aduce dovezi în sprijinul tezei. Cu alte cuvinte, există o *dublă* obligație de a aduce dovezi. Problema în acest caz nu este cum anume se împarte această obligație, ci în ce ordine trebuie ca fiecare dintre părți să se achite de această obligație.

În practică, problema ordinii în care părțile se achită de obligațiile de a aduce dovezi este în general prezentată ca o problemă de alegere. Adesea, fiecare parte încearcă să ia decizia prin forță și să lase obligația de a aduce dovezi în seama celeilalte părți. În asemenea cazuri, se găsește uneori o ieșire din situație considerându-se că obligația de a aduce dovezi revine părții care atacă ideile primite din înțelepciunea populară, o tradiție încetățenită sau o stare de lucruri evidentă. Atunci obligația de a aduce dovezi revine părții care dorește să schimbe *status quo*-ul. Acea parte trebuie să dovedească că alternativa pe care o propune este mai bună. Ceea ce înseamnă că *status quo* are statut de *prezumție*. [86]

Autorul olandez Piet Grijs dă un exemplu de aplicare a principiului prezumției. Îl atacă pe „profesorul NATO" van Staden, care a avansat ideea că în Olanda ar trebui amplasate misile de croazieră americane:

> Van Staden a adus argumente sub forma unor răspunsuri la o serie de obiecții la amplasarea misilelor, obiecții pe care el însuși le-a ridicat. E ciudat, căci obligația de a aduce dovezi este a celor care amplasează astfel de misile.

Conform lui Grijs, van Staden ar fi trebuit să dea argumente pro în favoarea amplasării misilelor, deoarece în *status quo* nu există misile de croazieră. Dimpotrivă, van Staden se mulțumește să discute obiecțiile care s-ar putea ridica în cazul amplasării acestora, mai mult, acestea fiind obiecții la care s-a gândit chiar el.

Principiul prezumției nu poate fi utilizat în toate cazurile. Nu există întotdeauna în mod foarte evident un *status quo*. Ca, de exemplu, în cazul

---

[86] În procesele juridice, prezumția se referă la principiul că un fapt sau o stare de lucruri este considerat(ă) adevărat(ă) până nu se dovedește altfel: se consideră că acuzatul este nevinovat până i se stabilește culpa. Ceea ce implică faptul că acuzatorul este cel care are obligația de a aduce dovezi (cf. Hamblin, 1970; Walton, 1988a).

unei dispute într-un cuplu, în care soția crede că și ea și soțul ar trebui să înceapă să facă economii, în timp ce soțul crede că nu are nici un rost. Care dintre ei are prezumția de partea sa?

În afară de acestea, se sugerează în principiul prezumției că este cel mai just să existe o repartizare a obligațiilor de a aduce dovezi. Ceea ce nu este întocmai. Această repartizare este doar o dovadă de conservatorism, principiul dobândind astfel de îndată o conotație ideologică, deși intenția de la baza lui este de a-l face doar practic. [87]

Nu vor exista obiecții dacă părțile au căzut în principiu de acord privitor la aplicarea principiului prezumției. Astfel că, în fața dilemei referitoare la ordinea în care părțile trebuie să-și desfășoare argumentația, principiul va sugera uneori o soluție. Însă nu trebuie ca aplicarea principiului să ducă în mod unilateral la repartizarea obligației de a aduce dovezi doar uneia dintre părți.

Există un alt principiu care poate furniza o ieșire din impasul referitor la ordinea în care trebuie susținute tezele într-o dispută mixtă. Este vorba despre principiul apelului la criteriul *echității*. [88] Acest principiu spune că teza care poate fi susținută cel mai ușor trebuie susținută prima, astfel încât are prioritate obligația de aducere a dovezilor care pot fi furnizate cel mai ușor. Albrecht Lier, care după propria sa mărturie ar fi fiul nelegitim al Prințului Hendrik al Olandei, face apel la criteriul echității într-un interviu dat unui ziar când i se spune că va trebui să aducă o oarecare dovadă în sprijinul afirmației sale că tot ce se publică despre tatăl său nu sunt decât „baliverne" și „clevetiri":

> Dovezi? E imposibil să dovedești opusul unei opinii negative! Cum pot să vă dovedesc că nu mă duc noaptea prin parcuri după băieți? Încercați să dovediți așa ceva. Nu, cel care spune că fac așa trebuie să vină cu dovada.

Probleme cu privire la rolurile din discuția critică

În general, nu este foarte greu să se aplice criteriul echității sau să se stabilească cărui punct de vedere trebuie să i se acorde statut de prezumție. Nu se poate ști întotdeauna care dintre punctele de vedere va fi mai ușor de susținut și deci în care caz va fi mai ușor de îndeplinit obligația de a aduce dovezi. Astfel, utilitatea practică a principiului prezumției și a criteriului

---

[87] Goodnight (1980) face o distincție între prezumțiile liberale și cele conservatoare, prin care se arată că prezumția liberală înseamnă adoptarea schimbării până la apariția unor motive bune pentru a o respinge (cf. Willard, 1983).

[88] În domeniul juridic, în anumite cazuri, când este mai ușor să se dovedească sau să se respingă un anumit lucru decât altul, principiul echității atribuie obligația de a aduce dovezi părții pentru care acest lucru este mai simplu.

echității este oarecum limitată.

De fapt, principiul prezumției și criteriul echității pot fi folosite numai dacă părțile se pun de acord referitor la cel care are de partea sa prezumția și care dintre teze este mai ușor de susținut. În orice caz, o asemenea decizie nu poate fi luată în mod unilateral de una dintre părți împotriva dorințelor oponentului. În unele situații de discuție instituționalizată, cum este cazul la tribunal, există o a treia parte, de exemplu, judecătorul, care are capacitatea de a pronunța o hotărâre definitivă. În discuțiile cotidiene, părțile trebuie să încerce să iasă singure din acest impas. Dacă nu reușesc, nu există altă alternativă decât ca una dintre ele să o ia înaintea celeilalte, începându-și pledoaria. Altfel, discuția ajunge într-un punct mort chiar din etapa deschiderii.

Dacă *există* un status quo clar, care este admis ca atare de ambele părți, atunci desigur că nu este deloc dificil să se aplice principiul prezumției, însă atunci nici nu prea vor apărea probleme. Aceasta deoarece, dacă există un status quo recunoscut, probabil că nu vor exista două puncte de vedere rivale, ci doar unul singur : este improbabil ca status quo-ul să fie formulat ca punct de vedere dacă nu există un motiv anume pentru a fi formulat astfel. A avansa ca teză ceea ce toată lumea știe deja și acceptă înseamnă, în principiu, a realiza un act de vorbire inutil și deci a încălca regula de comunicare privind eficacitatea.

A avansa o teză care se opune status quo-ului nu înseamnă, firește, a realiza un act de vorbire inutil, și din acest motiv o astfel de situație este mai probabilă în practică. De acea, în majoritatea cazurilor, atunci când există un status quo clar, se va avansa numai un punct de vedere, și începând cu acel moment înseamnă că există obligația de a aduce argumente în favoarea unui singur punct de vedere. Persoana care îl avansează este obligată să îl susțină, nu fiindcă ar fi contrar punctului de vedere, ci fiindcă, potrivit Regulii a 2-a, obligația de a apăra un punct de vedere este totuna cu a-l avansa. Deoarece această obligație de a susține punctul de vedere condiționează cealaltă parte să provoace protagonistul prin contestarea tezei avansate, obligația protagonistului devine reală numai dacă dezacordul celeilalte părți este exprimat.

În disputa non-mixtă, sofismul inversării obligației de a aduce dovezi este de obicei numit prin termenul creat în acest scop de filosoful englez John Locke: *argumentum ad ignorantiam*. Locke îl vedea și ca pe o încercare a protagonistului de a-l face pe antagonist să încerce să demonstreze că teza pe care doar a contestat-o este greșită. Sofismul constă în faptul că protagonistul prezintă lucrurile în așa fel încât să pară că antagonistul, prin exprimarea îndoielii sale cu privire la teză, a luat asupra sa obligația de a dovedi că teza este greșită.

În publicațiile mai recente, termenul *argumentum ad ignorantiam* a fost

utilizat pentru a face referire la argumentul „ignoranței", sau „prostiei", care constă în a concluziona că lucrurile *nu stau* într-un anumit fel plecându-se de la faptul că *nu s-a dovedit* că lucrurile ar sta astfel. Sau constă în a concluziona că lucrurile *stau* într-un anumit fel din faptul că *nu* s-a dovedit că ar sta altfel. Deși neînțelegerile cu privire la obligația de a aduce dovezi joacă un rol important în acest sofism, este vorba despre cu totul altceva. Pentru a evita neînțelegerile, în lucrarea de față termenul *argumentum ad ignorantiam* este folosit în interpretarea modernă.

Una dintre diferențele cele mai importante dintre sofismul inversării rolurilor privind obligația de a duce dovezi și *argumentum ad ignorantiam* este că cel dintâi reprezintă încălcarea unei reguli de discuție în etapa deschiderii, iar cel de al doilea este o încălcare a regulii de discuție în etapa închiderii discuției critice, discutată în Capitolul 17.

[xxxii] În acest capitol și în următorul ne aflăm în etapa deschiderii discuției critice.

[xxxiii] Prin *squatter* se face referire la o persoană care ocupă un teren care nu îi aparține și pentru care nu are o aprobare legală de ședere sau pentru care poate obține drepturi de folosință sau de proprietate dacă îl ocupă, pe baza unor reglementări guvernamentale.

[xxxiv] În Olanda există reglementări conform cărora locuințele sociale părăsite pot fi ocupate de persoane care nu au locuință, iar după o anumită perioadă și îndeplinirea unor formalități legale, acești chiriași dobândesc dreptul de a ocupa respectiva locuință pe o perioadă nedeterminată.

11. *Sofisme în reprezentarea unui punct de vedere*

Atacul asupra punctelor de vedere

Disputa cu privire la un punct de vedere se rezolvă dacă cel care l-a pus la îndoială observă că îndoiala este nejustificată și acceptă în cele din urmă punctul de vedere. Ea se rezolvă, de asemenea, dacă cel care a avansat teza vede că aceasta nu se poate susține și o retractează.

O modalitate eficientă de a determina pe cineva să-și abandoneze punctul de vedere este reprezentată de crearea unei dispute mixte și dovedirea punctului de vedere opus. Este probabil ca cel care poate fi convins de faptul că fumatul este nociv să înceteze să mai susțină că este bine să fumezi (deși nu este neapărat necesar să se întâmple așa). Deoarece un atac reușit asupra unui punct de vedere trebuie să fie urmat de o argumentație reușită în favoarea punctului de vedere opus, se poate spune deocamdată pe bună dreptate că apărarea este cea mai bună modalitate de atac.

Într-o astfel de situație, antagonistul punctului de vedere inițial devine protagonistul punctului de vedere contrar, iar protagonistul inițial devine antagonist. În cazul unui asemenea atac asupra unui punct de vedere, ambele părți trebuie să joace atât rol de protagonist, cât și rol de antagonist. Dacă punctul de vedere contrar se referă la una și aceeași propoziție, este vorba despre o dispută mixtă simplă.

În disputa mixtă simplă există întotdeauna pericolul ca antagonistul inițial să atace un punct de vedere ușor diferit de cel avansat de protagonistul inițial. Are loc atunci o modificare a poziției părților față de conținutul propozițional în ceea ce privește adoptarea punctului de vedere pozitiv și repectiv negativ (astfel încât disputa devine într-adevăr multiplă). Astfel de modificări pot apărea chiar la începutul discuției, dar și mai târziu. De exemplu, se poate ca un vorbitor să afirme că fumatul nu este atât de dăunător precum spune lumea, iar ascultătorul să reacționeze ca și când oponentul său ar fi spus că fumatul nu este nociv, continuând prin a încerca să dovedească că nici pe departe nu poate fi vorba de așa ceva.

Dacă părțile continuă să discute în contradictoriu, atunci le va fi imposibil să rezolve disputa inițială. De aceea este esențial ca acele conținuturi propoziționale în legătură cu care se adoptă puncte de vedere să fie aceleași pentru ambele părți și ca acestea să nu se schimbe pe nesimțite în timpul discuției. Argumentele avansate în sprijinul unui punct de vedere trebuie să se refere la aceeași propoziție la care s-a referit și îndoiala ce a permis ca argumentația să fie avansată. Iar dacă la sfârșitul discuției, partea opusă adoptă același punct de vedere, acest punct de vedere trebuie să se refere la același conținut propozițional ca și punctul de vedere inițial – altfel disputa

nu este rezolvată încă.

Dacă se modifică propoziția cu privire la care a fost avansat punctul de vedere, se exprimă îndoieli și au loc atacuri și susțineri, discuția poate duce, în cel mai bun caz, la o falsă rezolvare. Teza pe care una dintre părți a atacat-o fără sorți de izbândă și teza inițială, pe care cealaltă parte a susținut-o, sunt diferite. Sau, chiar și mai grav, teza pe care una dintre părți a atacat-o cu succes este diferită de cea inițială, pe care cealaltă parte a argumentat-o fără succes. Atacul încalcă în acest caz Regula a 3-a a discuției critice: *Atacul uneia dintre părți asupra unui punct de vedere trebuie să se refere strict la punctul de vedere avansat de cealaltă parte.* [89]

Riscul ca Regula a 3-a să fie încălcată este totdeauna prezent pe durata discuției. Îndoiala exprimată de către antagonist în etapa confruntării se poate referi direct la un conținut propozițional puțin diferit de cel vizat de punctul de vedere exprimat de protagonist. În etapa deschiderii, atât protagonistul cât și antagonistul pot pleca de la un conținut propozițional diferit de cel care a dus la diferența de opinie inițială. Argumentele și criticile înaintate în etapa argumentării pot să nu se refere totdeauna la același conținut propozițional, iar în etapa închiderii, când se stabilește rezultatul final, atât protagonistul cât și antagonistul pot face referire la un conținut propozițional oarecum diferit de cel care a generat discuția. Se poate întâmpla, spre exemplu, ca exact în concluzie, cele două părți să redefinească disputa în termeni mai preciși, sau, tocmai pentru că este vorba de o concluzie, în termeni mai largi.

Regula a 3-a poate fi în principiu încălcată atât de protagonist, cât și de antagonist. Este foarte probabil să fie încălcată într-o discuție mixtă, în care e mai ușor pentru ambii antagoniști să atace un punct de vedere diferit de cel inițial avansat de protagonist. Într-o discuție atât de complexă, când protagonistul este atât de preocupat să-și organizeze apărarea, există multe șanse ca încălcarea regulii să nu se observe.

Atribuirea unui punct de vedere fictiv oponentului

Există două tehnici de atac importante ale punctelor de vedere care nu sunt avansate în fapt de oponent. Acestuia i se poate atribui un punct de vedere fictiv sau i se poate distorsiona punctul de vedere. În oricare dintre cazuri, manevra are mai mulți sorți de izbândă în fața unui

[89] Ceea ce desigur este altceva decât faptul că – potrivit Principiului Comunicării – antagonistul trebuie mai curând să reacționeze la ceea ce se poate considera că protagonistul vrea să spună decât ceea ce acesta chiar spune literal. În mod obișnuit, profesorii și psiho-terapeuții împing acest deziderat puțin mai departe (iar pentru scopurile noastre puțin cam prea departe), reacționând la ceea ce cred ei că ar fi spus vorbitorul dacă ar fi fost sincer sau dacă ar fi fost conștient de „adevăratele" sale sentimente.

auditoriu căruia nu îi este foarte clar ce a afirmat cealaltă parte, decât în fața oponentului însuși. În cazul unei polemici de presă, de exemplu, cititorii sunt rareori capabili să intre în posesia articolului necesar pentru a putea verifica dacă un anumit punct de vedere a fost corect reprezentat.

În cazurile limită, oponentului i se poate atribui un punct de vedere care nu seamănă în niciun fel cu ceea ce a spus și nici măcar cu ce ar putea spune. Însă stratagema poate fi mai delicată. În orice caz, atribuirea unui punct de vedere fictiv oponentului este un caz de sofism al *omului de paie*. [90] În sofismul omului de paie, oponentul și punctul său de vedere sunt caricaturizate astfel încât să poată fi atacate mai ușor.

Dacă într-adevăr nu există nicio asemănare între punctul de vedere atacat și punctul de vedere inițial, discuția capătă ceva din ciudățenia unei fantasmagorii. Chiar și așa, atacantul este unul autentic și la fel este și atacul său: doar punctul de vedere nu este cel autentic.

Un mod inteligent de a sugera că oponentul a adoptat un anumit punct de vedere când de fapt nu l-a adoptat, constă în a avansa punctul de vedere contrar subliniindu-l în mod special. Într-o discuție, dacă una dintre părți subliniază faptul că susține un anumit punct de vedere, creează de îndată impresia că ceilalți se opun acestuia. De aici nu mai este decât un pas până la a convinge auditoriului că oponentul vorbitorului aparține aceluiași grup. De exemplu, dacă vorbitorul spune cu virulență *Personal, consider că apărarea democrației noastre este de cea mai mare prioritate*, sugerează prin acestea că există alții care gândesc altfel. Dacă oponentul său nu se grăbește să declare că și el este un mare susținător al democrației, se pomenește de îndată suspectat că nu dă doi bani pe democrație.

Acest mecanism pare să funcționeze cu efecte și mai bune când punctul de vedere prezentat conține o negație: *Nu cred că școlilor congregaționale ar trebui să li se permită să practice discriminarea.* Cine crede că *ar trebui*? Partea adversă?

Este pertinent să se prezinte o opinie subliniind-o numai dacă nu este împărtășită și de alții. De aceea avansarea unui punct de vedere poate avea efectul prezentării opiniei contrare, atribuite părții adverse. Deoarece una dintre regulile comunicării spune că nu trebuie invocat în discuție nimic superfluu, auditoriul va tinde să înțeleagă că punctul de vedere avansat trebuie să fie pertinent și că pertinența sa trebuie să se datoreze faptului că nu aparține și altora. Dacă partea adversă din discuție nu se grăbește să nege acest lucru, se va pomeni de îndată acuzată că acceptă punctul de vedere opus.

Un alt mod de a atribui oponentului un punct de vedere fictiv este de a

---

[90] Cf. Naess (1966) și Walton (1984, 1987b).

face referire la grupul căruia îi aparține oponentul, stabilindu-se o legătură între acest grup și punctul de vedere fictiv:

> Fiind comunist, e normal să creadă că doamna Thatcher este un politician nedemn de încredere.

În acest caz, se are în vedere punctul de vedere al grupului, considerându-se că punctul de vedere atribuit grupului poate fi atribuit și fiecărui membru individual al grupului. Puterea de sugestie a acestui mod de prezentare este atât de mare încât victimei îi poate fi extrem de greu să nege punctul de vedere care i se atribuie:

> O fi zicând el « Cred că doamna Thatcher e un bun prim ministru », dar fiind comunist, sigur că de fapt gândește că ea e un lacheu al capitalismului.

Crearea unei ficțiuni merge chiar mai departe dacă nu este foarte clar cine aderă la punctul de vedere atacat. Oponentul devine astfel imaginar, căci nu există în fapt, neputând replica nimic. Fiind adesea greu de spus dacă victima atacului și punctul său de vedere există în realitate sau sunt niște produse imaginare, este extrem de probabil ca această tehnică să fie încununată de succes atunci când auditoriul ignoră complet subiectul în discuție.

Scriitorul olandez Karel van het Reve folosește această tehnică de construcție a adversarului prin prezentarea punctelor sale de vedere ca pe niște *idées reçues*[xxxv]:

> Toată lumea crede că firma Philips este perfect capabilă să facă becuri care nu se ard niciodată.
>
> În toate școlile profesorii spun că trebuie evitată folosirea aceluiași cuvânt de două ori în același context.

Construind propozițiile oponenților săi fictivi după un tipar generalizat și absolutizat, van het Reve își ușurează sarcina de a arăta cât de lipsiți de inteligență sunt aceștia. Evident că nu se fac referiri la situații sau la alte dovezi care să demonstreze că există și aderenți la un asemenea punct de vedere. Un singur exemplu contrar este de ajuns pentru a se respinge ideea din clișeu. De aceea, *Dați un exemplu* este prima reacție critică care ar trebui să apară în cazul avansării unor puncte de vedere ca cele de mai sus sau începând cu expresii precum *orice*, *majoritatea* și *aproape toți / toate*.

Denaturarea punctului de vedere al oponentului

Cea de a doua tehnică de atac insidios al unui punct de vedere care de fapt nu este avansat de oponent constă în a denatura mai întâi punctul de vedere și apoi a-l ataca. În practică, diferențele dintre punctul de vedere atacat și cel inițial sunt adesea subtile. În mod voit, cuvintele oponentului sunt

răsucite în așa fel încât celui care le denaturează să-i fie ușor să le mânuiască, iar unei terțe persoane să-i fie greu să spună dacă se respectă punctul de vedere inițial.

Cunoașterea manevrelor care se pot face în scopul denaturării unui punct de vedere poate ajuta la identificarea sofismului omului de paie. Printre tehnicile folosite se numără simplificarea, exagerarea, absolutizarea, generalizarea și omiterea nuanțelor sau determinărilor. Adesea, acestea sunt folosite în combinație, ca în următoarea situație evocată de un psiholog care se plânge de criticile aduse unei teze de doctorat scrise sub propria sa îndrumare:

> Rezultatul este foarte descurajator în ceea ce privește atitudinea lui: citează câteva fraze scoțându-le complet din context, le dă înțelesuri pe care nu le au, iar în cele din urmă adaugă câteva exagerări cu scop evident – care nu aparțin nici ele textului real – în lăcomia sa omiscientă și omnivoră făcându-și astfel prada mai ușoară. Cred că acesta este un mod superficial de a discuta o lucrare academică.

Remarcele următoare constau în scoaterea în evidență a sensurilor răstălmăcite, a precizărilor omise, a exagerărilor.

Unul din cele mai frecvente reproșuri ale celor care își văd propriul punct de vedere criticat în diverse publicații este probabil acela că afirmațiile le sunt scoase din context. Chiar și atunci când se pretinde că autorul a fost citat literal, ca de exemplu în interviuri și relatări jurnalistice, apar totuși astfel de distorsiuni. Leaderul Partidului Olandez al Muncii, Wim Kok, furnizează un exemplu evident de omitere a nuanțelor când își ilustrează acuzația că anumiți ziariști „l-au tratat cu rea credință":

> Kok, invitat să ia cuvântul la deschiderea oficială a anului academic, s-a referit la faptul că în societatea noastră există ocupații fundamentale pentru care devine din ce în ce mai greu să găsești specialiști. De ce să nu avem, prin analogie cu serviciul național al forțelor armate, un fel de serviciu național de bunăstare socială ? a propus Kok. « A fost doar o idee », spune Kok, « însă a doua zi ziarul The Telegraph a publicat la pagina 3 un articol pe șapte coloane care titra: Kok obligă oamenii să facă anumite meserii! Am văzut cum îmi sunt răstălmăcite vorbele fără să pot face nimic. »

Exagerarea unui punct de vedere prin generalizare se poate face prin eliminarea unor cuantificatori precum *unii / unele*, *câțiva / câteva*, *vreo doi / două*, încât se dă impresia că punctul de vedere se referă la *toți / toate*. Punctul de vedere care rezultă astfel este mult mai ușor de atacat. De exemplu, dacă aveți de argumentat punctul de vedere *Unii bărbați sunt hipersensibili*, v-ați atins scopul dacă ați dat două exemple de bărbați hipersensibili. Modalitățile de susținere a tezei *Toți bărbații sunt hipersensibili* sunt firește mai puțin la îndemână. În afară de aceasta, ca să

vă demonstreze că punctul dumneavoastră de vedere nu se poate susține, este de ajuns ca oponentul să vă dea un singur exemplu de bărbat care nu face dovada nici celei mai ușoare urme de sensibilitate.

În acest caz, punctul de vedere devine mai ușor de atacat deoarece crește posibilitatea de a-l falsifica. Nu este nevoie de cunoștințe de specialitate pentru a putea observa așa ceva. Pentru a putea reacționa adecvat prin criticarea acestei stratageme, este necesar să cunoaștem mijloacele logice disponibile pentru atacarea și susținerea punctelor de vedere care conțin cuantificatori precum *toți / toate*, *anumiți / anumite*, *unii / unele* – tipurile standard la care se pot reduce majoritatea cazurilor de acest fel. [91] Pentru demascarea altor tipuri de generalizări precum sofismul omului de paie, este adesea nevoie de cunoștințe de specialitate.

În majoritatea cazurilor în care apar denaturări, tot ce se poate face este să se compare îndeaproape punctul de vedere exprimat inițial și versiunea în care este prezentat ulterior. Dacă cel inițial nu este disponibil, tot ce se poate face este să ne păstrăm suspiciunile cu privire la acuratețea reprezentării punctului de vedere. Un exemplu de astfel de reprezentare suspectă a unui punct de vedere apare în reacția unui parlamentar la argumentele prezentate de Secretarul Comisiei de Sănătate pentru Tineret din Olanda în favoarea unui plan de stimulare a sportului ca activitate de destindere:

> Primul argument, a cărui lipsă de soliditate este vizibilă cu ochiul liber și care probabil servește la a distrage atenția de la motivele reale, se referă la costurile serviciilor de sănătate. Secretarul se teme că brațele și picioarele prea puțin folosite devin fragile sau cad, ceea ce înseamnă că trebuie apelat la ajutorul instituțiilor medicale, iar tratamentul costă un salariu mediu lunar pe zi. Cum peste tot în lume instructorii sportivi sunt mai ieftini decât medicii, e mai bine să prevenim decât să tratăm, dacă ne interesează necesarul de împrumuturi pentru cheltuielile publice.

Prezentând argumetele Secretarului astfel încât să pară ridicole dintru început, autorul discursului de mai sus a făcut ca atacul să fie extrem de simplu. Nefiind citate literal spusele Secretarului, suntem nevoiți să-l credem pe parlamentar pe cuvânt. Astfel încât, dată fiind absurditatea ideii Secretarului, este mai sănătos să presupunem că poziția acestuia este ridiculizată.

Dacă am avea la dispoziție originalul, ar fi posibil să verificăm acuratețea modalității de reprezentare a punctului de vedere, ca în următorul exemplu extras dintr-un articol al unui ziarist pe nume Poll:

---

[91] Pentru definițiile dialogice ale cuantificatorilor care specifică posibilitățile formale de atacare și de apărare a frazelor cuantificate, vezi Kamlah și Lorenzen (1984). Cf. Hintikka (1976, 1981) și Krabbe (1982).

> Renate Rubinstein a scris cândva că se sufoca de mânie numai când se gândea la pantalonii mei gri și sacourile din tweed pe care le purtam zilnic.

Renate Rubinstein susține că nu a scris niciodată așa ceva și s-a supărat atât de tare că i s-a pus pe seamă un „citat sau cvasi-citat" încât i-a oferit lui Poll o recompensă de o mie de florini dacă poate spune de unde anume a citat. După o săptămână, Poll a răspuns citând un articol mai vechi al Renatei Rubinstein, în care aceasta spune:

> De fapt, în ciuda snobismului său cultural, e un băiat foarte plictisitor și ranchiunos.

Cu acest citat, Poll crede că a găsit dovada hotărâtoare pentru ceea ce a afirmat și continuă: „Precis că săptămâna viitoare Rubinstein va publica o rectificare sau va brodi o scuză ca să scape basma curată." Dar este perfect clar, atât timp cât dispunem și de textul lui Poll și de citat, că citatul diferă de ceea ce evocă Poll în mod considerabil.

Probleme cu privire la reprezentarea punctelor de vedere

Prin înlocuirea cuantificatorilor precum *unii / unele*, *câțiva / câteva*, *vreo doi / două* cu *toți / toate*, un anumit punct de vedere poate fi exagerat prin generalizare. Una dintre probleme se referă la faptul că acești cuantificatori nu apar foarte adesea ca atare în formularea inițială a unui punct de vedere. Se poate ca protagonistul să fi spus, de exemplu, că bărbații sunt hipersensibili. Atunci oponentul îi poate ataca punctul de vedere ca și când ar fi spus că *toți* bărbații sunt hipersensibili. Este acesta un caz de sofism al omului de paie?

În practică, cuantificatorii sunt adesea omiși fără ca aceasta să pună probleme, deoarece în majoritatea cazurilor contextul va arăta dacă este corectă intepretarea cu *toți / toate* sau interpretarea cu *unii / unele*. Dacă în atacul părții adverse se consideră valabilă interpretarea cu *toți / toate* acolo unde contextul arată clar că este corectă interpretarea cu *unii / unele*, atunci avem de a face în mod evident cu sofismul omului de paie. Însă contextul nu este totdeauna foarte clar.

Se poate întâmpla ca uneori protagonistul să aibă în minte interpretarea cu *toți / toate*, iar apoi, când punctul de vedere îi este atacat, să se retragă pe poziția unei interpretări cu *unii / unele*. Dată fiind absența cuantificatorilor expliciți, poate susține, de exemplu, că nu a spus că *toți* bărbații sunt hipersensibili. Omiterea cuantificatorilor poate reprezenta astfel una dintre tehnicile protagonistului de a se proteja de critici. Atunci avem într-adevăr de a face cu o variantă a strategiei de imunizare.

Multe exemple de sofism al omului de paie se bazează pe conținutul

propoziţional al asertiunii prin intermediul căreia este avansat un punct de vedere. În cazul unei exagerări, conţinutul propoziţional se referă la un ansamblu mai mare decât cel care îi corespunde în fapt. Dar se întâmplă şi ca unei teze să i se acorde o forţă comunicativă mai mare decât cea avută în vedere de protagonist.

Se întâmplă astfel ca protagonistul să îşi prezinte punctul de vedere ca pe o concluzie plauzibilă în baza unei anumite informaţii, iar antagonistul să o considere – deliberat sau nu – ca pe o concluzie necesară şi să înceapă prin a demonstra (în rolul său de protagonist) că nu este absolut necesar ca concluzia să decurgă din informaţiile disponibile. Protagonistul iniţial a avut intenţia de a aduce un argument referitor la o anumită plauzibilitate sau probabilitate inductivă, în timp ce, în atacul său, antagonistul (ca protagonist) consideră că argumentul este propus fiind valid pe baze deductive. Deoarece valoarea forţei comunicative, precum şi ansamblul la care face referire conţinutul propoziţional rămân adesea implicite, este greu să se identifice astfel de reprezentări incorecte.

Dacă avem la dispoziţie versiunea iniţială a punctului de vedere atacat, se poate face o comparaţie pentru a se vedea cât de fidel este reprezentat acesta ulterior. În alte cazuri, punctul de vedere este reprezentat de atacant atât de neverosimil încât provoacă suspiciuni. Anumiţi indici care apar în reprezentare pot fi utili. În cazurile îndoielnice, este probabil să se folosească termeni de introducere care să inspire încredere, nesinceri de fapt, ca de exemplu: *Evident, autorul crede că* ... sau *Autorul este fascinat de* ... Deşi asemenea formulări sugerează altceva, cel mai adesea autorul în cauză nu a formulat punctul de vedere care îi este atribuit. Este bine să avem unele urme de suspiciune dacă se subliniază cât de îndreptăţit este un punct de vedere sau dacă se scoate în evidenţă faptul că reprezentarea lui se face cu deosebită corectitudine.

În literatura de specialitate, pe lângă distorsionarea punctului de vedere real al oponentului şi imputarea unui punct de vedere fictiv adversarului, sunt tratate tot ca sofisme ale omului de paie şi următoarele situaţii: atacarea argumentelor slabe ale oponentului în timp ce sunt ignorate cele puternice; atacarea adversarilor mai puţin importanţi în timp ce sunt neglijaţi adversarii importanţi. [92] Vizarea argumentelor slabe ale oponentului şi luarea drept ţintă a unui adversar slab reprezintă, de fapt, unul şi acelaşi lucru: în ambele cazuri, atacantul alege calea minimei rezistenţe, evitand o opoziţie serioasă. Toate aceste strategii de atac ţintesc inima omului de paie, care ca sofism înseamnă reprezentarea celeilalte părţi ca fiind mai slabă decât este în realitate.

[xxv] "idei primite de-a gata"

---

[92] Cf. Damer (1980) şi Govier (1985).

12. *Sofisme în alegerea mijloacelor de apărare*

Alegerea mijloacelor de apărare a unui punct de vedere

În etapa argumentării a unei discuții critice se avansează o argumentație calculată în așa fel încât să se spulbere toate îndoielile cu privire la acceptabilitatea punctului de vedere disputat. Această argumentație este avansată de protagonistul punctului de vedere. Regula a 4-a formulează cerința ca argumentația dintr-o discuție critică să se refere în mod strict la punctul de vedere disputat: *Fiecare dintre părți își poate susține punctul de vedere numai prin avansarea unor argumente legate de acel punct de vedere.*

Regula a 4-a poate fi încălcată în două moduri. Un prim mod este acela de a apăra un punct de vedere prin alte mijloace decât prin argumentare. Un al doilea este de a apăra prin argumentare un alt punct de vedere decât cel avansat în etapa confruntării. În primul caz avem de-a face cu *mijloace non-argumentative de persuasiune*, iar în cel de-al doilea caz cu o *argumentație nepertinentă.*

Sofismul comis prin folosirea unor mijloace non-argumentative de persuasiune constă în împiedicarea unei reale rezolvări a disputei prin faptul că punctul de vedere disputat nu este apărat prin intermediul unor argumente raționale. Dimpotrivă, se folosesc diverse alte mijloace care nu satisfac condițiile de identitate și de corectitudine ale actului de vorbire complex de argumentare.

Este încălcată mai ales condiția esențială a actului de vorbire de argumentare: nu se încearcă să se justifice sau să se respingă în mod rațional propoziția aflată în dispută. Cu alte cuvinte, nu se face nicio încercare de a convinge. În general, cel care adoptă această conduită nu va crede nici el că mijloacele alese duc la o justificare sau la o respingere acceptabilă a punctului de vedere. În acest caz, nici condiția de responsabilitate nu este satisfăcută. Și se poate ca nici condiția pregătitoare să nu fi fost satisfăcută, deoarece auditoriului nu i se poate cere să se mulțumească cu stratagema non-argumentativă în loc de o justificare sau o respingere acceptabilă.

În contextul discuției critice, mijloacele de convingere care nu satisfac condițiile actului complex de argumentare trebuie privite ca înșelătoare sau, în cel mai fericit caz, ca argumente surogat. Riscul pe care îl prezintă asemenea argumente constă în aceea că sunt prezentate ca argumente reale. Pericolul este amplificat de efectul Principiului Comunicării, conform căruia toate contribuțiile la discuție sunt considerate ca fiind pertinente. Ca urmare a strategiei interpretative maximale, toate contribuțiile

protagonistului care pot fi interpretate drept argumentative sunt interpretate ca atare.

Folosirea mijloacelor non-argumentative de persuasiune nu se poate constitui într-o tentativă rațională de a convinge oponentul. Ele sunt folosite nu pentru a determina în mod rațional care dintre cele două părți aflate în dezacord are de fapt dreptate, ci pentru a câștiga auditoriul. Încercarea de a convinge prin apelul la mijloace non-argumentative are de obicei în vedere o terță parte. Tehnicile retorice folosite constau în primul rând în șiretlicuri întreprinse pentru a obține victoria în fața unui auditoriu puțin familiarizat cu problema în cauză. Aceste vicleșuguri retorice pot fi repartizate în două grupuri: protagonistul poate face apel la emoțiile și prejudecățiile auditoriului sau își poate expune punctul de vedere etalându-și propriile calități și aducându-se astfel pe sine în discuție. [93]

Sofismul comis printr-o argumentație nepertinentă constă în aceea că punctul de vedere pus în discuție este apărat printr-o argumentație care nu are legătură cu el, încât nu se poate ajunge la o adevărată rezolvare a disputei. De fapt, argumentația susține un punct de vedere diferit de cel aflat în dispută. Exact ca în cazul sofismului omului de paie, propoziția inițial pusă în discuție se modifică într-o alta, față de care se adoptă un punct de vedere.

Diferența fundamentală între sofismul argumentației nepertinente și cel al omului de paie este că în cazul celui din urmă rezultatul modificării propoziției este un punct de vedere mai ușor de atacat, în timp ce în cazul argumentației nepertinente, punctul de vedere devine mai ușor de apărat. Schimbarea cuantificatorului *unii / unele* în *toți / toate* face ca punctul de vedere să fie mai ușor de atacat; schimbarea cuantificatorului *toți / toate* în *unii / unele* face punctul de vedere mai ușor de apărat. Sofismul prin care se avansează argumente pertinente doar pentru un punct de vedere care de fapt nu este pus în discuție este numit în mod tradițional *ignoratio elenchi*. [94]

Apelul la emoțiile auditoriului

Încălcările Regulii a 4-a în care se folosesc mijloace de convingere non-argumentative prin exploatarea emoțiilor auditoriului sunt cunoscute sub denumirea generică de *argumentum ad populum*. [95] Astfel de încălcări fac

---

[93] Pentru o discuție privind tehnicile retorice de convingere, vezi Kennedy (1963), Simons (1976) și Sproule (1980). Van Dijk a discutat rolul prejudecăților.

[94] Cf. Hamblin (1970).

[95] Hamblin (1980) arată că argumentele *ad passiones* au fost adăugate la începutul secolului al 18-lea la lista lui Locke de către Isaac Watts. Sofismul *ad populum* este controversat: unii autori nu îl consideră totdeauna un sofism. (cf. Kielkopf 1980; Walton, 1987b).

apel în mod direct la sentimentele auditoriului. De aceea ele diferă de *argumentum ad hominem* şi de sofismul *omului de paie*. În cazul unui *argumentum ad hominem*, intenţia este de a aduce prejudicii credibilităţii oponentului pentru a-l discredita în ochii auditoriului şi a-l elimina din discuţie. Sofismul omului de paie funcţionează numai dacă imaginea oponentului (adesea absent) a fost mai întâi supusă unei modificări frauduloase.

Scopul apelului la emoţiile auditoriului este de a exploata prejudecăţile auditoriului care nu sunt strict pertinente pentru punctul de vedere apărat, mai degrabă decât de a apăra efectiv acest punct de vedere pornindu-se de la premise acceptate de ambele părţi: *pathos*-ul ia astfel locul *logos*-ului. [96] Din acest motiv, astfel de încălcări ale Regulii a 4-a sunt numite uneori „sofisme patetice".

Argumentum ad populum este un sofism care se poate observa frecvent în timpul demonstraţiilor publice, reuniunilor politice, întrunirilor religioase. Efectul său depinde de factorii socio-psihologici care joacă un anumit rol în cazul în care se reunesc grupuri mari de oameni. Cel care reuşeşte cel mai bine să manipuleze emoţiile celor prezenţi are cele mai mari şanse să îşi impună punctul de vedere. Adevăratul demagog ştie cum să recurgă şi la emoţiile negative, şi la cele pozitive şi cum să impresioneze atât grupul în ansamblul lui, cât şi indivizii care îl alcătuiesc.

Emoţiile pozitive care pot fi exploatate sunt, spre exemplu, sentimentele de siguranţă şi de loialitate; cele negative – frica, lăcomia şi ruşinea. Emoţiile negative de grup ţin adesea de prejudecăţi sociale şi etnice. În măsura în care se face apel la emoţiile grupului, un rol important îl joacă identificarea cu interesul de grup. Cu cât prezenţa acestor emoţii ale auditoriului este mai pregnantă, cu atât ele pot fi exploatate mai eficient printr-un *argumentum ad populum*. Locutorul care, de exemplu, doreşte să obţină restricţionarea numărului de străini într-o zonă rezidenţială selectă, pentru a-şi face auditoriul să gândească la fel, poate face apel pur şi simplu la interesul de grup al auditoriului invocând prejudecata membrilor acestuia că acceptarea străinilor în zonă le ameninţă propria identitate. Dacă poate apela totodată şi la interesele lor individuale prin invocarea prejudecăţilor lor materiale, sugerându-le că va scădea valoarea locuinţelor, discuţia critică referitoare la subiectul în cauză devine oarecum inutilă.

Pentru ca un *argumentum ad populum* să aibă succes, nu e nevoie în general să se invoce ca argumente explicite în discuţie *topoi* precum identitatea culturală comună sau valoarea proprietăţii personale. Este de ajuns să fie menţionate pentru a li se da „prezenţă" emoţională: auditoriul

---

[96] Pentru distincţia între *logos*, *pathos* şi *ethos*, vezi Braet (1991). Wisse (1989) a discutat conceptele *ethos* şi *pathos* de la Aristotel până la Cicero, iar Gill (1984) abordările posterioare lui Cicero.

va face singur legătura dorită cu punctul de vedere dezbătut. În acest fel, auditoriul este, dacă se poate spune așa, atins la coarda sensibilă, astfel încât va accepta mai ușor punctul de vedere al celui care îl manipulează. Dacă *chiar* se avansează în mod explicit prejudecăți drept argumente, atunci acestea trebuie evaluate ca orice alt argument (prost). În scopuri retorice, e mult mai eficient, probabil, să se invoce prejudecăți numai pentru a crea atmosfera necesară. Astfel de manevre pot avea și efect de diversiune, împiedicând auditoriul să-și dea seama la timp cât de instabile sunt, de fapt, fundamentele punctului de vedere.

În linii generale, *argumentum ad populum* se potrivește de minune în discuțiile la scară largă, care implică și privesc un auditoriu foarte larg. Nu este deci de mirare că el ajunge să fie un sofism comis adesea de politicieni și alte figuri publice. Vicleșugurile retorice de acest fel nu rezolvă diferențele de opinie, dar pot avea alte funcții pentru vorbitor și publicul său. Pot fi, de exemplu, importante în sens epideictic, prin faptul că subliniază coeziunea grupului.

Etalarea propriilor calități

Cel de-al doilea mod de a folosi mijloace non-argumentative de persuasiune pentru a câștiga auditoriul de partea sa este etalarea propriilor calități sau a calităților pe care vorbitorul și le atribuie. Când face astfel, protagonistul își aduce în mod deliberat propria persoană în discuție. Se folosește de *ethos*, cea de-a treia categorie de mijloace retorice de persuasiune. Potrivit lui Aristotel, *ehos*-ul este în general mai eficient decât *logos*-ul și *pathos*-ul.

În conformitate cu terminologia folosită de Aristotel, abaterile de la Regula a 4-a, prin care, pentru a convinge auditoriul să accepte un punct de vedere, se subliniază caracteristicile personale, competența sau alte calități ale protagonistului, se numesc de obicei *sofisme etice*. Prin comiterea unui sofism etic, protagonistul încearcă să obțină acceptul auditoriului cu referire la un punct de vedere doar pe baza autorității pe care el însuși o are în fața auditoriului datorită cunoștințelor sale de expert, credibilității sau integrității sale. De aceea acest sofism poate fi privit ca un *argumentum ad verecundiam*.[97]

Un *argumentum ad verecundiam* poate fi eficace datorită mecanismului psihologic care face cu atât mai probabil ca auditoriul să accepte ceea ce spune cineva cu cât are mai multă încredere în acea persoană. În cazuri limită, argumentația în favoarea unui punct de vedere poate deveni chiar superfluă datorită unui *ethos* extrem de puternic. Nu este nevoie de un asemenea argument fiindcă auditoriul crede vorbitorul pe cuvânt, urmând

[97] În literatura despre sofisme, se acordă puțină atenție argumentului *ad verecundiam* ca sofism etic.

îndeaproape ceea ce spune sau propune acesta.

Ethos-ul poate juca un anumit rol într-un mod mai puțin nociv. Fără *ethos*, chiar argumentelor bune le lipsește forța, potrivit spuselor fostului prim ministru olandez, domnul Ruud Lubbers, care, răspunzând cuiva care îl întreba dacă a convinge este doar o problemă de argumentare, a afirmat:

> Argumentele contează, dar nu sunt suficiente prin ele însele. Contează și cine le folosește. E o problemă de autoritate și de respect. Și integritatea intră în joc aici, în sensul că oamenii înțeleg că nu sunt înșelați.

Dacă un *ethos* puternic poate face, din punct de vedere retoric, ca argumentația să fie inutilă pentru un anumit auditoriu, în mod complementar, un *ethos* slab poate face să fie necesară o argumentație puternică. Ceea ce poate fi ilustrat cu următorul citat din scrierile ziaristei Renate Rubinstein care se întreabă, referitor la o polemică cu privire la o teză de doctorat, de ce partea opusă a considerat inutil să aducă argumente în favoarea punctului său de vedere, în timp ce ei i se părea că trebuie să-și apere cumva punctul de vedere:

> Cred că se întâmplă așa pentru că nu sunt profesor. Dacă aș fi fost profesor, de preferat un specialist chinez, ar fi fost de ajuns să scriu ceea ce am scris, iar frazele mele ar fi fost un argument de la sine. Dar venind din exterior, trebuie să dovedesc ce spun. Nu e adevărat numai fiindcă cred eu că e adevărat. Se aduc dovezi fiindcă așa trebuie. Dacă ai avea un anumit grad sau o firmă pe ușă, n-ar mai trebui, decât dacă simți tu că trebuie. Profesorii, grupurile și partizanii unui anumit ideal (oricât de însetați de sânge ar fi, ceea ce se poate spune despre multe idealuri) nu au nevoie
> să-și demonstreze justețea spuselor, pentru că profesorul se bazează pe capitalul lui intelectual, iar ceilalți pe un capital format dintr-un salariu minim garantat sau dintr-un ajutor de subzistență.

Dacă ne bazăm prea mult pe *ethos*, încrederea oarbă poate lua locul considerațiilor raționale. Atunci auditoriul acceptă punctul de vedere nu fiindcă a fost convins de argumente solide, ci pentru că are încredere în autoritatea protagonistului. Dacă *ethos*-ul are astfel de sorți de izbândă în fața argumentelor, avem de-a face cu sofismul unui *argumentum ad verecundiam*:

> Profesorul Mary Elderly:
> Femeile au o logică diferită de cea a bărbaților; ca profesor pot spune acest lucru subliniindu-l.

Nu se poate obiecta *ethos*-ului nimic de la sine. Adesea trebuie să acceptăm toți anumite lucruri pe baza autorității experților; nici nu ar putea fi altfel. În unele situații este nevoie de atât de multe cunoștințe de specialitate încât este pur și simplu imposibil pentru profan să evalueze

toate punctele de vedere numai pe baza calităților lor. Toate bune până aici, însă atunci trebuie să admitem că o adevărată rezolvare a disputei ne este în acest caz interzisă: lăsăm experții să îi „pună capăt".

Dacă protagonistul se folosește de ignoranța auditoriului său, riscă să pună un obstacol în calea discuției critice. Este indicat să se facă așa numai dacă subiectul este de nepătruns, auditoriul complet incapabil să-l înțeleagă, iar protagonistul un adevărat specialist în domeniu. Dacă nu sunt satisfăcute aceste condiții, protagonistul se face vinovat de *argumentum ad verecundiam*. Iar dacă în realitate nu posedă nici cunoștințele de specialitate pe care pretinde că le are, se face vinovat chiar de înșelăciune.

Cel care dorește să ia parte ca antagonist la o discuție critică sau să evalueze o discuție din perspectivă critică este sfătuit să nu uite că procesul de rezolvare a disputei poate fi ușor împiedicat dacă protagonistul încearcă inutil să pună capăt disputei pe baza competențelor sale. Protagonistul poate pretinde că are cunoștințe pe care nu le are. Chiar dacă este specialist după cum susține, cunoștințele sale pot fi nepertinente pentru subiectul în discuție. Ca atunci când cineva spune că este profesor și apoi face afirmații despre logica femeilor, iar apoi se dovedește a fi profesor de egiptologie.

În teorie, înșelăciunea poate fi anulată de îndată ce înțelegem că protagonistul pretinde că are cunoștințe de specialitate când de fapt nu le are. În asemenea cazuri are loc de obicei un atac personal direct la adresa celui care are false pretenții de autoritate. Ceea ce reprezintă o dezertare din zona discuției critice, chiar dacă în general este doar temporară: e ca și când discuția critică s-ar întrerupe, putând fi reluată mai târziu. În timpul acestui intermezzo, *ethos*-ul protagonistului poate fi readus acolo unde trebuie să se afle, însă doar acest lucru nu face ca punctul său de vedere să fie respins.

Probleme cu privire la mijloacele de apărare a punctului de vedere

Este uneori greu de trasat o linie de separare între mijloacele non-argumentative de persuasiune și argumentația nepertinentă. Nu este întotdeauna foarte clar dacă au fost satisfăcute condițiile pentru realizarea unui act complex de argumentare. În cazurile limită, strategia interpretării argumentative maximale poate furniza o soluție, însă nu întotdeauna această soluție este cu adevărat satisfăcătoare.

O altă problemă este generată de faptul că însuși termenul *argumentare* este folosit uneori într-un sens oarecum diferit în vorbirea de zi cu zi. Diferența poate fi atât de mare încât este chiar greu de identificat vreo corespondență cu sensul tehnic în care este folosit în teoria argumentării. Iată un exemplu limită extras dintr-o scrisoare către editorul unui ziar. Scrisoarea se referă la mișcările de stradă generate de evacuarea unor

squatteri dintr-o casă din Amsterdam:

> Sunt convins că legea nu este periclitată când un grup anume pune la îndoială politica sau măsurile autorităților în drept, chiar dacă se folosesc mijloace neotodoxe, așa cum a fost cazul campaniilor squatterilor de pe Vondelstraat și de pe Keizersgracht. Legea este pusă în primejdie atunci când autoritățile nu iau în serios ceea ce se află la baza protestelor, când protestul în sine nu este văzut ca o formă radicală de argumentare, ci doar ca o amenințare la adresa tuturor și a tot.

Dacă înțelesul cuvântului *argumentare* se îndepărtează atât de mult de cel al termenului tehnic, așa cum se întâmplă aici, nu se va ajunge de obicei la nicio neînțelegere. Ceea ce se poate întâmpla dacă diferențele de sens sunt mai mici:

> Nimeni n-o să mă facă să cred că Hans a ajuns la părerea că expunerea în public sau vânzarea unor obiecte cu caracter pornografic trebuie interzise. Fără îndoială că a mai susținut acest punct de vedere și altădată – și are și interesul să-l susțină, atâta timp cât institutul său se află pe o stradă învecinată cu cele unde sunt expuse toate materialele pornografice – așa că și-a fabricat argumentele care să-l susțină.

Făcându-se sugestia că punctul de vedere al lui Hans este inspirat de interese personale și că argumentele sunt fabricate ca să-l susțină, se contestă sinceritatea argumentației lui Hans. Dar nu aceasta este principala problemă. Este pus la îndoială și modul în care s-a ajuns la argumentația lui Hans. Autorul pare să considere că există anumite cerințe pentru „contextul descoperirii" argumentației, însă nu există astfel de cerințe printre condițiile de „succes" ale realizării actului complex de argumentare. Se pune întrebarea: care sunt de fapt consecințele pe care le vede autorul ca rezultând din această argumentație? Argumentația lui Hans este neîntemeiată? Este nepertinentă? Sau nici măcar nu este o argumentație?

Vicleșugurile retorice ale protagonistului care mizează pe emoțiile auditoriului și își etalează propriile calități pot provoca unele confuzii în plus deoarece a doua stratagemă este de fapt o formă a celei dintâi. Diferența este că atunci când protagonistul își etalează calitățile personale, nu se sprijină într-atât pe emoții sau prejudecăți pe care le are deja auditoriul, ci mai degrabă se scoate în evidență pe el însuși. Poate avea sorți de izbândă în această privință doar dacă auditoriul are suficientă încredere în integritatea și cunoștințele sale, adică dacă este creditat îndeajuns de auditoriu. Deci și în acest caz auditoriul joacă un rol central, chiar dacă este diferit.

Argumentum ad verecundiam, în treacăt fie spus, nu înseamnă întotdeauna că protagonistul își subliniază propria superioritate. Și strategia opusă poate fi foarte eficace. În acest caz, protagonistul se prezintă ca profan. Alegându-și postura de paria, încearcă să arunce în rândurile auditoriului semințele unui climat de înțelegere și bunăvoință, astfel încât

ascultătorii să fie mai înclinați să creadă ceea ce le va spune. Pentru că și aici folosirea improprie a *ethos*-ului protagonistului joacă un rol esențial, abaterile de la Regula a 4-a generate de utilizarea acestei tehnici se aseamănă cu sofismele etice. Dacă protagonistul uzează de propria sa modestie exagerând-o, sofismul etic devine pe nesimțite un *argumentum ad misericordiam*. [98]

Argumentum ad misericordiam poate fi folosit fie pentru a face presiuni asupra auditoriului, fie pentru a face ca auditoriul să încline balanța în favoarea protagonistului. Dacă se apelează la prima stratagemă, în etapa confruntării, se încalcă Regula 1; dacă se apelează la cea de-a doua, în etapa argumentării se încalcă Regula a 4-a. Când se identifică sofismele, este important să se facă distincția între aceste două variante de *argumentum ad misericordiam*, deoarece au implicații diferite în rezolvarea disputei.

Și etalarea de către protagonist a propriilor calități printr-un *argumentum ad verecundiam* se poate produce ca încălcare a două reguli diferite. În afară de faptul că încalcă Regula a 4-a în etapa argumentării, poate încălca și Regula a 2-a în etapa deschiderii. În acest caz este vorba despre o tentativă de eschivare de la obligația de a aduce dovezi în sprijinul unui punct de vedere. Este ca și când protagonistul ar da un fel de garanție personală asupra justeții punctului său de vedere, astfel că este mai greu pentru antagonist să-l pună la îndoială, iar protagonistul scapă de obligația de a apăra punctul de vedere. Această încălcare a Regulii a 2-a poate fi văzută ca o variantă a sofismului *ad verecundiam*. Și de această dată trebuie menținută distincția între cele două variante.

Exact ca în cazul unui *argumentum ad hominem*, în cazul unui *argumentum ad verecundiam* se pot ivi situații în care să nu pară că se încalcă vreo regulă de discuție. Ca și în cazul unui *argumentum ad hominem*, este mai probabil ca așa ceva să se întâmple în situația unei declarații a unui martor ocular sau a existenței unei mărturii. Dacă protagonistul a fost singurul care a avut posibilitatea să observe ceva anume și declarația aceasta este contestată, nu poate face nimic altceva decât să insiste că într-adevăr a văzut ceea ce spune că a văzut.

Se întâmplă ceva asemănător în situațiile în care protagonistul este singurul care poate judeca corectitudinea unui enunț. Așa se poate întâmpla, de exemplu, în situația în care se fac afirmații despre propria sa stare fizică sau despre dispoziția sa. Cum altfel îi poate convinge pe ceilalți că este trist sau că îl doare capul decât *spunând* că e trist sau că îl doare capul ? [99] Auditoriul va trebui fie să îl creadă pe cuvânt, fie să renunțe să

---

[98] Walton (1987b) susține că *ad misericordiam* este un sofism mai curând pentru că implică lipsă de pertinență decât pentru că reprezintă un apel la entuziasm în masă.

[99] Cf. Austin (1970).

mai creadă că este sincer. În al doilea caz, auditoriul nu-i mai lasă vorbitorului la îndemână niciun mijloc de a-l convinge.

Un al treilea grup de cazuri asemănătoare este specific realizării declarativelor: ceva este într-un anumit fel doar pentru că vorbitorul spune că este așa. Președintele care deschide o ședință, preotul care botează un copil, arbitrul care acordă un punct au fiecare, în virtutea funcției lor, autoritatea de a face ceea ce spun că fac. Cine se îndoiește că ședința a fost deschisă, că într-adevăr copilul a fost botezat, că punctul a fost în fapt marcat poate fi convins că lucrul în cauză s-a petrecut amintindu-i-se că președintele *a spus* „Prin aceasta, deschid ședința" și așa mai departe.

Ca și în cazul *ad hominem*, trebuie subliniat din nou că nu sunt o excepție situațiile în care protagonistul nu se poate eschiva de la obligația de a aduce dovezi propunându-se pe sine drept garant al justeții unui punct de vedere sau impresionând auditoriul cu competențele sale, și neoferind niciun argument spre susținerea punctului său de vedere. În toate aceste cazuri, circumstanțele particulare nu lasă nicio alternativă la încercarea de a înlătura îndoielile celeilalte părți prin garanția personală asupra justeței observației, afirmației sau declarației în cauză. Observația, afirmația sau declarația pot fi acceptate numai în baza autorității protagonistului. De aceea, în astfel de cazuri nu se poate ajunge la o adevărată rezolvare a disputei. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că n-ar fi uneori inteligent, ba chiar rațional, ca adversarul, în lipsa unei alternative, să adopte opinia protagonistului.

13. *Sofisme în tratarea premiselor implicite*

Explicitarea premiselor neexprimate

Argumentația pe care o avansează un protagonist pentru a-și apăra punctul de vedere în etapa argumentării are o importanță mare în rezolvarea disputei. După cum s-a arătat în Capitolul al 6-lea, pe lângă premise explicite, argumentația va conține de obicei și premise neexprimate. Acestea constituie o legătură invizibilă între premisele explicite și punctul de vedere susținut. Într-o evaluare critică a discursului, trebuie să fie avute în vedere atât componentele explicite ale argumentării, cât și cele implicite.

Faptul că se folosesc premise neexprimate nu implică în mod necesar că se ascunde ceva. De cele mai multe ori asemenea premise nu au fost lăsate neexprimate pentru a manipula sau înșela, ci pur și simplu pentru că ele se înțeleg de la sine. Cu alte cuvinte, a le avansa în întregime ar fi superfluu și deci ineficient. Formularea explicită în argumentare a unor idei de care ascultătorul este pe deplin conștient sau pe care le poate înțelege singur ar putea chiar provoca iritare sau suspiciune.

Cu toate acestea, există uneori elemente care *sunt* omise din discursul argumentativ cu intenții mai puțin nobile. În acest mod, protagonistul poate încerca să ascundă antagonistului un argument slab sau dubios. Iar ceea ce este prezentat ca înțelegându-se de la sine nu este chiar întotdeauna așa. De aceea, pentru a se putea efectua o evaluare critică a discursului, trebuie ca mai întâi să se expliciteze cele mai importante premise neexprimate.

Putem presupune că protagonistul încalcă una dintre regulile de comunicare numai dacă există temeiuri solide pentru a face o asemenea presupunere. Dacă se observă că argumentația este „incompletă", nu se poate deduce pur și simplu că raționamentul care stă la baza argumentației este invalid. Dacă se poate, raționamentul aparent invalid trebuie cel mult extins prin adăugarea premisei necesare pentru a-l transforma în raționament valid. Se produce un argument valid prin exprimarea „minimului logic" sub forma unei premise de tipul „dacă ..., atunci ...". Această reconstrucție nu este cu adevărat satisfăcătoare deoarece minimul logic nu face decât să repete că punctul de vedere se deduce din premisa explicită. Dacă este cumva posibil, pe lângă prezentarea argumentului sub o formă validă, premisa explicitată trebuie să fie mai informativă decât minimul logic. De fapt, această premisă trebuie să expliciteze în modul cel mai informativ cu putință ce anume consideră vorbitorul adevărat într-un context dat. Optimul pragmatic se obține numai dacă aceste condiții sunt cât mai bine satisfăcute.

Uneori, premisa neexprimată obținută prin reconstrucție poate fi invocată

în fața protagonistului astfel încât să poată fi reformulată printr-o punere de acord între ambele părți. În multe cazuri, mai ales când este vorba despre texte scrise, nu există o asemenea posibilitate. Se întâmplă adesea să apară o problemă: se poate ca textul să conțină indicații insuficiente astfel încât reconstrucția premisei neexprimate să nu satisfacă nici condiția de validitate și nici măcar condițiile cu privire la informativitate și la asumarea ei de către protagonist. Însă dacă a fost satisfăcută fiecare dintre aceste condiții, se poate invoca Regula a 5-a a discuției critice: *Niciuna dintre părți nu poate atribui în mod fals celeilalte părți o premisă neexprimată și nu poate nega o premisă pe care a lăsat-o implicită.*

Exagerarea premisei neexprimate

Regula a 5-a se referă mai întâi de toate la faptul că protagonistul nu poate fi considerat responsabil de nimic din ceea ce nu își asumă și i se poate atribui tot ceea ce își asumă. Dacă antagonistul atacă protagonistul printr-o reconstrucție a premisei neexprimate care depășește responsabilitatea protagonistului, antagonistul încalcă Regula a 5-a și comite astfel un sofism. Sofismul constă în transgresarea optimului pragmatic justificat de contextul verbal și nonverbal în care are loc argumentarea. Este o formă de supralicitare care se realizează prin *exagerarea premisei care nu a fost exprimată.*

Printr-o astfel de „exagerare" a premisei neexprimate, antagonistul poate încerca să-și ușureze sarcina de a ataca. Să luăm exemplul:

Paul e acasă, deoarece mașina e în parcare.

Pornind de la minimul logic *Dacă mașina e în parcare, atunci Paul e acasă* și ținând cont de anumite cunoștințe contextuale conform cărora Paul este o persoană cu dificultăți motorii, se poate determina că optimul pragmatic este *Paul nu iese în oraș decât cu mașina.* O reconstrucție mai largă, de tipul *Nu se iese în oraș decât cu mașina,* care în alte contexte ar părea soluția evidentă, nu ar face aici decât să supraliciteze pe nedrept premisa neexprimată. N-ar fi prea greu de găsit un exemplu de persoană care uneori pleacă de acasă pe jos sau cu bicicleta.

Exagerarea premisei implicite este de fapt o variantă mai aparte a sofismului *omului de paie.* În cazul acestui sofism, i se atribuie de obicei protagonistului pe nedrept un punct de vedere, iar în situația de față i se atribuie pe nedrept o premisă. Ca și atacul asupra unui punct de vedere fictiv sau distorsionat care înseamnă comiterea sofismului menționat, atacul bazat pe o premisă neexprimată dar exagerată de antagonist poate reuși pe nemeritate. Ceea ce se poate ușor petrece cu un public neatent sau cu un cititor credul, însă mai greu când este vorba chiar de adversar.

Este dificil de găsit o regulă infailibilă pentru identificarea precisă a

cazurilor în care o premisă neexprimată a fost exagerată în prea mare măsură. În exemplul precedent este clar ce anume este greşit, dar de obicei distincţia dintre corect şi greşit este mai subtilă şi mai greu de făcut. Atât timp cât contextul nu poate clarifica ceea ce a rămas neexprimat, trebuie adoptată strategia „minimei completări" pentru a evita riscul exagerării unei premise neexprimate. Ceea ce se poate ilustra cu ajutorul următorului exemplu:

> Pe vremuri, când se lucra la banda de producţie, era mult mai bine. De ce? Pentru că stăteam unul lângă altul şi nu eram chiar absorbiţi în ce făceam, şi puteam sta de vorbă fiecare cu cel de alături în timp ce munceam.

Dacă argumentaţia din acest exemplu este redusă, din motive de simplitate, la *Pe vremuri era mai bine pentru că puteai sta de vorbă în timpul lucrului*, lăsându-se restul deoparte, minimul logic este *Dacă poţi vorbi în timp ce munceşti, este mai bine*, iar optimul pragmatic ceva de genul *Este bine să vorbeşti în timp ce munceşti*. O premisă neexprimată mai generală, precum *Este bine întotdeauna să vorbeşti / poţi vorbi* nu poate fi atribuită fostului muncitor de altădată pe care l-am citat deoarece nu se poate considera că el îşi asumă această premisă ca adevărată, contextul nefurnizând motive pentru care *a vorbi în timp ce munceşti* ar putea fi generalizat prin *a vorbi în general*.

Chiar cel care citează această argumentaţie, Simon Carmiggelt, oferă un exemplu interesant de exagerare a unei premise neexprimate:

> Un fost muncitor la bandă spunea: « Copiii mei or s-o ducă mai bine decât mine pentru că i-am trimis la şcoală ». Când auzi aşa ceva, te înfiori. Convingerea aceea veche, dragă multora, că fericirea şi învăţătura merg mână în mână te face să crezi că omul ăsta n-a întâlnit un intelectual în viaţa lui.

Părerea bătrânului este că le va fi mai bine copiilor lui decât i-a fost lui. Argumentaţia sa în sprijinul acestui punct de vedere este că, spre deosebire de el, copiii lui au mers la şcoală. Ceea ce nu a fost exprimat este premisa care pune în legătură educaţia cu un trai mai bun. Minimul logic a ceea ce rămâne implicit este: *Dacă au mers la şcoală, copiii mei or s-o ducă mai bine decât mine*. Deoarece s-ar putea cu greu considera că bătrânul crede că efectele benefice ale învăţăturii se aplică numai în cazul propriilor copii, nimic nu împiedică o transgresare a acestui minim logic până la *Cei care învaţă o duc mai bine decât cei care nu învaţă*. Contextul nu interzice această transgresare, astfel încât acesta trebuie considerat optimul pragmatic.

Însă Carmiggelt trece dincolo de premisa tocmai aleasă ca fiind optimul pragmatic, construind, în modul său ironic, premisa neexprimată. În reacţia

sa la cuvintele bătrânului, își asumă ca fiind adevărată convingerea că cei care au școală sunt mai fericiți decât cei care nu au. Ceea ce este posibil fiindcă i se poate da expresiei *o duc mai bine* interpretarea mai largă, care o include și pe cea materială, că oamenii sunt mai fericiți în zilele noastre, în loc să i se dea interpretarea strict materială că se câștigă mai mulți bani. Dându-i complet din senin interpretarea mai largă, Carmiggelt îi impută bătrânului convingerea comună că învățătura aduce fericirea (căreia îi opune opinia contrară). Prin aceasta, se face vinovat de sofismul exagerării premisei neexprimate.

Negarea premisei neexprimate

Se poate, de asemenea, ca protagonistul să încalce Regula a 5-a, comițând astfel un sofism. Acest lucru se întâmplă dacă se sustrage responsabilității asumate în propria sa argumentație prin negarea faptului că își asumă ca adevărată o premisă neexprimată, însă corect reconstruită ca atare. Sofismul, în acest caz, este reprezentat de *negarea unei premise neexprimate*.

Acest sofism constă în faptul că un protagonist al cărui punct de vedere a fost pus în discuție refuză să-și asume premisa neexprimată în ciuda faptului că ea a fost în mod corect identificată și reconstruită. Protagonistul pare să-și neglijeze responsabilitatea. Reacția sa standard ar putea fi ceva de felul *N-am spus niciodată asta*. La drept vorbind, este adevărat: premisele lăsate implicite *sunt* în mod caracteristic neverbalizate. Însă din punct de vedere pragmatic această reacție este la fel de nejustificată ca și negarea a ceva ce *a fost* afirmat explicit.

Poate servi din nou drept ilustrare exemplul fostului muncitor care crede că altădată era mai bine când lucra la bandă și putea vorbi cu colegul de alături. Dacă premisa neexprimată a fost explicitată corect sub forma *Este bine să vorbești în timp ce muncești*, bătrânul nu poate nega că asta crede. Altfel ar fi la fel de ciudat ca și când ar nega că el crede că altădată oamenii puteau să vorbească în timp ce munceau. Într-adevăr, nu a *spus* în realitate că el crede că este bine să vorbești în timp ce muncești, dar oricine îl ia în serios când îl aude are dreptul să deducă acest lucru din ceea ce *a spus* de fapt.

Mai ales dacă intenția protagonistului a fost de a disimula atenției antagonistului o opinie controversată sau discutabilă, explicitarea premiselor neexprimate este ca un fel de demascare. În astfel de cazuri, protagonistul percepe premisa neexprimată ca stânjenitoare și nu dorește divulgarea ei. Ca să evite o asemenea situație, se poate sustrage prin negarea categorică a oricărei responsabilități cu privire la opinia exprimată prin premisă, încercând astfel să anihileze prejudiciul provocat de premisa neexprimată care l-a „trădat".

În argumentațiile în care principiile sau considerațiile morale joacă un

anumit rol, explicitarea premiselor neexprimate poate fi uneori revelatoare. Să presupunem că cineva apără punctul de vedere că privarea de libertate este greşită deoarece nu îi este de niciun folos vinovatului. Cel care critică acest argument poate avansa ideea că încarcerarea nu are drept prim scop să-i ajute pe vinovaţi. Protagonistul care apoi reacţionează spunând că nici nu a spus vreodată că ajută la ceva simte că a fost surprins susţinând un principiu care nu se poate susţine. Dacă încearcă să scape negând că i se poate atribui susţinerea acelui principiu, va nega o premisă neexprimată care îi poate fi foarte bine atribuită pe baza a ceea ce de fapt a spus.

Tendinţa de a nega o premisă neexprimată va fi şi mai puternică dacă aceasta se referă la o opinie pe care protagonistul o consideră inacceptabilă din punct de vedere social, adică dacă presupune că nu numai antagonistul, ci mulţi alţii nu subscriu la opinia în cauză, ba o mai şi condamnă pe deplin. Un astfel exemplu evident poate fi identificat în următorul fragment de emisiune radiofonică la care participă reprezentanţii unui partid politic de extremă dreaptă:

> « Dar desigur că nu toţi străinii sunt răufăcători ? » « Nu. Noi nici nu am spus vreodată că sunt! Unii dintre ei sunt perfect pregătiţi să se adapteze felului nostru de viaţă. »

Realizatorii programului erau probabil pe deplin conştienţi de faptul că opinia *Toţi străinii sunt răufăcători* nu este împărtăşită, ba este chiar condamnată, de majoritatea ascultătorilor. Nerăbdător să sublinieze că nici partidul său nu crede că toţi străinii sunt răufăcători, vorbitorul se desconspiră, deoarece premisa neexprimată în argumentul că unii străini sunt perfect pregătiţi să se adapteze felului nostru de viaţă este, desigur, că cel care se adaptează felului nostru de viaţă nu este un răufăcător. Pentru unii nu e decât un pas de aici şi până la a concluziona că cei care *nu* se adaptează la felul nostru de viaţă *sunt* răufăcători. Deşi partidul, prin purtătorul său de cuvânt, pretinde că nu gândeşte astfel, prin acest raţionament străinii sunt puşi în faţa unei alegeri simple: ori se adaptează modului nostru de viaţă, ori sunt consideraţi răufăcători. Următorul text conţine un exemplu similar:

> Nu am nimic împotriva homosexualilor. Însă cred doar că nu ar trebui redusă limita de vârstă la care sunt consimţite relaţiile homosexuale cu copii deoarece există pericolul ca aceştia să devină homosexuali.

În primul enunţ, vorbitorul pare să arate că nu doreşte să facă nicio diferenţă între homosexuali şi heterosexuali. Însă atitudinea sa „tolerantă" este dezminţită de folosirea cuvântului „pericol" în argumentul pe care îl dă în favoarea punctului de vedere că limita de vârstă pentru acceptul relaţiilor homosexuale nu trebuie redusă. Premisa neexprimată din argumentaţia sa este că homosexualitatea trebuie evitată, dacă se poate. Vorbitorul nu pare

să susțină punctul de vedere că nu este de dorit să existe relații heterosexuale cu copii pentru a se evita pericolul ca aceștia să devină heterosexuali.

Aceste două exemple ilustrează modalitatea în care explicitarea premiselor neexprimate poate dezvălui păreri pe care protagonistul nu ar dori probabil să le proclame în public. Totuși, în argumentația sa, ele sunt folosite, dimpotrivă, ca mijloace disimulate de convingere. [100] Tocmai pentru că se află acolo în mod implicit, este incorect să se nege responsabilitatea asupra asumării lor – iar în exemplele date este chiar ipocrit. În asemenea cazuri, explicitarea unor premise neexprimate este benefică pentru claritatea discursului.

Probleme cu privire la premisele neexprimate

Pentru a putea stabili dacă antagonistul sau protagonistul încalcă Regula a 5-a, trebuie să se determine mai întâi care este reconstrucția corectă a unei premise neexprimate din argumentația protagonistului. Altfel este imposibil să se afirme că antagonistul exagerează această premisă peste limitele acceptabile sau că protagonistul neagă pe nedrept asumarea acestei premise. Deși nu totdeauna este posibil să se determine exact ce implică o reconstrucție corectă, se pot evita în majoritatea cazurilor erori importante prin aplicarea metodei care presupune plecarea de la minimul logic și luarea apoi în considerare a contextului verbal și non-verbal pentru a defini optimul pragmatic.

În general, stabilirea definiției corecte a optimului pragmatic constă în extinderea domeniului căruia i se aplică conținutul propozițional care reprezintă minimul logic, însă se poate, de asemenea, ca domeniul acestuia să fie restrâns. Ceea ce se poate ilustra prin exemplul *Ana e acasă pentru că mașina ei e în parcare.* Dacă Ana a spus ieri că azi iese cu mașina, iar în rest va fi acasă, atunci e clar că *Ana nu iese decât cu mașina* ar depăși limitele. A ignora acest context înseamnă a încălca Regula a 5-a. În cazul de față, pare mai adecvată o formulare restrânsă a premisei neexprimate, ca de exemplu: *Azi Ana va ieși numai cu mașina.*

Din nefericire, contextul nu furnizează întotdeauna indicii suficiente pentru ca să putem spune cu certitudine dacă domeniul la care se aplică conținutul propozițional trebuie lărgit sau restrâns. O altă problemă care apare în determinarea corectă prin reconstrucție a unei premise neexprimate este că, de regulă, discursul argumentativ va conține și elemente care, deși sunt implicite, nu sunt *premise* neexprimate, ci (de

---

[100] Pentru o discuție privind rolul prejudecăților în discursul argumentativ care are drept scop convingerea auditoriului, vezi Billig (1988), van Dijk (1983, 1988) și Sykes (1985).

exemplu) *presupoziții*.[101] În practică poate fi extrem de dificil să distingem între diversele tipuri de elemente implicite.

Diferența între premise neexprimate și presupoziții poate fi ilustrată prin intermediul exemplului *Copiii mei o vor duce mai bine ca mine pentru că i-am dat la școală*. Optimul pragmatic *Cei care au școală o vor duce mai bine decât cei care nu au școală*, care poate fi considerat drept premisă neexprimată, este pertinent numai dacă vorbitorul nu are școală. În discurs există astfel un alt element implicit pe lângă premisa neexprimată, anume *Nu am școală*. Acest element este în orice caz, o presupoziție, și totuși nu funcționează ca premisă neexprimată în argumentație.

Confuzia dintre presupoziții și premisele neexprimate este în această situație cu atât mai probabilă cu cât ambele elemente sunt necesare pentru o interpretare corectă a discursului. Însă funcțiile pe care le au sunt diferite. *Cei care au școală o vor duce mai bine decât cei care nu au școală* ajută la realizarea saltului argumentativ între premisa explicită *Mi-am trimis copiii la învățătură* și punctul de vedere *Copiii mei o vor duce mai bine ca mine*. *Eu n-am mers la școală* furnizează motivația care stă la baza comparației între vorbitor și copiii săi: dacă vorbitorul ar fi avut ocazia să meargă și el la școală, nu ar fi nicio diferență în această privință între el și copiii lui, astfel încât nu ar avea sens să se facă o asemenea comparație.

În discursul argumentativ pot fi lăsate neexprimate nu numai premisele, ci și punctele de vedere. Explicitarea punctelor de vedere implicite pune în principiu aceleași probleme ca și explicitarea premiselor neexprimate: antagonistul poate exagera în reconstrucția unui punct de vedere neexprimat, iar protagonistul poate refuza să recunoască o reconstrucție corectă. Efectul *Astea nu sunt cuvintele mele* poate fi ilustrat prin examinarea următoarelor fragmente dintr-o „scurtă gramatică a politicii" aparținând ziaristului John Jansen van Galen:

> E cel mai bine să lași reporterul să tragă singur concluziile cele mai brutale ale propriului tău discurs. Două exemple din viața de zi cu zi, amândouă având-l ca personaj pe Prim Ministru. Ce crede despre președintele sindicatului? « Cred că încearcă cu toată sinceritatea să facă ceea ce poate în interesul membrilor. » E într-adevăr de lăudat, zice reporterul. Primul Ministru: « Da, de lăudat ... *dumneavoastră* puteți spune asta. »
>
> Și ce crede Primul Ministru despre remarca opoziției despre amânarea deciziei de a amplasa misile, care – influențată de mișcările pacifiștilor – se va lungi la nesfârșit?

[101] Cf. pentru presupoziții Rescher (1961), Kempson (1975) și Stalnaker (1977), iar pentru diferența dintre premise neexprimate și presupoziții, Ennis (1982) și Burke (1985).

« Cred că remarca în cauză nu poate reda perfect situaţia. Atât timp cât nici nu s-a pus problema unei amânări. » Deci, conchide reporterul, opoziţia nu ştie despre ce vorbeşte. Primul Ministru: « Asta o spuneţi dumneavoastră. »

Improvizaţi o tiradă despre modul în care socialiştii nu-şi respectă niciodată promisiunile, încalcă întotdeauna înţelegerile şi se contrazic în permanenţă. Soţia dumneavoastră, care joacă rolul reporterului, spune: « Credeţi că socialiştii sunt nedemni de încredere. » La aceste cuvinte, răspundeţi, privind-o drept în ochi, dar cu o licărire de satisfacţie că aţi auzit o asemenea interpretare: « Nu am spus aşa ceva. »

Cele trei exemple de mai sus par să fie identice: în toate trei vorbitorul evită să-şi asume responsabilitatea, făcându-l pe ascultător răspunzător de punctul de vedere în cauză. Cu toate acestea, există diferenţe mari. În primul caz, Primul Ministru se poate disocia de concluzia reporterului pe bună dreptate pentru că observaţia că liderul de sindicat face într-adevăr tot ce poate în interesul membrilor săi nu implică faptul că Primul Ministru trebuie să aprobe obiectivele pe care le are în vedere acest lider sau modul în care îşi propune să le atingă.

Şi mai evidentă este diferenţa între cuvintele Primului Ministru şi concluzia la care ajunge cel de-al doilea reporter. O unică remarcă din partea opoziţiei, care, potrivit Primului Ministru, nu reflectă situaţia în mod corespunzător, nu înseamnă că membrii opoziţiei nu ştiu despre ce vorbesc. O prezentare necorespunzătoare se poate datora şi altor motive decât doar unei lipse complete de înţelegere sau de cunoştinţe. Cu alte cuvinte, Primul Ministru este şi de această dată pe deplin îndreptăţit să se disocieze de concluzia pe care reporterul o dă spuselor lui.

În cel de-al treilea caz, situaţia este diferită. Ce altceva decât lipsă de încredere poate genera faptul că cineva nu-şi ţine promisiunile, nu respectă înţelegerile şi se contrazice pe sine însuşi? Dacă vorbitorul consideră că toate acestea li se aplică socialiştilor, nu se poate disocia de concluzia că nu poţi avea încredere în socialişti. Este adevărat că această concluzie nu a fost exprimată în tot atâtea cuvinte, însă este imposibil ca spusele sale să fie interpretate într-un mod care să nu ducă la această concluzie. A pretinde altceva înseamnă a te face vinovat de negarea unui punct de vedere reconstruit corect.

14. Sofisme în utilizarea punctelor de plecare

Despre punctele de plecare

Pentru a putea rezolva o dispută, protagonistul și antagonistul trebuie să poată face apel măcar la câteva de puncte de plecare comune. Altfel nu ar avea niciun rost toată discuția deoarece ar fi clar de la început că protagonistul nu are nicio șansă de a-și convinge vreodată antagonistul. Căci într-un astfel de caz nu există o bază realistă de atingere a acestui efect interacțional.

Punctul de plecare comun al discursului argumentativ este reprezentat de punctele de plecare pe care protagonistul și antagonistul le au în comun în etapa deschiderii discuției. Aceste puncte de plecare pot fi fapte („Erevan este capitala Armeniei"), presupuneri („E neîndoielnic că Petru s-a pensionat deja la cerere") și adevăruri („Gripa este provocată de un virus"), precum și valori („Incestul e un păcat"), norme („Avocaților nu trebuie să li se permită să-și facă publicitate") și judecăți de valoare („Creativitatea e mai importantă decât cunoștințele").

Pentru a putea folosi cum se cuvine punctele de plecare în susținerea punctului de vedere, trebuie firește ca protagonistul să poată vedea clar ce conținuturi propoziționale implică acestea. În cazul limită, protagonistul și antagonistul vor ajunge probabil la o înțelegere explicită asupra punctelor comune de plecare. O astfel de înțelegere are loc în etapa deschiderii discuției și rămâne valabilă de-a lungul întregii etape a argumentării.

Sigur că astfel de înțelegeri care preced discuția propriu-zisă sunt mai curând excepția decât regula. Totuși, aproape întotdeauna, participanții au propriile lor idei despre punctele de plecare comune. Cu cât se cunosc mai bine unul pe altul, cu atât știu mai bine ce puncte de plecare au în comun. La urma urmei, nu contează prea mult dacă există o înțelegere explicită sau nu.

Chiar și așa, numai prin înțelegere explicită participanții la discuție pot fi siguri sută la sută despre ceea ce consideră drept puncte de plecare comune. Chiar dacă se cunosc bine unul pe altul, fiecare se poate înșela total cu privire la părerile celuilalt. Ceea ce este cu atât mai valabil cu cât se cunosc mai puțin, cazul limită fiind reprezentat de textul scris, destinat a fi citit de un grup nedefinit și probabil eterogen de potențiali antagoniști necunoscuți protagonistului.

Propoziția cu statut de punct de plecare acceptat nu poate fi contestată în timpul discuției. Ceea ce nu înseamnă că aserțiunea respectivă nu poate fi niciodată contestată, dar dacă se întâmplă acest lucru, atunci își pierde

imediat statutul de punct de plecare comun. [102] Excluderea completă a posibilității de a o contesta ar fi desigur o încălcare a principiului conform căruia se poate contesta *orice* (Regula 1). În orice caz, este mai indicat ca partea care crede că o astfel de aserțiune trebuie contestată să amâne această acțiune. O discuție de bun simț care își propune să rezolve disputa devine imposibilă dacă se contestă totul în același timp.

Existența punctelor de plecare comune nu înseamnă că protagonistul și antagonistul trebuie într-adevăr să creadă amândoi că aserțiunile care constituie împreună punctul de plecare comun sunt într-adevăr toate la fel de acceptabile. Nu există nicio cerință de sinceritate care să trebuiască îndeplinită pentru ca o aserțiune să capete statut de punct de plecare. Fie că într-adevăr cred în afirmația respectivă, fie că nu, rostul acceptării ei ca punct de plecare de către protagonist și de către antagonist este ca aceștia să o poată considera ca și când chiar ar crede în ea. În circumstanțele date, nu este nevoie ca această condiție de responsabilitate externalizată să fie înlocuită de o condiție de sinceritate pur psihologică.

Nici nu ar fi de dorit să se impună o condiție de sinceritate: ar fi atunci imposibil să se desfășoare o discuție în care anumite puncte de plecare sunt adoptate provizoriu, așa cum se întâmplă cu ipotezele științifice în cazul testării, sau cu premisele presupuse în cazul dovezilor condiționate, sau cu propunerile de sugestii. Ar fi imposibil atunci să se apeleze la metoda *reducerii la absurd*, atât de apreciată în logică și în matematică, unde propoziția discutată este temporar presupusă adevărată astfel încât să poată fi folosită pentru a se putea vedea dacă dă naștere unei contradicții care ar indica că de fapt era falsă.

Condiția de pură sinceritate exclude posibilitatea unor anumite tipuri de discuții de explorare care se fac tocmai în scopul verificării existenței unei baze pentru o discuție de bun simț. Este mai indicat să nu existe o asemenea condiție, iar participanții la discuție să fie lăsați liberi să aleagă aserțiunile despre care cred că ar trebui să servească drept puncte comune de plecare. Dacă chiar doresc, pot să accepte printre acestea și aserțiuni evident false. Unica restricție este ca toate punctele de plecare în ansamblu să se admită unele pe altele: nu pot exista între ele contradicții logice la prima vedere sau inconsecvențe pragmatice. [103]

Cum poate face uz de puncte de plecare comune protagonistul care vrea

---

[102] Într-un astfel de caz, punctul de plecare devine teza disputată într-o nouă discuție.

[103] Unii epistemologi insistă asupra faptului că niciodată nu este cu adevărat posibil să se stabilească dacă este într-adevăr așa, deoarece avem, în mod inevitabil, convingeri care, datorită unor diverse presupoziții și implicații complicate, sunt implicit inconsecvente cu o subtilitate ale cărei resorturi încă nu le-am descoperit.

să-şi apere punctul de vedere? Mai înainte de toate, subliniind, în etapa argumentării, că antagonistul a contestat o aserţiune din argumentaţie care de fapt face parte din punctul lor comun de plecare. Dacă protagonistul face într-adevăr aşa, nesimulând nimic, arată că antagonistul pune la îndoială o afirmaţie care nu ar fi trebuit pusă în discuţie deoarece are statut de punct comun de plecare. Dacă totuşi antagonistul continuă să se îndoiască, încalcă – la fel ca protagonistul care se abate de la o înţelegere inexistentă – Regula a 6-a a discuţiei critice: *Niciuna dintre părţi nu poate prezenta în mod fals o premisă ca fiind un punct de vedere acceptat, nici nu poate nega o premisă care reprezintă un punct de vedere acceptat.*

Falsa prezentare a unei premise drept punct de plecare comun

Dacă protagonistul se comportă ca şi când o aserţiune exprimată în argumentaţia sa ar fi unul dintre punctele de plecare comune, când de fapt nu este aşa, protagonistul încalcă Regula a 6-a. Deoarece în practică se întâmplă foarte rar să existe o precizare explicită cu privire la aserţiunile care au statut de punct de plecare comun, nu va reieşi totdeauna foarte clar dacă protagonistul încalcă sau nu această regulă. În general, în identificarea punctului de plecare, protagonistul va trebui să se bazeze pe orice cunoştinţe se întâmplă să aibă cu privire la părerile pe care antagonistul le-a exprimat în trecut şi pe ceea ce se poate deduce din acele păreri.

Prin falsa prezentare a unei aserţiuni ca având statut de punct de plecare comun, protagonistul încearcă să se sustragă obligaţiei de a aduce dovezi: împiedică contestarea propoziţiei şi, totodată, necesitatea unei apărări. Tehnicile pe care le poate folosi pentru a încălca astfel Regula a 6-a sunt în principiu aceleaşi ca cele folosite în cazul sustragerii de la obligaţia de a aduce dovezi în sprijinul unui punct de vedere. O modalitate de sustragere constă în a pretinde că aserţiunea nu are nevoie de apărare, astfel încât se înţelege de ce nu se află printre punctele de plecare pentru care s-a căzut iniţial de acord în mod explicit în etapa deschiderii. Într-un articol din *The Sunday Times* (9 decembrie 1990), Neil Lyndon acuză „feminismul modern" că sugerează pe nedrept, în propoziţii pseudo-marxiste, următorul punct de plecare comun, care nu poate fi dezminţit, „în ciuda temeliei sale şubrede atât în plan raţional, cât şi faptic":

> E deja o axiomă faptul că femeile, dacă le considerăm o clasă, au fost oprimate de clasa bărbaţilor şi că cele două clase au fost în stare de război.

Se poate da impresia că nu trebuie ca propoziţia să fie susţinută dacă se introduc în interiorul ei expresii care sugerează că aparţine punctelor de plecare comune tuturor oamenilor de bun simţ, bineînţeles inclusiv antagonistul: *Se înţelege de la sine că...*, *Desigur, nu mai trebuie să-ţi spun*

că..., E clar pentru toată lumea că..., Bineînțeles că..., Evident..., E clar că..., și așa mai departe. Dacă ceva se înțelege de la sine, atunci de ce mai trebuie spus lucrul acesta? Cel mai adesea, astfel de formulări sunt folosite pentru a sugera un anumit acord care în realitate nu există. Pe de altă parte, indică încercarea din partea protagonistului de a împinge fraudulos anumite afirmații în zona punctelor de plecare comune.

O altă modalitate de a împiedica ca o aserțiune să fie atacată constă în plasarea unui punct discutabil într-o poziție mai puțin evidentă în formularea respectivă, astfel încât să nu atragă deîndată atenția. Ceea ce se poate obține nu prin folosirea unei aserțiuni clare, ci prin „ambalarea" în formă de presupoziție: ceva ce protagonistul presupune în mod tacit. Karel van het Reve ne pune la dispoziție un frumos exemplu personal de învăluire a mesajului real:

> În loc să spunem ca din topor, de exemplu, « Bob are râie », spunem « E de mirare că Bob nu face nimic cu râia aia a lui! » Mesajul real este că Bob are râie, însă e prezentat ca și când adevăratul mesaj este mirarea noastră.

Alt exemplu de „învăluire" a unei propoziții într-o presupoziție constă în a spune *Mi se pare extrem de regretabil că trebuie să vă concediez*, când mesajul real este „Sunteți concediat".

Presupoziția poate fi exploatată în același mod printr-o întrebare. În acest caz, tocmai propoziția presupusă în întrebare este contestabilă. Este vorba de fapt despre două întrebări, dintre care una este prezentată ca atare, iar cealaltă nu. În acest fel se dă impresia că răspunsul la întrebarea care nu este pusă ca întrebare reprezintă unul dintre punctele de plecare comune ale protagonistului și antagonistului. Această încălcare a Regulii a 6-a este cunoscută sub numele de *sofismul întrebărilor*. [104]

Sofismul întrebărilor este folosit în general când protagonistul nu se așteaptă ca antagonistul să fie dispus să accepte o anumită aserțiune. Ceea ce se întâmplă adeseori în interogatorii și în interviuri politice. Pe ocolite, protagonistul încearcă să-l facă pe antagonist să fie de acord cu el. Deoarece sofismul întrebărilor are drept scop înșelarea interlocutorului, este cunoscut și sub numele de *întrebare capcană*: *Unde ai ascuns arma crimei ?*

Presupozițiile se pot ascunde în adjective:

> 1. Politica *scandaloasă* a acestui guvern conservator față de populația tamili a început acum trei ani.
>
> 2. Teza *contestabilă* care afirmă că inteligența este determinată genetic este una dintre tezele centrale ale socio-biologiei.
>
> 3. Se exportă din nou multe garoafe din acelea *incredibil de urâte*.

---

104 Cf. Belnap (1969), Fair (1973), Walton (1988b, 1989a) 1989b), Woods and Walton (1989).

Dacă este luată în discuție opinia că politica guvernului față de tamili este rușinoasă, presupoziția din (1) reprezintă o încălcare a Regulii a 6-a, deoarece această propoziție nu este printre punctele comune de plecare.

Și substantivele pot fi folosite pentru a disimula propoziții discutabile într-un limbaj învăluit în ceea ce privește presupozițiile:

1. *Amăgirea* că banii aduc fericirea are o istorie veche.
2. *Șmecheria* cu creditele avantajoase e în toate reclamele.

Unele propoziții sunt lăsate să joace un rol implicit ca premise neexprimate în argumentare și în acest mod – sofisticat, de altfel – sunt făcute să pară puncte de plecare comune. Dacă protagonistul nu susține în mod explicit astfel de premise neexprimate, se poate presupune că le consideră printre punctele de plecare comune. Dacă ascunde ceva într-o premisă neexprimată despre care știe foarte bine că nu face parte dintre punctele de plecare comune, se abate de la Regula a 6-a. Cel care analizează argumentația din exterior poate ști dacă premisa neexprimată e unul dintre punctele de plecare comune numai dacă acest punct de plecare a fost clar formulat dintru bun început.

Un caz aparte de considerare pe nedrept a unei propoziții drept unul dintre punctele de plecare comune este cel în care protagonistul își apără punctul de vedere prin intermediul unei premise care este totuna cu punctul de vedere. Știind că aserțiunea respectivă constituie chiar punctul de vedere disputat, știe și că acesta nu poate fi unul dintre punctele de plecare comune. Protagonistul care totuși invocă o asemenea premisă încearcă, ca și Baronul Münchhausen, să se tragă afară din mlaștină apucându-se de propriul lui păr. Protagonistul care se învârte în cerc se face vinovat de sofismul *raționamentului circular*. Acest sofism mai este cunoscut și ca *petitio principii*. Protagonistul comite acest sofism dacă se comportă ca și când punctul său de vedere a fost corect susținut, când de fapt punctul de plecare pe care se sprijină în apărare este identic cu propoziția pusă în discuție.[105]

Cea mai simplă formă de raționament circular este „A, deci A". Pentru a convinge, formularea fiecărui A va fi de obicei ușor diferită:

> Cred că Leo este un adevărat ipohondru pentru că este tipul de persoană melancolică care face depresie din te miri ce.

Dacă acest exemplu ar putea explica ce se înțelege prin cuvântul *ipohondru*, atunci enunțul ar putea fi reconstruit ca un declarativ de uzaj perfect acceptabil. Presupunând că este deja clar că ipohondrul este un tip de persoană melancolică care poate cădea ușor pradă depresiei și că

---

[105] Cf. Robinson (1971), Sanford (1972), MacKenzie (1979), Walton și Batten (1984), Woods și Walton (1982b, 1989).

punctul de vedere discutat se referă la ipohondria lui Leo, raționamentul se cam blochează. De fapt, locutorul poate fi acuzat cu ușurință de raționament circular.

Raționamentul circular poate apărea în cazurile în care este redată o relație concomitentă de identitate și, de asemenea, atunci când relația dintre argumente și punctul de vedere e mai curând de tipul unei interdependențe cauzale:

> De unde știu dacă are gust? Pentru că fumează țigări Willem al II-lea. Toți bărbații rasați fumează Willem al II-lea.

Și iată un alt exemplu:

> Dumnezeu există pentru că așa spune Biblia, iar Biblia e cuvântul lui Dumnezeu.

Premisa că Biblia este cuvântul Domnului presupune că Dumnezeu există, deoarece fără Dumnezeu nu ar fi „cuvânt al lui Dumnezeu". Premisa depinde astfel de adevărul propoziției „Există Dumnezeu", care reprezintă tocmai punctul de vedere luat în discuție.

Din punct de vedere logic, argumentul care stă la baza raționamentului circular este valid: în „A, deci A" este imposibil să fie falsă concluzia dacă premisa este adevărată. Deci, chiar dacă denumirea sugerează că raționamentul circular este o eroare logică, nu este așa.

Refuzarea unei premise ca punct de plecare comun

Antagonistul se abate de la Regula a 6-a dacă pune la îndoială o afirmație care trebuie privită ca făcând parte din punctul de plecare comun. Aceasta poate fi o propoziție asupra căreia se poate să se fi căzut deja de acord ca reprezentând un punct de plecare. Poate fi vorba, de asemenea, de o propoziție pe care protagonistul este îndreptățit să i-o atribuie antagonistului pe baza unor cunoștințe contextuale disponibile și verificabile, cu condiția ca antagonistul să nu fi indicat că o astfel de procedură este eronată. Pentru un outsider nu este totdeauna ușor de spus exact ce presupun protagonistul și respectiv antagonistul că cealaltă parte va accepta drept punct de plecare comun. În schimb, pentru participanții la discuție acest lucru apare cel mai adesea ca fiind evident. Ceea ce este bine, căci dacă vorbitorii și ascultătorii nu ar putea să-și asume în mod tacit o întreagă serie de cunoștințe și opinii pe care le presupun unii despre alții, orice comunicare și interacțiune ar fi imposibilă.

Desigur că este totdeauna posibil ca protagonistul să facă o greșeală sau să simuleze ignoranța și să acționeze greșit pe baza presupunerii că o anumită propoziție este unul dintre punctele de plecare ale antagonistului. În acest caz, antagonistul este îndreptățit să-i spună protagonistului următoarele: *După câte știu, nu am spus niciodată că aș crede că*

reprezentarea la scară e un sistem mai corect. Dacă într-adevăr antagonistul a admis anterior o anumită propoziție ca punct de plecare acceptabil, atunci protagonistul are dreptul să exploateze acest dat, iar antagonistul nu poate pune deodată la îndoială justețea acelei aserțiuni. În orice caz, nu o poate face în discuția care are loc în acel moment. Altfel, ar putea deveni imposibil pentru totdeauna să se rezolve o dispută deoarece antagonistul ar putea adăuga la nesfârșit puncte de plecare noi, iar protagonistul nu ar putea niciodată să își construiască o apărare adecvată a propriului punct de vedere.

Punctele de plecare comune ale protagonistului și antagonistului pot fi folosite pentru a se ajunge la o apărare concludentă a punctului de vedere, însă un protagonist care reușește să-și apere punctul de vedere în mod concludent nu poate pur și simplu pretinde că s-a dovedit că punctul de vedere este adevărat. Tot ce s-a dovedit este că punctul de vedere se poate susține *date fiind punctele de plecare comune*. Doar în virtutea propozițiilor pe care antagonistul acceptă să le asume se reușește o apărare concludentă a punctului de vedere. De aceea, apărarea se numește *ex concessu*.[106]

Antagonistul care respinge pe nedrept o aserțiune ca reprezentând un punct de plecare comun anulează astfel pentru protagonist posibilitatea de a apăra punctul de vedere *ex concessu*. Dacă este mulțumit astfel, nu are rost să se mai facă nicio discuție. Adesea, antagonistul va fi împins de motive de moment să încalce Regula a 6-a în acest mod. Dându-și seama încetul cu încetul că va pierde dacă continuă să admită punctele de plecare originale, se poate hotărî deodată să nege unul dintre ele, considerând că respingerea acestui punct de plecare este ultima lui șansă.

Această manevră este complet deplasată dacă punctul de plecare este o aserțiune doar presupusă anterior pentru a se vedea cât de departe se poate merge în susținerea unui punct de vedere pornindu-se de la ea. Atât protagonistul cât și antagonistul știu că nu se pune problema să fi fost satisfăcută vreo condiție de sinceritate și că nu sunt posibile alte consecințe. Se poate într-adevăr accepta în mod deliberat ca punct de plecare comun o afirmație evident falsă, caz în care nu are niciun rost să se sublinieze deodată în timpul discuției că una dintre părți nu și-o asumă. Antagonistul care totuși face așa ceva sabotează orice discuție de bun simț care pornește de la o ipoteză sau de la o teorie nedovedită care tocmai de aceea merită a fi pusă la încercare.

Probleme cu privire la punctele de plecare

În practica discursului argumentativ, punctele de plecare nu constituie o entitate statică, ci sunt în principiu supuse unor schimbări neîncetate. Ceea

[106] Cf. Barth și Krabbe (1982).

ce reprezintă astăzi un punct de plecare acceptabil nu va mai fi neapărat unul mâine şi se poate chiar ca un punct de plecare acceptat la începutul discuţiei să nu mai fie neapărat acceptabil mai târziu, astfel încât se poate dovedi necesar să se înceapă o nouă discuţie cu puncte de plecare uşor diferite. Chiar dacă este absolut clar în etapa deschiderii care sunt propoziţiile care fac parte din punctul comun de plecare, nu este totdeauna posibil să se spună în mod absolut şi cu certitudine dacă Regula a 6-a este clar încălcată. Ceea ce este extrem de problematic dacă formularea propoziţiei exprimate în punctul de vedere al protagonistului diferă în oarecare măsură (sau foarte mult) de cea a punctului de plecare original. Mai ales în cazul raţionamentului circular este greu de văzut dacă chiar este vorba despre circularitate. Este într-adevăr punctul de vedere identic cu premisa sau există diferenţe pertinente?

O altă problemă în identificarea raţionamentului circular este faptul că, de regulă, circularitatea nu se stabileşte în mod direct şi exclusiv între punctul de vedere şi premisă, ci se iveşte în urma parcurgerii unei etape intermediare sau a mai multora. Cu cât sunt mai numeroase aceste etape intermediare, cu atât va fi mai mare distanţa dintre punctul de vedere şi premisă, care în cele din urmă ajung să fie totuna. Ceea ce rezultă în acest caz este o argumentaţie prin subordonare în care înlănţuirea de enunţuri face un ocol pentru a ajunge înapoi la punctul de vedere:

> Competiţia e benefică pentru economie pentru că înseamnă că fiecare vrea să fie cel mai bun, cel mai rapid şi cel mai ieftin, căci la urma urmei toţi vor să fie competitivi pentru a putea să fie în competiţie cu ceilalţi fiindcă e benefic pentru economie.

Structura acestei – oarecum simple – argumentaţii poate fi schiţată după cum urmează:

1
Competiţia e benefică pentru economie.
↑
1.1
Competiţia înseamnă că fiecare vrea să fie cel mai bun, cel mai rapid, cel mai ieftin.
↑
1.1.1
Fiecare vrea să fie competitiv.
↑
1.1.1.1
Fiecare vrea să poată intra în competiţie cu ceilalţi.
↑
1.1.1.1.1
Competiţia e benefică pentru economie.

Subsubsubargumentul (1.1.1.1.1) este identic cu punctul de vedere (1). Apărarea punctului de vedere constă în cele din urmă în a spune că punctul de vedere este adevărat pentru că punctul de vedere este adevărat:

$$\begin{array}{ccc} (1) = (1.1.1.1.1) & \rightarrow & (1.1.1.1) \\ \uparrow & & \downarrow \\ (1.1) & \leftarrow & (1.1.1) \end{array}$$

O problemă în plus în identificarea raționamentului circular este că acesta ia uneori forma unei asertiuni, astfel încât nu este evident de la sine că se susține un punct de vedere. O astfel de aserțiune este deci de natură tautologică.

Următorul rezumat (simplificat la maximum) al teoriei darwiniene a evoluției este un asemenea exemplu de aserțiune tautologică:

Evoluția = supraviețuirea celui care se adaptează cel mai bine.

Natura tautologică a acestui enunț se dezvăluie când încercăm să stabilim ce specii de animale sunt „cele care se adaptează cel mai bine". Descoperim atunci că modalitatea de a o face revine la a stabili ce specii au supraviețuit. Cu alte cuvinte, ceea ce este de fapt afirmat este că supraviețuitorii supraviețuiesc. Nimeni nu ar putea nega acest lucru.

În această lumină, teoria evoluției pare să se bazeze pe un raționament circular în care punctul de vedere trebuie apărat printr-o premisă în care se presupune că punctul de vedere este presupus. Falsificabilitatea unei asemenea teorii este desigur nulă: ea se susține de la sine. Ceea ce pare la prima vedere a fi un avantaj, însă de fapt este un dezavantaj: nu poate fi vorba despre o discuție de bun simț asupra acestui subiect deoarece orice discuție asupra teoriei în cauză este sortită să fie lipsită de sens. Rezolvarea oricărei dispute referitoare la un punct de vedere este prin definiție exclusă dacă punctul de vedere este prezentat tautologic deoarece în acest fel punctul de vedere este imunizat împotriva oricărei păreri critice.

15. Sofisme în utilizarea schemelor argumentative

Despre schemele argumentative

Metoda de evaluare a argumentației prin verificarea relațiilor dintre premise și punctele de plecare poate fi numită *procedură de identificare*: se verifică dacă propozițiile în cauză pot fi identificate ca aparținând punctului comun de plecare. Totuși nu se poate face evaluarea doar pe baza procedurii de identificare dacă modalitatea de apărare a punctului de vedere este într-adevăr adecvată pentru rezolvarea disputei. La un moment dat, se poate contesta o aserțiune care evident nu reprezintă unul dintre punctele de plecare comune și de aceea trebuie să existe și un mod de a testa acceptabilitatea acesteia. [107] Altfel, sistemul de evaluare nu ar permite decât discuții „închise", în care nu se adaugă nicio informație nouă la punctele de plecare deja stabilite de comun acord și la cunoștințele de ordin general disponibile la începutul discuției. Mai mult, chiar dacă o propoziție poate fi identificată într-adevăr ca punct de plecare comun, se pune încă întrebarea dacă aceasta susține în mod adecvat punctul de vedere în discuție.

Pentru a susține în mod adecvat punctul de vedere, în fiecare argumentație individuală înaintată în favoarea unui punct de vedere trebuie folosită schema argumentativă corectă și această schemă trebuie folosită cum se cuvine. De aceea, în plus față de procedura de identificare, trebuie să existe și o *procedură de testare* a schemei argumentative utilizate. Prin procedura de testare se poate determina dacă argumentația înaintată în favoarea unui punct de vedere conține într-adevăr o schemă argumentativă corectă și dacă aceasta este corect aplicată. Exact cum se procedează în cazul punctelor de plecare, care fac obiectul procedurii de identificare, uneori se cade de acord în mod explicit în etapa deschiderii asupra schemelor adaptate și asupra criteriilor pe care acestea trebuie să le îndeplinească. În practică însă, acestea sunt asumate în mod tacit sau presupuse. [108]

---

[107] În principiu, este totuși destul de ușor de verificat acceptabilitatea unor afirmații căutându-se informați în enciclopedii sau dicționare (« Gravitatea specifică apei este 1 » sau « Mânzul este puiul iepei »). Alteori va trebui să se observe realitatea înconjurătoare (« Nevasta măcelarului are părul mov ») sau să se facă apel la diverse cercetări (« Nu toți pacienții cu SIDA au dus o viață promiscuă »).

[108] Ca și procedura de identificare, procedura de testare este, în principiu, o procedură intersubiectivă. Participanții la discuție pot accepta un anumit tip de argumentare pe care alții o pot privi drept nepotrivită. În acest caz, este îndoielnic că ceilalți vor accepta concluzia ca pe o adevărată rezolvare a disputei. În principiu, în discuția critică trebuie folosite numai acele scheme argumentative a căror validitate cu privire la problemele discutate este

În cazul în care există suficiente puncte de plecare stabilite în comun și scheme argumentative și este foarte clar care sunt acestea, este în principiu posibil să se spună dacă o argumentație constituie o modalitate concludentă de apărare a unui punct de vedere. Dacă atât procedura de identificare cât și procedura de testare produc un rezultat pozitiv, punctul de vedere este într-adevăr apărat în mod concludent; dacă ambele produc un rezultat negativ, înseamnă că a fost atacat în mod concludent. [109] Dat fiind rolul fundamental al procedurilor de testare și de identificare în determinarea rezultatului pozitiv sau negativ al disputei, Regula a 7-a a discuției critice este formulată după cum urmează: *Niciuna dintre părți nu poate considera că un punct de vedere a fost susținut în mod concludent dacă susținerea nu se realizează printr-o schemă argumentativă adecvată aplicată în mod corect.*

În unele cazuri, tipul și extensiunea propoziției exprimate în punctul de vedere influențează decizia referitoare la alegerea schemei de argumentare și modalitatea de folosire a acesteia. Trebuie făcută distincția între trei tipuri de propoziții: *descriptive*, *evaluative* și *incitative*. Propozițiile descriptive descriu fapte sau evenimente (*Valoarea dolarului este tot în scădere*). Propozițiile evaluative exprimă o evaluare a unor fapte sau evenimente (*Cartea lui Saul Bellow 'The Dean's December' este supraestimată*). Propozițiile incitative invocă necesitatea împiedicării unui anumit eveniment sau a unei stări de lucruri (*Politica de apartheid trebuie combătută cu toate mijloacele posibile*). [110] După cum reiese din exemple, este posibil ca toate cele trei tipuri de propoziții să fie exprimate printr-un act asertiv. Ele pot fi exprimate și prin alte tipuri de acte de vorbire.

Extensiunea propoziției poate varia de la un membru individual al unui grup sau un ansamblu mai mare până la toți membrii grupului. Există numeroase alte posibilități situate între aceste limite. Propozițiile cu extensiunea cea mai redusă posibil sunt numite *individuale* (*Gabriel este talentat*); propozițiile cu extensiunea cea mai mare posibil sunt numite *universale* (*Toți jucătorii de șah sunt sensibili*); propozițiile a căror extensiune se află între aceste limite se numesc *particulare* (*Unele cărți sunt prea scumpe*).

---

garantată în mod obiectiv, însă în practică acordul intersubiectiv în această privință nu este totdeauna ușor de stabilit.

[109] Dacă numai procedura de identificare sau numai procedura de testare a produs un rezultat pozitiv, înseamnă că nu s-a ajuns la niciun rezultat concludent. Sunt deci necesare deliberări ulterioare cu privire fie la rezultatul procedurii de testare, fie la acceptabilitatea premiselor neluate în discuție.

[110] Există o veche dispută între filosofi cu privire la statutul implicit prescriptiv (sau incitativ) al tuturor propozițiilor evaluative, care induc auditoriului ideea că trebuie ales ceea ce are valoare sau că nu trebuie ales ceea ce este fără valoare. Pentru comparație, v. de ex. Hare (1963, 1981).

Deşi nu există reguli infailibile referitoare la adecvarea schemelor argumentative în funcţie de tipul şi extensiunea afirmaţiilor, există combinaţii care par să se potrivească mai bine decât altele. [111] Unele scheme argumentative pot fi folosite în cazul oricărei propoziţii, indiferent de tipul şi extensiunea acesteia. Argumentaţia bazată pe analogie, de exemplu, poate fi folosită cu toate tipurile de propoziţie descriptivă pentru a prezice un eveniment (*Digul de la Flevo va fi terminat la timp pentru că şi digul de la Marken a fost terminat la timp*), ca şi cu toate tipurile de afirmaţie evaluativă folosite în emiterea unei judecăţi *Pe un vapor nu-i decât un căpitan*).

Combinaţiile de acte de vorbire în care sunt puse în relaţie cauzală fapte sau evenimente formează un caz special de propoziţii descriptive interconectate: un anumit fapt sau eveniment este prezentat drept cauză a altuia (*Fiindcă rata dolarului continuă să scadă, va scădea şi cifra exporturilor spre Statele Unite*). În argumentaţia bazată pe o relaţie cauzală este posibil în astfel de cazuri să se deducă sub formă de predicţie că va exista un anumit efect datorat unei anumite cauze, ca în exemplul precedent. Dată fiind o anumită stare de lucruri, este de asemenea posibil să fie prezentată cauza ca o explicaţie a stării de lucruri descrisă în afirmaţia care prezintă efectul (*Profesorii din Olanda au avut în anii '80 o activitate didactică neperformantă pentru că în anii '70 activităţile de perfecţionare didactică erau prost pregătite*). Se poate, de asemenea, să fie evident că două fapte trebuie să fie legate cauzal deoarece nu ar avea sens nici un alt fel de relaţie (analogie, concomitenţă), chiar dacă nu apare foarte clar cum ar trebui interpretată exact relaţia cauzală, cu alte cuvinte care dintre propoziţii serveşte drept punct de vedere şi care drept argument pro. (De exemplu, în *Fumează mult, tuşeşte mult*, punctul de vedere că fumează mult ar putea fi susţinut cu argumentul că tuşeşte mult, dar se poate şi ca punctul de vedere susţinut să fie că tuşeşte mult pentru că fumează mult.)

Utilizarea unei scheme argumentative nepotrivite

Unele scheme argumentative nu sunt universal recunoscute ca fiind corecte. Acest lucru poate fi ilustrat cu ajutorul unor exemple de cazuri speciale din fiecare categorie principală de scheme argumentative: *argumentul autorităţii* (argumentarea simptomatică), *argumentul bazat pe analogie*

[111] Propoziţiile descriptive, de exmplu, par adesea să ceară o argumentare de tip cauzal, iar propoziţiile de tip evaluativ şi incitativ cer de cele mai multe ori folosirea unei argumentaţii bazate pe relaţia de concomitenţă şi analogie. Şi propoziţiile individuale pot fi uneori foarte bine susţinute de o argumentaţie bazată pe o relaţie de concomitenţă, în timp ce adeseori propoziţiile particulare şi universale nu pot fi susţinute prin acest tip de argumentaţie şi cer dimpotrivă o argumentaţie cauzală sau o argumentaţie pe bază de analogie.

(argumentarea bazată pe similitudine), *argumentul bazat pe consecință* (argumentarea instrumentală). Argumentul autorității și cel bazat pe analogie reprezintă scheme argumentative independente de tipul și extensiunea propoziției în discuție: ele pot fi folosite în principiu pentru orice fel de propoziție. Argumentul bazat pe consecință depinde de tipul și extensiunea propoziției: acesta poate fi în principiu folosit numai pentru un tip de propoziție anume.

În cazul argumentului autorității, competența sau un anumit statut al cuiva este considerat(ă) ca un indiciu asupra faptului că propoziția care îi este atribuită este acceptabilă: propoziția este considerată acceptabilă deoarece spune așa o sursă care reprezintă o autoritate în materie. Pentru a se putea folosi această schemă argumentativă în susținerea unui punct de vedere, este necesar ca antagonistul să o recunoască ca validă. Dacă protagonistul o alege deși știe că nu este validă, se face vinovat de a fi încălcat Regula a 7-a prin ceea ce se numește *argumentum ad verecundiam*.[112]

Autoritatea la care se apelează nu este totdeauna o persoană. Poate fi o carte, precum Biblia sau *Capitalul*. Totuși, pentru că o asemenea sursă scrisă își datorează statutul părintelui său spiritual (Dumnezeu, Marx), în cele din urmă autoritatea este atribuită chiar și în aceste cazuri unei persoane. Tradiția este un alt tip de autoritate: este bun ceea ce a fost dintotdeauna cunoscut ca fiind bun.

O altă autoritate este cea reprezentată de numărul de pesoane care cred un anumit lucru: e bun ceea ce crede toată lumea că e bun; e *așa* ceea ce mulți cred că e *așa*. Dacă nu este adecvat ca în argumentare să se invoce drept premisă suplimentară (neexprimată anterior) premisa că opinia celor mulți este decisivă, atunci s-a ales o schemă argumentativă nepotrivită. Această încălcare a Regulii a 7-a constituie o variantă a sofismului *ad verecundiam*, cunoscută sub numele de *argumentum ad populum*. Dat fiind că se invocă opinia unei mulțimi, această formă de *argumentum ad populum* este descrisă ca *sofismul populist*.[113]

Un argument prin analogie poate fi folosit în principiu pentru orice tip de propoziție. Președintele Ligii de fotbal olandeze ne oferă un exemplu interesant când pune în discuție problema renumitului jucător de fotbal Johan Cruijff care nu are certificat de antrenor, dar ar trebui să lucreze ca antrenor:

> Știți, nu am nicio părere despre Cruijff ca antrenor (cred că se poate descurca), însă admit că sistemul e acesta. Îți trebuie permis de conducere

[112] Cf. MacKenzie (1981), Walton (1987b, 1989a, 1989c), Woods și Walton (1982a, 1989).

[113] Cf. Kielkopf (1980), Minot (1981), Woods și Walton (1989).

ca să conduci mașina, chiar dacă Bert Bloggs care nu a dat niciodată examen de conducere conduce mult mai bine decât oricare dintre noi. În afara regulamentelor în vigoare, problema lui Cruijff nu ar exista. Ce-ar fi dacă primul ministru ar fi prins conducând fără permis?

Acceptul de folosire a acestei scheme argumentative într-o discuție depinde de acordul dintre protagonist și antagonist referitor la condițiile de folosire a acesteia. Dacă nu se pun de acord în acest sens, iar protagonistul utilizează totuși schema în cauză, sau dacă nu au fost satisfăcute condițiile sale de utilizare, protagonistul se face vinovat de una dintre variantele sofismului *comparației incorecte* sau al *falsei analogii*. [114]

Există opinii diferite referitoare la folosirea apelului la autoritate și la aplicarea schemelor prin analogie ca scheme argumentative admisibile. Dacă totuși sunt admise, ele pot fi aplicate propozițiilor descriptive, evaluative și incitative fie că acestea sunt individuale, particulare sau universale. Tipul și extensiunea propoziției la care se aplică nu au niciun rol.

În cazul argumentelor prin consecință, în cazul cărora diferența dintre propozițiile descriptive și incitative este mare, lucrurile stau altfel. În acest caz, propoziția în discuție este considerată ca fiind cauza unui anumit efect. Această schemă poate fi folosită numai dacă propoziția în care se exprimă cauza și propoziția în care se exprimă efectul sunt ambele potrivite în acest sens.

De exemplu, în cazul în care se sugerează să se adopte un anumit mod de acțiune, este justificat să se examineze posibilele consecințe. Consecințele pozitive pot duce la decizia de a adopta respectivul mod de acțiune; consecințele negative pot duce la decizia de a nu îl adopta (în oricare dintre cazuri pot exista alte motive pentru a nu accepta acea sugestie). Iar când se testează o ipoteză (afirmație descriptivă) este justificat să se verifice dacă din aceasta rezultă aserțiuni false. De fapt, în știință și în cercetare aceasta este o metodă general acceptată.

Nu este permis să se verifice o asertiune (propoziție descriptivă) prin evidențierea efectelor negative ale asertiunii (propoziție evaluativă), ceea ce ar însemna confuzia dintre fapte și valori. În acest caz, examinarea implicațiilor reprezintă o schemă argumentativă nepotrivită cunoscută sub numele de *argumentum ad consequentiam*: [115]

> Raționalitatea și facultatea analitică nu pot fi numite atribute masculine. Dacă le privim ca atare, le dăm bărbaților un avantaj nefondat în cazul cererilor de angajare și al promovării.

Asertiunea că raționalitatea și facultatea analitică sunt atribute masculine poate fi adevărată sau falsă (propoziție descriptivă), însă nu se poate decide

---

[114] Cf. Rescher (1964), Woods and Hudak (1991)

[115] Cf. Rescher (1964).

asupra valorii sale de adevăr prin evidențierea faptului că nu este de dorit ca bărbaților să li se dea un avantaj în cazul cererilor de angajare și al promovării (propoziție evaluativă).

Utilizarea incorectă a unei scheme argumentative adecvate

Dacă o schemă argumentativă este respinsă *per se*, orice utilizare a sa va fi privită, prin definiție, ca fiind incorectă. Ceea ce nu înseamnă că a o aproba înseamnă a aproba orice utilizare a acesteia. O anumită schemă argumentativă a fost folosită corect numai dacă au fost satisfăcute anumite condiții de corectitudine. Aceste condiții corespund întrebărilor critice asociate respectivei scheme argumentative.

De exemplu, în argumentele de autoritate, faptul că o persoană anume – și nu alta – afirmă ceva este luat drept criteriu de acceptabilitate a propoziției, însă una dintre întrebările critice la care trebuie să răspundem este: autoritatea acelei persoane garantează într-adevăr acceptabilitatea propoziției ? Pentru ca răspunsul să fie afirmativ, trebuie cel puțin ca acea persoană să fie o autoritate în domeniul în cauză. [116] Dacă nu este – și are competență în alt domeniu – atunci nici nu poate fi o garanție. Utilizarea incorectă a unui argument al autorității prin prezentarea cuiva în mod fals drept autoritate în domeniu constituie un *argumentum ad verecundiam*.

În cazul argumentelor prin analogie, una dintre întrebările critice se poate formula astfel: este comparația într-adevăr justificată sau există diferențe fundamentale? În situația în care comparația este defectuoasă, argumentul prin analogie este folosit incorect și constituie un sofism de *falsă analogie*. Exemplul referitor la Cruijff prezentat anterior poate fi considerat ca fiind un asemenea sofism, dar apoi trebuie să se arate că a antrena o echipă de fotbal fără certificatul necesar nu se compară chiar cu a conduce o mașină fără permis de circulație. Neil Lyndon oferă un alt exemplu inteligent dar îndoielnic de raționament prin analogie atunci când critică „noua" manieră „feministă" de a vorbi despre bărbați:

Bîrfe

Julie Burchill scrie în 'Time Out': «În mare parte – și dacă privești lucrurile cu umor – atitudinea feministă constă în a băga spaima în bărbați. Feministele din America și Australia au fost totdeauna conștiente de acest lucru și atitudinea feministă de acolo a însemnat integrarea acestei idei cu mult haz; mă gândesc la Shere Hite tocându-i mărunt pe bărbați în show-urile televizate cu apeluri telefonice de la telespectatori, la Dale Spender care ne spune că a avea o atitudine feministă înseamnă a te

[116] După cum observă pe bună dreptate Wenzel (1989), problema centrală este, desigur, „cum anume decidem când este rațională supunerea față de autoritate și când nu este" (p. 304).

purta urât cu bărbaţii cel puţin de trei ori pe zi din principiu. Desigur, mai trebuie multe altele pentru a se putea vorbi despre atitudine feministă... dar a face sacii ăştia de lături să se c... pe ei de frică e partea amuzantă şi necesară pentru că, din nefericire, numeroşi bărbaţi nu respectă nici acum nimic altceva în afară de putere. » [...]

Şi totuşi..., dacă schimbăm vocabularul din rândurile acestea exemplare, observăm în toată splendoarea intoleranţa conţinută în ele. Dacă substituim termenii, vedem că acele declaraţii se nasc dintr-o prejudecată generală care – ca toate prejudecăţile rasiste sau naţionaliste – depinde de presupunerea că toţi cei care au o origine comună pot fi clasificaţi pe aceleaşi baze comune pe tipuri şi din punct de vedere al caracterului moral. Dacă în rândurile Juliei Burchill înlocuim cuvântul « feminist » cu « nazist », iar cuvântul « bărbat » cu cuvântul « evreu », obţinem fraze care l-ar fi făcut să se bâlbâie pe Julius Streicher.

« În mare parte – şi dacă priveşti lucrurile cu umor – a fi nazist înseamnă a băga spaima în evrei. Naziştii din Germania şi cei din Austria au fost totdeauna conştienţi de acest lucru şi atitudinea nazistă de acolo a însemnat integrarea acestei idei cu mult haz; mă gândesc la Ernst Rohm tocându-i mărunt pe evreii din ghettouri, la Goebbels care ne spune că a avea o adevărată atitudine nazistă înseamnă a te purta urât cu evreii cel puţin de trei ori pe zi din principiu. Desigur, mai trebuie multe altele pentru a se putea vorbi despre atitudine nazistă... dar a face sacii ăştia de lături să se c... pe ei de frică e partea amuzantă şi necesară pentru că, din nefericire, numeroşi evrei nu respectă nici acum nimic altceva în afară de putere. »

Nu spun că feminismul e nazism. Spun că limbajul intoleranţei vulgare se poate lesne folosi în orice alte circumstanţe.

(*The Sunday Times*, 9 decembrie 1990)

Dacă dorim să rezolvăm o dispută, trebuie evitate falsele analogii, însă aceste exemple ilustrează că nu este totdeauna atât de clar când anume analogia *este* falsă. Pentru a distinge falsa analogie de analogia corectă este neapărat nevoie de criterii neechivoce.

Una dintre întrebările critice care se pune în cazul argumentelor prin consecinţă este: se va întâmpla într-adevăr ceea ce se prezintă drept consecinţă ? Dacă se respinge o anumită conduită pe baza rezultatelor absolut negative pe care le-ar putea avea, deşi nu se va ajunge nicidecum la acel efect, atunci schema a fost folosită în mod incorect. Un abuz obişnuit în cazul acestei scheme argumentative este cel în care sunt duse la extrem speculaţiile cu privire la consecinţe negative nefondate, cunoscut drept *panta alunecoasă*. [117] Acest sofism implică a susţine în mod eronat că adoptarea respectivei conduite va face să fie din rău şi mai rău. Se comite un sofism de acest tip – alături de altele – în comentariile asupra unei relatări

[117] Cf. Govier (1982), Walton (1989a).

jurnalistice despre turismul sexual în Asia:

> Sunt clare implicațiile afirmației că măsurile luate împotriva turismului sexual ar aduce prejudicii prostituatelor. Turismul sexual nu trebuie descurajat, ci promovat din moment ce creează locuri de muncă în lumea a treia. Nu am putea cheltui o parte din fondurile noastre de dezvoltare alocate altor țări pentru această cauză nobilă? Fiindcă veni vorba, nu există motive să se restrângă această motivație doar la lumea a treia. Și în Europa, și în Olanda avem probleme de șomaj. Stimularea prostituției creează locuri de muncă. Și putem merge și mai departe: a stopa delincvența înseamnă a face să scadă locurile de muncă din poliție; campaniile împotriva abuzurilor față de copii duc la șomaj în domeniul asistenței sociale.

Se vede clar panta alunecoasă: adoptați o atitudine tolerantă față de turismul sexual din lumea a treia și astfel veți fi partizanii morții și distrugerii aici, acasă. [118] Iată un alt exemplu de exagerare:

> Dacă e corect să spunem că toți bărbații sunt niște exploatatori, atunci de ce ar fi nelalocul lui să spunem că toți sunt siluitori? Sau bătăuși de copii? Niște Idi Amin?

Alte două scheme argumentative folosite incorect în mod frecvent sunt argumentele de tip *cauză-efect* și *generalizarea*. În cele dintâi joacă un anumit rol propozițiile descriptive înlănțuite cauzal, iar în al doilea caz, propozițiile descriptive universale.

Scopul utilizării propozițiilor descriptive înlănțuite cauzal este de a stabili dacă un eveniment este consecința altuia sau dacă un eveniment trebuie privit drept cauză a altuia. Pentru a putea spune că există o relație cauză-efect între două evenimente, este necesar ca unul dintre ele („cauza") să îl preceadă pe celălalt („efectul"). Firește că numai acest lucru nu este suficient în sine: este posibil ca această succesiune în timp să fie pură coincidență sau ar putea exista un al treilea factor care să provoace mai întâi primul eveniment și apoi pe următorul. Majoritatea magazinelor sunt deschise sâmbăta și închise duminica și în general se întâmplă totdeauna așa, însă faptul că sunt închise duminica nu este rezultatul faptului că sunt deschise sâmbăta. Pentru a putea vorbi despre relația cauză-efect, este necesar să se stabilească că al doilea eveniment nu ar fi putut avea loc dacă înaintea sa nu avea loc primul eveniment.

A deduce existența unei relații de cauză-efect din simpla observație că două evenimente au loc unul după altul înseamnă a comite sofismul *post hoc ergo propter hoc* („după acestea, deci din cauza aceasta"). [119] Un așa-zis

---

[118] După Govier (1988), acest exemplu s-ar putea analiza și ca sofism al pantei alunecoase prin consecvență sau prin crearea precedentului.
[119] Cf. Walton (1989a), Woods și Walton (1989).

exemplu de sofism de acest tip este discutat în mod critic de un consumator în reacția sa la proiectul de instituire a unei taxe pe casetofoanele video și audio și pe casetele neînregistrate pe motiv că se fac înregistrări de către fiecare acasă, astfel încât se vând mai puține discuri:

> Ce obiecție anume avem la acest proiect? În primul rând nu credem că s-a dovedit adevărată afirmația că înregistrările făcute de fiecare acasă provoacă scăderea vânzărilor produselor audio și video înregistrate. Fapt este că au scăzut vânzările acestora. Este un fapt și că unii dintre noi copiază singuri acasă produse audio și video înregistrate. Dar asta nu înseamnă în mod necesar că primul fapt este consecința celui de-al doilea.
>
> De exemplu, nu s-a dovedit niciodată că cineva care copiază o casetă ar fi cumpărat-o dacă nu ar fi avut posibilitatea să o copieze. Am putea adăuga și că a copia muzică înseamnă a o face mai bine cunoscută și îi împinge pe clienți să cumpere mai multe casete sau discuri.
>
> În orice caz, afirmația de mai sus este la fel de nejustificată ca cea făcută de cei din domeniul industriei înregistrărilor video și audio. Și de aceea considerăm de neînțeles impunerea unei noi taxe pe baza unei afirmații nedovedite.

Se ajunge uneori la concluzii generale prin efectuarea de observații privite ca exemple specifice ale unui fapt general. Deși schema de argumentare aflată la baza acestei metode poate părea la prima vedere cea a argumentației instrumentale, este de fapt un caz oarecum special de argumentație simptomatică. Utilizarea corectă a acestei scheme argumentative presupune observații reprezentative și suficiente. În caz contrar, se comite sofismul *secundum quid* („generalizarea pripită"). [120] Dacă doriți să susțineți că toate pisicile albe sunt surde, se înțelege de la sine că nu este de ajuns să dați ca exemplu auditoriului propriile dumneavoastră pisici.

Probleme cu privire la schemele argumentative

Ce motive ar putea fi invocate de protagonist și de antagonist pentru a accepta sau a refuza o schemă argumentativă ? Să presupunem că se află în fața unui argument al autorității. Este acesta solid sau nu ? Antagonistul ar putea pur și simplu să sublinieze că, din faptul că un expert spune ceva, nu se poate deduce cu certitudine că este așa cum spune acesta. Protagonistul nu trebuie să ia în discuție acest argument. Îl poate contraataca cu argumentul că este imposibil ca cineva să știe tot sau să afle tot și că opinia unei autorități, atât timp cât nu poate fi creditată cu certitudine absolută, poate măcar furniza o oarecare plauzibilitate unui punct de vedere.

Această controversă este problematică fiindcă există avantaje și

[120] Cf. Leddy (1986) asupra distincției mai profunde între sofismul nereprezentativității și sofismul exemplului insuficient.

dezavantaje, iar acestea sunt greu de comparat. Nu este realist să se caute o decizie obiectivă referitoare la soliditatea schemei argumentative care include argumentul autorității. Protagonistul și antagonistul pot încerca doar să găsească un criteriu comun pentru a cântări și compara avantajele și dezavantajele, iar apoi pot decide dacă să admită sau nu acest tip de argument în discuție. Dacă nu pot ajunge la o înțelegere în acest sens, protagonistul nu trebuie să îl folosească.

Sunt valabile considerații similare pentru acea subcategorie de argumente ale autorității în care se conferă autoritate numărului de persoane care cred ceva. Protagonistul unei asemenea scheme argumentative poate susține că este greu ca atâția oameni să se înșele, în timp ce antagonistul îl poate contraataca cu argumentul că se pot găsi în istorie o mulțime de exemple izbitoare care dovedesc contrariul. Adepții argumentului dintâi vor admite acest tip de argument în discuție, adepții celui de-al doilea îl vor respinge ca fiind un *argumentum ad populum*. În orice caz, dacă nu se ajunge la o înțelegere, protagonistul trebuie să se abțină să îl folosească.

Decizia este și mai grea dacă nu se referă la propoziții descriptive, ci la propoziții incitative. Trebuie să considerăm că numărul de persoane care se opun proliferării armelor nucleare este un argument legitim? Mulți dintre cei implicați cred acest lucru, însă unii politicieni consideră altceva:

> Politica nu se face în stradă. Numărul contează în alegeri și în deciziile parlamentare. Nu se poate stabili o legătură directă între numărul opozanților și justețea unei anumite opinii. Unii în număr mare, alții în număr mic susțin diverse păreri prin îndemnuri, strigăte, cântece, demonstrații. Contează doar ideea pe care o susțin și acceptabilitatea acelei idei.

În alegeri și în alte situații în care se votează, se obișnuiește să se ia decizii cu majoritate simplă. Această conduită *ad populum* trebuie privită întotdeauna ca fiind complet nerațională ? Nu, desigur, dacă este adoptată de nevoie. În anumite cazuri trebuie luate decizii fără a se mai amâna la nesfârșit. A lăsa majoritatea să decidă reprezintă o modalitate civilizată și nearbitrară de a rezolva problema. Faptul că numărul de voturi rezolvă disputa nu înseamnă nicidecum în mod automat că nu mai contează calitatea argumentării.

Sofismul *generalizării pripite* este de obicei considerat ca o modalitate inacceptabilă de a ajunge la concluzii generale pe baza unor observații particulare. Este problematic faptul că nu totdeauna se vede cu claritate că o generalizare se bazează pe observații insuficient de reprezentative sau nu îndeajuns de numeroase. Generalizarea este prezentată de obicei ca fiind pe deplin justificată, așa cum se face atunci când prejudecățile sunt „justificate" verbal. Un singur emigrant din cartier care face zgomot îl va face lesne pe vecinul său să generalizeze că străinii tulbură liniștea, în timp ce un vecin

conațional care face gălăgie nu va îl va face la fel de repede să concluzioneze că toți conaționalii săi sunt gălăgioși.

Un alt exemplu ilustrativ în cazul căruia nu se observă imediat că s-a făcut o generalizare pripită se regăsește într-un articol de ziar în care un binecunoscut profesor de economie pune în discuție mai multe situații de inechitate din universitatea sa, despre care crede că se înmulțesc:

> Nu se solicită și nu se creează condiții de cercetare. Nici măcar nu se solicită deoarece în jur de 90% dintre toate cadrele didactice ale facultății nu sunt capabile de activitate științifică. Au poposit în universități pe valurile tumultuoase ale anilor șaizeci, ademeniți de excepționalele condiții de angajare – primare și secundare. Acum pot fi demascați cu toții ca fiind niște nulități înăcrite care frustrează nu numai propriile lor existențe ci și pe ale altora.

Referindu-se la cei „în jur de 90%" în loc să se refere la „toate cadrele didactice", profesorul creează impresia că are acces la statistici corecte, dar nimic nu arată că este așa. De aceea trebuie să presupunem că el conferă validitate generală propriilor sale observații și că mizează pe reputația sa de economist cu pregătire în domeniul statisticii pentru a se asigura că cititorii săi nu se vor îndoi de temeinicia spuselor sale. În acest context, formularea precaută „în jur de" este bine aleasă: vorbește universitarul din el, cu respect față de fapte.

Pentru cei care pornesc de la taxinomia tradițională a sofismelor poate părea oarecum derutant că variantele unor anumite sofisme îngrămădite laolaltă în aceeași categorie și denumite la fel se diferențiază ca încălcări ale unor reguli de discuție distincte. Un *argumentum ad verecundiam*, de exemplu, poate fi o încălcare a Regulii a 2-a, a 4-a sau a 7-a. Un *argumentum ad populum* poate fi o încălcare a Regulii a 4-a sau a 7-a. Este ușor de observat cât de funcționale sunt aceste noi distincții.

Dacă un *argumentum ad verecundiam* este o încălcare a Regulii a 2-a, în etapa de deschidere a discuției, protagonistul stă garant al justeței punctului său de vedere, sustrăgându-se prin aceasta de la obligația de a aduce dovezi în susținerea punctului său de vedere. Dacă un *argumentum ad verecundiam* este o încălcare a Regulii a 4-a, protagonistul, în etapa argumentării, nu face decât să-și etaleze calitățile față de antagonist și față de auditoriu în loc să-și avanseze propriile argumente. Dacă printr-un *argumentum ad verecundiam* se încalcă Regula a 7-a, se prezintă o argumentație, însă schema argumentativă nu este adecvată sau este incorect folosită deoarece autoritatea la care se face apel nu este un expert în domeniul relevant pentru argumentare.

Dacă un *argumentum ad populum* este o încălcare a Regulii a 4-a, protagonistul se folosește de emoțiile auditoriului în loc să avanseze argumente. Dacă este o încălcare a Regulii a 7-a, protagonistul avansează

argumente, însă schema argumentativă în cauză este folosită incorect. Numărul celor care cred ceva anume este luat drept bază pentru concluzia că ceea ce cred este de fapt adevărat. În acest caz *argumentum ad populum* este o variantă a unui *argumentum ad verecundiam*.

Deși în mod tradițional variantele de *argumentum ad verecundiam* și *argumentum ad populum* sunt variante ale aceleiași categorii sofistice, sofismele etice, diferențele dintre ele sunt atât de mari, încât trebuie făcut ceva pentru a le privi ca pe niște sofisme complet diferite cărora s-a întâmplat să li se dea aceeași denumire. Mai important decât denumirea este faptul că aceste variante sunt încălcări ale unor reguli distincte ale discuției critice.

16. Sofisme în utilizarea formelor logice ale argumentării

Despre formele logice ale argumentării

Pentru ca susținerea unui punct de vedere să fie concludentă, este necesar ca toate argumentele folosite în discurs să fie valide din punct de vedere logic. Această condiție de validitate se referă la *forma* argumentelor, care trebuie să fie de așa natură încât dacă premisele sunt adevărate, concluzia argumentului să nu poată fi în niciun caz falsă. *Procedura rațională* este instrumentul de evaluare prin care se stabilește dacă un argument este cu adevărat valid: ea are drept scop să verifice dacă forma argumentului garantează într-adevăr că se va obține o anumită concluzie pornindu-se de la premise.

Pentru a se putea determina dacă un argument este valid din punct de vedere logic, este necesar să se reconstruiască raționamentul care stă la baza argumentației protagonistului din etapa argumentării. A reconstrui acest raționament înseamnă a stabili cu exactitate care sunt premisele și concluziile care constituie argumentele folosite în argumentare. Dacă există premise neexprimate, va trebui să fie făcute explicite. Validitatea logică a argumentului în cauză este în acest caz garantată mai mult sau mai puțin de la sine deoarece explicitarea premiselor neexprimate începe prin formularea „minimului logic" care leagă premisa explicită de concluzie în mod logic.

Formele logice de argumentare pot fi evaluate numai dacă sunt complet explicite. În practica argumentativă, neexprimarea premiselor reprezintă regula mai curând decât excepția. De aceea, Regula a 8-a a discuției critice este formulată după cum urmează: *În argumentația pe care o avansează, părțile pot folosi numai argumente valide din punct de vedere logic sau apte de a fi validate prin explicitarea uneia sau a mai multor premise neexprimate.*

În practică se consideră că pentru protagonist și antagonist calitatea logică a argumentelor este destul de importantă și că aceștia vor face tot ce le stă în putință pentru a da propriei argumentații o aparență „logică". În general, când fiecare dintre cele două părți va trebui să evalueze validitatea argumentelor celeilalte părți, se va baza în primul rând sau chiar exclusiv pe intuiții. De fapt se va recurge la o verificare numai dacă intuițiile duc la rezultate diferite.

Dacă prevede o asemenea situație, protagonistul va încerca adesea să evite examinarea critică a validității raționamentului său, dând spuselor sale o înfățișare logică. Prezentând ceva ca fiind „perfect logic", protagonistul

poate încerca să împiedice antagonistul să examineze mai îndeaproape meritele logice ale argumentului care se află la baza argumentației sale:

Acum că Geneva s-a retras, e logic că Danemarca se va alătura celorlalte țări și vor amplasa rachete de croazieră.

Folosirea termenului *logic* ține mai puțin de atributele formale ale argumentului și mai mult de spoirea punctului de vedere cu un lustru de logicitate. De fapt, termenul este folosit aici cu sensul de *cvasi*-logic.

Dar chiar și fără a recurge la termeni precum *logic* și *rațional*, protagonistul va încerca adesea să-și prezinte punctul de vedere astfel încât să pară că este pe deplin logic să se deducă acest punct de vedere din premise. Adesea, va sugera că nu face altceva decât să aplice principiul asemănării, conform căruia, dacă crezi asta, trebuie, în mod logic, s-o crezi și pe cealaltă :

Nu am obiecții la faptul că alții nu fumează, așa că nici ei nu ar trebui să obiecteze că eu fumez.

În evaluarea calității logice a susținerii unui punct de vedere, înainte de a decide dacă concluzia derivă din premise în mod logic, trebuie să vedem dacă nu există incompatibilități în setul de premise. Aproape că nu are rost să verificăm validitatea unui argument dacă premisele sunt incompatibile între ele.

Cel mai evident tip de incompatibilitate este situația în care două premise sunt contradictorii. Se întâmplă acest lucru dacă ele conțin propoziții care, luate împreună, nu pot fi nici adevărate nici false în același timp: *Focul e aprins* și *Focul e stins*. Conjuncția acestor propoziții produce o propoziție compusă care, din cauza formei sale contradictorii, este totdeauna falsă.

Jucătorul de șah Viktor Kortsjnoi oferă un exemplu oarecum mai sofisticat:

Superstițios ? Nu sunt eu acela. Aduce ghinion.

Un al doilea tip de inconsecvență apare atunci când două premise sunt opuse. Premisele opuse nu pot fi ambele adevărate în același timp, dar pot fi ambele false: *Haina e neagră* și *Haina e verde*, dacă de fapt haina este maro. Cea mai importantă caracteristică atât a premiselor contradictorii cât și a celor opuse este că, oricare ar fi conținutul propozițiilor, combinația dintre ele este totdeauna falsă.

Dacă incompatibilitatea premiselor ar fi totdeauna la fel de evidentă ca în aceste două exemple, riscul ca antagonistul să nu le poată detecta ar fi foarte mic. Alteori însă, nu este atât de evident din formulare că există o incompatibilitate :

D-na Janet Jones a răspuns în mod remarcabil când a fost întrebată dacă e geloasă. « Nu sunt nicidecum geloasă. Am o mare doză de raționalitate.

Mama îmi spunea întotdeauna: gelozia guvernează lumea, dar pe mine nu mă caracterizează. Deşi dacă soţul meu s-ar culca cu altcineva, l-aş împuşca. »

Odată stabilite tipurile de incompatibilităţi din discurs, trebuie luată decizia dacă merită (şi dacă poate fi) verificată validitatea logică a argumentelor. Una dintre implicaţiile Regulii a 8-a este că procedura raţională trebuie să producă un rezultat pozitiv. La drept vorbind, verificarea validităţii logice face totdeauna apel la un sistem de reguli logice, dar uneori va fi evident dintru început că un argument nu este valid. În alte cazuri, se pare că invaliditatea poate fi uşor demonstrată prin intermediul unui exemplu, ca în următorul articol al scriitorului olandez Piet Grijs:

Creştinismul se caracterizează nu prin improbabilitatea şi incoerenţa afirmaţiilor, ci prin faptul că este tocmai tipul de credinţă de care nu avem nevoie. Pe scurt, se reduce la următoarele: « Dumnezeu a creat lumea. Omenirea a fost foarte obraznică. Atunci Dumnezeu l-a trimis pe fiul său în anul zero. Acesta s-a sinucis şi de aceea omenirea este absolvită de păcatul de a fi fost obraznică. » E vreuna dintre aceste patru fraze neadevărată? Nu putem spune cu certitudine. Ce mă nelinişteşte este lipsa totală a oricărei legături coerente între ele. Cuvintele *de aceea* din ultima frază sunt o insultă pentru mintea omenească. Aceste patru fraze luate la un loc mi se par a fi la fel de adevărate sau de false ca orice alt ansamblu arbitrar de patru fraze pe care vreţi să le scrieţi. De exemplu: « Diavolul a pictat lumea. Dar nu-şi poate deduce cheltuielile din venitul impozabil. Apoi a apărut verişoara sa, în 1982. E încurcată cu fostul lider al conservatorilor şi de aceea copacii au acum frunze verzi. »

Numai în cazurile în care nu este nevoie să se expliciteze o premisă va fi necesar să se verifice cu ajutorul unui sistem de reguli logice dacă argumentul în sine este de fapt valid. Protagonistul încalcă în acest caz Regula a 8-a dacă procedura raţională scoate la iveală faptul că unul sau mai multe din argumentele sale sunt invalide. Antagonistul se abate de la Regula a 8-a dacă procedura raţională produce un rezultat pozitiv, iar el încă mai respinge argumentul ca fiind invalid.

În mod tradiţional, invaliditatea a fost considerată drept criteriu distinctiv al sofismelor. [121] Atât definiţia cât şi clasificarea sofismelor au fost făcute secole de-a rândul pe baza acestui criteriu şi mulţi autori îşi menţin încă această poziţie. Într-o oarecare măsură au dreptate: unele sofisme reprezintă într-adevăr erori logice. Dar invaliditatea argumentelor nu este cu siguranţă cea mai importantă cauză a eşecului în rezolvarea disputei, şi multe alte sofisme trebuie explicate altfel. În afară de faptul că argumentele cu premise neexprimate vor fi validate când vor fi completate, se întâmplă adesea ca rezolvarea disputei să fie obstrucţionată de încălcări ale altor

---

[121] Cf. Hamblin (1970).

reguli decât Regula a 8-a.

Confuzia dintre condiții necesare și suficiente

Încălcările Regulii a 8-a pot îmbrăca multe forme distincte. Unele dintre aceste invalidități logice se produc cu o anumită regularitate și adesea nu sunt recunoscute pe loc. Printre ele se numără sofismele prin care se confundă o condiție necesară cu o condiție suficientă (sau invers) în argumente cu o premisă de forma *Dacă..., atunci.*

Zicala *Nu iese fum fără foc* poate fi parafrazată sub forma *Dacă..., atunci*: *Dacă este fum, atunci este foc.* Într-o interpretare literală, acest enunț înseamnă că prezența fumului este o garanție a prezenței focului și că absența focului este o garanție a absenței fumului. Să presupunem că nu este foc și că cineva nu vede de îndată că prin urmare nu poate fi fum, crezând în schimb că poate fi fum. Dacă se presupune că este fum, atunci, pe baza enunțului *Dacă este fum, atunci este foc*, trebuie să se accepte că este foc, în timp ce am presupus tocmai că *nu* este foc. Deci, dacă cineva vrea cu orice preț să adopte acest punct de plecare, nu poate evita să recunoască faptul că nu poate fi fum. Absența focului este o garanție a absenței fumului.

Garanția prezenței focului care este dată de prezența fumului înseamnă că, potrivit enunțului *Dacă este fum, atunci este foc*, prezența fumului este o *condiție suficientă* ca să fie foc. Invers, garanția absenței fumului furnizată de absența focului înseamnă că, potrivit acestui enunț, focul este o *condiție necesară* pentru fum.

Două argumente valide care pot fi construite pe baza enunțului *Dacă este fum, atunci este foc* sunt:

1. a. Dacă este fum, atunci este foc.
   b. Este fum.
   c. *Deci:* Este foc.
2. a. Dacă este fum, atunci este foc.
   b. Nu este foc.
   c. *Deci:* Nu este fum.

Atunci când se confundă condițiile suficiente și necesare între ele, relația dintre fum și foc este confuză. Pe baza aceluiași enunț se pot construi două astfel de argumente invalide precum:

3. a. Dacă este fum, atunci este foc.
   b. Este foc.
   c. *Deci:* Este fum.
4. a. Dacă este fum, atunci este foc.
   b. Nu este fum.
   c. *Deci:* Nu este foc.

În (3), din observația că a fost satisfăcută o condiție necesară a prezenței fumului (*Este foc*), se deduce că este într-adevăr fum. Apoi, condiția necesară este tratată în mod eronat ca fiind condiție suficientă și nu se dă nicio importanță faptului că pe baza premisei *a* (și în viața reală) este posibil să fie foc fără fum. În (4) din observația că nu a fost satisfăcută condiția suficientă a prezenței focului (*Nu este fum*), se deduce că într-adevăr nu este foc. Condiția suficientă este apoi tratată în mod eronat ca o condiție necesară și, din nou, nu se ține cont de faptul că este posibil să existe foc fără fum.

Argumentele invalide (3) și (4) produc o inversiune a formelor valide ale argumentului cunoscute respectiv drept *modus ponens* și *modus tollens*. În forma inversată de *modus ponens*, se deduce că se confirmă antecedentul din afirmarea consecventului (ca în (3)), iar în forma inversată de *modus tollens* se deduce că prin infirmarea antecedentului se infirmă consecventul (ca în (4)). Aceste două forme invalide de argument sunt cunoscute drept sofismul *afirmării consecventului* și sofismul *negării antecedentului*.

Problemele care apar în recunoașterea acestor sofisme pot fi adesea atribuite acceptabilității concluziei trase din argumentul invalid. Dacă cineva este de acord cu concluzia, atunci va avea tendința să fie mai puțin critic când este vorba despre verificarea validității argumentului. Această lipsă de atitudine critică este criticată de Rob Sijmons într-un ziar:

> *Dacă întreții relații sexuale, poți să rămâi însărcinată. Dacă rămâi însărcinată, atunci e probabil că ai întreținut relații sexuale.* Afirmația « inversată », deși corectă, nu derivă în mod necesar din prima afirmație, care prin ea însăși, este și ea adevărată. Ca temă de casă, încercați să inversați propoziția inițială la fel de adevărată: « Dacă întreții relații sexuale poți să nu rămâi însărcinată. »
>
> *Mâncarea contaminată îți poate face rău. Dacă ți-e rău, probabil că ai mâncat mâncare contaminată.* Ceea ce este evident un nonsens. Nu numai că raționamentul este fals, dar și asertiuea inversată este falsă. Te poți simți rău din multe alte motive. Fiindcă, de exemplu, ești însărcinată. Așa că în cazul în care întreții relații sexuale îți poate fi rău. Temă: Ultima concluzie este corectă din punct de vedere logic?

Confuzia între proprietățile părții și ale întregului

O altă încălcare a Regulii a 8-a constă în atribuirea eronată a unei proprietăți a unui întreg părților sale constitutive sau invers. Proprietățile întregului și ale părților nu pot fi totdeauna pur și simplu transferate reciproc. Uneori, transferul produce o argumentație cu un argument corect din punct de vedere logic, dar alteori se poate întâmpla ca rezultatul să conțină un argument incorect. Iată un exemplu în care argumentul este corect:

1. a. Scaunul acesta este alb.
   b. *Deci:* Tapițeria acestui scaun este albă.

În cazul acestui argument, culoarea albă a scaunului este transferată tapițeriei sale. Deoarece tapițeria unui scaun poate fi privită drept parte constitutivă a acestuia, iar culoarea albă drept proprietate atribuită atât scaunului cât și tapițeriei, argumentul transferă o proprietate („culoarea albă") de la întreg („scaun") la o parte a întregului („tapițeria"). Forma generală a argumentului din (1) poate fi reprezentată după cum urmează:

2. a. Întregul X are proprietatea Z.
   b. *Deci:* Partea Y din X are proprietatea Z.

Această formă de argument presupune că dacă un întreg are o anume proprietate, toate părțile întregului vor avea și ele aceeași proprietate. Că nu se întâmplă totdeauna așa se observă în cazul următorului argument, care are aceeași formă ca și (1):

3. a. Acest scaun este greu.
   b. *Deci:* Tapițeria acestui scaun este grea.

Este clar că argumentul (3) este incorect și acest lucru înseamnă că forma argumentului din (3) nu poate fi privită de la sine ca fiind validă din punct de vedere logic. [122]

Nici atribuirea proprietăților întregului părților, nici atribuirea proprietăților părților întregului nu produce de la sine un argument corect. Corectitudinea argumentelor oricărei variante dintre acestea depinde, între altele, de *transferabilitatea* proprietății în cauză.[123] Această transferabilitate este determinată de doi factori: (a) *natura proprietății* care se transferă și (b) *natura relației dintre părți și întreg*.

În legătură cu natura proprietății care se transferă, în cazul proprietăților persoanelor, animalelor sau lucrurilor, trebuie făcută o distincție între proprietățile *absolute* și *relative*. În principiu, se poate determina totdeauna în mod independent dacă ceva sau cineva posedă o proprietate anume absolută. În schimb, în ceea ce privește proprietățile relative, există totdeauna o comparație explicită sau implicită, fie în mod direct cu altcineva sau altceva, fie cu un standard, o normă sau un criteriu.

Termenii, cuvintele, expresiile care indică proprietăți absolute cuprind denumirile culorilor materialului din care este făcut ceva și adjective

---

[122] Când pronunțăm un asemenea verdict, trebuie să ne amintim, desigur, că « validitatea logică » este o noțiune dependentă de sistem. Pentru distincția dintre validitate dependentă de sistem și validitate intuitivă (sau, cum am numit-o aici, corectitudine logică), vezi Haack, 1978.

[123] Woods și Walton (1982a) vorbesc despre proprietăți *ereditare* din punct de vedere compozițional și divizionar.

referitoare la formă sau la proprietăți stabile precum inflamabilitatea sau toxicitatea:

4. Picioarele scaunului sunt albe.
5. Rochia aceasta este din bumbac.
6. Piața din sat este rotundă.
7. Acest lichid de curățare este inflamabil.
8. Seva plantei piciorul-cocoșului este otrăvitoare.

Termenii care indică proprietăți sau însușiri relative pot denumi greutatea, dimensiunile (lungimea, lățimea, adâncimea, circumferința, volumul etc.), forța, prețul sau pot numi trăsături fizice, de caracter sau altele mai deosebite:

9. Geanta aceea este grea.
10. Elefantul acela este mic.
11. Ursul acela este puternic.
12. Barca aceea este ieftină.
13. Sora mea este drăguță.

Relativitatea proprietăților ca, de exemplu, greutatea, reiese clar din caracterul comparativ (explicit sau implicit) al termenilor. O geantă *grea*, de exemplu, cântărește mai mult decat o geantă de greutate medie. Este grea când este apreciată în funcție de standardele care se aplică genților. Nu ni se spune exact conform cărui standard se apreciază greutatea unei genți, dar acest lucru se poate determina în mod implicit prin faptul, cunoscut de orice vorbitor, că se presupune că o geantă trebuie să poată fi dusă. Dacă ar fi vorba de un avion, s-ar aplica alte standarde.

Se petrece ceva asemănător cu termeni ca *mare*. Utilizarea lor depinde de standardele, criteriile sau normele care se aplică categoriei căreia aparține obiectul despre care se spune că este „mare". În cadrul unei categorii anume se face o comparație cu alți membri ai aceleiași categorii. De exemplu, dimensiunile unui șoarece trebuie apreciate în contextul care aparține categoriei șoarecilor. Un șoarece mare nu este un animal mare, însă despre un șoarece mai mare decât membrii aceleiași specii se poate spune că este mare pentru un șoarece.[124]

Cât despre natura sau relația dintre părți și întreg, este important ca atunci când se evaluează această relație să se facă distincția între un întreg *structurat* și un întreg *nestructurat*.[125] Un întreg nestructurat sau „neordonat" nu este decât o colecție de elemente care constituie împreună întregul. Întregul este, ca să zicem așa, doar suma părților acestuia. Astfel

[124] Cf. Leisi (1952).

[125] Cf. distincția lui Hamblin între ansambluri fizice și ansambluri funcționale (1970).

de exemple sunt boabele de mazăre dintr-o cutie, picăturile dintr-o baltă și grăunțele dintr-o movilă de nisip.

Un întreg structurat sau „ordonat” este mai mult decât suma părților sale. Este diferit în sensul că există o diferență calitativă între ansamblul elementelor și întregul pe care îl constituie. Exemple de astfel de entități structurate sunt: un roman, format dintr-un ansamblu de fraze, o echipă de fotbal, formată din jucătorii săi, o mașină, alcătuită din diversele sale părți. Nu orice ansamblu de fraze produce un roman: frazele trebuie ordonate într-un anume fel pentu a produce întregul coerent cerut. Același lucru este valabil și în cazul jucătorilor care formează echipa de fotbal, și în cazul părților mașinii care alcătuiesc mașina.

Unele proprietăți care pot fi atribuite unui întreg sunt independente de structura pe care o are sau nu o are întregul. Altele depind de aceasta. „Culoarea maro”, „faptul că ceva este făcut din alamă”, „greutatea” și „mărimea” sunt proprietăți independente de structură. „Rectangularitatea”, „comestibilitatea”, „bunătatea” și „forța” sunt proprietăți dependente de structură. O anumită cantitate de boabe de mazăre luate la un loc constituie un întreg care este tot verde, fie că mazărea este în farfurie sau în conservă. Însă un ansamblu de legături puternice nu constituie automat o înlănțuire puternică: mai întâi trebuie ca părțile să fie legate una de alta așa cum se cuvine.

După cum arată acest exemplu, proprietățile dependente de structură nu pot fi transferate pur și simplu de la părți la întreg. Nici invers nu se poate. Din observația că un puzzle este dreptunghiular nu rezultă că și piesele sale trebuie să fie dreptunghiulare. Nici proprietățile independente de structură nu *pot* fi tranferate în toate cazurile.

Un termen relativ indică o proprietate care nu poate fi pur și simplu transferată părților întregului, în timp ce, în principiu, lucrul acesta se poate face în cazul unui termen absolut. Dar iarăși, nu întotdeauna:

14. a. Sodiul și clorul sunt toxice.
    b. *Deci:* Clorura de sodiu este toxică.

Clorura de sodiu este desigur denumirea chimică a sării de bucătărie, care nu este nicidecum toxică, ci comestibilă, chiar dacă este alcătuită din două elemente foarte toxice.

Diferența dintre (14) și exemplul referitor la mazăre este tocmai faptul că termenul *toxic* indică o proprietate dependentă de structură, iar termenul *verde* o proprietate independentă de structură. Astfel, termenul *verde* indică în același timp o proprietate absolută și independentă de structură, în timp ce un termen precum *mic* indică o proprietate care, deși este independentă de structură, nu este absolută, iar termenul *toxic* indică o proprietate absolută însă care nu este independentă de structură. *Numai o proprietate absolută și independentă de structură* se poate transfera de la părți la întreg

sau invers. Toate celelalte proprietăți nu sunt automat transferabile în toate cazurile.

Relația dintre caracterul absolut sau relativ al unei proprietăți și caracterul său dependent sau independent de structură, pe de o parte, iar, pe de altă parte, transferabilitatea acelei proprietăți între părți și întreg sunt ilustrate mai jos:

	proprietăți independente de structură (2a)	proprietăți dependente de structură (2b)
proprietăți absolute (1a)	roșu, alb, albastru, sticlă, lemn, fier (+)	rotund, pătrat, comestibil, toxic (-)
proprietăți relative (1b)	greu, mic, ușor, mare, gros, subțire (-)	bun, scump, puternic, sărac (-)

Numai în combinația 1a-2a există o proprietate transferabilă, capabilă să producă un argument corect. [126] În combinațiile 1a-2b, 1b-2a și 1b-2b au loc încălcări ale regulii care spune că argumentele folosite într-o argumentație trebuie să fie în principiu valide din punct de vedere logic. Rezultatul este reprezentat de sofismul *transferului incorect de proprietăți între părți și întreg*. Acest sofism are două variante: (a) transferul incorect al unei proprietăți de la părți la întreg și (b) transferul incorect al unei proprietăți de la întreg la părțile întregului.

În varianta (a), o proprietate a părților individuale ale întregului este în mod incorect transformată în proprietate a întregului. De aceea această greșeală este uneori numită sofism de *compunere*. În varianta (b), o proprietate a întregului este în mod incorect divizată între părți și din acest motiv această greșeală este cunoscută drept sofismul *diviziunii*. [127]

Un exemplu interesant de sofism de compunere este cel în care

[126] În cazul în care este satisfăcută condiția bivalentă ca proprietatea să fie absolută și independentă de structură, schema de argumentare simptomatică a unei argumentații de tip parte-întreg este, cel puțin în această privință, solidă. În logica predicatelor, această stare de lucruri poate fi formalizată ca *a* $(x)(y)[(P_{xy}.R_x) \rightarrow R_y]$ (*compunere*), sau *b* $(x)(y)[(P_{xy}.R_y) \rightarrow R_x]$ (*diviziune*). (În acest caz, P se referă la « este parte din », iar R la « proprietate ».) Aceste formule reprezintă premisele care validează argumentul, însă ele nu sunt în mod necesar adevărate: adevărul lor depinde de natura proprietății și de natura relației dintre proprietate și structura întregului. Deoarece condițiile pentru R nu au fost formalizate până acum în mod satisfăcător, în clasificarea tradițională a sofismelor, sofismele de compunere și de diviziune trebuie situate undeva între sofismele așa-zis *formale* și așa-zis *informale*.

[127] Cf. Bar-Hillel (1964), Broyles (1975), Pole (1981), Rowe (1962), Woods and Walton (1989).

romancierul Gerard Reve susține că există în Olanda un sentiment împotriva a tot ceea ce este catolic:

> Prezentele acuzații la adresa Bisericii Romano-Catolice sunt una câte una la fel de lipsite de sens ca cele care se aduceau de obicei evreilor. Vă sunt deja familiare: Biserica nu face nimic. Sau: Biserica se amestecă prea mult în politică. Sau: Biserica se scaldă în bani. (Observăm în treacăt: nu este adevărat. Este extrem de săracă pentru că este mai ales o biserică a săracilor. Oamenii bogați nu au nevoie de niciun Dumnezeu.)

În argumentația dintre paranteze există un argument care poate fi reconstruit după cum urmează:

15. a. Biserica este o biserică a celor săraci.
    b. *Deci:* Biserica este extrem de săracă.

În (15) nu s-a dat nicio lămurire asupra faptului că proprietatea de *sărăcie* este nu numai relativă, dar și dependentă de structură. În primul rând, oamenilor trebuie să li se aplice alte standarde de bunăstare decât bisericilor: bunăstarea oamenilor se măsoară comparându-se venitul și bunurile fiecăruia cu cele ale altora, în timp ce bunăstarea unei biserici trebuie comparată cu cea a altor biserici sau a unor instituții similare. În al doilea rând, nu există o legătură directă între bunăstarea membrilor individuali ai unei biserici și bunăstarea bisericii. În afară de prosperitatea membrilor săi, bunăstarea unei biserici mai depinde și de alți factori, cum ar fi proporția dintre venitul acestora și bunurile pe care le donează bisericii.

Se pot face analize similare asupra sofismului diviziunii. Ajunge doar un exemplu:

16 a. Guvernul este indecis.
   b. *Deci:* Miniștrii din guvern sunt indeciși.

În (16), nu se precizează că proprietatea (absolută) de „indecizie" este dependentă de structură. Un guvern poate lua decizii numai dacă membrii săi sunt capabili să ia decizii. Este perfect posibil ca toți membrii guvernului să fie extrem de hotărâți, însă se întâmplă ca toți să vrea lucruri diferite. Astfel, guvernul ca întreg are dificultăți în a ajunge la o singură decizie și este „indecis".

Probleme cu privire la utilizarea formelor logice ale argumentării

Proprietatea de a avea culoarea albă este atât absolută, cât și independentă de structură și de aceea transferabilă de la un întreg la părțile sale sau invers. Cu toate acestea, există o problemă referitoare la faptul că transferul acestei proprietăți de la întreg la părțile sale poate părea diferit de transferul de la părți la întreg. Comparați următoarele exemple:

1. a. Acest scaun este alb.
   b. *Deci:* Picioarele acestui scaun sunt albe.

2. a. Picioarele acestui scaun sunt albe.
   b. *Deci:* Scaunul este alb.

În exemplele (1) şi (2) întregul şi părţile între care are loc transferul sunt aceleaşi, însă e mai probabil că (1) este corect spre deosebire de (2). (2) ar fi fost corect dacă (2a) s-ar fi citit *Toate părţile acestui scaun sunt albe*, ceea ce este o premisă neexprimată în (1):

1. a. Acest scaun este alb.
   (*Deci:* Toate părţile acestui scaun sunt albe.)
   (Picioarele scaunului sunt părţi ale acestui scaun.)
   b. *Deci:* Picioarele acestui scaun sunt albe.

Pasul de la *Toate părţile acestui scaun* la *Picioarele acestui scaun* este justificat aici, însă nu este justificat, desigur, în direcţia opusă: ceea ce este adevărat despre picioare nu trebuie să fie adevărat despre toate părţile scaunului. Ceea ce explică asimetria dintre (1) şi (2).

Pot exista, de asemenea, diferenţe mai subtile între argumentaţia întreg / parte şi argumentaţia parte / întreg. În timp ce utilizarea unui termen relativ produce întotdeauna un argument invalid, în unele cazuri varianta divizionară pare să producă un defect mai grav decât varianta compoziţională, iar în alte cazuri se pare că este invers. Comparaţi:

2. a. Bicicleta este scumpă, deci toate părţile bicicletei sunt scumpe.
   b. Toate părţile bicicletei sunt scumpe, deci bicicleta este scumpă.

3. a. Bicicleta este ieftină, deci toate părţile bicicletei sunt ieftine.
   b. Toate părţile bicicletei sunt ieftine, deci bicicleta este ieftină.

Sofismul diviziunii din (2a) pare să fie mai grav decât sofismul de compunere din (2b), în timp ce sofismul de compunere din (3b) pare să fie mai grav decât sofismul diviziunii din (3a). Dacă observaţia este corectă, acest lucru se datorează cu certitudine diferenţei de „comportament compoziţional" şi „comportament divizionar" ale proprietăţilor de a fi scump şi de a fi ieftin, dar nu este foarte clar ce anume provoacă această diferenţă.

O problemă care apare când se identifică sofismul compunerii sau sofismul diviziunii este că termenii utilizaţi pentru a identifica proprietăţile transferate sunt, în principiu, aplicabili în aceeaşi măsură atât întregului cât şi părţilor. Dacă nu ar fi aşa, ar fi totdeauna posibil să se identifice sofismele pe loc, ca în următoarele exemple:

4. a. Această casă este confortabilă.
   b. *Deci:* Butoanele de la uşile din casa aceasta sunt confortabile.

5. a. Ion este drăguț.
   b. *Deci:* Ficatul lui Ion este drăguț.

O altă problemă este reprezentată de faptul că nu este totdeauna clar dacă termenii folosiți sunt absoluți sau relativi, dependenți de structură sau independenți de structură. Nici nu putem vedea de îndată cu exactitate ce implicații ar avea caracterul dependent de structură sau relativ al unui termen asupra transferului proprietății în cauză de la întreg la părți sau invers.

Uneori există pericolul de a neglija diferențele și de a confunda proprietățile părților și întregului, ca în următorul exemplu hazliu:

6. a. Elefantul mănâncă mai mult decât șoarecele.
   b. *Deci:* Elefanții mănâncă mai mult decât șoarecii.

La prima vedere, (6) ar putea părea corect. Vedem că s-a comis un sofism de compunere când ne dăm seama că proprietatea „a mânca mai mult decât" este relativă și ar trebui deci testată în funcție de criterii diferite în (6a) față de (6b). În afară de aceasta, în (6b), numărul total de elefanți și de șoareci la care face referire comparația joacă un anumit rol: în (6a) se discută despre consumul individual, iar în (6b) despre consumul colectiv.

Deși sofismele de compunere și de diviziune nu sunt sofisme de ambiguitate, ele se pot produce, generând astfel confuzie, în combinație cu termeni ambigui. Iată un exemplu:

7. a. Toți soldații japonezi sunt mici.
   b. *Deci:* Armata japoneză este mică.

Natura compozită a argumentului (7) devine evidentă când ne dăm seama că soldații japonezi sunt membri ai armatei japoneze. Combinația celor doi termeni, *soldat* și *armată*, cu adjectivul *mic* dă naștere unui sofism de compunere. Cuvântul *mic* are sensuri diferite în (7a) și în (7b). În (7a), se referă la înălțimea (lungimea corpului) soldaților japonezi, iar în (7b), la mărimea armatei japoneze în termeni numerici. Este imposibil ca primul înțeles să fie operativ în concluzie, iar cel de-al doilea nu poate opera în premisă.

O problemă tipică în determinarea validității logice a unui argument este că indicatorii argumentativi nu sunt totdeauna indicii sigure pentru reconstrucția argumentelor care stau la baza argumentației. În cazul prezentării progresive – care se apropie cel mai mult de modelul logic de raționament – *deci* sau *de aceea* preced în principiu un act de vorbire care exprimă concluzia unui argument logic. În uzajul cotidian însă, prezența unor cuvinte sau expresii obișnuite precum *deci* sau *de aceea* nu indică în mod clar un argument. Mai ales *deci* este adesea folosit în diverse contexte. Uneori nu reprezintă decât un cuvânt de umplutură; alteori indică o legătură logică între diverse enunțuri, nemarcată în alt fel. Găsim un

exemplu de acest fel într-un răspuns amuzant la o scrisoare pe care Gerard Reve a primit-o din partea unui coleg şi care se referă la vizita Papei Ioan Paul al II-lea în Olanda:

> După cum spuneam: îmi face mare plăcere să citesc scrisoarea ta, dar tot am să mă duc la slujbă ca de obicei şi apoi am să aprind două sau trei lumânări de cincizeci de cenţi în faţa icoanei Sfântei Fecioare. Ceea ce spui în scrisoare este sau adevărat, sau neadevărat, deci nu pot să greşesc.

În acest caz nu este nevoie să se aplice procedura raţională pentru a se descoperi că nu este vorba despre un argument valid din punct de vedere logic. Dar în unele cazuri poate fi mai dificil să se observe că un cuvânt ca *deci* sau o expresie ca *de aceea* nu este pusă la locul potrivit, sau, cel puţin, că nu foloseşte unei reconstrucţii logice.

Diferenţele dintre discursul obişnuit şi modul în care sunt folosiţi termenii în context logic sunt considerabile. De exemplu, antecedentul dintr-o frază de tipul *Dacă..., atunci...* reprezintă o condiţie suficientă, dar nu necesară numai în interpretarea logică, în care fiecare frază condiţională este tratată ca „implicaţie materială". Sunt rare în discursul obişnuit realizări verbale complet explicite şi pe deplin echivalente ale formelor logice de argumente valide, precum *modus ponens* şi *modus tollens*. Însă unele variante de *modus ponens* şi *modus tollens* sunt considerate acceptabile în discursul obişnuit. În acest caz, punctul de plecare nu pare să fie principiul logico-deductiv de validitate, ci o noţiune de validitate sau de soliditate pragmatic orientată, intuitivă, mai vagă. Iată două exemple:

8. a. Dacă ninge, atunci acoperişurile se fac albe.
   b. Acoperişurile sunt albe.
   c. *Deci:* A nins.

9. a. *Mama către băieţel:* Dacă nu-ţi faci ordine în cameră în clipa asta, nu poţi să mergi la cinema.
   b. *Băiatul:* De îndată. (Băiatul îşi face ordine în cameră.)
   c. *Băiatul:* Deci acum pot să mă duc la cinema.
   Mama: Nicidecum, nu am spus decât că dacă *nu faci* ordine, *nu poţi* să te duci.

În (8), deşi nu putem trage cu certitudine concluzia că a nins (a face acest lucru ar însemna să comitem sofismul afirmării consecventului), aceasta este destul de probabilă, în lipsa altor explicaţii plauzibile. Deşi argumentul nu este valid din punct de vedere deductiv, este plauzibil (pe cale inductivă). În vorbirea obişnuită (şi în alte tipuri de discurs), acest tip de discurs este numit uneori „valid" sau „solid".

În (9), concluzia fiului este nejustificată, dacă vorbim din punct de vedere strict logic (se face vinovat de sofismul negării antecedentului), însă este

justificată din punct de vedere pragmatic. În circumstanțe obișnuite, fiul este îndreptățit să presupună că în (9a) mama sa i-a furnizat *toate* informațiile de care are nevoie pentru a obține permisiunea de a se duce la cinema. Pornind de la acest punct de plecare, antecedentul lui (9a) este o condiție atât suficientă cât și necesară pentru a i se permite să se ducă la cinema. În (9b), această condiție este satisfăcută, prin urmare concluzia se justifică. Reacția mamei în (9c) poate fi legitimă dacă se respectă *à la lettre* legile logicii, însă este fără îndoială o prețiozitate – iar din punctul de vedere al rezolvării disputei prin discuție critică este și foarte descurajant.

O altă problemă care apare când trebuie identificat sofismul afirmării consecventului sau sofismul negării antecedentului se referă la situația în care premisa *Dacă..., atunci...* nu este formulată explicit astfel. Dacă rămâne implicită, va fi practic imposibil ca protagonistul să fie surprins comițând unul dintre sofismele amintite. La urma urmei, una dintre cerințele de bază pentru explicitarea unei premise neexprimate este ca argumentul invalid să fie completat astfel încât să devină valid. Dacă argumentul este validat astfel încât se adaugă o premisă care produce un argument invalid de tipul unuia din cele ante-menționate, protagonistul nu poate fi acuzat că a comis un sofism pentru că sofismul a fost introdus în argument doar odată cu explicitarea premisei neexprimate.

Uneori, premisa de forma *Dacă..., atunci...* nu poate fi complet neglijată, ci formulată mai mult sau mai puțin diferit. În asemenea cazuri, trebuie să fim extrem de atenți și precauți când interpretăm textul pentru a nu „construi în el" un sofism pe care să i-l imputăm apoi protagonistului.

Un caz evident, deși diferit formulat, de sofism al afirmării consecutivei este:

10. a. *Fiul către tată:* Tată, a sunat un domn Popescu.
    b. *Tatăl:* Ce voia? Era important?
    c. *Fiul:* Nu mi-a spus. O să mai sune la anul.
    d. *Tatăl:* Atunci trebuie să fie al naibii de important. Lucrurile importante cer timp.

Chiar dacă nu există o premisă explicită *Dacă..., atunci...*, tatăl din (10d) se face vinovat de sofismul afirmării consecventului. În acest caz, se poate deduce o premisă de forma *Dacă..., atunci...* pornindu-se de la enunțul *Lucrurile importante cer timp*: *Dacă ceva este important, atunci cere timp.* Din afirmația fiului *O să mai sune la anul* (10c), tatăl trage concluzia că apelul domnului Popescu va cere timp și că astfel este extrem de important.

Argumentul tatălui poate fi reconstruit după cum urmează:

11. a. Dacă ceva este important, atunci cere timp.
    b. Telefonul domnului Popescu va cere timp.
    c. *Deci:* Telefonul domnului Popescu este important.

Conform cu (11a), lucrurile importante cer timp. În (11c) tatăl trage concluzia că telefonul domnului Popescu trebuie să fie important, prin acestea presupunând că ceva care cere timp trebuie să fie important. Ceea ce este reversul lui (11a). Astfel, concluzia tatălui se bazează pe sofismul afirmării consecventului. Mai mult, acesta presupune în mod naiv că un apel telefonic de peste un an „cere timp” de parcă cel care îl sună are nevoie de tot acest timp ca să fie bine pregătit să dea telefon.

17. Sofisme în etapa închiderii discuției

Stabilirea rezultatului discuției

În faza de concluzionare a discuției se face bilanțul final. S-a rezolvat disputa? Dacă da, în favoarea căreia dintre părți?

Atunci când disputa s-a rezolvat în favoarea protagonistului, înseamnă că acesta a reușit să își susțină punctul de vedere în mod concludent, iar dacă s-a rezolvat în favoarea antagonistului, înseamnă că protagonistul nu a reușit să facă acest lucru. Protagonistul și-a susținut punctul de vedere în mod concludent dacă și numai dacă au fost efectuate toate procedurile de evaluare și niciuna dintre procedurile de identificare, de testare sau cea rațională nu a produs niciun rezultat negativ.

Chiar dacă aplicarea acestor proceduri în etapa argumentării nu a pus probleme, iar protagonistul și antagonistul au respectat în toate etapele discuției toate celelalte reguli, în etapa finală de închidere se mai poate încă împiedica rezolvarea disputei. Rezolvarea acesteia cere ca, în principiu, protagonistul și antagonistul să stabilească împreună care dintre ei a avut sorți de izbândă, astfel încât să nu existe echivoc, cu atât mai puțin dezacord, cu privire la rezultat.

Interpretarea rezultatelor discuției se leagă de răspunsul la întrebarea: a reușit protagonsitul să-și apere în mod concludent punctul de vedere ? Este posibil ca el să fie perfect convins că și-a atins scopul, însă antagonistul să susțină că nu este adevărat. Dacă nu se pot pune de acord, atunci disputa continuă. Deoarece o a treia parte, nepărtinitoare, este întotdeauna mai bine plasată pentru a decide cine a câștigat, cineva care nu participă la discuție poate vedea totuși foarte clar rezultatul, însă problema nu se rezolvă astfel.

O decizie referitoare la rezultatul disputei pe care protagonistul și antagonistul să o ia de comun acord este de obicei imposibilă dacă discuția a rămas implicită, așa cum se întâmplă în cazul multor texte scrise. De nevoie, cititorul trebuie în acest caz să decidă singur dacă protagonistul a construit o susținere concludentă a punctului său de vedere. Neluând în seamă părerile cititorului, unii scriitori încearcă să sublinieze ei înșiși că au câștigat disputa. Adeseori, impresia pe care o creează acest gen de demers este mai curând comică decât serioasă. În exemplul de mai jos avem de a face cu o caricaturizare a situației:

> O dispută despre relația dintre parlament și opinia publică ar putea fi fascinantă, însă nu cu Piet Grijs. De aceea declar în mod solemn că am câștigat disputa și trec la ordinea de zi.

Dacă protagonistul și antagonistul se *pot* pune de acord asupra rezultatului discuției, disputa poate fi într-adevăr rezolvată. În ceea ce

privește fiecare punct de vedere discutat, există două posibilități: fie protagonistul și antagonistul sunt de acord că protagonistul a reușit să-și apere concludent punctul de vedere, fie protagonistul și antagonistul sunt de acord că protagonistul nu a reușit să o facă. În primul caz, antagonistul trebuie să-și retragă îndoiala inițială pe care a avut-o cu privire la punctul de vedere, iar protagonistul poate continua să-și mențină părerea; în al doilea caz, protagonistul trebuie să-și retracteze punctul de vedere inițial, iar antagonistul poate continua să-și mențină îndoiala. Consecințele unei apărări reușite sau nereușite al unui punct de vedere sunt statuate prin Regula a 9-a: *Eșecul de a susține un punct de vedere trebuie să determine partea care a avansat punctul de vedere să îl retragă, iar o susținere reușită trebuie să determine cealaltă parte să-și retragă îndoiala cu privire la punctul de vedere.*

Dacă antagonistul refuză să-și retragă îndoiala cu privire la punctul de vedere al protagonistului, chiar dacă acceptă că acesta l-a apărat în mod concludent, atunci se face vinovat de încălcarea Regulii a 9-a. Același lucru este valabil și în cazul protagonistului care refuză să își retragă punctul de vedere în timp ce admite totuși că nu a reușit să-l susțină în mod concludent. În practică, această combinație între acceptarea ideii că punctul de vedere a fost susținut în mod concludent și respingerea concomitentă a consecințelor acestui fapt nu va apărea prea des într-o formă explicită. Se prea poate întâmpla ca un antagonist recalcitrant să încerce să conteste reușita protagonistului, iar un protagonist recalcitrant să nu recunoască deschis că nu a putut construi o apărare concludentă.

Chiar dacă protagonistul și antagonistul par să respecte Regula a 9-a, încă se poate ca în etapa închiderii discuției să apară probleme. De exemplu, una dintre părți poate exagera consecințele pe care trebuie să le găsească cealaltă parte conform Regulii a 9-a. Există posibilitatea ca cel care exagerează să dea frâu liber entuziasmului său asociind acestor consecințe alte consecințe, care nu rezultă nicidecum din primele, dând astfel rezultatului disputei o turnură complet diferită.

Dacă protagonistul a reușit să-și apere punctul de vedere în mod concludent, Regula a 9-a spune că antagonistul trebuie, în consecință, să-și retragă îndoiala referitoare la punctul de vedere. Aceasta este unica obligație pe care o are antagonistul și unicul lucru pe care i-l poate cere protagonistul. Protagonistul exagerează consecințele reușitei apărării sale dacă trage concluzia că a demonstrat că punctul său de vedere este adevărat, cerându-i antagonistului să-l accepte.

Dacă protagonistul nu a reușit să-și apere punctul de vedere în mod concludent, Regula a 9-a spune că trebuie, în consecință, să și-l retragă. Aceasta este unica sa obligație și unicul lucru pe care i-l poate cere antagonistul. Antagonistul exagerează consecințele înfrângerii

protagonistului dacă trage concluzia că este adevărat punctul de vedere opus celui avansat de protagonist şi îi cere acestuia să-l accepte.

Absolutizarea reuşitei argumentaţiei

Dacă protagonistul încalcă Regula a 9-a asociind automat reuşitei sale consecinţa că punctul de vedere a fost dovedit adevărat, atunci face, în principiu, o dublă greşeală. [128] În primul rând, atribuie un statut nejustificat punctelor de plecare iniţiale pe care se bazează apărarea sa: ca şi când acestea ar fi adevărate a priori, în timp ce de fapt nu există nicio garanţie că ele sunt adevărate. În al doilea rând, procedând astfel, conferă în mod greşit apărării sale reuşite un statut mai curând obiectiv decât (inter)subiectiv.

Dat fiind că o susţinere reuşită a unui punct de vedere nu se poate realiza decât faţă de un anumit antagonist într-o anumită situaţie comunicativă în care protagonistul poate face apel la un anume set de puncte de plecare comune şi nu la altele, în general, o astfel de apărare are un caracter relativ. Este posibil ca antagonistul în cauză să nu înceapă imediat să nege acceptabilitatea acestor puncte de plecare şi să le pună în discuţie, căci atunci ar încălca Regula a 6-a. Punctele de plecare care pot fi folosite de protagonist în susţinerea punctului său de vedere pot fi astfel privite drept concesii făcute faţă de el de către antagonist: în interesul rezolvării disputei, antagonistul este pregătit, fie şi numai de dragul discuţiei, să considere aceste propoziţii drept acceptabile. Dependenţa reuşitei argumentării de punctele de plecare a fost discutată şi desemnată ca fiind totdeauna *ex concessu*. [129]

Se spune despre o propoziţie că are statut de concesie atunci când nu este ea cea care intră în discuţie. Unul dintre motivele pentru care antagonistul include o propoziţie în rândul concesiilor este faptul că nu crede necesar ca mai întâi să se dovedească acceptabilitatea acesteia sau ca aceasta să fie pusă în discuţie. Dacă respectiva propoziţie este folosită în susţinerea unui punct de vedere, va fi acceptată exact aşa. Însă aceasta nu înseamnă în niciun caz că s-ar presupune că protagonistul şi antagonistul cred că o asemenea afirmaţie este adevărată sau acceptabilă în sens universal. Este foarte posibil ca ei să nu fie foarte siguri de aşa ceva sau într-adevăr chiar să presupună că propoziţia *nu* este adevărată: pot începe discuţia în mod deliberat pe baza unor puncte de plecare ipotetice sau chiar evident false.

Protagonistul încalcă Regula a 9-a dacă, pe baza unei susţineri reuşite realizate cu ajutorul unei concesii din partea antagonistului, pretinde că a dovedit că punctul de vedere este adevărat. De fapt, nu a făcut decât să

---

[128] Cazul excepţional este, cu siguranţă, cel al apărării concludente a unui punct de vedere de către protagonist, care se numeşte *adevăr logic*.

[129] Cf. Schopenhauer (1970), Barth şi Martens (1977).

arate că prin intermediul unor concesii din partea antagonistului este posibil să se realizeze o apărare reuşită a punctului de vedere. Încălcând Regula a 9-a, protagonistul intră în două feluri în conflict cu natura *ex concessu* a susţinerii reuşite: el procedează, în primul rând, ca şi când rezultatul susţinerii sale nu ar depinde de concesiile făcute de antagonist, iar în al doilea rând, ca şi când acest rezultat ar putea avea pretenţii de valabilitate universală. Încălcarea Regulii a 9-a de către protagonist prin negarea nefondată a statutului relativ al rezultatului susţinerii punctului de vedere poate fi numită sofismul *absolutizării reuşitei apărării*.

Absolutizarea eşecului argumentaţiei

Dacă protagonistul încalcă Regula a 9-a asociind automat eşecului protagonistului consecinţa că s-a dovedit astfel adevărat punctul de vedere opus, atunci antagonistul face două greşeli. Prima este că îşi confundă rolul de antagonist cu cel de protagonist; a doua este că presupune în mod greşit că o discuţie trebuie totdeauna să se termine cu o victorie în favoarea unui punct de vedere pozitiv sau negativ, astfel încât dacă nu este dovedit punctul de vedere pozitiv, îl consideră adevărat pe cel negativ şi invers. Prima greşeală este rezultatul unei înţelegeri incorecte a modalităţii prin care se distribuie obligaţia de a aduce dovezi în disputele mixte şi non-mixte, iar cea de-a doua provine din faptul că se desconsideră posibilitatea existenţei unui punct de vedere zero. Combinaţia dintre aceste două greşeli duce la concluzia greşită că, dacă nu s-a dovedit că ceva *este* adevărat, înseamnă că *nu* este adevărat şi că, dacă nu s-a dovedit că ceva *nu* este adevărat, înseamnă că *este* adevărat.

În acest mod, antagonistul exagerează în mod inacceptabil consecinţele eşecului susţinerii încercate de protagonist. Antagonistul susţine astfel că punctul de vedere opus punctului de vedere al protagonistului a fost susţinut în mod concludent, în timp ce victoria nu-l îndreptăţeşte decât să-şi menţină îndoielile cu referire la punctul de vedere al protagonistului. De aceea, această încălcare a Regulii a 9-a poate fi numită sofismul *absolutizării eşecului susţinerii*. De obicei, acest sofism este cunoscut sub numele de *argumentum ad ignorantiam*, termen ce arată că cel care face greşeala dă dovadă de neştiinţă.[130]

Următorul dialog conţine un exemplu evident de *argumentum ad ignorantiam*:

1. *Ion:* Mă las de fumat pentru că de la fumat te îmbolnăveşti de cancer.
   Mihai: Încă nu s-a demonstrat, aşa că poţi să fumezi mai departe liniştit.
   Ion: Ai dreptate, ia să-mi aprind o ţigară.

---

[130] Cf. Robinson (1971a), Woods şi Walton (1989).

Să presupunem că acest dialog face parte dintr-o discuție care are drept scop rezolvarea unei dispute non-mixte în care Ion adoptă un punct de vedere pozitiv cu privire la propoziția „Fumatul crește riscul de cancer", iar Mihai pune în discuție acest punct de vedere:

2. *Ion:* + / p
   Mihai: ? / (+ / p)

După ce Ion și Mihai au stabilit că au o dispută (etapa confruntării), decid să încerce să o rezolve printr-o discuție critică în care Ion își asumă rolul de protagonist, iar Mihai pe cel de antagonist (etapa deschiderii). Apoi Ion avansează anumite argumente pe care Mihai le critică (etapa argumentării). În etapa închiderii discuției (1), Ion este inițial convins că a reușit să-și susțină punctul de vedere, însă la o a doua reevaluare acceptă oarecum pe neașteptate că și-a ratat susținerea. Ceea ce înseamnă că disputa a fost totuși rezolvată, însă în favoarea lui Mihai de astă dată, și nu a lui Ion. Dacă ne luăm după ultimele sale cuvinte, Ion nu pare să fi observat că Mihai a comis un *argumentum ad ignorantiam*: din observația (comună) asupra faptului că Ion nu a putut demonstra că fumatul crește riscul de cancer, Mihai a tras în mod implicit concluzia că s-a dovedit astfel că fumatul *nu* crește riscul de cancer:

3. *Mihai:* - / p

Trăgând această concluzie din înfrângerea lui Ion, Mihai confundă rolurile de protagonist și antagonist. În disputa inițială (2), Ion este singurul care a avansat un punct de vedere, astfel încât este singurul obligat să realizeze o susținere. Mihai nu a făcut decât să pună la îndoială punctul de vedere al lui Ion. Această stare de fapt se reflectă în repartizarea rolurilor: Ion adoptă rolul de protagonist, iar Mihai pe cel de antagonist. Dat fiind că disputa este non-mixtă, nici Ion, nici Mihai nu trebuie să își asume și alt rol.

Din distribuția rolurilor rezultă că Ion nu are alte opțiuni disponibile în afară de a-și menține punctul de vedere (dacă îi reușește susținerea) sau de a și-l retrage (dacă susținerea sa dă greș). Opțiunile lui Mihai sunt de a-și menține îndoiala (dacă susținerea a dat greș) sau a și-o retrage (dacă susținerea a reușit). Mihai nu are de apărat un punct de vedere propriu, astfel încât la sfârșitul discuției nu are de menținut sau de retractat vreun punct de vedere. Când asociază susținerii ratate a punctului de vedere al lui Ion consecința că prin urmare a fost susținut cu succes punctul de vedere negativ, Mihai își confundă rolul de antagonist al punctului de vedere inițial cu cel de protagonist al punctului de vedere negativ.

Chiar dacă disputa ar fi fost mixtă de la început, Mihai tot nu ar fi putut să asocieze eșecului lui Ion consecința că a fost susținut cu succes punctul de vedere negativ. Situația inițială ar fi fost în acest caz următoarea:

4. *Ion:* + / p, ? / (- / p)
Mihai: ? / (+ / p), - / p

Ion și Mihai sunt fiecare atât protagonist al propriului punct de vedere, cât și antagonist al punctului de vedere al celuilalt. Dacă Ion nu poate susține punctul său de vedere pozitiv, atunci Mihai, în rolul său de antagonist, câștigă disputa relativă la punctul de vedere pozitiv al lui Ion. Deoarece Mihai nu și-a avansat încă susținerea pentru punctul său de vedere negativ, mai are obligația de a aduce dovezi în sprijinul acestuia. Pretinzând că punctul de vedere negativ a fost susținut cu succes, Mihai confundă victoria sa în rol de antagonist al punctului de vedere pozitiv cu victoria în rolul de protagonist al punctului de vedere negativ. Deși potrivit Regulii a 9-a Ion este obligat să-și retragă punctul de vedere pozitiv pentru că nu l-a putut susține, acest lucru nu înseamnă nicidecum că este obligat să-și retragă îndoiala cu privire la punctul de vedere negativ al lui Mihai. Acest lucru devine necesar numai dacă Mihai și-a apărat cu succes punctul de vedere.

Mihai face și a doua greșeală *ad ignorantiam*, presupunând în mod greșit că este totdeauna necesar să se adopte un punct de vedere fie pozitiv, fie negativ cu privire la o propoziție. Deoarece punctul de vedere pozitiv că fumatul crește riscul de cancer nu a fost susținut cu succes, Mihai presupune în mod automat că punctul de vedere negativ că fumatul nu crește riscul de cancer trebuie dovedit atunci ca fiind adevărat, neglijând astfel posibilitatea că se poate să nu se adopte *niciun* punct de vedere cu privire la propoziția care spune că fumatul crește riscul de cancer. Dacă trebuie abandonat punctul de vedere pozitiv că fumatul crește riscul de cancer, la urma urmei se poate foarte bine considera că nu poate fi nimeni foarte sigur că fumatul crește sau nu riscul de cancer, fără a se mai merge de la o extremă la alta. Admițând că nu ar exista decât alternativa alegerii unui punct de vedere, în *argumentum ad ignorantiam* cel care argumentează ignoră posibilitatea alegerii căii de mijloc, de a nu avea niciun punct de vedere, adică de a adopta punctul de vedere zero.

Adesea este avansat un *argumentum ad ignorantiam* în combinație cu o *falsă dilemă*, în care o opoziție de tip contrar este prezentată drept o contradicție. [131] În acest caz se sugerează că există numai două opțiuni, iar dacă se dovedește că una dintre ele nu este adevărată, se trage concluzia că *nu* este adevărată (adevăratul *argumentum ad ignorantiam*) și deci că cealaltă opțiune *este* adevărată. Toate celelalte posibilități sunt adăugate apoi:

5. *Ion:* Mă las de jogging pentru că se spune că face rău.
Mihai: În toți acești ani nu s-a dovedit așa ceva, așa că trebuie să-ți fie foarte bine.

---

[131] Cf. Copi (1982) pentru falsa dilemă.

Ion: În cazul ăsta mai bine rămân la obiceiurile mele.

În acest exemplu, termenii *bine* și *rău* sunt tratați drept contradictorii, în timp ce propozițiile „Jogging-ul îți face rău" și „Jogging-ul îți face bine", deși nu pot fi ambele adevărate, pot fi însă ambele false. În principiu este posibil ca jogging-ul să nu aibă niciun efect, astfel încât nu face nici bine nici rău, adică este „neutru". Termenii *bine* și *rău* sunt de fapt extremele de pe o scară pe care există mai multe grade intermediare care se pot aplica în diverse cazuri în diverse feluri. A proceda ca și când există doar o opoziție absolută înseamnă a nega această varietate de posibilități.

Iată și alte exemple de opoziții care sunt adesea incorect tratate drept contradicții:

6. a. inteligent / prost
   b. frumos / urât
   c. puternic / slab
   d. mare / mic
   e. bogat / sărac

A gândi în termeni de alb și negru înseamnă a găsi și alte variante. Una dintre variante este de a reduce trei sau mai multe posibilități la două, când nu se pune problema existenței a două extreme pe o scară. O haină, de exemplu, poate avea nenumărate culori; astfel, a trage concluzia că o haină este verde deoarece știm că nu este neagră înseamnă a ignora posibilitatea ca ea să fie maro, roșie etc. Ne putem juca, așa cum ne-am jucat cu perechea alb-negru, cu orice altă pereche de contrarii:

7. a. cupru / fier
   b. rotund / pătrat
   c. dulce / acru
   d. romano-catolic / protestant
   e. homosexual / heterosexual

Uneori, una dintre părți va admite imediat să facă concesia că există numai două posibilități. Ceea ce îi va îngreuna susținerea: dacă nu poate susține una dintre opțiuni, va fi simplu ca cealaltă parte să tragă concluzia, printr-un *argumentum ad ignorantiam*, că a fost dovedită în acest caz singura alternativă disponibilă. [132] Chiar din etapa deschiderii, protagonistul trebuie să admită posibilitatea că se va trage această concluzie. Trebuie să se asigure că nu este pus în fața unei false dileme. Mai ales când se confruntă cu un auditoriu mare și neștiutor, combinația dintre

[132] Chiar dacă *ar fi* numai două posibilități, tot ar fi o greșeală. Dacă cineva ar ști că X sau Y este adevărat și nu ar putea dovedi X, ar rămâne deschisă posibilitatea ca cineva să demonstreze mai târziu că X este adevărat. Eșecul de a dovedi X arată că nu se știe încă dacă dihotomia este sau nu este exhaustivă.

un *argumentum ad ignorantiam* și o falsă dilemă poate fi extrem de eficace. Dacă protagonistul nu poate protesta împotriva falsei dileme de la început, publicul va fi ușor tentat să accepte concluzia părții opuse.

O modalitate și mai sofisticată de a folosi falsa dilemă este aceea în care se știe că una dintre opțiunile disponibile este falsă sau neagreată. Ceea ce bineînțeles nu permite decât alternativa. Chiar și în lipsa unei adevărate susțineri, aceasta poate fi de îndată prezentată ca și când ar fi fost susținută în mod concludent: o falsă dilemă dintre cele mai grave, care nu numai că ignoră alte opțiuni, ci presupune și că alternativa care există a fost efectiv eliminată. Ceea ce merge mai departe decât *argumentum ad ignorantiam*, căci nu se face nicio încercare de a se susține un punct de vedere:

8. a. Mănâncă tot din farfurie, sau vrei să rămâi mic și pipernicit toată viața?

   b. Nu înțeleg ce ai împotriva științelor exacte, la ce e bună toată filozofia aia încâlcită?

   c. Cred că ar cam trebui să plecăm, sau preferi să pierzi trenul?

   d. După părerea mea, trebuie să existe reguli, nu-i poți lăsa pe toți să orbecăie aiurea.

   e. Mai bine la cimitir decât comunist.

În practică, astfel de false dileme nu trec întotdeauna neobservate, ci uneori sunt identificate la timp și demascate:

> Liderul conservatorilor spune că ar fi fost fericit să ia parte împreună cu toți adepții săi politici la o demonstrație împotriva armelor nucleare dacă un asemenea demers se dovedea acceptabil pentru partidul său. Lozincile strigate sâmbătă nu erau acceptabile, spune el, mai ales « Locuri de muncă, nu bombe », pe care o vede ca pe o falsă dilemă. « E ca și când ai pune pe cineva să aleagă între Hitler și Moscova », a declarat el.

Probleme cu privire la concluzia discuției critice

Sofismul protagonistului de a-și absolutiza reușita susținerii implică neputința de a recunoaște rolul concesiilor. Negând faptul că o apărare poate reuși numai datorită concesiilor făcute de antagonist, protagonistul neagă natura relativă a oricărei susțineri încununate de victorie. În principiu, disputa se poate rezolva tocmai pentru că antagonistul este pregătit să facă anumite concesii pe care protagonistul le poate utiliza în propria sa susținere a punctului de vedere. De aceea sofismul absolutizării reușitei susținerii este considerat de către unii drept variantă specială a unui *argumentum* : poate apărea numai datorită celor care ocupă rolurile de protagonist și antagonist.

În loc să spunem că rezolvarea unei dispute se face totdeauna *ex concessu*, putem spune și că aceasta este totdeauna *ad hominem*. Există însă trei

diferențe între această variantă a unui *argumentum ad hominem* și variantele discutate în Capitolul al 9-lea: acolo am vorbit despre o corelare (negativă) între un punct de vedere și cel care îl avansează sau îl pune în discuție, în timp ce aici există o negare a oricărei legături cu cei care discută. Acolo, încălcarea are loc în etapa confruntării, în timp ce aici are loc în etapa închiderii. Acolo, încălcarea putea fi comisă fie de protagonist, fie de antagonist, în timp ce aici nu poate fi comisă decât de către protagonist.

Uneori se subliniază că *argumentum ad ignorantiam* se folosește în domeniul juridic, acolo însă nefiind vorba despre un sofism. Este vorba despre principiul prezumției de nevinovăție din codul penal, adică despre faptul că un acuzat este considerat nevinovat de acuzațiile care i se aduc până când i se dovedește vinovăția. Acest principiu implică faptul că acuzatul este achitat dacă nu îi poate fi dovedită vinovăția în mod satisfăcător în fața completului de judecată.

Deși la prima vedere par să existe similitudini cu *argumentum ad ignorantiam*, nu întâlnim aici acest sofism. Acuzatul este achitat „din lipsă de probe", nu fiindcă se consideră că i s-a dovedit nevinovăția. Astfel încât faptul că este achitat nu înseamnă și că jurații îl cred nevinovat. Scopul acestui principiu este de a se proteja siguranța legală a acuzatului, care este evident partea cea mai expusă unor riscuri. Aplicarea acestui principu este o consecință a obligației de a aduce dovezi din procesul penal: acuzatul nu trebuie să-și dovedească nevinovăția, ci trebuie să i se dovedească vinovăția. Astfel, într-un proces, nevinovăția acuzatului are statut de prezumție.

Și în domeniul științific și academic există o situație care se aseamănă la prima vedere cu *argumentum ad ignorantiam*. Neputința de a falsifica o ipoteză este privită ca un atu în favoarea corectitudinii ipotezei. Într-adevăr, pe urmele filosofului Karl Popper, atacurile sistematice asupra unei ipoteze cu scopul de a o falsifica sunt considerate de către unii drept calea unică de a se ajunge la cunoașterea științifică adevărată. Falsificarea reprezintă alternativa la calea păcătoasă a verificării.

Din nou, similitudinile cu *argumentum ad ignorantiam* nu trebuie luate drept semn că falsificarea este un sofism. La urma urmei, neputința de a respinge o ipoteză nu este privită drept motiv de a concluziona că ipoteza este adevărată, numai fiindcă nu s-a dovedit că ipoteza este falsă. Orice tentativă nereușită de a o respinge arată că este mai înțelept să se presupună că ipoteza ar putea fi de fapt adevărată. De aceea se spune uneori: cu cât au fost mai neputincioase tentativele de respingere atent calculate, cu atât ipoteza este mai solidă. Pe de altă parte, oricâte tentative de a respinge ipoteza dau greș, concluzia nu poate fi niciodată aceea că s-a dovedit adevărată ipoteza, ci numai că poate fi înțelept să se presupună deocamdată că este adevărată.

Sofismul falsei dileme nu trebuie confundat cu forma de argument invalid

din punct de vedere logic a *silogismului disjunctiv*:

1. a. A v B
   b. non A (sau: non B)
   c. *Deci:* B (sau: A)

În argumentele care iau forma (1) există o disjuncție a două enunțuri care nu se pot dovedi false. Dacă unul dintre ele este fals, se poate prin urmare trage concluzia că celălalt este adevărat. Iată un exemplu de argument care are această formă de silogism disjunctiv:

2. a. Bert e la Fox sau la Rose and Crown.
   b. Nu e la Rose and Crown.
   c. *Deci:* E la Fox.

Sofismul falsei dileme apare dacă disjuncția cuprinde numai două enunțuri, când de fapt există trei sau chiar mai multe posibilități. În acest caz, premisa *a* din (1) este cu siguranță incompletă și poate chiar induce în eroare. În cazul (2) aceasta ar însemna că se dă impresia că există numai două restaurante dintre care se poate alege, în timp ce de fapt Bert ar putea fi, de exemplu, la Goat and Feathers. În acest caz, faptul că nu se află la Rose and Crown nu înseamnă neapărat că se află la Fox.

Apare și un *argumentum ad ignorantiam* dacă se stabilește nu că *a nu* este adevărată, ci doar că nu este sigur că *a este* adevărată. În acest caz, premisa *b* din (1) este desigur prematură și poate chiar de-a dreptul falsă. În cazul (2), acest lucru înseamnă că faptul că nu se poate spune cu certitudine că Bert se află la Rose and Crown trebuie înțeles ca însemnând că Bert *nu* este la Rose and Crown. A te duce la Fox pentru că este probabil ca el să fie acolo înseamnă a risca să-ți pierzi vremea și să-ți consumi energia fără rost.

Nu este greșită în sine folosirea argumentului de forma silogismului disjunctiv. Se comite un *argumentum ad ignorantiam*, combinat sau nu cu o falsă dilemă, numai dacă ceva este nelalocul său în ceea ce privește una sau ambele premise ale argumentului. În practică, lucrul acesta nu este totdeauna evident, astfel încât poate prezenta unele dificultăți distincția între o utilizare corectă și una incorectă a argumentului valid de forma silogismului disjunctiv.

18. Sofisme de uzaj

Prezentarea şi interpretarea discursului argumentativ

Limbajul neclar poate avea consecinţe negative directe asupra rezolvării disputei. Dacă în etapa confruntării protagonistul nu reuşeşte să formuleze punctul de vedere în mod clar şi lipsit de echivoc, antagonistul îl poate pune la îndoială atunci când acest lucru nu este necesar sau se poate să nu îl pună la îndoială când ar trebui să o facă. Iar dacă prin formularea sa antagonistul nu reuşeşte să lase să se înţeleagă că pune la îndoială punctul de vedere al protagonistului, acesta din urmă poate crede în mod eronat că nu există o dispută. Pe de altă parte, protagonistul poate avea şi impresia că *a existat* o dispută simplă, când de fapt aceasta nu a existat deloc sau poate crede că disputa este mixtă, când de fapt este non-mixtă. Aceste neînţelegeri pot duce la un fals acord sau la o falsă dispută [133]. În cazul unui pseudo-acord se poate ca o discuţie necesară să nu aibă loc niciodată, în cazul unei pseudo-dispute există posibilitatea să se desfăşoare o discuţie care nu este necesară.

Lipsa clarităţii şi prezenţa ambiguităţii în etapa confruntării au efect şi asupra celorlalte etape ale discuţiei şi, desigur, există posibilitatea apariţiei altor elemente neclare şi a ambiguităţilor în celelalte etape. Cum protagonistul şi antagonistul vorbesc pe rând în discuţie, asumându-şi rolurile de vorbitor şi ascultător (sau cel care scrie şi cel care citeşte), fiecare are de fapt o dublă responsabilitate de uzaj în cadrul discuţiei: fiecare trebuie să exprime în cuvinte ceea ce vrea să spună pe cât se poate de clar şi lipsit de echivoc, astfel încât cealaltă parte să-i poată determina intenţiile; şi fiecare la rândul său trebuie să facă tot posibilul pentru a determina sensul pe care intenţionează să-l transmită cealaltă parte. Pentru a exprima clar cerinţele de uzaj, Regula a 10-a a discuţiei critice spune: *Părţile nu trebuie să folosească formulări insuficient de clare sau care prin ambiguitate creează confuzie, şi fiecare parte trebuie să interpreteze cu cât mai multă grijă şi în mod cât mai adecvat formulările celeilalte părţi.*

Cele două părţi care discută sunt împreună responsabile de atingerea unei înţelegeri comune. Aceasta înseamnă că formularea actelor lor de vorbire trebuie să îndeplinească cerinţa privind claritatea care este parte a Principiului Comunicării. Din punctul de vedere al interpretării, aceasta implică că fiecare parte trebuie să presupună faptul că cealaltă parte respectă Principiul Comunicării şi că formulează tot ce vrea să spună cât de

133 Cf. Naess privind pseudo-acordul (1966).

clar poate. [134] Aceasta nu înseamnă neapărat că toate intențiile trebuie să fie formulate complet explicit și direct, nici că actele de vorbire trebuie să fie interpretate literal. Este posibil ca funcția comunicativă a actului de vorbire să fie cunoscută doar în mod indirect și multe alte elemente să rămână implicite, așa cum este cazul unei premise neexprimate.

În practică, actele de vorbire indirecte și implicite nu prezintă, în general, multe probleme. De obicei, ascultătorul sau cititorul poate, folosindu-și cunoștințele generale, să înțeleagă din context și din situație ce vrea să spună vorbitorul și care sunt premisele neexprimate. În cele mai multe cazuri, vorbitorul sau cel care scrie un text presupune într-adevăr că ascultătorul sau cititorul poate face asta și își alege formulările în funcție de acest lucru. Dacă ambii utilizatori ai limbajului adaptează prezentarea informației verbale în funcție de context astfel încât să nu apară probleme de înțelegere, atunci putem vorbi de o *formulare optimă* și de o *interpretare optimă*.

Succesul sau eșecul comunicativ al schimburilor verbale nu este o problemă radicală. De regulă, se poate ca formularea mesajului să nu permită înțelegerea de la sine: mesajul poate fi înțeles de anumiți interpreți și poate rămâne opac pentru alții. Înțelegerea este un concept *relativ*. Înțelegerea este și un concept *gradual:* nu este o calitate pe care o formulare o are sau nu, ci o calitate pe care o formulare o are în mai mare sau mai mică măsură. Chiar formulările care par complet transparente pot să nu fie complet înțelese de toată lumea, și chiar în formulările cele mai opace sunt lucruri pe care ascultătorii sau cititorii le pot înțelege.

Dacă formularea vorbitorului sau a celui care scrie un text este înțeleasă de către ascultător sau de către cititor, acest lucru nu determină gradul în care comunicarea are succes sau nu. Sau poate fi necesar ca într-un anumit context sau pentru un anumit scop să se atingă un grad sau un nivel mai înalt de înțelegere decât pentru un altul. [135] Un chirurg care explică unui

---

[134] În practică, pare uneori mai important pentru vorbitori să ia în considerare aspectele sociale decât să conducă o discuție critică conform Principiului Comunicării. Conform lui Leech, în afară de Principiul Comunicării (sau Principiul Cooperării, al lui Grice), care stabilește reguli de utilizare a limbii astfel încât contribuie la scopul comunicativ presupus, ar trebui postulat Principiul Politeții care servește „la menținerea echilibrului social și a relației de prietenie, care ne permit să presupunem că interlocutorii sunt mai întâi de toate cooperanți" (1983, p. 82). După părerea lui Leech, se poate susține că Principiul Politeții care prevede reducerea la minimum a exprimării unor păreri nepoliticoase are un rol regulator mai important decât Principiul Cooperării. Acest lucru este similar observației lui Lakoff conform căreia într-o conversație este deseori considerat mai important „să se evite ofensa decât să se atingă claritatea" (1973, pp. 297-298).

[135] Cf. Naess asupra „profunzimii sensului intenționat" (1966).

coleg detaliile precise ale unei operații va stabili standarde mai înalte de înțelegere decât atunci când face același lucru pentru nepoțelul său. În primul caz depinde chiar de vorbitori să determine care este nivelul de înțelegere necesar pentru a rezolva disputa în mod satisfăcător.

Într-o discuție explicită va fi mai ușor de spus dacă a fost atins nivelul necesar de înțelegere decât într-o discuție implicită. În primul caz, vorbitorul va putea spune din reacțiile verbale și nonverbale sau din privirea ascultătorului care exprimă neînțelegere că nu a fost pe deplin înțeles așa cum ar fi vrut să fie înțeles. Ascultătorul poate cere vorbitorului să amplifice sau să explice cuvintele folosite dacă crede că este necesar. Astfel de amplificări sau explicații ale formulărilor sunt furnizate prin intermediul *declarativelor de uzaj*.

Pentru a putea îndeplini cerințele formulate în Regula a 10-a conform căreia formulările nu trebuie să fie insuficient de clare sau confuze prin ambiguitate, vorbitorii și cei care redactează texte au întotdeauna dreptul de a-și clarifica formulările printr-un declarativ de uzaj, iar ascultătorii și cititorii au întotdeauna dreptul de a solicita astfel de declarative de uzaj. În principiu, vorbitorul sau cel care redactează un text are întotdeauna obligația de a fi de acord cu o astfel de cerere, pentru că altfel s-ar încălca Principiul Comunicării. În ceea ce privește contribuțiile la discuțiile implicite, cum ar fi discursurile, pledoariile sau articolele de fond, nu există de obicei posibilitatea de a permite vorbitorului sau autorului să știe că este necesară o clarificare prin intermediul unui răspuns direct. În astfel de circumstanțe depinde de vorbitor sau de autor – care vrea să rezolve disputa – să judece singur dacă trebuie să ofere o amplificare. Când are îndoieli, este cel mai bine să urmeze maxima „Chiar dacă nu ajută, cel puțin nu strică", maximă pe care o numim *strategia prezentării clare și lipsite de echivoc*.

Neclaritățile

Dacă unul dintre participanții la discuție folosește vreo neclaritate în formularea sa pentru a-și favoriza propria poziție în discuție, atunci se face vinovat de încălcarea Regulii a 10-a care poate fi descrisă drept *sofismul neclarității*. Pot apărea diverse tipuri de neclarități. Dacă ele reprezintă rezultatul structurării textului, atunci ele reprezintă cazuri de neclaritate structurală la nivel textual: structură complicată, ordine „ilogică", lipsa coerenței și altele. Se pot amesteca diverse elemente din text. Sociologul Goudsblom descrie efectul acestui sofism asupra discuțiilor politice și etice (*Folia*, 17 octombrie, 1981):

> În multe discuții și texte... apare un amestec capricios de elemente descriptive, interpretative, declarative și evaluative, al cărui rezultat o reprezintă crearea unei combinații de « sens » și « nonsens » greu de înțeles, dar care poate fi probabil cel mai bine numit « ne-sens » [xxxvi].

Observăm că multe discuții despre politică sau cu subiecte etice – deci despre probleme sociale – sunt conduse prin ne-sens. Punctele de plecare, termenii, concluziile, uneori chiar întreaga enunțare a problemei, constituie împreună un amestec indisolubil de descriere, interpretare, explicație și evaluare. A lua parte la această discuție înseamnă a-și atrage multe reproșuri. Când ne dăm seama de acest lucru, rămânem fără putere și fără voce...

Pot apărea neclarități și la nivelul propoziției atunci când realizăm acte de vorbire elementare. Una dintre primele probleme este aceea că uneori nu este clar care este funcția comunicativă a unui act de vorbire. De regulă, această funcție nu este indicată în mod explicit. De obicei, acest lucru nu conduce la probleme de interpretare, dar uneori contextul și situația lasă loc mai multor posibilități, iar funcția actelor de vorbire implicite este obscură.

O altă dificultate în legătură cu actele de vorbire elementare se leagă de conținutul propozițional. Referința poate fi neclară, dar la fel poate fi și predicația. În primul caz nu este clar despre cine sau despre ce vorbește vorbitorul, în al doilea caz este greu de înțeles ce vrea să spună despre acea persoană sau acel lucru. Să presupunem că cineva spune *Ion este cleptoman*. Dacă nu este clar la care Ion se referă, ascultătorul poate întreba *La cine te referi, la vecinul tău sau la cumnatul tău ?* Dacă nu este sigur ce e acela un cleptoman, poate întreba *Ce e acela ?* În acest exemplu nici funcția comunicativă a actului de vorbire nu este explicit indicată. Poate fi o asertiune sau o simplă afirmare a unui fapt, dar poate fi și un avertisment. Deoarece funcția comunicativă rămâne implicită, ascultătorul poate să tragă o concluzie greșită și să reacționeze nepotrivit.

Să presupunem că exemplul are funcția unei aserțiuni cu care se presupune că ascultătorul este sau nu de acord. Să mai presupunem că știe și la care Ion se referă și știe și ce este un cleptoman. Se mai poate presupune că nu este de acord cu aserțiunea făcută, chiar dacă este de acord cu toate faptele menționate în legătură cu Ion. Această discrepanță poate fi rezultatul unor diferențe cu privire la criteriile aplicate de ascultător și de vorbitor în evaluarea noțiunii de cleptoman. Este posibil ca vorbitorul să fie una din acele persoane care numesc pe cineva cleptoman de îndată ce a furat un biscuit din dulapul din bucătărie. Problema importantă este cât de des și de regulat trebuie cineva să fure ca să îl putem numi cleptoman. Există mereu cazuri limită, iar aceasta face în mod automat ca termenul *cleptoman* să fie într-o oarecare măsură vag. În exemplul dat, tocmai faptul că termenul *cleptoman* este vag face ca aserțiunea să fie oarecum neclară. [136]

Un alt exemplu interesant referitor la un termen care pare destul de clar la prima vedere, dar poate fi exploatat din cauza unui caracter vag neașteptat, este discutat de Neil Lyndon într-un articol de ziar despre „Gură

[136] Cf. Olson (1970) în ce privește diversele tipuri de exprimări vagi.

mare" ["Big mouthing"] (*The Sunday Times*, 9 decembrie, 1990):

> Germaine Greer a scris un eseu depre viol în care spunea: « Totuşi bărbaţii sunt trimişi la închisoare pentru viol, mai ales bărbaţii de culoare, aproape toţi săraci, şi nici judecătorii, nici procurorii nu sunt împiedicaţi în acţiunea lor de faptul că şi ei sunt violatori, doar că au metode mai sofisticate de constrângere. » [...] Germaine Greer a explicat că « Probabil cea mai comună formă de viol care nu presupune săvârşirea unei infracţiuni este violul prin fraudă – printr-o tandreţe prefăcută sau prin promisiuni false legate de relaţii de durată, de exemplu. » Judecând după aceste criterii, nu prea există mulţi adulţi activi din punct de vedere sexual, de oricare sex, care să nu fi fost victima « violului care nu presupune săvârşirea unei infracţiuni ».

Plecând de la cei patru factori care contribuie în cea mai mare măsură la lipsa clarităţii în formularea actelor de vorbire, putem distinge patru tipuri principale de neclaritate: (a) *caracterul implicit* (al funcţiei comunicative), (b) *caracterul nefamiliar* (al cuvintelor şi expresiilor), (c) *caracterul nedefinit* (referenţial) şi (d) *caracterul vag*. Luând fiecare dintre cele patru tipuri în parte, putem identifica modalităţi de înlăturare a neclarităţii.

(a) Neclaritatea datorată caracterului implicit poate fi eliminată folosind declarative de uzaj care *explicitează* natura şi forţa funcţiei comunicative a actului de vorbire şi sfera conţinutului propoziţional. Astfel, actul de vorbire implicit *Câinii sunt mai sensibili decât pisicile* poate fi explicitat ca *Am impresia că ar putea fi mai sensibili câinii decât pisicile*" sau adăugând *Nu mă refer la toţi câinii şi la toate pisicile, dar numai la metişii obişnuiţi*.

Forţa unui asertiv, de exemplu, poate varia de la o aserţiune fermă până la o presupunere precautǎ. Această diferenţă se poate exprima (printr-o certitudine descrescătoare) prin cuvinte şi expresii precum *indiscutabil, desigur, aproape sigur, fără îndoială, probabil, posibil* şi *de presupus*. Cu cât este mai mare gradul de certitudine cu care se avansează un punct de vedere, cu atât sunt mai înalte standardele care pot fi aplicate susţinerii. Dacă nu există niciun indiciu explicit al forţei asertivului, există pericolul să fie evaluat greşit de către ascultător.

Domeniul de aplicaţie al propoziţiilor poate varia de la un obiect sau un individ la un întreg ansamblu. Această variaţie are anumite implicaţii cu privire la susţinerea punctului de vedere. Punctul de vedere care are un anumit conţinut propoziţional este, în principiu, mai uşor de susţinut decât unul care are un conţinut propoziţional universal. Dacă domeniul propoziţiei nu este indicat în mod explicit, atunci este neclar ce este necesar pentru susţinere. În *Câinii sunt mai sensibili decât pisicile*, de exemplu, nici forţa comunicativă, nici domeniul de aplicaţie al propoziţiei nu sunt clare. De aici, apare necesitatea precizărilor indicate mai sus.

O frumoasă ilustrare a ceea ce poate funcţiona greşit atunci când

domeniul de aplicație al propoziției nu este indicat clar se poate face în baza unei afirmații a lui Germaine Greer în cartea sa *The Female Eunuch*:

> Mă uimește totdeauna faptul că femeile nu înțeleg cât de mult le urăsc bărbații.

Neil Lydon dă o replică într-un articol din *Sunday Times*:

> Ce [...] ar putea determina sau permite unui scriitor faimos în întreaga lume să vorbească în mod atât de aiurea încât să spună că bărbații urăsc femeile (ca și cum *toți* bărbații urăsc *toate* femeile); ca și cum prin naștere femeile ar aparține unui club Ku Klux Klan lăsat de la natură care ard femeile pe rug; ca și cum – în opoziție cu ceea ce spun, fac, scriu, cântă și visează – bărbații nu fac decât să urască femeile și nu le iubesc, nu vor să le iubească?

(b) Neclaritatea datorată folosirii termenului *cleptoman* nefamiliar ascultătorului poate fi ușor înlăturată dând o *definiție* a cuvântului: *Cleptoman este cel care simte nevoia să fure*.

Nefamiliaritatea unui termen poate fi legată de obiectul la care se referă cuvântul, caz în care o definiție nominală nu rezolvă deseori neclaritatea atât de ușor. Este puțin probabil ca definiția să folosească unei persoane care nu știe ce este inflația și care nu are pregătire în domeniul economic. Acea persoană are nevoie de fapt de o *explicație* sau de o *amplificare*. Iar aceasta necesită totdeauna mai mult de o singură frază.

Uneori nu este clar în ce măsură problema este una de lexic sau de cunoștințe de specialitate. În ambele situații la mijloc este adesea o problemă de gradualitate. Vom întâlni adesea cuvinte care ne sunt destul de familiare, ceea ce totuși nu ne ajută totdeauna să sesizăm cu claritate punctul de vedere. În general, înțelegerea termenilor poate fi îmbunătățită prin declarative de uzaj prin care se definesc, se explică sau se amplifică înțelesul unui termen.

(c) În exemplul cu privire la caracterul referențial nedefinit al asertiunilor, neclaritatea a fost determinată de faptul că ascultătorul nu știa la cine se referea termenul *Ion*. De regulă, contextul și situația în care se realizează enunțul oferă informații suficiente pentru a evita neînțelegerile datorate caracterului referențial nedefinit. Neînțelegerile care pot apărea în ciuda acestui fapt pot fi evitate sau rezolvate solicitând sau făcând *precizări*. Precizarea este un act declarativ de uzaj prin care se indică care interpretare din cele identificate ca posibile trebuie considerată drept interpretarea avută în vedere.

(d) În exemplul discutat anterior cu privire la caracterul vag al unui termen, neclaritatea a apărut deoarece unul dintre vorbitori a desemnat o persoană prin termenul *cleptoman* de îndată ce aceasta a furat ceva, pe când ascultătorul consideră termenul potrivit numai dacă persoana în cauză se

face vinovată de furt în mod constant. Ambele părți au căzut de acord că este vorba de furt: diferența constă în cât de des trebuie cineva să fure ca să i se aplice acest termen.

Această formă de vag se numește *vag liniar* deoarece este un rezultat al existenței posibile a unor grade diferite ale criteriului care trebuie îndeplinit înainte ca o anumită descriere să fie considerată drept potrivită. Exemple clare de vag liniar sunt termenii relativi precum: *chel*, *bogat*, *gras*, iar termeni absoluți precum *roșu*, *verde* și alte descrieri ale culorilor pot fi și ei vagi. Câți bani trebuie să aibă o persoană ca să fie numită bogată? Cât de mult galben trebuie să conțină culoarea roșie ca să putem vorbi despre portocaliu ? [137]

O altă formă de vag este reprezentată de *asemănarea familiară*. [138] Exemple de cuvinte vagi în acest sens sunt *drăguț*, *inteligent*, *poem* sau *mahala*. Aceste exemple au în comun faptul că persoane diferite pot aplica standarde diferite pentru a descrie pe cineva ca fiind *drăguț* sau *inteligent*, pentru a numi un text *poem* sau o parte a unui oraș *mahala*. Trăsătura dominantă în acest caz este aceea că nu există un *singur* criteriu care se aplică fiecărui cuvânt, ci trebuie îndeplinite două sau mai multe criterii dintr-o listă mai lungă până ce cuvântul devine potrivit. Neclaritatea este determinată, de exemplu, de unul dintre vorbitori care pune cel mai tare accentul pe Criteriile 1, 3 și 4, pe când un altul acordă cea mai mare importanță Criteriilor 3, 4 și 5, iar un altul privește Criteriile 2, 3 și 4 ca fiind cele mai importante. Deoarece există atât de multe suprapuneri, nu este totdeauna imediat clar că există diferențe cu privire la sensul pe care îl acordă diverse persoane aceluiași cuvânt. Acest lucru poate duce la neînțelegeri dificil de clarificat. Dacă cineva crede că Mihai este drăguț pentru că este onest, discret și afectuos, iar o altă persoană îl place pentru că este onest, săritor și prietenos, atunci apare cu ușurință o dispută cu privire la ideea dacă Mihai este drăguț sau nu, fără să existe de fapt dezacorduri cu privire la trăsăturile care îi sunt atribuite.

Vagul determinat de asemănări de reprezentare a noțiunilor familiare rezultă din diferențele de sens provocate de aplicarea unor criterii diferite în sens calitativ; în cazul vagului liniar, diferențele sunt de ordin cantitativ și privesc unul și același criteriu. Cu excepția cazurilor prototipice, ambele tipuri de vag prezintă și cazuri limită în care diferențele sunt mai puțin pronunțate. O caracteristică comună este aceea că ele oferă o bună ilustrare a caracterului relativ și gradual de claritate și înțelegere.

Neclaritatea datorată vagului poate fi și ea rezolvată prin *precizări*. [139] În

---

[137] Într-un sorit, vagul liniar poate duce la o variantă specială a pantei alunecoase.

[138] Cf. Wittengstein (1953).

[139] Cf. Naess (1966).

acest caz utilizarea acestui act declarativ de uzaj implică indicarea criteriilor aplicabile în cazul în discuție și gradul în care trebuie îndeplinite:

> Numesc pe cineva inteligent dacă este capabil să înțeleagă rapid lucruri noi și se poate gândi rapid la soluții adecvate legate de probleme noi.
>
> Numesc un loc mahala dacă casele sunt într-o stare proastă, dacă strada este plină de gunoi și dacă miroase urât.
>
> O persoană este bogată dacă are un milion de euro în bancă.

Toate tipurile și formele de neclaritate menționate aici se pot realiza în toate etapele discuției și toate pot reprezenta obstacole în rezolvarea disputei. Dacă acestea chiar împiedică desfășurarea discuției critice, trebuie privite ca variante ale sofismului neclarității.

Ambiguitățile

Regula a 10-a este încălcată dacă apar neclarități în discurs împiedicând astfel rezolvarea disputei. Același efect se obține și prin folosirea ambiguă a limbajului. În acest caz este vorba despre *sofismul ambiguității*, care se mai numește (într-un mod mai puțin precis, dar mai pe scurt) *echivoc* sau *amfibolie*.[140] Sofismul ambiguității este strâns legat de sofismul neclarității și poate apărea singur, dar și în combinație cu alte sofisme (precum *sofismul compunerii* sau *sofismul diviziunii*). În această secțiune avem în vedere anumite subtipuri.

Exemple de folosiri ambigue ale limbii sunt înainte de toate jocurile de cuvinte, citate deseori drept exemple de sofisme ale ambiguității. Nu este probabil ca acestea să rezolve disputa, deși uneori par să fie folosite cu scopul de a fi luate în serios. Iată un prim exemplu din romanul *Rituals* a lui Cees Nooteboom:

> - Cum este, întrebă Arnold Taads, să nu ai tată ?
>
> Acest om punea mereu întrebări la care nu există răspuns. Așa că nu răspunse. A nu avea tată însemna a *nu* avea ceva. Deci nu se putea spune nimic despre asta.

În următorul exemplu, dintr-un interviu luat de Ilse Bulhof doamnei Luce Irigaray, filosof francez (*NRC / Handelsblad*, 25 noiembrie, 1982), ambiguitatea pare folosită spre a fi luată în serios:

> Irigaray nu este singura care remarcă că femeile nu există « nicăieri » în scrierile filosofice sau alte scrieri neliterare. Este un lucru dovedit de notele de subsol bine intenționate de la începutul multor publicații recente, unde ni se spune că e de la sine înțeles că « el », atunci când se referă la cititor, înseamnă și « ea ». Dar nu este oare adevărat că ceea ce

---

140 Pentru alte detalii privind sofismul echivocului, cf. Woods și Walton (1989). Pentru diversele tipuri de ambiguitate (echivoc, amfibolie, 'accent'), vezi Rescher (1964), Copi (1982) și Olson (1969).

nu spune nimic nu poate fi « de la sine înțeles » ? Înainte ca ceva să fie de la sine înțeles, trebuie să fi fost spus de multe ori – iar faptul că « el » înseamnă și « ea » reprezintă, din contră, ceva ce nu s-a spus niciodată – deci cum poate un bărbat să rămână bărbat?

Cu întrebări din astea își bate capul Irigaray, iar originalitatea ei constă în convingerea personală că lipsa constantă a femeilor din filosofie nu reprezintă o greșeală a bărbaților răi, ci o consecință a limbii.

Caracterul referențial nedefinit așa cum a fost discutat în secțiunea anterioară ar putea fi numit și *ambiguitate referențială*. În plus față de acest tip de ambiguitate, mai există și *ambiguitate semantică*, în care un cuvânt are mai mult de un înțeles, de exemplu *a afecta* („a influența" / „a pretinde") și *foaie* („frunză" / „coală de hârtie" / „ziar"). Acest tip de ambiguitate ne este probabil cel mai cunoscut din discursul cotidian. Iată un exemplu de sofism al ambiguității semantice:

D-l Fisher: Recunosc... acest costum este puțin strâmt... dar îmi place așa de mult...

D-l Wenzel: Nu i se poate da drumul ?

D-l Fisher: Nu poți da drumul la orice...

În acest scurt dialog expresia *a da drumul* este folosită prima dată (de către d-l Wenzel) în sensul de „a mări dimensiunile", după care este folosită (de către d-l Fisher) în sensul de „a lăsa să cadă din mână, a lăsa liber".

Ambiguitatea referențială și cea semantică se mai numesc și *ambiguități lexicale* deoarece în ambele cazuri se constată că mai multe sensuri pot fi atribuite aceleiași expresii. Există și *ambiguitate sintactică*, în care structura enunțului determină ambiguitatea. De exemplu, *Acesta este portretul lui Herman*. Acest enunț poate însemna (a) că este portretul pictat de Herman, (b) că este un portret pe care Herman îl are sau (c) că este un portret care îl reprezintă pe Herman.

Întrebările pot fi și ele ambigue din punct de vedere sintactic:

1. Cine este Gabriel?

La această întrebare se poate răspunde astfel:

1.a. Bărbatul de la bar cu un pahar de coniac în mână.

1.b. Eu.

1.c. Eu, dacă am noroc, depinde de regizor.

1.d. Un filosof canadian.

1.e. Un om foarte drăguț cu o inimă de aur.

Și în argumentație poate apărea ambiguitatea sintactică:

2. Nu merg cu tine pentru că plouă.

Această propoziție poate fi parafrazată în cel puțin două moduri:

2.a. Nu merg cu tine, iar motivul este acela că plouă.

2.b. Merg cu tine, dar din alt motiv decât acela că plouă (de exemplu, pentru că mergi să vezi pe cineva cu care vreau și eu să vorbesc).

Propozițiile relative pot da naștere la ambiguitate sintactică în cazul în care nu este clar dacă trebuie interpretate în sens restrictiv (informativ) sau în sens nerestrictiv (neinformativ):

3.a. Ar fi cel mai bine să nu ai de-a face cu olandezii, care nu au simțul moralității.

3.b. Ar fi cel mai bine să nu ai de-a face cu olandezii care nu au simțul moralității.

După cum indică virgula de după cuvântul *olandezii*, în (3a) propoziția relativă *care nu au simțul moralității* este folosită nerestrictiv pentru a separa ceea ce este neesențial sau neparantetic de restul, iar în (3b) propoziția relativă este folosită în sens restrictiv. Propoziția (3a) înseamnă ca nu trebuie să ai de-a face cu olandezii; propoziția subordonată prezintă motivul acestui punct de vedere. Propoziția (3b) înseamnă că ar fi bine să nu ai de-a face cu un anumit grup de olandezi, și anume cei care nu au simțul moralității; se sugerează că poți, dacă dorești, să ai de-a face cu alți olandezi.

Ambiguitatea sintactică este uneori cauzată de cuvintele referențiale care se pot referi la diverse cuvinte dintr-o frază:

4. Sandra i-a dat Carlei corespondența; era ultima ei zi aici.

În acest caz este neclar dacă cuvântul „ei" se referă la Carla sau la Sandra.

Ambiguitatea referențială este deseori provocată de neclarități cu privire la elementul la care se referă un cuvânt referențial în realitatea de care se leagă acea propoziție (lumea în care trăim, cadrul unui roman, și altele). Printre aceste cuvinte referențiale se numără pronumele personale (*eu, tu, el* etc.), pronumele demonstrative (*acesta, acela* etc.) și adverbele de loc (*aici, acolo*); mai include și nume proprii (Charles, Diana, James Bond) și alte descrieri precise (*pagina 30, op. cit., subsemnatul*). Iată un exemplu hazliu de folosire greșită a ambiguității referențiale:

Petru: Mergi la aniversarea lui Gabriel ?

Ana: Cine va fi acolo ?

Petru: Aceleași persoane ca anul trecut.

Ana: În acest caz nu pot să nu vin.

Chiar dacă ambiguitatea lexicală și sintactică se combină cu ambiguitatea semantică, contextul și situația în care este folosită propoziția conțin destule informații pentru a înlătura orice neînțelegere cauzată de ambiguitate. În caz contrar, apare sofismul (folosirii greșite a) ambiguității.

Probleme cu privire la uzaj

Diversele tipuri de neclarități și ambiguități ce pot conduce la sofisme pot apărea separat sau în combinație. De exemplu, punctul de vedere *Biblioteca Regală din Haga este mare* este ambiguu deoarece se poate referi la dimensiunile clădirii sau la numărul de cărți pe care îl conține. Este, de asemenea, vag, deoarece este neclar ce criterii trebuie îndeplinite dinainte ca fie clădirea, fie numărul de cărți să fie considerate mari.

O altă problemă este aceea că sofismele neclarității și ambiguității pot apărea ca încălcări independente ale Regulii a 10-a sau în combinație cu încălcări ale uneia sau mai multor reguli din discuția critică. Uneori neclaritățile și ambiguitatea determină în principal apariția altor sofisme. Diverse forme de exprimare implicită, în special, pot avea un rol semnificativ în acest caz. Identificarea sofismelor, dificilă cum este, poate deveni și mai complicată.

Să luăm pentru început *argumentum ad baculum* și *argumentum* (încălcări ale Regulii 1). Astfel de amenințări și atacuri la persoană sunt deseori mai eficiente dacă sunt realizate voalat sau indirect. Uneori, într-adevăr, exprimarea indirectă merge până la a nega cu înverșunare orice intenție de a constrânge oponentul să facă ceva sau până la a-l ataca personal. Amenințarea sau atacul sunt în acest caz prezentate ca informații folositoare cu care ascultătorul sau cititorul pot face ce vor (*Nu vreau să fii influențat de faptul că întâmplător sunt președintele comisiei care trebuie să evalueze munca ta*).

În cazul sofismului de *sustragere de la obligația de a aduce dovezi* (încălcarea Regulii a 2-a), exprimarea implicită reprezintă un mijloc des folosit de către protagonist pentru a sugera că nu este nevoie să își susțină punctul de vedere sau să-l facă imun în fața criticilor. În primul caz caracterul de punct de vedere al unui enunț este minimalizat, în cel de al doilea caz, punctul de vedere este exclus din discuție. Aceste efecte se obțin lăsând nedefinită funcția comunicativă a punctului de vedere și prin omiterea tuturor cuantificatorilor specifici din conținutul propozițional.

În cazul *sofismului omului de paie* (încălcarea Regulii a 3-a) caracterul implicit poate juca un rol atât în funcția comunicativă, cât și în conținutul propozițional al punctului de vedere în cauză. O exprimare implicită a funcției comunicative poate fi exploatată atribuindu-i-se protagonistului un punct de vedere prea sigur. Dacă i se impută un punct de vedere prea general, se exploatează caracterul implicit al conținutului propozițional. Deoarece de cele mai multe ori protagonistul nu indică nici forța comunicativă, nici sfera conținutului propozițional, antagonistul poate face astfel de acțiuni fără ca ele să fie imediat remarcate.

În cazul sofismelor referitoare la *argumentarea nepertinentă* și la *mijloacele neargumentative de persuasiune* (încălcarea Regulii a 4-a),

caracterul implicit este important în ceea ce privește funcția comunicativă și conținutul propozițional. De exemplu, există șanse mici ca protagonistul să recunoască în așa de multe cuvinte că argumentarea sa se leagă de un punct de vedere diferit de cel discutat (*ignoratio elenchi*) sau că, în loc să avanseze argumente, se joacă doar cu emoțiile auditoriului (*argumentum ad populum*) sau își etalează propriile calități (*argumentum ad verecundiam*). Altfel nimeni nu ar observa câtuși de puțin ceea ce spune.

În cazul *exagerării unei premise neexprimate* și *a negării unei premise neexprimate* (încălcarea Regulii a 5-a), caracterul implicit este o condiție *sine qua non*. Antagonistul poate exagera un argument numai datorită faptului că acesta nu a fost formulat explicit și același lucru se aplică și în cazul negării argumentului de către protagonist. Doar datorită caracterului implicit antagonistul poate susține totdeauna că un anumit înțeles a fost ascuns în cuvintele protagonistului, iar protagonistul poate totdeauna protesta că nu a spus vreodată ceea ce antagonistul susține că a spus.

Argumentele circulare (încălcarea Regulii a 6-a) se bazează de obicei pe diferențe în formulări astfel încât numai la o analiză mai atentă se observă că formulările se referă la același lucru. Deoarece similitudinea dintre premisă și punctul de vedere nu se exprimă explicit, ci rămâne implicită, caracterul circular al argumentului nu este remarcat cu ușurință.

În cazul sofismului *argumentum ad consequentiam*, precum și al sofismelor *pantei alunecoase, post hoc ergo propter hoc* și *generalizării pripite* (încălcarea Regulii a 7-a), fie s-a ales o schemă argumentativă nepotrivită, fie schema argumentativă aleasă este utilizată în mod incorect. Alegerea corectă a unei scheme argumentative și modul în care urmează să fie utilizată depind în general de tipul și domeniul de aplicație al propoziției care urmează a fi testată. În discursul cotidian totuși nu se poate spune dintru început dacă o asertiune este descriptivă, evaluativă sau incitativă, nici dacă domeniul de aplicație al propoziției este singular, special sau universal. Tipul propoziției este deseori neclar deoarece reprezintă o parte dintr-un act de vorbire a cărui funcție comunicativă este deseori implicită; există deseori îndoieli cu privire la domeniul de aplicație al propoziției deoarece acesta nu este indicat în mod explicit.

În cazul sofismelor referitoare la *negarea antecedentului* și *afirmarea consecventului* și al sofismelor de *compunere* și de *diviziune* (încălcarea regulii a 8-a), nu se poate observa cu ușurință că argumentul este invalid. Pentru a-i stabili caracterul invalid, trebuie tradus din vorbirea obișnuită în limbajul unui sistem logic, să zicem cel al logicii propoziționale. Totuși, formularea din vorbirea obișnuită nu va indica o anume traducere. În cazul sofismelor compunerii și al diviziunii mai apare o problemă legată de faptul că posibilitatea de transferare a unei proprietăți nu se poate interpreta direct prin termenii folosiți. În general se poate stabili dacă o proprietate

este absolută sau relativă şi dacă depinde sau nu de structură numai după o analiză în detaliu a termenilor folosiţi.

În cazul sofismelor *exagerării eşecului susţinerii* şi *argumentum ad ignorantiam* (încălcarea Regulii a 9-a), antagonistul se face deseori vinovat de realizarea sofismului *falsei dileme*. Totuşi, nici confundarea afirmaţiilor contrare cu afirmaţiile contradictorii care însoţesc acest sofism nu reiese din folosirea termenilor. Termenii *închis* şi *deschis*, de exemplu, sunt contradictorii, pe când *fierbinte* şi *rece* sunt contrarii, dar acest lucru nu se poate observa doar uitându-ne la cuvinte. Şi în acest caz este necesară o analiză corectă a termenilor.

Această scurtă trecere în revistă arată faptul că uzajul, mai ales folosirea implicită a limbii, joacă un rol important în cazul sofismelor în care adevărata greşeală se află în altă parte. Caracterul implicit poate viza funcţia comunicativă a actului de vorbire în cauză (*argumentum ad baculum* sau *ad hominem*), conţinutul propoziţional (*argumentul circular* sau *invalid*) sau ambele (*omul de paie* sau *argumentum ad ignorantiam*). Importanţa pe care o au unele caracteristici de uzaj în realizarea sofismelor, precum caracterul implicit, poate varia considerabil. Uneori caracterul implicit este un fenomen care însoţeşte în mod convenabil realizarea sofismului (*omul de paie*), alteori este un instrument folositor pentru a determina sofismul (*argumentum ad baculum*), iar în alte cazuri este o cerinţă pregătitoare pentru ca sofismul să fie realizat (*exagerarea unei premise neexprimate*).

--- În textul original, *unsense*.

19. Concluzie

Regulile discuției critice

Pentru a putea încheia discuția referitoare la sofismele din discursul argumentativ printr-o comparație finală între abordarea pragma-dialectică și abordările mai tradiționale, ar fi folositor să începem prin a reuni punctele susținute până acum rezumând concluziile principale. Enumerăm mai întâi cele 10 reguli ale discuției critice pe care le-am prezentat în capitolele de până acum. Apoi, facem o prezentare a încălcărilor regulilor care stau în calea rezolvării disputei în diversele etape ale discuției. În final, arătăm cum se pot explica în mod mai sistematic multe dintre sofismele tradiționale, considerându-le drept încălcări ale regulilor discuției critice.

Iată care sunt regulile discuției critice pe care le-am formulat în capitolele anterioare:

Regula 1: *Părțile nu trebuie să se împiedice una pe cealaltă să-și exprime puncte de vedere sau îndoiala asupra punctelor de vedere.*

Regula a 2-a: *Partea care avansează un punct de vedere este obligată să îl susțină dacă cealaltă parte îi cere acest lucru.*

Regula a 3-a: *Atacul uneia dintre părți asupra unui punct de vedere trebuie să se refere strict la punctul de vedere avansat de cealaltă parte.*

Regula a 4-a: *Fiecare dintre părți își poate susține punctul de vedere numai prin avansarea unor argumente legate de acel punct de vedere.*

Regula a 5-a: *Niciuna dintre părți nu poate atribui în mod fals celeilalte părți o premisă neexprimată și nu poate nega o premisă pe care a lăsat-o implicită.*

Regula a 6-a: *Niciuna dintre părți nu poate prezenta în mod fals o premisă ca fiind un punct de vedere acceptat, nici nu poate nega o premisă care reprezintă un punct de vedere acceptat.*

Regula a 7-a: *Niciuna dintre părți nu poate considera că un punct de vedere a fost susținut în mod concludent dacă susținerea nu se realizează printr-o schemă argumentativă adecvată aplicată în mod corect.*

Regula a 8-a: *În argumentația pe care o avansează, părțile pot folosi numai argumente valide din punct de vedere logic sau apte*

de a fi validate prin explicitarea uneia sau a mai multor premise neexprimate.

Regula a 9-a: *Eșecul de a susține un punct de vedere trebuie să determine partea care a avansat punctul de vedere să îl retragă, iar o susținere reușită trebuie să determine cealaltă parte să-și retragă îndoiala cu privire la punctul de vedere.*

Regula a 10-a: *Părțile nu trebuie să folosească formulări insuficient de clare sau care prin ambiguitate creează confuzie, și fiecare parte trebuie să interpreteze cu cât mai multă grijă și în mod cât mai adecvat formulările celeilalte părți.*

Încălcările regulilor discuției critice

Există, bineînțeles, multe aspecte care se pot încălca în discursul argumentativ care are ca scop rezolvarea unei dispute. Unele dintre cele mai importante încălcări ale regulilor discuției sunt enumerate mai jos. Deși această listă nu este deloc completă, prezintă clar mișcările greșite care pot fi realizate în mod eronat în diversele etape ale discuției.

Încălcarea Regulii 1 de către protagonist sau antagonist în etapa confruntării:

1. Cu referire la punctul de vedere
- interzicerea punctului de vedere
- declararea unor puncte de vedere ca fiind „sfinte"

2. Cu referire la oponent
- constrângerea celeilalte părți făcându-se apel la sentimentele de compasiune ale acesteia sau prin amenințarea cu sancțiuni
- realizarea de atacuri personale asupra celeilalte părți
    - prin prezentarea celeilalte părți ca idioată, rea, pe care nu te poți bizui, și altele
    - indicând suspiciuni asupra motivelor sale
    - scoțând în evidență contradicții între ideile și faptele sale din trecut și / sau din prezent

Încălcarea Regulii a 2-a de către protagonist în etapa deschiderii:

1. Sustragerea de la obligația de a aduce dovezi
- prezentând punctele de vedere ca evidente
- oferind o garanție personală privind corectitudinea punctului de vedere
- imunizând punctul de vedere împotriva criticilor

2. Transferarea obligației de a aduce dovezi
- *într-o dispută non-mixtă :*

Antagonistul trebuie să arate că punctul de vedere este greșit

- *într-o dispută mixtă :*

Doar cealaltă parte trebuie să-și susțină punctul de vedere ca rezultat al principiului prezumției sau al criteriului echității

Încălcarea Regulii a 3-a de către protagonist sau antagonist în toate etapele discuției în cazul discuțiilor mixte:

1. Atribuirea unui punct de vedere fictiv celeilalte părți

- revendicând emfatic punctul de vedere opus
- prin referire la părerile grupului căruia îi aparține adversarul
- prin crearea unui oponent imaginar

2. Deformarea punctului de vedere aparținând celeilalte părți

- interpretând enunțurile în afara contextului
- simplificând prea mult lucrurile (ignorând nuanțele și însușirile)
- exagerând (prin absolutizare sau generalizare)

Încălcarea Regulii a 4-a de către protagonist în etapa argumentării:

1. Argumentarea nu se referă la punctul de vedere aflat în discuție

- argumentare nepertinentă

2. Punctul de vedere este susținut nu prin argumente, ci prin mijloace non argumentative de persuasiune

- făcând apel la emoțiile auditoriului
- prin etalarea propriilor calități

Încălcarea Regulii a 5-a de către protagonist sau antagonist în etapa argumentării:

1. Prin negarea unei premise neexprimate (de către protagonist)

2. Prin exagerarea unei premise neexprimate (de către antagonist)

Încălcarea Regulii a 6-a de către protagonist sau antagonist în etapa argumentării:

1. Prezentarea unui punct de vedere comun în mod fals (de către protagonist)

- prezentarea în mod fals a unei premise ca evidentă
- mascarea unei propoziții într-o presupoziție
- disimularea unei premise într-o premisă neexprimată
- avansarea unei argumentații echivalente cu punctul de vedere

2. Negarea unei premise care reprezintă un punct de vedere comun (de către antagonist)

- punerea la îndoială a unui punct de vedere acceptat

Încălcarea Regulii a 7-a de către protagonist în etapa argumentării:

1. Utilizarea unei scheme argumentative neadecvate

- alegerea nepotrivită a argumentării simptomatice

- alegerea nepotrivită a argumentării prin analogie
- alegerea nepotrivită a argumentării instrumentale

2. Utilizarea în mod incorect a unei scheme argumentative adecvate

- utilizarea incorectă a argumentării simptomatice
- utilizarea incorectă a argumentării prin similaritate
- utilizarea incorectă a argumentării instrumentale

Încălcarea Regulii a 8-a de către protagonist în etapa argumentării:

1. Confundarea condițiilor necesare și suficiente

- condiția necesară este tratată drept condiție suficientă
- condiția suficientă este tratată drept condiție necesară

2. Confundarea proprietăților părților și întregului

- o proprietate relativă sau dependentă de structură a unui întreg este atribuită unei părți a întregului
- o proprietate relativă sau dependentă de structură a unei părți este atribuită întregului

Încălcarea Regulii a 9-a de către protagonist sau antagonist în etapa închiderii:

1. Exagerarea susținerii reușite (de către protagonist)

- concluzionând că punctul de vedere este adevărat doar pentru că a fost susținut cu succes

2. Exagerarea eșecului susținerii (de către antagonist)

- concluzionând că punctul de vedere este adevărat doar pentru că opusul acestuia nu a fost susținut cu succes

Încălcarea Regulii a 10-a de către protagonist sau antagonist în toate etapele discuției:

1. Utilizarea limbajului neclar

- neclaritate structurală
- caracter implicit
- caracter nedefinit
- nefamiliaritate
- caracter vag

2. Utilizarea ambiguităților

- ambiguitate referențială
- ambiguitate sintactică
- ambiguitate semantică

Sofismele tradiționale ca încălcări ale regulilor discuției critice

Sofismele considerate tradiționale pot fi explicate în mod mai sistematic dacă le privim ca încălcări ale regulilor discuției critice. Acest lucru se poate demonstra pe baza analizei pragma-dialectice a unui număr de sofisme tradiționale dintre cele mai cunoscute.

SOFISM	REGULĂ	ETAPĂ	PARTE
1. *Afirmarea consecventului* Confundarea condițiilor necesare și suficiente, tratându-se condiția necesară ca suficientă	8	3	P
2. *Ambiguitate (sofism)* Utilizarea ambiguității referențiale, sintactice sau semantice	10	1 - 4	P / A
3. *Argumentum ad baculum* Constrângerea celeilalte părți prin amenințarea cu sancțiuni	1	1	P / A
4. *Argumentum ad consequentiam* Utilizarea unei scheme argumentative (cauzale) nepotrivite refuzându-se punctul de vedere descriptiv din cauza consecințelor nedorite	7	3	P
5. *Argumentum ad hominem (atacul la persoană direct, varianta abuzivă)* Punerea la îndoială a cunoștințelor, inteligenței sau a bunei credințe a celeilalte părți	1	1	P / A
6. *Argumentum (atacul la persoană indirect, în funcție de circumstanțe)* Avansarea de suspiciuni în ceea ce privește motivele celeilalte părți	1	1	P / A
7. *Argumentum ad hominem (tu quoque)* Scoaterea în evidență a contradicției între ideile celeilalte părți și faptele sale din trecut și / sau din prezent	1	1	P / A
8. *Argumentum ad ignorantiam*$_1$ Transferarea obligației de a aduce dovezi într-o dispută non-mixtă cerând antagonistului să arate că punctul de vedere al protagonistului este greșit	2	2	P
9. *Argumentum ad ignorantiam*$_2$ Exagerarea eșecului susținerii concluzionându-se că punctul de vedere este adevărat doar	9	4	A

pentru că opusul acestuia nu a fost susținut cu success			
10. Argumentum ad misericordiam Constrângerea celeilalte părți prin apelul la sentimentele sale de compasiune	1	1	P
11. Argumentum ad populum (sofismul populist) (o variantă a sofismului argumentum ad verecundiam)₁ Utilizarea unei scheme argumentative (simptomatice) nepotrivite prezentând punctul de vedere ca fiind corect doar pentru că toți cred că este correct	7	3	P
12. Argumentum ad populum₂ Susținerea unui punct de vedere folosindu-se mijloace neargumentative de persuasiune și făcându-se apel la emoțiile auditoriului	4	3	P
13. Argumentum ad verecundiam₁ Utilizarea unei scheme argumentative (simptomatice) neadecvate prezentându-se punctul de vedere ca fiind corect doar pentru că o autoritate spune că este corect	7	3	P
14. Compunerea (sofism) Confundarea proprietăților părților și ale întregului atribuindu-se întregului o proprietate relativă sau legată de structura unei părți	8	3	P
15. Negarea antecedentului Confundarea condițiilor necesare și suficiente tratându-se condiția suficientă drept necesară	8	3	P
16. Diviziunea (sofism) Confundarea proprietăților părților și întregului atribuindu-se unei părți o proprietate relativă sau legată de structură a întregului	8	3	P
17. Falsa analogie Utilizarea în mod incorect a unei scheme argumentative adecvate bazate pe analogie neîndeplinind condițiile unei comparații corecte	7	3	P
18. Ignoratio elenchi (argumentare nepertinentă) Avansarea unei argumentări care nu se referă la punctul de vedere aflat în discuție	4	3	P

19. Întrebări multiple (sofism) Prezentarea unui aspect în mod fals ca punct de vedere comun mascându-se un punct de vedere din presupoziția unei întrebări	6	3	P
20. Petitio principii (raționament circular) Prezentarea în mod fals a unui punct de vedere comun avansându-se o argumentare echivalentă cu punctul de vedere	6	3	P
21. Post hoc ergo propter hoc Utilizarea în mod incorect a unei scheme argumentative adecvate bazate pe analogie deducându-se o relație cauză-efect din simpla observație că cele două evenimente au loc unul după altul	7	3	P
22. Secundum quid (generalizarea pripită) Utilizarea în mod incorect a unei scheme argumentative adecvate bazate pe concomitență, făcându-se generalizări bazate pe observații care nu sunt reprezentative sau suficiente	7	3	P
23. Transferarea obligației de a aduce dovezi[1] (argumentum ad ignorantiam) Solicitarea ca antagonistul dintr-o dispută nonmixtă să arate că punctul de vedere al protagonistului este greșit	2	2	P
24. Transferarea obligației de a duce dovezi[2] Solicitarea celeilalte părți dintr-o dispută mixtă să își susțină punctul de vedere pe baza Principiului Prezumției sau a Criteriului Echității	2	2	P
25. Panta alunecoasă Utilizarea în mod incorect a unei scheme argumentative adecvate bazate pe cauzalitate, sugerându-se în mod eronat că prin urmarea cursului acțiunii se merge din rău spre mai rău	7	3	P
26. Omul de paie[1] Atribuirea unui punct de vedere fictiv celeilalte părți sau deformarea punctului de vedere aparținând celeilalte părți	3	1 - 4	P

Avantajele abordării pragma-dialectice

O simplă comparație între prezentarea încălcărilor regulilor discuției critice și prezentarea sofismelor tradiționale indică clar faptul că se poate da o

explicație mai sistematică a sofismelor dacă acestea sunt privite ca încălcări ale regulilor discuției. Chiar mai important, această comparație indică și faptul că sunt tratate mai subtil, deci analiza sofismelor devine mai exactă. Sofismele care erau grupate doar din punct de vedere nominal se disting acum clar, iar sofismele clar legate între ele sunt reunite. Analiza celor două variante ale sofismului *argumentum ad populum* ca sofisme ale diverselor reguli (a 4-a și a 7-a) indică clar, de exemplu, că *nu* sunt de fapt de același tip, iar analiza unei anumite variante a sofismului *argumentum ad verecundiam* și a unei anumite variante a sofismului *argumentum ad populum* ca încălcare a *aceleiași* reguli (a 7-a) indică clar faptul că din perspectiva rezolvării disputei, aceste variante *sunt* de același tip. Iată alte exemple de alte distincții care pot scăpa atenției abordării tradiționale:

10a. Argumentum ad misericordiam (ca sofism etic) Influențarea auditoriului în favoarea vorbitorului care se prezintă modest ca un om obișnuit	4	3	P
13a. Argumentum ad verecundiam$_2$ Sustragerea de la povara răspunderii oferind o garanție personală cu privire la corectitudinea punctului de vedere	2	2	P
13b. Argumentum ad verecundiam$_3$ *(ca sofism etic)* Punctul de vedere este susținut prin argumentare, dar prin metode de convingere neargumentative, protagonistul etalându-și propriile calități	4	3	P
26a. Omul de paie$_2$ Exagerarea unei premise neexprimate	5	3	A

Faptul că apar unele categorii „noi" de obstacole nerecunoscute până acum în rezolvarea disputelor, care ar trebui privite ca sofisme, reprezintă o calitate în plus a abordării propuse cu privire la încălcarea regulilor discuției critice. Iată câteva exemple:

27. Declararea unui punct de vedere ca fiind « sacrosanct »	1	1	P
28. Sustragerea de la povara răspunderii$_1$ Imunizarea punctului de vedere împotriva criticilor	2	2	P
29. Negarea premisei neexprimate	5	3	P
30. Negarea punctului de plecare acceptat	6	3	A
31. Prezentarea unui fals punct de plecare comun	6	3	P
32. Sustragerea de la povara răspunderii$_2$ Prezentarea în mod fals a unei premise ca evidentă	6	3	P
33. Exagerarea susținerii reușite	9	4	P
34. Neclaritate structurală, caracter implicit, caracter nedefinit, nefamiliaritate, caracter vag	10	1 - 4	P / A

În abordarea pragma-dialectică a sofismelor distingem o varietate funcțională de norme, mai degrabă decât să considerăm sofismele ca aparținând, pur și simplu, unei liste nestructurate de categorii nominale pe care o moștenim din trecut, precum în Abordarea Standard, sau decât să considerăm că toate sofismele sunt încălcări ale uneia (și aceleeași) norme, precum se întâmplă în abordările centrate pe logică. În loc să reducem norma la validitatea formală, luăm în considerare o întreagă serie de alte norme decât doar cea logică. În rezolvarea unei dispute prin intermediul unei discuții critice, există, la urma urmei, diverse etape care se disting și în fiecare dintre acestea pot apărea sofisme dacă nu se respectă regulile. Din această perspectivă, norma logică a validității își ocupă locul ei potrivit (și limitat) în etapa argumentării.

Modelul ideal pragma-dialectic specifică regulile discursului argumentativ rațional ca reguli pentru realizarea actelor de vorbire într-o discuție critică având scopul de a rezolva o dispută. Sofismele sunt analizate ca mișcări incorecte care încalcă una sau mai multe dintre regulile discuției. Acest lucru explică motivul pentru care greșelile logice sunt incluse printre sofisme, dar și multe alte lucruri care pot funcționa greșit în discursul argumentativ.

Epilog

Scopul nostru general în această lucrare a fost de a elucida perspectiva pragma-dialectică cu privire la analiza și evaluarea discursului argumentativ. Cum am procedat în încercarea de a atinge acest scop? Și unde am ajuns?

Lucrarea cuprinde două părți. Partea I, „Argumentare și comunicare", pune bazele teoretice pentru Partea a II-a, „Comunicare și sofisme". Principalul scop al Părții a II-a este de arăta că abordarea pragma-dialectică privind sofismele duce la un rezultat mult mai clar spre deosebire de abordările centrate pe logică, fie că sunt tradiționale, fie că sunt moderne. Perspectiva comunicativă în care sunt analizate sofismele justifică avantajele acestei abordări. Sofismele nu mai sunt considerate în mod exclusiv, dintr-o perspectivă unilaterală, drept defecte de raționament, ci sunt puse în contextul discuției critice care constă din mai multe acte de vorbire distribuite în diversele etape ale discuției. Analizând astfel sofismele drept obstacole în rezolvarea disputei prin intermediul discursului argumentativ, problema sofismelor este văzută ca parte integrantă a problemei pe care o au vorbitorii când își dau seama în mod adecvat de scopurile lor comunicative și interacționale dintr-un anumit eveniment discursiv, care se desfășoară într-un anumit context și într-o anumită situație.

Este important să ne amintim că în contexte cotidiene respectarea regulilor poate constitui o condiție suficientă pentru rezolvarea disputei numai dacă se îndeplinesc și condițiile de grad superior privind atitudinile și circumstanțele. În plus, bineînțeles, nu orice discurs este argumentativ. Totuși, nu prea există discursuri care să nu prezinte, cel puțin, câteva aspecte argumentative. În analiza pragma-dialectică, trebuie realizată o reconstrucție a discursului care să pună la locul cuvenit aceste aspecte. Acest lucru se poate realiza folosind strategiile analizei dialectice maximale și interpretării argumentative maximale. În cele din urmă, chiar și discursul argumentativ prezentat monologic, cum ar fi discursul parlamentar sau articolul de fond dintr-un ziar, poate fi reconstruit ca (parte din) discuția critică. În mod implicit, există mereu o altă parte pe care cel care argumentează încearcă să o convingă.

Scopul principal al Părții I este de a oferi cadrul teoretic pentru o analiză corectă comunicativă a discursului argumentativ. O astfel de analiză este necesară din mai multe motive. Dacă este neclar care este punctul de vedere susținut, nu se poate spune dacă argumentația este convingătoare. Dacă se susține mai mult de un singur punct de vedere, trebuie să fie clar care vorbitor joacă rolul protagonistului și care este punctul de vedere pe care îl susține; altfel ar fi imposibil de spus dacă diversele argumente în susținerea

unui punct de vedere consituie un întreg coerent. Dacă se omit premise neexprimate importante sau dacă structura argumentativă este reprezentată greşit, o evaluare adecvată este imposibilă. În prezentarea analitică a discursului argumentativ trebuie încorporaţi toţi aceşti factori care afectează rezultatul discuţiei critice.

Printre elementele pertinente în rezolvarea disputei şi deci în prezentarea analitică se numără acele puncte din dispută aflate în discuţie, tipul disputei, poziţiile adoptate de părţi şi rolurile din discuţie, etapele discuţiei, argumentele explicite şi implicite avansate şi structura argumentativă. Pentru a ajunge la o înţelegere conceptuală clară şi coerentă a acestor probleme, s-a prezentat un aparat terminologic motivat din punct de vedere teoretic. Terminologia pragma-dialectică include, printre alţi termeni, pe cei de dispută mixtă şi non-mixtă, protagonist şi antagonist, etapa confruntării, etapa deschiderii, etapa argumentării şi etapa închiderii, premisă neexprimată şi argumentaţie simplă şi complexă. După cum am menţionat mai sus în această prezentare, aceste distincţii terminologice se dovedesc a fi foarte folositoare în descrierea diverselor tipuri de sofisme.

Datorită dezvoltării teoriei actelor de vorbire şi datorită regulilor de comunicare formulate, se poate da o explicaţie de ordin pragmatic privind actele de vorbire indirecte şi premisele neexprimate, ceea ce ajută în mod considerabil în ceea ce priveşte concluziile abordărilor pur logice. Prin explicitarea premiselor neexprimate, bazându-se pe cunoştinţele de ordin pragmatic ale contextului verbal şi nonverbal, analistul poate înlocui minimul logic prin optimul pragmatic. După cum se ştie deja, în multe privinţe vorbitorii îşi asumă mai mult decât sensul literal al cuvintelor, deci ei pot fi responsabili pentru ceea ce este implicit cum ar fi ceea ce se comunică prin optimul pragmatic. Acest optim pragmatic este de obicei şi un indicator folositor pentru recunoaşterea schemei argumentative folosite în argumentare.

În acest studiu format din două părţi am încercat să dăm formă idealului critic raţionalist explicând opiniile noastre pragma-dialectice privind analiza discursului argumentativ şi identificarea sofismelor. Aspectul dialectic al abordării noastre constă, în principal, din prezentarea a două părţi care încearcă să rezolve o diferenţă de opinie printr-un schimb metodic de mişcări într-o discuţie critică, iar aspectul pragmatic constă din descrierea mişcărilor din discuţie ca schimburi de acte de vorbire. Tratând discursul argumentativ din perspectivă pragma-dialectică am externalizat, am funcţionalizat, am socializat şi am dialectificat obiectul studiului argumentării. Sperăm ca astfel să fi realizat combinarea aspectelor normative şi descriptive care reprezintă o cerinţă de bază pentru a analiza adecvat discursul argumentativ printr-un program de cercetare solid.

Referințe

Albert, H. (1967). *Marktsoziologie und Entscheldungslogik* [Sociologia pieței și logica deciziei]. Berlijn: Herman Luchterhand Verlag.

Albert, H. (1975). *Traktat über kritische Vernunft* [Tratat asupra rațiunii critice]. (a 3-a ed. rev.). Tübingen: Mohr. (Lucrarea originală publicată în 1968).

Albert, H. (1985). *Treatise on critical reason*. Princeton: Princeton University Press. Trad. lucrării: Hans Albert, *Traktat über kritische Vernunft*, Tübingen: Mohr, 1975.

Austin, J.L. (1962). *How to do things with words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Austin, J.L. (1970). Other minds. In *Philosophical papers* (2nd ed., pp. 76-116). London: Oxford University Press.

Ballmer, Th., & Brennenstuhl, W. (1981). *Speech act classification. A study in the lexical analysis of English speech activity verbs*. Berlin: Springer.

Bar-Hillel, Y. (1964). More on the fallacy of composition. *Mind, 73*, 125-126.

Barth, E.M., & Krabbe, E.C.W. (1982). *From axiom to dialogue. A philosophical study of logics and argumentation*. Berli, New York: De Gruyter.

Barth, E.M., & Martens, J.L. (1977). Argumentum ad hominem: From chaos to formal dialectic. *Logique et Analyse, 77/78*, 76-96.

Barth, E.M., & Martens, J.L. (Eds.). (1982). *Argumentation. Approaches to theory formation. Containing the contributions to the Groningen Conference on the theory of argumentation, October 1978*. Amsterdam: John Benjamins.

Beardsley, M.C. (1975). *Thinking straight. Principles of reasoning for readers and writers* (4th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Halls.

Belnap, N.D., Jr. (1969). Questions: their presuppositions, and how they can fail to arise. In K. Lambert (Ed.), *The logical way of doing things*. New Haven and London: Yale University Press.

Billig, M. (1988). The notion of "prejudice": Some rhetorical and ideological aspects. *Text, 8*(1/2), pp. 91-110.

Biro, J., & Siegel, H. (1991). Normativity, argumentation and an epistemic theory of fallacies. In F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair, & Ch. Willard (Eds.), *Proceedings of the Second ISSA Conference on Argumentation 1990*. Amsterdam: SICSAT.

Blair, J.A., & Johnson, R.H. (1980). *Informal Logic: The first international symposium*. Inverness, CA: Edgepress.

Braet, A.C. (1992). Ethos, pathos and logos in Aristotle's Rhetoric: A re-examination. *Argumentation, 6* (3), 307-320.

Broyles, J.E. (1975). The fallacies of composition and division. *Dialogue, 15*, 241-255.

Bühler, K. (1934). *Sprachtheorie* [Teoria limbajului]. Jena: Fischer.

Burke, M. (1985). Unstated premises. *Infomal Logic, 7*(2/3), 107-118.

Copi, I.M. (1982). *Introduction to logic* (6th ed.). New York: MacMillan.

Crawshay-Williams, R. (1957). *Methods and criteria of reasoning. An inquiry into the structure of controversy*. London: Routledge & Kegan Paul.

Damer, T.E. (1980). *Attacking faulty reasoning*. Belmont, CA: Wadsworth.

Dascal, M. (1977). Conversational relevance. *Journal of Pragmatics, 1*, 309-328.

Dijk, Teun A. van. (1983). Cognitive and conversational strategies in the expression of ethnic prejudice. *Text, 3*(4), 375-404.

Dijk, Teun A. van. (1984). *Prejudice in discourse*. Amsterdam: John Benjamins.

Dijk, Teun A. van. (1988). Social cognition, social power and social discourse. *Text, 8*(1/2), 129-157.

Edmondson, W. (1981). *Spoken discourse. A model for analysis*. London/New York: Longman.

Eemeren, F.H. van. (1987). Argumentation studies' five estates. In J.W. Wenzel (Ed.), *Argument and critical practice. Proceedings of the Fifth SCA/AFA Conference on Argumentation* (pp. 9-24). Annandale, VA: Speech Communication Association.

Eemeren, F.H. van, & Grootendorst, R. (1984). *Speech acts in argumentative discussions. A theoretical model for the analysis of discussions directed towards solving conflicts of opinion*. Dordrecht, Cinnaminson: Foris/Berlin: Mouton de Gruyter. PDA1.

Eemeren, F.H. van, & Grootendorst, R. (1988). Rationale for a pragma-dialectical perspective. *Argumentation, 2*(2), 271-291.

Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R., & Kruiger, T. (1987). *Handbook of argumentation theory*. Dordrecht-Providence: Foris/Berlin: Mouton de Gruyter. PDA7.

Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R., & Meuffels, B. (1989). The skill of identifying argumentation. *Argumentation and Advocacy, 25*(4), 239-345.

Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R., Jackson, S.A., & Jacobs, C.S. (1992). *Reconstructing argumentative discourse*.

Ennis, R.H. (1982). Identifying implicit assumptions. *Synthese, 51*(1), 61-86.

Ennis, R.H. (1987). A taxonomy of critical thinking dispositions and abilities. In J. Baron & R. Stenberg (Eds.), *Teaching for thinking* (pp. 9-26). New York: W.H. Freeman.

Evans, J.St.B.T. (1982). *The psychology of deductive reasoning*. London/Boston: Routledge.

Fair, F. (1973). The fallacy of many questions: Or, how to stop beating your wife. *Southwestern Journal of Philosophy, 4*, 89-92.

Feteris, E.T. (1987). The dialectical role of the judge in a legal process. In J.W. Wenzel (Ed.), *Argument and critical practice. Proceedings of the Fifth SCA/AFA Conference on Argumentation* (pp. 335-339). Annandale, VA: Speech Communication Association.

Feyerabend, P. (1970). Consolations of the specialist. In I. Lakatos & A. Musgrave (Eds.), *Criticism and the growth of knowledge* (pp. 197-230). London/New York: Cambridge University Press.

Finocchiaro, M.A. (1974). The concept of ad hominem argument in Galileo and Locke. *The Philosophical Forum, 5*.

Finocchiaro, M.A. (1980). *Galileo and the art of reasoning. Rhetorical foundations of logic and scientific method*. Dordrecht: Reidel.

Finocchiaro, M.A. (1981). Fallacies and the evaluation of reasoning. *American Philosophical Quarterly, 18*, 13-22.

Finocchiaro, M.A. (1987a). Six types of fallaciousness: Toward a realistic theory of logical criticism. *Argumentation, 1*(3), 263-282.

Finocchiaro, M.A. (1987b). An historical approach to the study of argumentation. In F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair, & C. Willard (Eds.), *Argumentation. Across the lines of discipline* (pp. 81-91). Proceedings of the Conference on Argumentation 1986. Drodrecht/Providence: Foris/Berlin: Mouton de Gruyter PDA3.

Fischer, A. (1988). *The logic of real arguments*. Cambridge: Cmabridge University Press.

Fogelin, R.J. (1978). *Understanding argument. An introduction to informal logic*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Freeman, J.B. (1988). *Thinking logically. Basic concepts for reasoning*. New York: McGraw-Hill.

Gerber, D. (1974). On argumentum ad hominem. *Personalist, 55*, 23-29.

Gill, C. (1984). The ehtos/pathos distinction in rhetorical and literary criticism. *Classical Quarterly, 34*, 149-166.

Goodnight, G.T. (1980). The liberal and the conservative presumptions: On political philosophy and the foundation of public argument. In J. Rhodes & S. Newell (Eds.), *Proceedings of the Summer Conference on Argumentation* (pp. 304-337). Annandale, VA: Speech Communication Association.

Goodwin, P.D. & Wenzel, J.W. (1979). Proverbs and practical reasoning: A study in socio-logic. *The Quarterly Journal of Speech, 65*, 289-302.

Govier, T. (1981). Worries about *tu quoque* as a fallacy. *Informal Logic Newsletter, 3*, 2-4.

Govier, T. (1982). What's wrong with slippery slope arguments? *Canadian Journal of Philosophy, 12*, 303-316.

Govier, T. (1985). *A practical study of argument*. Belmont, CA: Wadsworth.

Govier, T. (1987). *Problems in argument analysis and evaluation*. Dordrecht: Foris/Berlin: Mouton de Gruyter, PDA5.

Govier, T. (1988). *A practical study of argument* (2nd ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Grice, H.P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J.L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics 3: Speech acts* (pp. 45-38). New York: Academic Press.

Grice, H.P. (1989). *Studies in the way of words*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press.

Grize, J-B. (1982). *De la logique à l'argumentation* [De la logică la argumentare]. Genève: Droz.

Haack, S. (1978). *Philosophy of logics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hamblin, C.L. (1970). *Fallacies*. London: Methuen.

Hare, R.M. (1963). *Freedom and reason*. Oxford: Clarendon.

Hare, R.M. (1981). *Moral thinking: Its levels, method and point*. Oxford: Clarendon.

Harman, G. (1986). *Change in view. Principles of reasoning*. Cambridge, MA: MIT.

Hastings, A.C. (1962). *A reformulation of the modes of reasoning in argumentation*. Unpublished doctoral dissertation, Northwestern University, Evanston, IL.

Hintikka, J. (1976). The *semantics of questions and the questions of semantics*. Amsterdam: North-Holland.

Hintikka, J. (1981). The logic of information-seeking dialogues: A model. In W. Becker & W.K. Essler (Eds.), *Konzepte der Dialektik* (pp. 212-231). Frankfurt: Vittorio Klostermann.

Hintikka, J. (1987). The fallacy of fallacies. In *Argumentation, 1*(3), 211-238.

Hitchcock, D. (1987). Enthymematic arguments. In F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair, & C. Willard (Eds.), *Argumentation. Across the lines of discipline* (pp. 289-298). Proceedings of the Conference on Argumentation 1986. Drodrecht/Providence: Foris/Berlin: Mouton de Gruyter PDA3.

Hoaglund, J. (1982). Argumentum ad hominem: aut bonum aut malum? *Informal Logic Newsletter, 4*(3), 7-9.

Iseminger, G. (1986). Relatedness logic and entailment. *Journal of Non-Classical Logic, 3*, 5-23.

Jackson, S. (1985). What can speech acts do for argumentation. In J.R. Cox, M.O. Sillars, & G.B. Walker (Eds.), *Arguments and social practice. Proceedings of the Fourth SCA/AFA Conference on Argumentation* (pp. 127-138). Annandale, VA: Speech Communication Association.

Jackson, S. & Jacobs, S. (1980). Structure of conversational argument: Pragmatic bases for

the enthymeme. *Quarterly Journal of Speech, 66*, 251-265.

Jackson, S. & Jacobs, S. (1981). Argument as a natural category: The routine grounds for arguing in conversation. *Western Journal of Speech Communication, 45*, 118-132.

Jackson, S. & Jacobs, S. (1982). Conversational argument: A discourse analytic approach. In J.R. Coca & C.A. Willard (Eds.), *Advances in argumentation theory and research* (pp. 205-237). Carbondale/Edwardsville: Southern Illinois University Press.

Jacobs, S., & Jackson, S. (1983). Strategy and structure in conversational influence attempts. *Communication Monographs, 50*, 285-304.

Jason, G. (1987). The nature of the *argumentum ad baculum*. *Philosophia, 17*, 491-499.

Johnson-Laird, P.N. (1983). Thinking as a skill. In J. St.B.T.Evans (Ed.), *Thinking and reasoning: Psychological approaches* (pp. 164-196). London/Boston: Routledge.

Johnson, R.H., & Blair, J.A. (1983). *Logical self-defense*. Toronto: McGraw-Hill.

Johnstone, H.W., Jr. (1952). Philosophy and argumentum ad hominem. *Journal of Philosophy, 49*, 489-498.

Johnstone, H.W., Jr. (1970). "Philosophy and argumentum ad hominem" revisited. *Revue Internationale de Philosophie, 24*, 107-116.

Kamlah, W., & Lorenzen, P. (1984). *Logical propaedeutic. Pre-school of reasonable discourse*. Lanham, NY: University Press of America.

Kasher, A. (1982). Gricean inference revisited. *Philosophica, 29*, 25-44.

Kempson, R.M. (1975). *Presuppositions and the delimitation of semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kennedy, G.A. (1963). *The art of persuasion in Greece*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kennedy, G.A. (1972). *The art of rhetoric in the Roman world*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kennedy, G.A. (1980). *Classical rhetoric and its christian and secular tradition from ancient to modern times*. London: Croom Helm.

Kielkopf, C.F. (1980). Relevant appeals to force, pity and popular pieties. *Informal Logic Newsletter, 2*(2), 2-5.

Krabbe, E.C.W. (1982). Theory of argumentation and the dialectical garb of formal logic. In E.M. Barth & J.L. Martens (Eds.), *Argumentation. Approaches to theory formation. Containing the contributions to the Groningen Conference on the theory of argumentation, October 1978* (pp. 123-132). Amsterdam: John Benjamins.

Kreckel, M. (1981). *Shared knowledge and communicative acts in natural discourse*. London: Academic Press.

Kuhn, T.S. (1970). *The structure of scientific revolutions* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.

Kuhn, T.S. (1974). Reflections on my critics. In I. Lakatos & A. Musgrave (Eds.), *Criticism and the growth of knowledge* (pp. 231-278). London/New York: Cambridge University Press.

Lakoff, R. (1973). The logic of politeness or minding your p's and q's. In *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* (pp. 292-305). Chicago: Chicago Linguistic Society.

Lambert, K., & Ulrich, W. (1980). *The nature of argument*. Now York: MacMillan.

Leddy, T. (1986). Is there a fallacy or a small sample? *Informal Logic, 8*(1), 53-56.

Leech, G.N. (1983). *Principles of pragmatics*. London/New York: Longman.

Leisi, E. (1952). *Der Wortinhalt: seine Struktur in Deutschen und Englischen*. [Conținutul cuvintelor: structura acestuia în germană și engleză]. Heidelberg: Quelle & Meyer.

Levinson, S.C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Locke, J. (1961). Of reason. In *An essay concerning human understanding* (Book IV, Chapter XVII, 1690). Dent, London: J. W. Yolton.

Lyons, J. (1971) *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

MacKenzie, J.D. (1979). Question-begging in non-cumulative systems. *Journal of Philosophical Logic, 8*, 117-133.

MacKenzie, P.T. (1981). Ad hominem and ad verecundiam. *Informal Logic Newsletter, 3*(3), 9-11.

Meyer, M. (1986a). *De la problématologie*. Bruxelles: Mardaga.

Meyer, M. (1986b). *From logic to rhetoric*. Amsterdam: John Benjamins.

Minot, W.S. (1981). A rhetorical view of fallacies: *ad hominem* and *ad populum*. *The Rhetoric Society Quarterly, 11*, 222-235.

Naess, A. (1966). *Communication and argument. Elements of applied semantics*. London: Allen & Unwin.

Nolt, J.E. (1984). *Informal logic: Possible worlds and imagination*. New York: McGraw-Hill.

O'Keefe, D.J. (1990). *Persuasion. Theory and research*. Newbury Park, CA: Sage.

Olson, R.G. (1969). *Meaning and argument. Elements of logic*. New York: Harcourt, Brace and World.

Parker, R.A. (1984). *Tu quoque* arguments. A rhetorical perspective. *Journal of the American Forensic Association, 20*, 123-132.

Paul, R.W. (1982). Teaching critical thinking in the "strong" sense: A focus on self-deception, world views, and a dialectical mode of analysis. *Informal Logic Newsletter, 4*(2), 2-7.

Peirce, C.S. (1955). What is a leading principle. In J. Buchler (Ed.), *Philosophical writings of Peirce* (pp. 129-134). New York: Dover Publications.

Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1958). *La nouvelle rhétorique, traité de l'argumentation* [Noua retorică, tratat de argumentare]. Bruxelles: l'Université de Bruxelles.

Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric: A treatise on argumentation*. Notre Dame/London: University of Notre Dame Press.

Petty, R.E., & Cacciopo, J.T. (1981). *Attitudes and persuasion: Classic and contemporary approaches*. Dubuque, IA: Wm. C Brown.

Petty, R.E., & Cacciopo, J.T. (1986). *Communication and persuasion: central and peripheral routes to attitude change*. New York: Springer.

Pole, N. (1981). Part/whole fallacies. *Informal Logic Newsletter, 3*(3), 11-13.

Popper, K.R. (1972). *Objective knowledge: An evolutionary approach*. Oxford: Clarendon Press.

Popper, K.R. (1974). *Conjectures and refutations. The growth of scientific knowledge* (5th ed.). London: Routledge & Kegan Paul.

Rescher, N. (1961). On the logic of presupposition. *Philosophy and Phenomenological Research, 21*, 521-527.

Rescher, N. (1964). *Introduction to logic*. New York: St Martin's Press.

Rescher, N. (1977). *Dialectics: A controversy-oriented approach to the theory of knowledge*. Albany: State University of New York Press.

Rescher, N. (1980). *Induction. An essay on the justification of inductive reasoning*. Oxford: Blackwell.

Robinson, R. (1971a). Arguing from ignorance. *The Philosophical Quarterly, 21*, 97-108.

Robinson, R. (1971b). Begging the question. *Analysis, 31*, 113-117.

Rowe, W.L. (1962). The fallacy of composition. *Mind, 71*, 87-92.

Sadock, J.M. (1974). *Toward a linguistic theory of speech acts*. New York: Academic Press.

Sanders, R.E. (1980). Principles of relevance: A theory of the relationship between language and communication. *Communication and cognition, 13*(1), 77-97.

Sanford, D.H. (1972). Begging the question. *Analysis, 32*, 197-199.

Schopenhauer, A. (1970). Eristische Dialektik [Dialectică eristică]. In *Der Handschriftliche Nachlass* (vol. 3). Frankfurt a.M.: Waldemar Kramer.

Scriven, M. (1976). *Reasoning*. New York: McGraw-Hill.

Searle, J.R. (1969). *Speech Acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J.R. (1979). *Expression and meaning. Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Siegel, H. (1987). *Relativism refuted. A critique of contemporary epistemological relativism*. Dordrecht: Reidel.

Siegel, H. (1988). *Educating reason. Rationality, critical thinking and education*. New York: Routledge.

Simons, H.W. (1976). *Persuasion: Understanding, practice and analysis*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Sperber, D., & Wilson, D. (1986). *Relevance: Communication and cognition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Sproule, J.M. (1980). *Argument. Language and its influence*. New York: McGraw-Hill.

Stalnaker, R.C. (1977). Pragmatic presuppositions. In A. Rogers, B. Wall, & J.P. Murphy (Eds.), *Proceedings of the Texas conference on perfomatives, presuppositions and implicatures*. Arlington, VA: Center for Applied Linguistics.

Sykes, M. (1985). Discrimination in discourse. In T.A. van Dijk (Ed.), *Handbook of discourse analysis* (Vol. 4, pp. 83-101). London: Academic Press.

Thomas, S.N. (1986). *Practical reasoning in natural language* (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Toulmin, S.E. (1958). *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.

Toulmin, S.E. (1976). *Knowing and acting. An invitation to philosophy*. New York: MacMillan.

Tracy, K. (1982). On getting point: Distinguishing "issues" from "events", an aspect of conversational coherence. *Communication Yearbook, 5*, 219-301.

Walton, D.N. (1984). *Logical dialogue-games and fallacies*. Lanham: University Press of America.

Walton, D.N. (1985a). Are circular arguments necessarily vicious? *American Philosophical Quarterly, 22*, 263-274.

Walton, D.N. (1985b). *Arguer's position. A pragmatic study of ad hominem attack, criticism, refutation and fallacy*. Westport, CT: Greenwood Press.

Walton, D.N. (1987a). The ad hominem argument as an informal fallacy. *Argumentation, 1*, 317-331.

Walton, D.N. (1987b). *Informal fallacies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Walton, D.N. (1988a). Burden of proof. *Argumentation, 2*, 233-254.

Walton, D.N. (1988b). Question-asking fallacies. In M. Meyer (Ed.), *Questions and questioning* (pp. 195-221). Berlin: Walter de Gruyter.

Walton, D.N. (1989a). *Informal logic. A handbook for critical argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walton, D.N. (1989b). *Question-reply argumentation*. New York: Greenwood.

Walton, D.N. (1989c). Reasoned use of expertise in argumentation. *Argumentation, 3*(1), 59-73.

Walton, D.N., & Batten, L.M. (1984). Games, graphs, and circular arguments. *Logique et Analyse, 106*, 133-164.

Wenzel, J.W. (1980). Perspectives on argument. In J. Rhodes & S. Newell (Eds.), *Proceedings on the Summer Conference on Argumentation* (pp. 112-133). Annandale, VA: SCA.

Wenzel, J.W. (1987). *Argument and critical practices*. Unpublished contribution to the Fifth SCA/AFA Conference on Argumentation.

Wenzel, J.W. (1989). Reflections on the revolution in Willard's theory of argument. In B.E. Gronbeck (Ed.), *Spheres of argument. Proceedings of the Sixth SCA/AFA Conference on Argumentation* (pp. 303-308). Annandale, VA: Speech Communication Association.

Wenzel, J.W. (1990). Three perspectives on argument. Rhetoric, dialectic, logic. In R. Trapp & J. Schuetz (Eds.), *Perspectives on argumentation. Essays in honor of Wayne Brockriede* (pp. 9-26). Prospect Heights, IL: Waveland.

Willard, C.A. (1983). *Argumentation and the social grounds of knowledge*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.

Willard, C.A. (1989). *A theory of argumentation*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.

Windes, R.R., & Hastings, A.C. (1969). *Argumentation and advocacy*. New York: Random House.

Wisse, J. (1989). *Ethos and pathos from Aristotle to Cicero*. Amsterdam: Hakkert.

Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations*. (G.E.M. Anscombe, Trans.). New York: MacMillan.

Woods, J. (1988). Buttercups, GNP's and quarks: Are fallacies theoretical entities? *Informal Logic, 10*(2), 67-76.

Woods, J., & Hudak, B. (1991). Verdi is the Puccini of music: Analogical characterization. *Synthese*.

Woods, J., & Walton, D. (1982a). *Argument: The logic of the fallacies*. Toronto: McGraw-Hill Ryerson.

Woods, J., & Walton, D. (1982b). The *petitio*: Aristotle's five ways. *Canadian Journal of Philosophy, 12*, 77-100.

Woods, J., & Walton, D. (1989). *Fallacies. Selected papers 1972-1982*. Dordrecht/Providence: Foris/Berlin: Mouton de Gruyter. PDA 9.

Indice de autori

Indice tematic

A

C

D

E

F

I

N

O

P

R

S

V